

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FILOZOFICKÁ FAKULTA

ÚSTAV ČESKÉHO JAZYKA A TEORIE KOMUNIKACE

**Morfologická a syntaktická charakteristika
českých číslovek vyjadřujících počet entit,
jejich souborů a druhů**

**Morphological and Syntactical Description of Czech Numerals Expressing
Number, Sets and Types of Entities**

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Pavλίna Jiranová

pavlina.jiranova@seznam.cz

Vedoucí práce: Mgr. Šárka Zikánová, Ph.D.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a že jsem uvedla všechny použité prameny a literaturu.

Pavlína Jiráková

Obsah

I Úvod	7
1 Téma	7
2 Stavba práce	9
3 Charakter práce, jazykový materiál	10
4 Základní pojmy	11
II Jednotlivé typy číslovek vyjadřujících počet entit, jejich souborů a druhů	13
1 Číslovky základní	13
1.1 Teoretická část	13
1.1.1 Přehled problematiky v základních jazykových příručkách	13
1.1.1.1 Zástupci číslovek základních.....	13
1.1.1.2 Slovnědruhovná platnost číslovek základních	15
1.1.1.3 Morfologické charakteristiky číslovek základních	17
1.1.1.4 Syntaktické charakteristiky číslovek základních	20
1.1.2 Vlastní náhled na číslovky základní.....	21
1.1.2.1 Zástupci číslovek základních.....	21
1.1.2.2 Morfologické charakteristiky číslovek základních	22
1.1.2.3 Syntaktické charakteristika číslovek základních	24
1.1.3 Závěr	26
1.2 Materiálová analýza (vybrané problémy)	27
1.2.1 Obecný úvod	27
1.2.2 Složené číslovkové výrazy s poslední složkou <i>jedna až čtyři</i>	28
1.2.2.1 Spojování JPP se SČV s poslední složkou <i>jedna</i>	29
1.2.2.1.1 Obecný přehled	29
1.2.2.1.2 Nevhodná užití	32
1.2.2.1.3 Nestandardní jevy	32
1.2.2.2 Spojování JPP se SČV s poslední složkou <i>dva, tři, čtyři</i>	34
1.2.2.2.1 Obecný přehled	34
1.2.2.2.2 Nestandardní jevy	35
1.2.2.2.3 Užití SČV s poslední složkou <i>dva, tři, čtyři</i> v nepřímých pádech	36
1.2.2.3 Shrnutí.....	37
1.2.3 Složené číslovkové výrazy typu <i>dva a půl</i> a jejich spojování se jménem počítaného předmětu	38
1.2.3.1 Obecný úvod	38
1.2.3.1.1 Dosavadní reflexe SČV typu <i>dva a půl</i> a formulování základních otázek.....	38
1.2.3.1.2 Uvedení do analýzy	38
1.2.3.2 SČV se složkou <i>jeden</i>	40
1.2.3.2.1 SČV se složkou <i>jeden</i> ve tvarech s možností ustrnování	40
1.2.3.2.2 SČV se složkou <i>jeden</i> ve tvarech bez možnosti ustrnování	44
1.2.3.2.3 Shrnutí	46
1.2.3.3 SČV se složkou <i>dva</i>	46
1.2.3.3.1 SČV se složkou <i>dva</i> ve tvarech s možností ustrnování	46
1.2.3.3.2 SČV se složkou <i>dva</i> ve tvarech bez možnosti ustrnování	48
1.2.3.3.3 Shrnutí	50
1.2.3.4 SČV se složkou <i>tři až deset</i>	50
1.2.3.4.1 SČV se složkou <i>tři až deset</i> ve tvarech s možností ustrnování.....	51
1.2.3.4.2 SČV se složkou <i>tři</i> a <i>čtyři</i> ve tvarech bez možnosti ustrnování	52
1.2.3.4.3 SČV se složkou <i>pět až deset</i> v tvaru bez možnosti ustrnování.....	54
1.2.3.4.4 Shrnutí.....	55
1.2.3.5 Syntaktické jevy.....	55
1.2.3.5.1 Rozvíjení skupiny SČV typu <i>dva a půl</i> + JPP v GEN.SG shodným přívlastkem	56
1.2.3.5.2 Shoda přísudku s podmětem tvořeným skupinou SČV typu	

<i>dva půl</i> + JPP v GEN.SG	57
1.2.3.6 Shrnutí.....	58
1.2.4 Složené číslovkové výrazy s vyjádřením počtu desetinných míst	60
1.2.4.1 Dosavadní reflexe problému v odborné literatuře	60
1.2.4.2 Materiálové doložení	61
1.2.4.2.1 SČV sledovaného typu s explicitním pojmenováním částí po desetinné čárce	61
1.2.4.2.2 SČV sledovaného typu bez explicitního pojmenování částí po desetinné čárce	62
1.2.4.2.3 Adjektivum <i>celý</i> a číslovky s možností vyjádřit rod jako součást SČV sledovaného typu	64
1.2.4.3 Shrnutí.....	66
1.2.5 Číslovky typu <i>půldruhého</i>	66
1.2.5.1 Tvary a jejich původ	67
1.2.5.1.1 Doložení zástupců číslovek typu <i>půldruhého</i> v současné češtině	68
1.2.5.1.2 Specifické jevy morfologie číslovek typu <i>půldruhého</i>	69
1.2.5.2 Spojitelnost číslovek typu <i>půldruhého</i> se JPP	72
1.2.5.3 Stylová platnost.....	72
1.2.5.4 Shrnutí.....	72
2 Číslovky typu <i>čtvero</i> a <i>dvé</i>	73
2.1 Úvod	73
2.2 Přehled problematiky v základních jazykových příručkách	73
2.2.1 Řazení výrazů typu <i>čtvero</i> a <i>dvé</i> mezi číslovkové typy a význam těchto výrazů	73
2.2.2 Morfologické a syntaktické charakteristiky výrazů <i>čtvero</i> a <i>dvé</i>	76
2.2.3 Stylová platnost výrazů typu <i>čtvero</i> a <i>dvé</i>	77
2.3 Výrazy <i>dvé</i> , <i>tré</i> , <i>obé</i>	77
2.3.1 Tvary a jejich původ	77
2.3.2 Spojování s různými typy jmen počítaného předmětu	80
2.3.3 Význam	81
2.3.3.1 Význam výrazu <i>obé</i>	81
2.3.3.2 Význam výrazů <i>dvé</i> a <i>tré</i>	81
2.3.4 Stylová platnost	82
2.4 Výrazy typu <i>čtvero</i>	83
2.4.1 Tvary a jejich původ	83
2.4.1.1 Historický původ tvarů sledovaného typu číslovek.....	83
2.4.1.2 Jednotliví zástupci sledovaného typu číslovek a doložení jejich tvarů.....	83
2.4.1.3 Ustrnování tvarů sledovaného typu číslovek	85
2.4.2 Spojování s různými typy jmen počítaného předmětu	86
2.4.2.1 Obecný přehled	86
2.4.2.2 Spojování s pluralii tantum a jmény souborů	87
2.4.2.3 Spojování se jmény vyskytujícími se pouze nebo převážně v SG	87
2.4.2.3.1 Jména vyskytující se pouze v SG	88
2.4.2.3.2 Jména vyskytující se převážně v SG	89
2.4.2.4 Spojování se jmény látkovými	91
2.4.2.5 Shrnutí.....	91
2.4.3 Význam	92
2.4.3.1 Obecný úvod	92
2.4.3.2 Význam prostého počtu a význam úhrnnosti	93
2.4.3.3 Význam počtu souborů	94
2.4.3.4 Výrazy typu <i>čtvero</i> bez jména počítaného předmětu	95
2.4.3.5 Významy netypické	95
2.4.3.6 Shrnutí.....	96
2.4.4 Zapojení skupiny číslovka + jméno počítaného předmětu do vyšší větné stavby.....	96
2.4.4.1 Řízenost jednotlivých částí skupiny vyšší větnou stavbou	96

2.4.4.2 Shoda přísudku s podmětem tvořeným danou skupinou	97
2.4.4.3 Rozvíjení skupiny shodným přívlastkem	97
2.4.4.4 Shrnutí.....	98
2.4.5 Stylová platnost	98
2.5 Závěr	99
2.5.1 Výrazy <i>dvé, tré, obé</i>	99
2.5.2 Výrazy typu <i>čtvero</i>	99
3 Číslovky druhové.....	102
3.1 Úvod	102
3.2 Přehled problematiky v základních jazykových příručkách	102
3.3 Tvary a jejich původ	106
3.3.1 Jmenné tvary	107
3.3.1.1 Původní zájmené skloňování.....	107
3.3.1.2 Původní o- a a-kmenové skloňování	107
3.3.2 Složené skloňování	109
3.3.3 Shrnutí užívaných tvarů	112
3.3.4 Nestandardní jevy	112
3.3.4.1 Ustrnutí	112
3.3.4.2 Odchylné tvary skloňování.....	115
3.3.4.3 Kontaminovaná spojení	115
3.3.5 Shrnutí	116
3.4 Spojování s různými typy JPP	116
3.4.1 Jmenné tvary číslovek druhových.....	116
3.4.2 Složené tvary číslovek druhových	119
3.4.3 Shrnutí	122
3.5 Význam	123
3.5.1 Úvod.....	123
3.5.2 Význam jmených tvarů číslovek druhových.....	124
3.5.2.1 Typické významy jmených tvarů číslovek druhových.....	124
3.5.2.2 Netypický význam jmených tvarů číslovek druhových.....	126
3.5.2.3 Shrnutí.....	131
3.5.3 Význam složených tvarů číslovek druhových.....	131
3.5.3.1 Typické významy složených tvarů číslovek druhových.....	131
3.5.3.2 Jiné typy významu složených tvarů číslovek druhových	134
3.5.3.2.1 Užití číslovky druhové ve významu číslovky řadové	134
3.5.3.2.2 Užití číslovky druhové ve významu <i>po kolikáté</i>	135
3.5.3.2.3 Užití číslovky druhové místo číslovky typu <i>dvojitý</i>	135
3.5.3.2.4 Užití číslovky druhové místo číslovky typu <i>dvojnásobný</i>	136
3.5.3.2.5 Užití číslovky druhové ve významu <i>dělení na několik částí</i>	136
3.5.3.2.6 Užití číslovky druhové ve významu <i>kolik různých bytostí někdo je.</i>	136
3.5.3.3 Shrnutí.....	137
3.5.4 Význam jmených a složených tvarů číslovek druhových u JPP, kde se domény jejich užití překrývají	137
3.5.4.1 Dosavadní reflexe problému v odborné literatuře	137
3.5.4.2 Současné tendence v užívání jmených a složených tvarů číslovek druhových	138
3.5.4.2.1 Spojování jmených a složených tvarů číslovek druhových se JPP v PL.....	139
3.5.4.2.2 Spojování jmených a složených tvarů číslovek druhových se JPP v SG	147
3.6 Zapojení skupiny číslovka + JPPP do vyšší větné stavby.....	149
3.6.1 Různé druhy číslovek užitých k počítání totožného jména v rámci jedné věty	149
3.6.2 Rozvíjení JPP tvarem číslovky druhové a dalšími shodnými přívlastky	150
3.7 Stylová platnost číslovek druhových	150
3.8 Závěr	151
3.8.1 Tvary a jejich původ	152

3.8.2 Spojování číslovek s různými typy JPP	152
3.8.3 Význam	152
3.8.4 Zapojování do vyšší větné stavby	154
3.8.5 Stylová platnost	154
III Počítání entit označených jmény s okrajovou distribucí čísla	155
1 Úvod	155
2 Neutra deklinovaná podle vzoru <i>stavení</i>	156
2.1 Obecný přehled	156
2.2 Význam sledovaných spojení	158
2.3 Spojování s číslovkami základními	159
3 Jména hromadná	159
3.1 Obecný přehled	159
3.2 Spojování hromadných jmen s číslovkami druhovými	161
3.3 Spojování hromadných jmen s číslovkami základními	162
3.4 Hromadná jména mužského a ženského rodu	163
4 Jména látková	164
4.1 Obecný přehled	164
4.2 Obvyklé způsoby spojování látkových jmen s různými typy číslovek	165
4.3 Řídké způsoby spojování látkových jmen s různými typy číslovek	166
4.4 Shrnutí	168
5 Pluralia tantum a jména jim blízká	168
5.1 Obecný přehled	168
5.2 Doložení jednotlivých možností počítání	171
5.3 Shrnutí	172
6 Závěr	172
IV Závěr	174
1 Téma práce, materiál	174
2 Číslovky základní	174
2.1 Teoretická část	174
2.2 Materiálová analýza	175
2.2.1 Přiklání sledovaných SČV k číslovkám typu pět	175
2.2.2 Ustrnování	176
2.2.3 Ovlivňování tvaru SČV rodem JPP	177
2.2.4 SČV typu půldruhého	178
3 Číslovky typu čtvero a dvě	178
3.1 Číslovky typu čtvero	178
3.2 Číslovky dvě, tři	179
4 Číslovky druhové	179
4.1 Význam	179
4.2 Tvary	180
4.3 Nestandardní jevy	180
4.4 Výrazy na pomezí jmenných tvarů číslovek druhových a číslovek typu <i>čtvero</i>	181
5 Počítání entit označených jmény s okrajovou distribucí čísla	181
5.1 Neutra deklinovaná podle vzoru <i>stavení</i>	181
5.2 Jména hromadná	182
5.3 Jména látková	182
5.4 Pluralia tantum	182
6 Otevřené otázky	182
7 Obecné shrnutí	183
V Seznam zkratk	184
VI Seznam elektronických zdrojů citovaných příkladů	185
VII Resumé	202
VIII Bibliografie	204
1 Prameny	204
2 Seznam literatury	204

I Úvod

1 Téma

Předkládaná diplomová práce se zabývá částí prostředků, které se v češtině vytvořily pro vyjadřování kvantity. Kvantita je jedním ze základních sémantických rysů, které u jazykových prostředků nacházíme, a může být vyjadřována např. kategorií čísla u substantiv (*dítě – děti*), stupňováním adjektiv a adverbii (*odvážný – odvážnější, lehce – lehčeji*), vyjadřováním způsobu slovesného děje (*prosít – naprosit se, lhát – zalhat si*), různými předponami u adjektiv (*krásný – překrásný, hloupý – přihloupý*), prostým opakováním slovních tvarů (*a spal a spal a spal*) atd. Kromě všech těchto (a dalších) prostředků slouží v češtině k vyjadřování kvantity i skupina specifických výrazů. Tyto výrazy umožňují přesné i nepřesné vyjádření počtu entit, vyjádření množství látek, počtu opakování jevů, počtu druhů entit atd. Pro celou tuto skupinu výrazů se v češtině ustálilo pojmenování číslovky.

Formální i sémantická různorodost číslovek je značná. Najdeme mezi nimi výrazy podobné adjektivům (*dvojí práce*), substantivům (*třetina roku*), zájmenům (*oba mi to potvrdili*), příslovcím (*dvakrát mu to připomínal*) i výrazy, které se od všech jmenovaných slovních druhů odlišují (*pět hodin, ale s pěti hodinami*). Sémantickou různorodost dobře ukazuje např. to, že v češtině existuje u většiny přesných (*dva, tři*) i nepřesných (*několik*) počtů možnost vyjádřit prostý počet jednotlivin (*dvě hodiny, dvoje hodiny*), prostý počet párů (*dvoje ponožky*), počet druhů (*dvojí práce, dvojí standardy*), počet opakování dějů (*dvakrát zahřmělo*), pořadí v řadě jevů (*druhý měsíc*) atd. Velmi bohatá je v češtině i skupina výrazů označujících neurčité množství – např. *mnoho, málo, dost, nepatrně, spousta* atd.

I když je význam sledované skupiny výrazů poměrně jemně a složitě diferencován, je na rozdíl od zcela heterogenních formálních vlastností natolik silnou společnou charakteristikou, že se stal základem pro vymezování sledované skupiny výrazů v rámci jednoho slovního druhu.¹ Jednotlivé odstíny kvantitativního významu slouží jako klasifikační kritérium pro vymezení jednotlivých typů zástupců tohoto specifického slovního druhu. Vzhledem k tomu, že se předkládaná diplomová práce zabývá pouze některými z nich, je vhodné na úvod připomenout, jaké skupiny číslovek se v češtině obvykle rozlišují. V *Tabulce 1* je uveden přehled jednotlivých

¹ „Číslovka je jméno významu číselného.“ (Gebauer 1925: 316)

„Číslovky (numeralia) jsou slova povahy číselné, vyjadřují číselné množství, počet.“ (Trávníček 1951: 1179)

„Číslovky jsou slova významu číselného.“ (Havránek – Jedlička 1986: 211)

Číslovky jsou lexikální prostředky, „pro které je kvantifikace funkcí typickou.“ (Komárek 2006: 55)

„Číslovky (numeralia) jsou slova sklonná, zčásti i nesklonná, tj. substantiva, adjektiva a adverbia, významu číselného.“ (Šmilauer 1974: 196)

„Číslovky jsou slovnědruhovým prostředkem vyjadřování kvantovosti v širokém smyslu...“ (MČ2 1986: 105)

„...číslovky – slova s číselným významem...“ (ČŘJ 2000: 216)

„Slouží jako slovní druh vyjadřující kvantovost...“ (PMČ 2003: 301)

druhů číslovek vymezovaných ve vybraných českých jazykových příručkách od začátku 20. století.²

Gebauer	Trávníček	Havránek – Jedlička	Šmilauer	Komárek	Mluvnice češtiny 2	Čeština – řeč a jazyk	Příruční mluvnice češtiny
základní	základní	základní	základní	základní	základní	základní	základní
řadové	řadové	řadové	řadové	řadové	řadové	řadové	řadové
druhové	druhové	druhové	druhové	druhové	druhové	druhové	druhové
jiné ³	násobné	násobné	násobné	násobné	násobné	násobné	násobné
	podílné	podílné ⁴	podílné	podílné	úhrnné	úhrnné	
			názvy číslic a zlomků, číslovkové složeniny	skupinové typu „čtvero“ (kolektiva)	souborové	souborové	
					dílové	dílové	
					skupinové	skupinové	
					velikostní		
					numerické		
rozlišení určité, neurčité	rozlišení určité, neurčité	rozlišení určité, neurčité	rozlišení určité, neurčité	rozlišení určité, neurčité (počet x kvantum)	rozlišení určité, neurčité, úplnostní	rozlišení určité, neurčité	rozlišení určité, neurčité

Tabulka 1: Jednotlivé druhy číslovek rozlišované ve vybraných novočeských jazykových příručkách od začátku 20. století

Z Tabulky 1 je dobře patrné, že všechny příručky se shodují na základních čtyřech typech číslovek – číslovkách základních, druhových a násobných (ty s výjimkou Gebauera) a v rámci každého z těchto typů rozlišují dále mezi číslovkami určitými (udávají počet vyjádřitelný číslem – *dva, trojí, čtyřikrát*) a neurčitými (udávají počet nevyjádřitelný číslem nebo množstvím – *několik, tolik, mnohokrát*). Ve vymezování dalších typů číslovek se sledované jazykové příručky vzájemně rozcházejí.

Předkládaná diplomová práce se zabývá pouze jedním výsekem slovního druhu číslovky – číslovkami s významem počtu entit, jejich souborů a druhů. Význam prostého počtu (ať už jednotlivých entit nebo jejich souborů) a počtu druhů jsou v rámci jednoho výzkumu spojeny proto, že jsou to právě tyto významy, které se prolínají u několika morfologicky i syntakticky velmi rozdílných skupin číslovek. (Např. význam prostého počtu nacházíme nejen u číslovek základních, kde se tradičně předpokládá, ale i u číslovkových tvarů tradičně označovaných za

² Sledované jazykové příručky zde i ve zbytku práce řadíme ne primárně podle roku vydání, ze kterého jsme čerpali, ale podle toho, kdy text příručky vyšel poprvé. Některé tituly uvádíme dále pod zkratkami uvedenými v seznamu zkratk, celé bibliografické údaje uvádíme v seznamu literatury.

³ „např. po dvou (znamenající podílnost, distributivnost); dvojitý, dvojný, dvojduchý, dvojnásobný, dvakrát (znam. násobnost); dvojice (číslovkové jméno podstatné).“ (Gebauer 1925: 316)

⁴ Uvedeny petitem mimo hlavní druhy, jsou to „předložkové výrazy,“ které k číslovkám „Iže počítat.“ (Havránek – Jedlička 1986: 213)

druhové atd.) Na toto významové prolínání jednotlivých typů číslovek odkazují i některé ze sledovaných jazykových příruček, nejpřehledněji Šmilauer (srov. Šmilauer 1978: 198).

Z typů číslovek prezentovaných v *Tabulce 1* se tedy budeme zabývat číslovkami základními a druhovými. K těmto dvěma tradičně rozlišovaným typům považujeme za užitečné přiřadit číslovky typu *čtvero* a *dvé* (v MČ2 jsou tyto číslovky označovány úhrnné, Komárek je nazývá skupinové), které svým původem a zčásti i významem souvisí s číslovkami druhovými a svými morfologickými, syntaktickými a opět částečně významovými vlastnostmi se přibližují číslovkám základním.

Zcela stranou výzkumu zůstávají číslovky řadové a násobné, protože hlavní doména jejich významu leží jinde než ve významu prostého počtu a počtu druhů. Číslovky násobné vyjadřují počet opakování děje (*tříkrát se tam dobře najedli*), „násobenost substance“ (PMČ 2003: 304) (*trojité uzel*) a významy příbuzné. Významem číslovek řadových je pořadí jevů, „tj. místa jevů v řadě“ (MČ2 1986: 123). O ostatních skupinách číslovek jmenovaných v *Tabulce 1* (tj. číslovkách dílových, skupinových (v pojetí MČ2), velikostních, numerických, podílných, souborových a o názvech číslic, zlomků a číslovkových složeninách) pojednáváme v rámci kapitol věnovaných číslovkám základním nebo druhovým.

2 Stavba práce

Vlastní diplomová práce se dělí na dvě části. Její první část je věnována třem typům číslovek s významem prostého počtu a počtu druhů vyjmenovaným výše – číslovkám základním, číslovkám typu *čtvero* a *dvé* a číslovkám druhovým. Druhá část práce sleduje způsoby, jakými se v češtině pomocí těchto tří typů číslovek počítají entity označené jmény s okrajovou distribucí čísla (pluralia tantum a singularia tantum – upřesnění viz níže). Tato jména byla zvolena proto, že právě na nich je možné dobře pozorovat užití všech sledovaných typů číslovek.

Výsek slovního druhu číslovky, který je předmětem obou částí předkládané práce, představuje z morfologického i syntaktického hlediska velmi heterogenní skupinu výrazů, a tedy i složité téma pro lingvistickou deskripci. Popis jednotlivých sledovaných typů číslovek v jazykových příručkách je v mnoha ohledech nevyvážený. Zdaleka nejlépe jsou v nich popsány číslovky základní. Deskripce významu a užívání číslovek druhových je většinou velmi stručná a o číslovkách typu *čtvero* a *dvé* nacházíme pouze kusé zmínky. Protože naším cílem je charakteristika současných tendencí v užívání číslovek základních, druhových a číslovek typu *čtvero* a *dvé* a úplná analýza všech těchto výrazů by přesáhla rámeček našich možností, zaměřujeme se v předkládané práci na ty jevy užívání číslovek s významem počtu entit a druhů, které nejsou v českých jazykových příručkách dostatečně nebo vůbec popsány. U číslovek základních tedy vzhledem k relativně obsáhlému popisu, kterého se tomuto druhu číslovek dostává v jazykových příručkách, podáváme přehled a zhodnocení dosavadních náhledů na tento číslovkový typ jako celek a poté se výběrově zaměřujeme na některé problematické a často dosud nepopsané otázky jejich morfologie a syntaxe. O číslovkách typu *čtvero* a *dvé* a o číslovkách druhových pojednáme vzhledem k nedostatečnosti dosavadního popisu v úplnosti.

3 Charakter práce, jazykový materiál

Jak jsme se již zmínili, je hlavním cílem předkládané diplomové práce deskripce současných tendencí v užívání vymezených typů číslovek. Vzhledem k tomu, že chceme poskytnout co nejúplnější přehled o užívání, nenecháváme stranou ani jevy, které nejsou v souladu s tendencemi popsány v jazykových příručkách. Posouzení vhodnosti, systémovosti atd. jednotlivých prozatím nepopsaných jevů se sice nevyhýbáme, nalezení adekvátního úsudku však není v centru našeho zájmu. Chceme přispět především k úplnějšímu obrazu užívání číslovek v současné češtině, ne přinést jeho zhodnocení.

Celá práce je orientovaná na současný jazyk, pro objasnění původu nalezených jevů se však obracíme i k jazyku staršímu.

Hlavním zdrojem jazykového materiálu je soubor textů shromážděných v korpusu SYN (materiál pocházející z korpusu je označen v rámci celé práce zkratkou SYN v závorce za jednotlivými příklady). Z tohoto materiálu vycházíme vždy v obecném popisu jevů (např. spojování číslovek typu *čtvero* a *dvé* s různými jmény počítaného předmětu), pro dokreslení situace a u problémů speciálnějšího charakteru (např. spojování různých typů číslovek s látkovými jmény) užíváme i jazykového materiálu získaného pomocí vyhledávače jyx (www.jyx.cz). Tento vyhledávač byl zvolen kvůli možnosti vyhledávání celých paradigmát hledaných výrazů.⁵ Vyhledávač jyx prohledává zhruba 130 milionů dokumentů a k jednotlivému dotazu zobrazuje maximálně 1000 vyhledaných odkazů. Při velkém množství dokladů jsme brali v úvahu obvykle prvních 200. Množství zohledněných dokladů se však v rámci jednotlivých kapitol v závislosti na konkrétních jevech poněkud liší, vždy je komentujeme. Doklady pocházející z internetu jsou číslovány průběžně v celé práci v závorce za dokladem a v seznamu zdrojů elektronických dokladů na konci práce jsou uvedeny jejich citační údaje. Je třeba upozornit na to, že internet je velmi proměnlivým prostředím a je možné, že citované doklady nebude možno opětovně na daných stránkách vyhledat. Tato nedostatečná možnost ověřování je spolu se zhoršenými podmínkami prohledávání důvodem, proč doklady z internetu užíváme v menší míře než doklady z korpusu. K jejich využívání jsme přes zmíněné problémy přistoupili jednak kvůli očekávanému nedostatečnému počtu výskytů jednotlivých méně běžných zástupců číslovek v korpusu SYN, jednak proto, že texty na internetu ukazují v mnoha ohledech živé tendence jazyka a neprošly žádnou jazykovou úpravou.

Z jazykového materiálu byly vyřazeny tři skupiny dokladů. Jedná se za prvé o doklady pocházející z článků s tematikou číslovek (tedy tvary číslovek užitých jako příklady v člancích o číslovkách), za druhé o doklady pocházející z textů s výrazným nářečním charakterem a za třetí o doklady pocházející z textů vzniklých před rokem 1900. Tuto hranici sledujeme u dokladů nalezených v internetových zdrojích, u dokladů z korpusu je dodržení této hranice dáno již samotnými texty, které jsou jeho součástí. Do zkoumání nezačleňujeme ani citace z děl vzniklých před rokem 1900 v textech současných. Doklady pocházející z textů vzniklých před rokem 1900 uvádíme pouze v případě potřeby jako ilustraci zaniklých jevů a na jejich dobu vzniku explicitně upozorňujeme.

U dokladů z internetu byl systematicky zachován původní pravopis včetně zřetelných překlepů a chybějící diakritiky. K tomuto způsobu přejímání dokladů přistupujeme jednak proto, aby

⁵ U ne zcela běžných zástupců číslovek však toto souhrnné vyhledávání selhává a je třeba dané tvary dohledat pomocí postupného ručního zadávání.

bylo možné ze způsobu zapsání případně učinit úsudek o relevanci dokladu, jednak proto, aby bylo možné příklady dohledat pouze podle znění, nejen pomocí odkazu.

Jednotlivé doklady (z korpusu SYN i z internetu) uvádíme vždy na samostatném řádku, píšeme je kurzivou a čísujeme průběžně v celé práci v závorce před dokladem. Přímo jako součástí textu je někdy třeba užít kratších dokladů. V celé práci rozlišujeme čtyři typy těchto dokladů/příkladů.

1. Rekonstruované příklady zaniklých jevů (značíme * a dáváme do kurzivy).
2. Příklady jevů, které se v současném jazyce dají předpokládat, ale které nalezeny nebyly (značíme † a dáváme do kurzivy).
3. Běžně se vyskytující doklady, pouze nenalezené se žadáním jménem atd., použité pro účely základního seznámení s problematikou (takové doklady, stejně jako metajazykově užití výrazy a spojení, dáváme do kurzivy).
4. Části dokladů uvedených v jiné části práce v celém znění a znovu citované pro připomenutí nebo doklady o délce dvou či tří slov uvedené v textu jako ilustrace některých jevů (tyto doklady jsou v uvozovkách a kurzivě).

4 Základní pojmy

Číslovky jsou nástavbovým slovním druhem.⁶ To na jednu stranu znamená, že se u nich dají pozorovat charakteristiky typické pro jiné slovní druhy, na druhou stranu je ale třeba počítat s jistými rysy specifickými (srov. Komárek 2006: 54). Předkládaná analýza se zabývá jak charakteristikami, které číslovky spojují s ostatními slovními druhy (u číslovek základních, druhových a číslovek typu *čtvero* a *dvé* jsou to adjektiva a substantiva), tak charakteristikami, které číslovky od adjektiv i substantiv odlišují.

Abychom mohli jednotlivé vlastnosti zařazovat, vymezme nyní stručně, co budeme rozumět substantivním a co adjektivním rysem daného výrazu.

Typické substantivum má v češtině jeden rod, který nemění, dvě čísla, která může používat neomezeně, a soustavu (alespoň částečně) navzájem odlišných tvarů pro 7 pádů. Jeho tvarem je řízen tvar shodného i neshodného přívlastku. Přívlastek shodný přijímá rod, číslo a pád podle řídicího substantiva, přívlastek neshodný se připojuje typicky v GEN.SG/PL. Stojí-li substantivum v podmětu, shoduje se v čísle se slovesným tvarem v přísudku (v případě, že součástí slovesného tvaru v přísudku je participium, týká se shoda i rodu). Označuje typizovaně pojatou entitu, hmotnou i nehmotnou.

Typické adjektivum se vyskytuje ve třech rodech obou čísel a v sedmi navzájem (alespoň částečně) odlišných tvarech pro 7 pádů. Jeho tvar se plně přizpůsobuje jménu, u kterého adjektivum typicky stojí jako shodný přívlastek. Pojmenovává vlastnost entity označené jménem, ke kterému se vztahuje.

Součástí charakteristiky jednotlivých číslovkových typů jsou i **skupiny jmen, se kterými se jednotlivé typy číslovek mohou pojít**. Vzhledem k číselné povaze významu číslovek se ukázalo jako užitečné dělit jména, se kterými se číslovky pojí, podle užívaného čísla. V celé práci

⁶ Všechny sledované příručky se zmiňují o smíšeném charakteru číslovek, co se týče jejich morfologických a syntaktických charakteristik. Přímo jako o nástavbovém slovním druhu o číslovkách mluví Komárek (Komárek 2006: 54), jehož pojetí stojí v základu MČ2.

rozlišujeme celkem pět skupin jmen, vycházíme přitom hlavně z charakteristik uvedených v MČ2 (srov. MČ2 1986: 42–52).

1. Za **jména užívající pouze singulár** (SG) neboli singularia tantum jsou považována vlastní jména, jména látková, jména hromadná a některá jména abstraktní. Jejich omezení na SG tvary není však nijak striktní a zástupci jednotlivých skupin se velmi liší v tom, jak často/ jak běžně se u nich užívá i PL. V této práci považujeme za singularia tantum taková jména, u nichž je PL téměř či úplně vyloučen – např. *nádobí, koření, hmyz, dobytek, prádlo* atd. (naše pojetí je tedy užší než pojetí běžně prezentované). Toto užší pojetí singularií tantum uplatňujeme v tabulkách charakterizujících spojitelnost popisovaných typů číslovek se jménem počítaného předmětu. V části věnované počítání jmen s okrajovou distribucí čísla pracujeme se širším pojetím singularií tantum.
2. Za **jména užívající převážně SG** považujeme jména, u kterých je sice možné PL tvary užít, ale častěji se s nimi setkáváme v SG. Typicky se jedná o různá deverbativa skloňovaná podle vzoru *stavení (ukončení, hlasování, požehnání, bití, zvonění* atd.). U těchto jmen jazykovému citu vyhovuje spíše spojení s jinou číslovkou než základní, i když užití s číslovkou základní není vyloučené.
3. **Jména užívající SG a PL rovnoměrně** jsou centrální a typickou skupinou jmen (*strom, myšlenka, buben, chrám* atd.).
4. **Jména vyskytující se spíše v PL** představují sémanticky velmi různorodou skupinu jmen, která SG sice mají, ale většinou se s nimi (pro povahu entity, kterou označují) setkáváme v PL (*boty, mandle, sušenky, rodiče, zkušenosti, standardy, machinace* atd.).
5. **Pluralia tantum** jsou jména, která užívají pouze PL formu, SG neuvádíme (*dveře, příušnice, plavky, narozeniny* atd.). Spolu s pluralií tantum vždy uvádíme jména jim blízká (*noviny, volby lázně* atd.). Ačkoliv se v literatuře i tato jména běžně označují jako pluralia tantum (SSJČ, MČ2) a i v naší práci většinou tvoří s vlastními pluralií tantum jeden celek, potřebujeme je v některých ohledech od nich odlišovat, protože nás zajímá, zda možnost vyjádřit SG nemá vliv např. na jejich striktní užívání s jmennými tvary číslovek druhových nebo podobně. Jména pluraliím tantum blízká mají SG, ale tento tvar významem neodpovídá jménu blízkému plurale tantum. Např. ke jménu *noviny* lze vytvořit pravidelný SG *novina*. PL vytvořený od tohoto SG se však významově se jménem blízkým plurale tantum nekryje (*dvě noviny = dvě zprávy*, ne primárně *dva výtisky novin*).

U jednotlivých typů číslovek si budeme stručně všimnout i jejich **zapojení do vyšší větné stavby**. Rozumíme tím zapojení celé skupiny složené z číslovky a jména počítaného předmětu do nějaké vyšší syntaktické skupiny, případně do celé věty.

II Jednotlivé typy číslovek vyjadřujících počet entit, jejich souborů a druhů

1 Číslovky základní

1.1 Teoretická část

Číslovky základní tvoří z hlediska morfologického i syntaktického velmi heterogenní skupinu výrazů. Jejich význam se popisuje jako „počet prostý, bez dalších speciálních významových rysů.“ (MČZ 1986: 114)

1.1.1 Přehled problematiky v základních jazykových příručkách

Ve všech základních českých jazykových příručkách se vždy v rámci pojednání o číslovkách komentují převážně právě číslovky základní. Jednotliví autoři tuto skupinu číslovek pojmají různě. Vyskytují se rozdílné názory na to, jaké výrazy do této skupiny číslovek patří, jaká je jejich slovnědruhovává platnost, a různí se i náhledy na jednotlivé morfologické a syntaktické charakteristiky, které se u daných výrazů popisují. Tyto tři oblasti (zástupci, slovnědruhovává příslušnost, morfologické a syntaktické charakteristiky) nejsou ve všech námi sledovaných jazykových příručkách komentovány vždy všechny. Často se setkáváme s výčtem zástupců, ale slovnědruhovové zařazení a morfologické i syntaktické charakteristiky jsou uvedeny jen u některých z nich. Z tohoto důvodu a také kvůli přehlednosti sledujeme tři popsané oblasti zvlášť.

Všechny údaje v *Tabulkách 2–4* vycházejí z těchto textů: Gebauer (1925: 143–148, 316–317), Trávníček (1948: 536–542, 1951: 1179–1189), Havránek a Jedlička (1986: 211–218), Komárek (2006: 54–64), Šmilauer (1974: 196–201), MČZ (1986: 114–116, 402–407), ČŘJ (2000: 160, 216–218), PMČ (2003: 301–310). Při vyjadřování jednotlivých názorů jsme se snažili co nejpřesněji vystihnout formulaci autora dané jazykové příručky.

1.1.1.1 Zástupci číslovek základních

V *Tabulce 2* jsou uvedeny typy zástupců (i zástupci jednotliví) číslovek základních tak, jak je uvádějí autoři sledovaných jazykových příruček. Značka X znamená, že daný typ zástupců (daného zástupce) autor jazykové příručky zmiňuje v rámci pojednání o číslovkách základních.

Prázdná buňka znamená, že tento typ zástupců (tohoto zástupce) autor mezi číslovky základní nezařazuje.⁷

	Gebauer	Trávníček	H&J	Šmilauer	Komárek	MČ2	ČŘJ	PMČ
jedna	X	X	X	X	X	X	X	X
dva	X	X	X	X	X	X	X	X
tři, čtyři	X	X	X	X	X	X	X	X
typ pět	X	X	X	X	X	X	X	X
sto	X	X	X	X	X	X	X	X
tisíc	X	X	X	X	X	X	X	X
milion	X	X	X	X	X	X	X	X
miliarda		X	X	X	X	X	X	X
půl	X	X			X			X
čtvrt	X	X			X			X
typ polovina	X	X			X			X
typ dvojice		X		X	X			X
typ dvojka		X			X			X
typ půldruhého		X			X	X		X
málo	X	X	X		X	X		
mnoho, kolik	X	X	X		X	X	X	
všechn	X							
každý, žádný ⁸		X						
mnohý		X	X		X	X		
četný, málokterý, nesčíslný					X	X ⁹		
toliký			X	X				
veškerý		X						
moře, fůra, trochu, hromadu...					X			X
hodně, značně, notně, příliš					X			
pár					X	X	X ¹⁰	X
typ tucet					X	X	X	
typ dvoje		X	X	X	X	X	X	X
typ dvojí		X	X	X				
typy dvě a čtvero		X	X	X	X		X	X
typ čtvrtý				X ¹¹				
procento, promile					X			
	Gebauer	Trávníček	H&J	Šmilauer	Komárek	MČ2	ČŘJ	PMČ

Tabulka 2: Jednotlivé typy zástupců číslovek základních ve vybraných novočeských jazykových příručkách od začátku 20. století

⁷ H&J je zkratka pro jména Havránek – Jedlička.

⁸ Trávníček uvádí výrazy *každý*, *mnohý*, *žádný* jako číslovky jen v sekci věnované skloňování číslovek, v ostatních výkladech o číslovkách se o nich nezmiňuje vůbec (Trávníček 1948: 536).

⁹ Ze jmenovaných výrazů počítá Hausenblas mezi číslovky základní pouze výraz *četný*, a to jen v PL, nevysvětluje proč.

¹⁰ V ČŘJ jsou výrazy *pár* a *tucet* zmíněny pouze u skloňovacích typů a není jisté, zda je autorka textu mezi číslovky základní opravdu počítá (ČŘJ 2000: 217).

¹¹ „Již čtvrtý rok jsem z domova = ‘čtyři roky’“ (Šmilauer 1974: 198).

Jak je z *Tabulky 2* patrné, nejúžeji pojmá číslovky základní nejstarší sledovaná jazyková příručka – mluvnická Jana Gebauera. Naopak nejširší pojetí číslovek základních nacházíme u Miroslava Komárka. Tento autor mezi číslovky základní řadí i takové výrazy jako *procento* a *promile*. I když je nám v ostatních ohledech jeho vymezení číslovkového typu ze sledovaných autorů nejbližší, s řazením těchto výrazů mezi číslovky základní nesouhlasíme. Tyto výrazy jsou sice významově paralelní s číslovkami *setina* a *tisícina*, ale kdybychom vycházeli z tohoto principu, nic by nebránilo mezi číslovky řadit i takové výrazy jako *stupeň* a *sekunda* (díly úhlu), *hodina*, *minuta* a *sekunda* (díly, jimiž kvantifikujeme trvání), *gram*, *litr* a *centimetr* (díly, jež užíváme k vyjádření hmotnosti, objemu a délky) atd. Všechny tyto výrazy jsou číslovkám velmi blízké tím, že vždy vyjadřují kvantifikaci. Kvůli jejich pravidelné substantivní flexi i syntaktickému zapojování do věty a kvůli jejich neodvozenosti od číselných výrazů preferujeme jejich řazení mezi substantiva.

1.1.1.2 Slovnědruhovú platnost číslovek základních

Slovnědruhovú platnost jednotlivých zástupců číslovek základních tak, jak o ní hovoří autoři jednotlivých sledovaných jazykových příruček, je shrnuta v *Tabulce 3*. Z prostorových důvodů jsme byli nuceni zavést některé zkratky, které jinde v práci nepoužíváme. Jsou to: zkratka S pro substantivum, zkratka NUM pro číslovku, zkratka PRON pro zájmeno, zkratka P_P pro přímé pády a zkratka NE_P pro nepřímé pády. Zápis S>ADV znamená, že daný výraz přešel od substantiv k adverbiím, zápis S a ADV znamená, že podle daného autora je příslušný výraz zároveň substantivem i adverbiem.

U výrazů, které jednotliví autoři mezi číslovky základní nepočítají, ale jejichž slovnědruhovú platnost uvádějí, jsou buňky podloženy šedě. Šrafované buňky znamenají, že daní autoři slovnědruhovú platnost příslušných výrazů nezmiňují, ať už je mezi číslovky základní počítají, nebo ne (to, zda daný autor příslušný výraz mezi číslovky základní řadí, nebo neřadí, vyplyne ze srovnání s *Tabulkou 2*.)

	Ge- bauer	Trávní- ček	H&J	Šmilauer	Komárek	MČ2	ČŘJ	PMČ
jedna	ADJ		jako ADJ	ADJ povaha	ADJ povaha	NUM		NUM skloňovaná podle PRON
dva								NUM skloňované podle S
tři, čtyři				ADJ povaha, bezrodé				
typ pět	S	S>ADV	zčásti povaha S, zčásti nesklonná ADJ	v P_P povaha S, v NE_P jeden tvar	NUM typu pět, postavení mezi ADJ a S			
sto		S a ADV		S povaha	syntaktické přizpůsobení typu pět	NUM skloňované podle S	S	

<i>tisíc</i>					zčásti NUM typu pět (zčásti tvarové i syntaktické přizpůsobení)			
<i>milion</i>			S		syntaktické přizpůsobení NUM typu pět			
<i>miliarda</i>		S						
<i>půl</i>	S	S>ADV		názvy zlomků	syntaktické přizpůsobení NUM typu pět, JPP však v SG	NUM dílové		NUM
<i>čtvrt</i>		S a ADV						NUM skloňované podle S
<i>polovina</i>		S			plně S povaha			
<i>dvojice</i>						NUM skupinové	NUM skupinová	S
<i>dvojka</i>				názvy číslic				číslovkové S
<i>půldru- hého</i>	řadová NUM		řadová NUM spojená s půl	řadová NUM	okrajové přizpůsobení NUM typu pět (hlavně syntaktické, JPP v SG)	NUM základní	zmíněno u SČV – ustrnulé tvary <i>půl</i> a <i>čtvrt</i> jako první část spřežky	NUM
<i>málo</i>	S ¹²	ADV	NUM	neurčité NUM	neohebná NUM, cirkumstativa	skloňované podle S	NUM ADV povahy	NUM skloňované podle S
<i>mnoho</i>					blízko NUM typu pět	skloňované podle S, se JPP NUM		
<i>kolik</i>		PRON, ADV				NUM		
<i>mnohý</i>		ADJ		ADJ povaha				
<i>tucet</i>					plně S povaha	NUM skloňovaná podle S	S	

¹² Gebauer se přímo nevyjadřuje k tomu, za jaký slovní druh pokládá tyto výrazy. Charakteristiku S odvozujeme od toho, že je spojuje s výrazy typu *pět*, které označuje za substantiva (Gebauer 1925: 322).

<i>pár</i>					ustrnulá NUM	S	
------------	--	--	--	--	-----------------	---	--

Tabulka 3: Slovnědruhov \acute{a} platnost jednotlivých zástupců číslovek základních ve vybraných novočeských jazykových příručkách od začátku 20. století

Údaje obsažené v Tabulce 3 nelze shrnout několika málo větami. Jednotliví autoři se v popisu slovnědruhov \acute{e} příslušnosti zástupců číslovek základních velmi liší. Nejčastěji rozlišují číslovky podobné SUBST, číslovky podobné ADJ a číslovky jiné. Je zajímavé, že první označení zástupce číslovek základních jako číslovky bez dalšího upřesnění slovního druhu, ze kterého pochází, nacházíme až u Havránka – Jedličky u výrazů *málo*, *mnoho*, *kolik*. Od té doby se označování jednotlivých výrazů za číslovky objevuje častěji, a to i u výrazů jiných než *málo*, *mnoho*, *kolik*. Je to nejspíše jen otázka způsobu formulace, ale je možné, že během 20. století došlo mezi českými jazykovědci k plnějšimu uznání číslovek za svébytný slovní druh.

1.1.1.3 Morfologické charakteristiky číslovek základních

Morfologické charakteristiky číslovek základních tak, jak je uvádějí autoři jednotlivých sledovaných jazykových příruček, shrnujeme v Tabulce 4. Popisy daných výrazů ve sledovaných příručkách se často omezují pouze na uvedení skloňovacího typu. Tato charakteristika tedy v Tabulce 4 převažuje. Šedě podložené a šrafované buňky označují totéž jako u Tabulky 3. K zaváděným zkratkám bylo pro tuto tabulku třeba přidat zkratku DU pro duál. U číslovky *dva* tato zkratka znamená způsob skloňování výrazu ve všech pádech, u číslovky *sto* značí zmínku o jediném duálovém tvaru této číslovky, tvaru *stě* ve spojení *dvě stě*.

	Ge - bauer	Trávní- ček	H&J	Šmi - lauer	Komárek	MČZ	ČŘJ	PMČ
<i>jedna</i>	ten				zájmenná flexe	ten		
<i>dva</i>	ten v DU	nepoj- me- novává	nepojmenová vá, DU	zvláštní, DU	zájmenná flexe	zvláštní DU		jako S
<i>tři, čtyři</i>	kost	nepoj- me- novává	kost (ale čtyř a třemi)		kost s výjimkami	zvláštní, blízké kost		téměř jako kost
<i>typ pět</i>	kost dříve, teď ustrnulý tvar na -i	kost > ustrnulý tvar na -i	ustrnulý tvar na -i, dříve kost	„jednot- ný tvar na -i“ v NE_P	„dvoutvaro vá flexe typu pět“	zvláštní „dvoutvaro vá flexe“	zvláštní, jen dva tvary	jako S – „zjednoduše né sklonění“ (307)
<i>sto</i>	město, zbytek DU, někdy	město nebo nesklon	město, zbytek DU, někdy nesklonné	bez JPP jako město, DU, se	S flexe, nesklonné	město, GEN.PL set, DU, někde se	město, DU, nesklonn	město, DU

	nesklon né	né		JPP někdy nesklon né		využívá nesklonně	é	
tisíc	meč, někdy nesklon ný	meč, někdy ustrnuje (buď úplně nebo s tvare m na – i)	stroj (ale GEN.PL i -ů + i tvar na –i v NE_P	bez JPP jako stroj	S flexe, přiklonění k typu pět konc. – i, zřídka nesklonný	stroj (GEN.PL ve spojení s pět a výše bez koncovky - ů)	stroj (GEN.PL i – ů)	
milion	dub	dub, někdy ustrnuje	hrad		S flexe, o nesklon – nosti s výhrada mi	hrad, někdy ustrnuje	hrad	
miliarda			žena			žena		žena
půl		nesklon- ná		s JPP nesklo- nná	nesklonná (implicitně)	nesklonná	v ustálený ch spojenic h i	s JPP nesklonná
čtvrt		skloňuje se „ve význa- mech ne čistě čísle- ných“ (540), ve význam u čtvrtina je nesklon- né ¹³		s JPP nesklo – nná	nesklonná (implicitně)	skloňované tvary jen v několika spojeních, jinak nesklonná	nesklonn é	kost, někdy ustrnuje
polovina					S	žena	podle F vzoru	
dvojice								
dvojka								jako S

¹³ Skloňována s přívlastkem: „plné tři čtvrti, do plných tří čtvrtí, k plným třem čtvrtím...“ (Trávníček 1948: 541).

půldru- hého	obvykle jmenné tvary		ADJ tvary složené a jmenné		kromě NOM a ACC.M v typu půlčtvrta mají složené ADJ tvary	ve tvaru půldruha ustrnují, jinak dlouhé tvary		
málo	ustrnulé	běžně ustrnulé , řídce „k málu lidem“	s JPP nesklonné, jen GEN někdy mála, bez JPP se skloňuje	s JPP ustrnuje kromě GEN, bez JPP jako město	s málo penězi / málem peněz	bez JPP jako město, s JPP obvykle nesklonné, GEN někde, LOC a DAT zřídka	nesklonné s JPP kromě GEN, v samo- statném užití se skloňuje	s JPP častěji nesklonné, bez JPP podle město
mnoho, kolik	NE_P ustrnulý tvar na -a	podle město bez JPP, s JPP v NE_P ustrnulý tvar na -a	jen dva tvary	v NE_P ustrnují v tvaru na -a	„dvoutvaro -vá flexe typu pět“	zvláštní „dvoutvaro -vá flexe“	zvláštní, jen dva tvary	„redukován ý počet tvarů“ na dva
pár						nesklonný	hrad	s JPP nesklonný
tucet						hrad	hrad	
	Ge - bauer	Trávní- ček	H&J	Šmi - lauer	Komárek	MČZ	ČŘJ	PMČ

Tabulka 4: Morfologické charakteristiky číslovek základních ve vybraných novočeských jazykových příručkách od začátku 20. století

Doplňkem k Tabulce 4 je následující přehled morfologických charakteristik výrazů, které nacházíme jako zástupce číslovek základních vždy pouze u jednoho autora. Tyto výrazy oddělujeme od Tabulky 4 z čistě technických důvodů – Tabulka 4 by s nimi byla zbytečně rozměrná. Za výrazem je v závorce uveden autor, který ho uvádí. Charakteristika výrazu je heslovitá.

Všechen (Gebauer) – tvary podle náš, v některých pádech podle ten.

Veškerý (Trávníček) – ADJ složené tvary, v NOM.SG.M také jmenný tvar.

*Každý, mnohý, žádný*¹⁴ (Trávníček) – plná ADJ.

Toliký (Havránek – Jedlička) – ADJ podoba složená.

Četný, málokterý, nesčíslný (Komárek) – plná ADJ.

¹⁴ Trávníček je uvádí jako číslovky jen v sekci věnované skloňování číslovek, u výkladů o číslovkách v rámci části skladba se o nich nezmiňuje vůbec (Trávníček 1948: 536).

Málo, notně, méně, hodně, značně, víc, příliš, nepatrně, pár, spoustu/spousta, fůru, hromadu, nespočet, trochu, trošku, moc (Komárek) – neohebné „výrazy pro neurčitý počet,“ vyskytují se převážně v NOM a ACC, v nepřímých pádech jsou nahrazovány spojeními typu „s malým množstvím peněz“, některá z nich fungují jako cirkumstativa. (Komárek 2006: 62)

Z *Tabulky 4* je patrné, že všichni sledovaní autoři se víceméně shodují na tom, jak se daní zástupci číslovek základních skloňují. Liší se ale v postoji k tvarové proměnlivosti číslovek typu *pět* a číslovek *kolik, mnoho*. Gebauer, Trávníček a Havránek – Jedlička považují tvar číslovek typu *pět* pro nepřímé pády za tvar ustrnulý, Šmilauer se jeho hodnocení vyhýbá. Ostatní autoři mluví o dvoutvarové, redukované nebo zvláštní flexi. Proměnlivost tvaru výrazů *kolik, tolik, několik* a *mnoho* hodnotí jako ustrnutí explicitně Gebauer, Trávníček a Šmilauer. U Havránka – Jedličky je tato charakteristika implicitní. Ostatní autoři mluví opět o zvláštním, redukovaném paradigmatu nebo o dvoutvarové flexi.¹⁵ Toto hodnocení považujeme za přesnější, protože u výrazů typu *pět* i u výrazů *několik, kolik, tolik, mnoho* jde o naprosto pravidelnou tvarovou proměnlivost. V přímých pádech se číslovka užívá bez koncovky, v nepřímých s koncovkou. Za ustrnování považujeme proces, kdy tvarově proměnlivý výraz zůstává ve funkci některých pádů v základním tvaru (nejčastěji NOM), a přitom je zachována možnost užít zde tvar skloňovaný (*se stem lidí x se sto lidmi, se čtverem lidí x se čtvero lidmi*). I když je tedy flexe číslovek typu *pět* a výrazů *kolik, tolik, několik, mnoho* oproti ADJ i SUBST velmi chudá, považujeme za přesnější mluvit o ní jako o redukované číslovkové flexi a považovat ji za jeden z typických znaků číslovek, než ji označovat za ustrnování.

1.1.1.4 Syntaktické charakteristiky číslovek základních

Sledované jazykové příručky se k syntaktickým charakteristikám jednotlivých zástupců číslovek základních vyjadřují velmi kuse a často jen pomocí příkladů. To je první důvod, proč od tabulkového přehledu těchto charakteristik upouštíme. Druhým důvodem je velká šíře syntaktické problematiky u číslovek základních. Mezi syntaktické charakteristiky číslovek základních patří spojování se JPP, rozvíjení skupiny číslovka + JPP shodným přívlastkem a shoda přísudku s podmíněm, který tvoří skupina číslovka + JPP, takže by i při vší mezerovitosti byla daná tabulka velmi rozsáhlá a přehlednosti by spíše uškodila. Pro syntaktické charakteristiky tedy odkazujeme k *Tabulce 6*, kterou jsme sestavili jako shrnutí těch nalezených názorů, jež podle nás odpovídají reálnému užívání daných výrazů, a doplnili jsme ji o údaje, které v jazykových příručkách chybí.

Na tomto místě se zmíníme pouze o jediném jevu, který komentují téměř všechny sledované příručky. Jedná se o tvar JPP po SČV (složených číslovkových výrazech) s poslední složkou *jedna až čtyři*. Gebauer a Trávníček zde požadují pouze spojení *dvacet jeden strom, dvacet dva stromy* nebo *jedenadvacet stromů, dvaadvacet stromů*, tedy tvary JPP řízené poslední částí SČV (*dvacet jeden strom* jako *jeden strom, jedenadvacet stromů* jako *dvacet stromů*). Vyskytnou-li se tato spojení v podmětu věty, je požadován takový tvar přísudku, jaký odpovídá skupině *jeden strom, dva stromy* nebo *dvacet stromů* v podmětu (*dvacet jeden strom byl, dvacet dva stromy byly, dvaadvacet stromů bylo*). Od mluvnice Havránka a Jedličky nacházíme jako spisovnou i možnost *dvacet jedna stromů bylo*. Tento způsob spojování JPP s SČV s poslední

¹⁵ Tento termín zavádí Komárek a podporuje náš názor na paradigma *pět – pěti*, když tvrdí, že „rozdíl mezi tvary *pět – pěti* však koneckonců k pádové funkci, a tedy flexi ukazuje. Projevuje se to i ve větách bez výslovného uvedení počítaného předmětu (v matematickém vyjadřování vždycky), např. *jednomu se zavděčíš, ale pěti nikoli*“ (Komárek 2006: 59).

složkou *jedna až čtyři* se užívá jednak proto, že je v souladu se způsobem, jakým se v češtině zachází s číslovkami vyššími než *pět*, jednak i „pro nemožnost spojení jako *Všechna sto jedna kráva byla tuberkulózní, *Dvacet jeden žák a žačka,“ jak uvádí Šmilauer (Šmilauer 1974: 197). Oběma možnostem spojení JPP se SČV s poslední složkou *jedna až čtyři* v dnešní češtině se budeme podrobně věnovat v druhé části této kapitoly.

1.1.2 Vlastní náhled na číslovky základní

1.1.2.1 Zástupci číslovek základních

Vzhledem k morfológické a syntaktické heterogenosti číslovek základních je podle našeho názoru třeba držet se sémantického vymezení daného typu i za cenu toho, že se v jednom typu číslovek sejdou výrazy s čistě adjektivními nebo čistě substantivními charakteristikami s výrazy, které stojí na pomezí těchto dvou slovních druhů v různém slova smyslu. Jako číslovky základní pojímáme tedy tyto skupiny výrazů:

1. Označení pro jednotlivé číselné hodnoty: *jeden, dva, tři, čtyři, pět, deset, sto, tisíc, milion, miliarda* atd.¹⁶
2. Výrazy pro neurčité množství, a to jak typické a často uváděné *kolik, tolik, několik, mnoho, málo*, tak i výrazy uváděné méně často, jako *hodně, více, značně, příliš, dost, spoustu, moře, hromada, kvanta, hafo* atd.
3. Jména pro díly celků (někdy nazývané číslovky dílové): *půl, čtvrt, polovina, čtvrtina, dvacetina, setina* atd.
4. Výrazy typu *půldruhého*. (Ty je možno pojímat i jako SČV. Uvádíme je zde pro výlučnost jejich tvoření.)
5. Jména pro skupiny entit (někdy nazývaná číslovky skupinové), jsou-li tyto entity uvedeny: *dvojice dětí, trojice sedadel* atd.
6. Jména pro číslice, je-li k nim připojeno JPP: *pětka hokejistů, sedmička klisen* atd.
7. Stará jména pro počty kusů: *tucet, veletucet, kopa* atd.
8. Morfológická adjektiva s kvantitativním významem *mnohý, veškerý, četný, nesčíslný...* K nim je potřeba jako výrazy blízké řadit i tradiční zájmena *každý, žádný, všechen*.
9. Morfológická adjektiva odvozená od číslovek *nula, tisíc, milion, miliarda* (adjektiva jsou odvozována i v případě, že jsou výrazy *tisíc, milion, miliarda* počítány, např. *čtvrt milionu, sto tisíc, několik milionů*) – *nulový, stotísícový, čtvrtmilionový* atd.¹⁷
10. Ve významu číslovek základních se mohou objevovat i číslovky druhové (u pluralií tantum i u jiných jmen s okrajovou distribucí čísla včetně jmen abstraktních), číslovky typu *čtvero a dvě* a ve výjimečných případech i číslovky řadové.

Číslovky typu *dvojice* a *dvojka* zařazujeme k číslovkám základním pouze v případě, že se pojí se JPP, kvůli významové paralelnosti spojení jako „*dvojice dětí*“ (SYN) a „*dvojka rváčů*“ (SYN) se spojeními *dvě děti* a *dva rváči*. V případě, že výrazy *dvojice, dvojka* stojí bez JPP, je třeba je

¹⁶ Číslovky označované většinou námi sledovaných příruček za podílné (viz *Tabulku 1*) považujeme za kombinaci číslovek z bodu 1 s předložkou a nevymezujeme je jako samostatný číslovkový druh. V matematickém vyjadřování nacházíme tvary shodné s číslovkami zařazenými v bodu 1 a v bodu 3 užitě bez JPP. Hausenblas (MČ2 1986: 116) nazývá tyto číslovky numerické a přiřazuje k nim i výrazy *jednotky, desítky a stovky*. Tuto skupinu je třeba vyčleňovat právě jen pro účely zkoumání matematického vyjadřování, a to zde není naším cílem.

¹⁷ Hausenblas v MČ2 (1986: 120) pojmenovává tyto číslovky jako velikostní a vyčleňuje je do samostatného typu. Vzhledem k tomu, že se jedná pouze o transformovanou vyjádření prostého počtu, považujeme za vhodné řadit je k číslovkám základním (*čtvrtmilionový zisk = zisk ve výši čtvrt milionu*).

považovat za SUBST od číslovek odvozená. Stejně tak je třeba jako SUBST odvozená od číslovky pojímat výrazy jako *desatero, patero*, miní-li se jimi soubor zásad určitého typu. Mezi číslovky nepočítáme také výrazy jako *pětiletý*, které ve spojitosti s číslovkami zmiňuje Šmilauer. I on sám je ostatně u číslovek probírá „z praktických důvodů, třeba jsou to vlastně substantiva a adjektiva“ (Šmilauer 1974: 196).

K uvedenému přehledu zástupců je třeba dále dodat, že vlastní doménou číslovek uvedených v bodě 9 (*dvoji, dvoje, dvě, čtvero, čtvrtý*) není význam prostého počtu, ale významy jiné. K číslovkám základním je třeba je řadit proto, že je někdy ve významu prostého počtu nacházíme. Typickou skupinou JPP, u kterých nacházíme jmenné tvary číslovek druhových ve významu prostého počtu, jsou pluralia tantum.

1.1.2.2 Morfologické charakteristiky číslovek základních

Na rozdíl od sledovaných mluvnic jsme se při přehledu morfologických charakteristik jednotlivých zástupců číslovek základních zaměřili na morfologické kategorie, ne na skloňovací vzory. V *Tabulce 5* uvádíme přehled morfologických kategorií, které jednotlivé číslovky základní vyjadřují. Připomínáme, že u mnoha výrazů byla provedena pouze orientační analýza, na kterou je možné navázat podrobnějším výzkumem. Na nejistotu v přiřazení některých charakteristik výslovně upozorňujeme v poznámkách pod čarou.

Ve sloupci **rod** sledujeme nejen to, zda daný výraz rod vyjadřuje, ale také to, je-li tento rod adjektivního typu (mění se s rodem JPP), nebo typu substantivního (zůstává stále stejný). Nemění-li se tvar daného výrazu v závislosti na rodu JPP a zároveň se tento výraz nedá rozvíjet shodným přívlaskem, považujeme ho za bezrodý. V sloupci **číslo** sledujeme, zda se číslo daného výrazu mění v závislosti na čísle JPP, tedy adjektivním způsobem, nebo zda je možné výraz užít v SG i PL bez závislosti na čísle JPP, tedy substantivním způsobem. U výrazů, jejichž číslo se nemění ani jedním z obou popsaných způsobů, uvádíme, že číslo nerozlišují, i když u takových výrazů jako *dva* nebo *tři* je možné mluvit o PL a u výrazů typu *půldruhého* o SG. V našem pojetí považujeme ale neproměnlivost v čísle za důležitou charakteristiku, která oddaluje dané výrazy od centrálních typů SUBST a ADJ, proto u výrazů *dva, tři, čtyři, půldruhého* i dalších při neproměnlivosti čísla uvádíme, že číslo nerozlišují. Ve sloupci věnovaném **skloňování** uvádíme, zda se daný výraz skloňuje, ustrnuje nebo je kompletně nesklonný. Vyznačuje-li se výraz tvarovou proměnlivostí, rozlišujeme dále, zda má plné paradigma (bohatostí tvarů podobné ADJ nebo SUBST), či paradigma omezené pouze na dva tvary. Ustrnováním rozumíme možnost užít ve funkci některého z nepřímých pádů i základní tvar výrazu (JPP je v tomto případě v tvaru vyžadovaném vyšší větnou stavbou), a přitom platí, že je možno užít i tvar pravidelně skloňovaný. Nesklonné jsou ty výrazy, jejichž tvar se nemění za žádných okolností.

Kvůli kompletnosti uvádíme i morfologické charakteristiky (a později i syntaktické charakteristiky) číslovek druhových, číslovek typu *čtvero* a *dvé* a číslovek řadových, které se v některých případech vyskytují ve významu číslovek základních.

rod		číslo		skloňování			
rozlišuje		nerozlišuje		skloňuje se		ustrnuje	nesklonné
AD	SUBS	AD	SUBS	plné paradigma	omezené paradigma	-je	-né
J	T	J	T	-ma	-ma		

dvojka atd.		X			X ²⁵		X			
tucet, kopa		X			X		X			
mnohý atd.	X			X			X			
stotísícový atd.	X			X			X			
dvojí atd.	X			X			X			
dvoje atd.	X			X			X ²⁶			
čtvery atd.	X			X			X		X ²⁷	
dvé, tré			X			X				X
čtvero atd.		X			X		X		X	
čtvrtý atd.	X			X			X			
	AD J	SUBS T		AD J	SUBS T		plné paradig -ma	omezen é paradig- ma		
	rozdlišuje		nerozlišu- je	rozdlišuje		nerozlišu- je	skloňuje se		ustrnu -je	nesklon -né
	rod			číslo			skloňování			

Tabulka 5: Morfologické charakteristiky jednotlivých zástupců číslovek základních v našem pojetí

Pro větší přehlednost jsme v *Tabulce 5* podbarvili ty výrazy, které jsou z hlediska morfologických charakteristik plnými SUBST (modrá) a plnými ADJ (růžová). Ostatní výrazy se od SUBST i ADJ vždy v nějakém ohledu odlišují. Zeleně jsme podbarvili ty z nich, které jsou nejspíše typickými reprezentanty slovního druhu číslovky. Tyto výrazy nerozlišují rod ani číslo a jejich skloňování se omezuje na dva tvary. Tyto výrazy (typ *pět* a výrazy *kolik, tolik, několik, mnoho*) jsou však typickými číslovkami spíše na základě syntaktických vlastností. Jejich typičnost z hlediska morfologických charakteristik není tak silná.

1.1.2.3 Syntaktické charakteristiky číslovek základních

Syntaktické charakteristiky číslovek základních shrneme v *Tabulce 6*. Sledujeme v ní celkem tři jevy. Prvním je **tvár JPP** po daném výrazu, a to jak v pádech přímých, tak v pádech nepřímých. V obou skupinách pádů nás zajímá, zda je tvar JPP řízen číslovkou, nebo vyšší větnou stavbou. Druhou sledovanou charakteristikou je **rozvíjení skupiny číslovka + JPP shodným přívlastkem**. V tomto sloupci rozlišujeme, zda je shodný přívlastek řízen tvarem JPP, nebo zda se jím dá rozvíjet sama číslovka. Rozvíjení samotné číslovky je natolik substantivní rys, že v případech, kdy je možné shodným přívlastkem rozvinout jak číslovku, tak JPP (*dobrá polovina makového koláče, celý tisíc omšelých soch*), zaznamenáváme pouze možnost rozvíjení dané číslovky. V posledním sloupci sledujeme **tvár slovesa v přísudku**, je-li v podmětu skupina číslovka + JPP. Zkratka SG_N značí shodu typu *pět lidí bylo, půl hodiny uplynulo* atd. Ostatní typy, v nichž je tvar přísudku řízen rodem a číslem JPP (*dva lidé přišli*) nebo rodem a číslem číslovky (*polovina koláče se snědla*), zaznamenáváme v sloupci „jiný tvar“.

Vyšrafované buňky znamenají, že dané výrazy ve zkoumaných kategoriích nenabývají žádných hodnot.

²⁴ Číslo sice rozlišuje, ale v platnosti číslovek základních se těchto výrazů užívá (až na drobné výjimky) pouze v SG.

²⁵ Viz pozn. 18.

²⁶ Jmenné tvary číslovek druhových (*dvoje, čtvery*) mají v PL tvary pouze pro NOM a ACC, v SG má měkký typ *dvoje* tvary pro NOM a ACC, tvrdý typ *čtvero* tvary pro všechny pády. Všechny jmenné tvary mají paralelu v tvarech složených (*dvojí, čtveré*). Složené tvary také doplňují chybějící tvary paradigmatu. Více o této problematice v kapitole Číslovky druhové.

²⁷ Ustrnování jmenných tvarů tvrdého typu číslovek druhových bude komentováno v kapitole Číslovky druhové.

jeden	X			X			X		X jako část SČV ¹⁸
dva	X					X	X		
tři, čtyři			X			X	X		
typ pět			X			X		X	
sto		X			X		X		X
tisíc		X			X		X		X ¹⁹
milion		X			X		X ²⁰		
miliarda		X			X		X		
několik			X			X		X	
mnoho			X			X		X	
málo			X			X	X bez JPP		X s JPP
spousta		X			X		X		X
hodně atd. ²¹			X			X			X
půl			X ²²			X			X
čtvrt		X			X		X		X
polovina atd.		X			X		X		
půldruhého atd.	X					X	X		
půldruha atd.	X					X			X ²³
dvojice atd.		X			X ²⁴		X		

¹⁸ Zatímco pro SČV typu *dvacet jedna* nacházíme doklady ustrnutí části na místě jednotek (v *dvaceti jedna letech, s padesáti jedna procenty*), se SČV typu *dvacet dva* se takové ustrnování nevyskytuje. Číslovka na místě jednotek se skloňuje (v *dvaceti dvou letech, s padesáti dvěma procenty*). Pro SČV typu *dvacet tři* nacházíme pouze dva doklady neskloňování číslovky na místě jednotek (1) a (2). U obou z nich se může jednat o překlep, proto v tabulce u číslovky *tři* možnost ustrnování nezaznamenáváme.

(1) *Víte, kolika vyšetřování jsem se již zúčastnil? (...) Dvou set šedesáti tři.* (SYN)

(2) *Z vrtů proudí termominerální voda o vydatnosti třiceti tři litrů za sekundu, což za jednu minutu představuje objem zhruba dvou tisíců litrů.* (SYN)

U SČV typu *dvacet čtyři* jsme našli také pouze dva doklady ustrnutí formy *čtyři* na místě jednotek (3) a (4). Jelikož se v obou těchto případech jedná o vyjádření v rozporu se systémem češtiny, neuvádíme v *Tabulce 5* možnost ustrnování číslovky *čtyři* na místě jednotek ve SČV (v příkladu (4) neodstraňujeme zřejmě omylem vsunutý tvar *bych*).

(3) *Kdybyste byla zmeškala spojení, znamenalo by to zdržení pouhých dvaceti čtyři hodin.* (SYN)

(4) *Pokud vyjde počasí, mohlo by bych jich být více než loňských sto padesáti čtyři.* (SYN)

Ustrnování číslovky *jedna* se týká i výrazů *jeden a půl* a *jeden a čtvrt*. Číslovka *jedna* ustrnuje právě v těchto tvarech. U druhé číslovky s možností vyjádřit rod adjektivním způsobem – u číslovky *dva* – se o ustrnování dá mluvit jen s výhradami (viz druhá část této kapitoly – Materiálová analýza). I mezi SČV *jeden a půl* a *dva a půl* je tedy podobná diference, co se týče tvaru číslovek *jeden* a *dva*, jako u SČV *dvacet jedna* a *dvacet dva*.

¹⁹ Situace u číslovky *tisíc* je, co se týče tvarů a jejich ustrnování, velmi složitá. Naše zaznamenání této situace je pouze orientační.

²⁰ Doklady ustrnutí číslovky *milion* jsme v našem materiálu nenašli. V mluveném jazyce se očekávat dají. Celá situace by vyžadovala podrobnější zkoumání.

²¹ Výraz *hodně* tu stojí za všechny neskloňné výrazy pro neurčité množství (dále např. *příliš, značně, nepatrně, dost*). U výrazů *hodně, mnoho, málo* se dá uvažovat o rozlišení kategorie stupeň.

²² Výrazy *půl* a *čtvrt* vyžadují podrobné zkoumání. Situace zachycená v *Tabulce 5* je pouhou aproximací současného stavu.

²³ Tento tvar, původně pro NOM a ACC, nacházíme ve funkci všech pádů. Jelikož však v současné češtině nefungují tvary jiné, označujeme tvar *půldruha* jako neskloňný, ne jako ustrnulý.

Tabulka 6 uvádí pouze běžně předpokládané a nalézané možnosti. Některé jiné možnosti ukazujeme v druhé části této kapitoly – v Materiálové analýze.

	tvar JPP				shodný přívlastek		tvar slovesa v přísudku	
	v přímých pádech		v nepřímých pádech		se vztahuje jen k JPP	se dá vztáhnout i k číslovce	SG_N	jiný tvar
	řízený číslovkou	řízený vyšší větnou stavbou	řízený číslovkou	řízený vyšší větnou stavbou				
jeden		X		X	X			X
dva		X		X	X			X
tři, čtyři		X		X	X			X
typ pět	X			X	X		X	
sto	X		X	X		X	X	
tisíc	X		X	X		X	X	X
milion	X		X			X		X
miliarda	X		X			X		X
několik	X			X	X		X	
mnoho	X			X	X		X	
málo	X			X	X		X	
spousta	X			X		X	X	X
hodně atd.	X			X	X		X	
půl	X			X	X		X	
čtvrt	X		X	X	X		X	X
polovina atd.	X		X			X		X
půldruhého atd.	X			X	X		X	
půldruha atd.	X			X	X		X	
dvojice atd.	X		X			X		X
dvojka atd.	X		X			X		X
tucet, kopa	X		X			X		X
mnohý atd.		X		X	X			X
stotísíkový atd.		X		X	X			X
dvojí atd.		X		X	X			X
dvoje atd.		X			X			X
čtvery atd.		X			X			X
dvé, tré	X				X		X	
čtvero atd.	X		X	X		X	X	
čtvrtý atd.		X		X	X			X

Tabulka 6: Syntaktické charakteristiky jednotlivých zástupů číslovek základních v našem pojetí

Pro lepší přehlednost jsme i v Tabulce 6 podbarvili ty výrazy, které mají plně adjektivní syntaktickou charakteristiku (růžová), a výrazy, které mají syntaktickou charakteristiku plně substantivní (modrá). Ze srovnání Tabulek 5 a 6 vyplývá, že tyto dvě skupiny výrazů se kryjí až na číslovky *jedna až čtyři*, které jsou ze syntaktického hlediska plnými ADJ, ale z morfoloického ne. Ostatní výrazy se ze syntaktického hlediska odlišují od SUBST i ADJ. Zeleně jsme v Tabulce 6 podbarvili ty z nich, které mají typické syntaktické vlastnosti číslovek – v přímých pádech řídí tvar JPP, v nepřímých se do věty zapojují jako ADJ a tvar JPP je řízen vyšší větnou stavbou, nedají se rozvíjet shodným přívlastkem, a vyskytnou-li se v podmětu, je přísudek ve tvaru SG_N. Ze srovnání Tabulek 5 a 6 je patrné, že typické syntaktické charakteristiky číslovek nacházíme u více výrazů než typické charakteristiky morfoloické.

1.1.3 Závěr

V teoretické části kapitoly o číslovkách základních jsme se věnovali jednak jednotlivým pojetím tohoto číslovkového typu, jak ho nacházíme u autorů vybraných novočeských jazykových příruček od počátku 20. století, jednak jsme uvedli pojetí vlastní. Toto pojetí usilovalo především o ucelený výčet jednotlivých zástupců a uvedení jejich morfologických a syntaktických charakteristik. Viděli jsme, že mezi výrazy přiřazovanými k číslovkám základním jsou sice některé s plně substantivní nebo plně adjektivní charakteristikou (ať už v morfologickém nebo syntaktickém slova smyslu), ale vždy převažují výrazy, které se svými vlastnostmi od ADJ i SUBST liší. Jsme proto toho názoru, že je potřebné daný slovní druh od ADJ i SUBST oddělovat i za cenu toho, že některé výrazy, které sem spadají z významových důvodů, se dají bez obtíží řadit k ADJ nebo SUBST.

Jak jsme již poznamenali, je otázkou, do jaké míry uvedené morfologické a syntaktické charakteristiky odpovídají současnému užívání. Pro další zkoumání se tu otevírá celá řada oblastí a je možné, že i výrazy tradičně považované za plná ADJ nebo SUBST už vykazují některé číslovkové charakteristiky alespoň v nestandardních užitích. V druhé části této kapitoly se některým takovýmto jevům budeme věnovat.

1.2 Materiálová analýza (vybrané problémy)

Jednou z nejméně popsaných oblastí užívání číslovek základních je užívání složených číslovkových výrazů. Proto je druhá část kapitoly o číslovkách základních věnována právě tomuto tématu. Termín složený číslovkový výraz užíváme v této části jako označení takové posloupnosti číslovek základních,²⁸ které dohromady vyjadřují jednu číselnou hodnotu. Částmi složených číslovkových výrazů mohou být jednak výrazy pro celé číselné hodnoty (např. *sto dvacet osm*), jednak i výrazy pro části (*dva a pět polovin*, *dvě celé osm desetin*). Ze všech vyskytujících se typů SČV se v této kapitole zaměříme se na ty, jež se oproti jednoduchým číslovkám, ze kterých jsou složeny, vyznačují jistými specifickými rysy. Jsou to tyto čtyři typy složených číslovkových výrazů (dále SČV):

1. SČV typu s poslední složkou *jedna až čtyři*.
2. SČV typu *dva a půl*.
3. SČV s vyjádřením počtu desetinných míst.
4. SČV typu *půldruhého*.

První tři typy mají společné to, že se po nich dá v určitých případech užít různých tvarů JPP při zachování morfologických kategorií všech částí SČV. První, druhý a čtvrtý typ spojuje možnost ustrnování určitých částí SČV. Každá skupina SČV má navíc svá specifika. U prvních třech skupin SČV se budeme věnovat především různorodosti tvarů JPP v různých případech výskytu těchto SČV. U typu posledního bude vzhledem k výjimečnosti tvaru provedena komplexní charakteristika užívání.

1.2.1 Obecný úvod

Tématem prvních tří oddílů této části kapitoly o číslovkách základních je z velké části tvar JPP. Tvary JPP po jednoduchých číslovkách základních byly v *Tabulce 6* představeny pouze schematicky, pro účely následujícího výkladu je třeba se s nimi seznámit detailněji.

Mezi číslovkami základními můžeme v češtině rozeznávat čtyři skupiny podle toho, jaký tvar JPP se po nich užívá. Velmi přehledně shrnuje tuto problematiku Karel Hausenblas ve svém článku v *Slavikách Pragensích* z roku 1966 (Hausenblas 1966: 301–310). Následující výčet se drží jeho pořadí. K jeho přehledu doplníme informace o užívání různých tvarů JPP v nepřímých pádech.

První skupinu tvoří číslovky dílové (*půl*, *čtvrt*, *polovina*, *setina*), po kterých se v přímých pádech (a v GEN) užívá GEN.SG JPP.²⁹ Tento tvar JPP se u číslovek typu *polovina*, *setina* nemění, ať už je tvar číslovky vyžadovaný vyšší větnou stavbou jakýkoli (*polovina koláče* stejně jako *s polovinou koláče*, *v polovině koláče*, *k polovině koláče*). Jinak řečeno – číslovky typu *polovina* jsou z tohoto hlediska pravidelnými substantivy. U číslovek *půl* a *čtvrt* je situace jiná – GEN.SG zde nacházíme v případě, že skupina číslovka + JPP plní ve vyšší větné stavbě funkci NOM nebo ACC. V ostatních pádech je JPP v tvaru řízeném vyšší větnou stavbou, číslovky *půl* a *čtvrt* zůstávají ve stále stejném tvaru.³⁰ Výrazy *půl* a *čtvrt* se tak způsobem svého zapojování do vyšší

²⁸ V případě složených číslovkových výrazů typu *půldruhého* je druhá část výrazu tvořena číslovkou řadovou. K číslovkám základním se výrazy typu *půldruhého* řadí ze sémantického hlediska. Např. výraz *půldruhého* znamená totéž, co SČV *jeden a půl*.

²⁹ Toto tvrzení je třeba zpřesnit v tom smyslu, že se jedná o možnost a většinový typ užití. Spojení číslovek typu *půl* a *polovina* se JPP v PL jsou běžná.

³⁰ U výrazů *půl* a *čtvrt* existují i doklady tvarové proměnlivosti. Situace je však celkem složitá a sama o sobě by si vyžádala dosti rozsáhlé zkoumání. Pro účely dalšího popisu nám plně postačí, budeme-li

větné stavby blíží číslovce typu *pět* při zachování některých specifických vlastností (JPP je obvykle v GEN.SG, *čtvrt* je možné počítat, nacházíme více tvarových variant, než je tomu u číslovky *pět* atd.).

Druhou skupinu tvoří číslovka *jedna*.³¹ Tato číslovka je v přímých i nepřímých pádech shodným přívlastkem JPP. JPP se s ní shoduje v rodu, pádu i čísle. Má tvary pro SG i PL (*jeden kalíšek, jedny ponožky*). Z morfologického i syntaktického hlediska je pravidelným adjektivem.

Třetí skupinu tvoří číslovky *dva*³², *tři*, *čtyři*, které jsou stejně jako číslovka *jedna* shodnými přívlastky JPP. Na rozdíl od číslovky *jedna* se ale ze sémantických důvodů pojí pouze se JPP v PL. Jsou tedy adjektivy s omezenou spojitelností, co se morfologické kategorie čísla JPP týče.

Poslední, **čtvrtou skupinu** tvoří číslovky *pět* a výše (s výjimkami, o kterých ještě pohovoříme). S těmito číslovkami se JPP pojí v přímých pádech v GEN.PL. V pádech nepřímých potom JPP stojí ve tvaru vyžadovaném vyšší větnou stavbou (*osm jedlí, ale s osmi jedlemi*). Toto dvojí zapojení do věty (v přímých pádech substantivním, v nepřímých pádech adjektivním způsobem) činí z této skupiny jádro číslovkových výrazů v tom smyslu, že zde nacházíme rysy charakteristické výlučně pro číslovky.

S jednoduchými číslovkami se JPP spojují tak, jak bylo právě ukázáno, tedy vždy jedním z uvedených způsobů. U složených číslovkových výrazů typu *dvacet jedna* a *dvacet dva*, typu *dva a půl* a SČV s vyjádřením počtu desetinných míst je situace odlišná. Její konkrétní podobu probereme u jednotlivých typů SČV.

1.2.2 Složené číslovkové výrazy s poslední složkou *jedna* až *čtyři*

U SČV s poslední složkou *jedna* až *čtyři*, které zahrnují takové SČV jako *dvacet jedna, padesát čtyři, sto tři, dvě stě dva* atd., existují v češtině dvě možnosti připojení JPP. V přímých pádech se tyto SČV pojí jednak s GEN.PL JPP, tedy tak, jak odpovídá jejich celkové číselné hodnotě (*dvacet dva stromů*),³³ jednak se u nich setkáváme s tvarem JPP odpovídajícím samotným číslovkám *jedna, dva, tři, čtyři* (*dvacet jeden strom, dvacet dva stromy*). Složené číslovkové výrazy zakončené na tvary číslovky *jedna* umožňují vyjádřit tuto diferenci ve tvaru JPP ve všech pádech (*s dvacet jedním stromem nebo s dvaceti jedna stromy*), číslovkové výrazy zakončené

výrazy *půl* a *čtvrt* vnímat jako číslovky dílové s omezenou tvarovou proměnlivostí, ke kterým se JPP připojuje v GEN.SG, má-li celá skupina číslovka + JPP ve vyšší větné stavbě funkci NOM nebo ACC.

³¹ Tvar F této číslovky považujeme za tvar základní a používáme ho jako zástupce pro všechny tři rody této číslovky.

³² Tvar M této číslovky vnímáme jako základní podobu číslovky. V následujícím textu tedy reprezentuje i podobu *dvě*.

³³ V této části kapitoly o číslovkách základních užíváme spojení „řídí se celkovou číselnou hodnotou/odpovídá celkové číselné hodnotě/ mít tvar podle celkové číselné hodnoty“ v tom smyslu, že tvar JPP stojící po SČV je v případě, že se řídí celkovou číselnou hodnotou SČV, pro hodnoty SČV rovné nebo větší než 1 a zároveň menší než 2 takový, jako by na místě celého SČV stála pouze číslovka *jedna* (*jeden a půl metr* jako *jeden metr*), pro hodnoty SČV od 2 včetně do hodnot menších než 5 je JPP v takovém tvaru, jako by se na místě SČV vyskytovala pouze číslovka *dva, tři, čtyři* (*čtyři a půl miliony* jako *čtyři miliony*), a pro hodnoty 5 a vyšší je tvar JPP takový, jako by se na místě SČV vyskytovala jednoduchá číslovka vyšší než *pět* (*osm celých dvě procent* jako *osm procent, dvacet dva stromů* jako *dvacet stromů*). Jednotlivé možnosti tohoto způsobu připojování JPP budou podrobně ilustrovány u všech druhů SČV.

na *dva, tři, čtyři* mají možnost diferencí vyjádřit pouze v pádech přímých (v nepřímých pádech je stejně *s dvaceti pěti stromy* jako *s dvaceti dvěma stromy*).³⁴ Oddíl věnovaný SČV s poslední složkou *jedna* se tedy zaměřuje na všechny pády těchto SČV, oddíl věnovaný SČV s poslední složkou *dva, tři, čtyři* pouze na pády přímé.

1.2.2.1 Spojování JPP se SČV s poslední složkou *jedna*

1.2.2.1.1 Obecný přehled

Po složených číslovkových výrazech s poslední složkou *jedna* existuje v češtině možnost užít buď SG tvar, který je ve shodě s číselnou hodnotou poslední části SČV (ve všech pádech je JPP v takovém tvaru, jako by se pojilo s jednoduchou číslovkou *jedna*), nebo příslušný tvar PL, odpovídající celkové číselné hodnotě SČV (v přímých pádech je to GEN.PL, v nepřímých PL tvar odpovídající vyšší větné stavbě). Sdílíme předpoklad novějších (od 80. let) českých jazykových příruček v tom, že tvar JPP řízený celou číselnou hodnotou SČV se vyskytuje mnohem častěji než tvar řízený pouze poslední složkou SČV.

Pro porovnání toho, jak se obě popsané možnosti připojení JPP v jednotlivých pádech využívají, nám sloužil výhradně korpus SYN. Z dokladů v něm obsažených vychází *Tabulka 7*. Kvůli možným tvarům jednotlivých částí SČV byla rozdělena do tří řádků. V prvním jsou souhrnná čísla pro složené číslovkové výrazy *dvacet jedna, třicet jedna až devadesát jedna*. Tyto výrazy byly od výrazů typu 101 a 1 001 odděleny kvůli proměnlivosti první části (*dvacet jedna – bez dvaceti jedné, ale sto jedna – bez sto jedna*).

V žádné skupině jsme nerozlišovali, zda je, nebo není SČV typu *dvacet jedna* součástí dalšího složeného číslovkového výrazu (v řádcích jsou tedy dohromady údaje o JPP po složených číslovkových výrazech 21, 31, 101 atd., ale i 321, 5 631, 2 101 atd.) V prvních dvou sloupcích tabulky jsou uvedeny počty dokladů, ve kterých se v přímých pádech vyskytly dané číslovkové výrazy ve spojení se JPP v SG, respektive v PL. Dalších osm sloupců přibližuje situaci v pádech nepřímých. Pro větší názornost popisu jsou jednotlivé pády od sebe odděleny. Poslední sloupec „ustrnulé“ může nabývat hodnot pouze u číslovek *dvacet jedna, třicet jedna* atd., protože jen u nich může první část buď ustrnout, nebo být skloňována. U číslovek *sto* a *tisíc* je při skloňování první část ustrnulá pravidelně. Tento fakt značí vyšrafování polí ve sloupci ustrnulé pro 101 a 1 001. Počty dokladů uvedené za znaménkem + ve dvou buňkách jsou doklady s ustrnulou první, ale skloňovanou druhou částí (viz níže „s padesát jedním hlasem“ atd.).

	Přímé pády		Nepřímé pády								ustrnulé
	JPP v SG	JPP v PL	JPP v SG				JPP v PL				
			GEN	DAT	LOC	INSTR	GEN	DAT	LOC	INSTR	
21-91	217	570	21+1		3	4+1	22		2	2	1
101	66	42	28	2	5	8	12	1	2	4	
1 001		1									

Tabulka 7: Tvary JPP po složených číslovkových výrazech s poslední složkou jedna

Jak ukazuje *Tabulka 7*, pojí se SČV typu *dvacet jedna* podle očekávání v přímých pádech častěji s GEN.PL než NOM a ACC.SG, i když počet spojení se JPP v SG je značný. U výrazů typu 101 byla

³⁴ České jazykové příručky zaujímaly k oběma způsobům připojení JPP (buď tak, jak odpovídá číselné hodnotě celé číslovky, nebo tak, jak odpovídá počtu jednotek) různé postoje. Pro stručný přehled odkazujeme na již zmíněný Hausenblasův článek z roku 1966 i na přehled této problematiky v Teoretické části této kapitoly (část 1.1.1.4). Doplnujeme k němu současné stanovisko jazykové poradny: „Přestože i dnes původní tvary čteme a slyšíme, zejména ve sportovních reportážích a zpravodajstvích (...), běžnější a přirozenější jsou už tvary nové...“ (Svobodová 2002: 38).

zaznamenána situace opačná. Vyšší zastoupení JPP v SG než JPP v PL zde může být svědectvím toho, že SČV jako 101 se nevnímají tak soudržně jako SČV jako 21, a číslovka *jedna* tedy snadněji přebírá kontrolu nad tvarem JPP.

V nepřímých pádech bylo častěji zaznamenáno spojení daného složeného číslovkového výrazu se JPP v SG (73 dokladů se JPP v SG a 45 dokladů se JPP v PL). Toto zjištění je v rozporu s tvrzením, že v současné době se užívá více tvarů JPP, které jsou v souladu s celkovou číselnou hodnotou SČV. Je však třeba upozornit na velké zastoupení publicistických textů v korpusu SYN, tedy na to, že popsané počty výskytů mohou v této oblasti odrážet novinářský úzus (např. snahu po ozvláštňení). Ať už ale jsou počty nalezených dokladů u jednotlivých typů ovlivněny čímkoli, faktem zůstává, že spojení sledovaných číslovkových výrazů se JPP v SG je v češtině dosud zastoupeno ve všech pádech.

Sloupec „ustrnulé“ byl zaveden kvůli prozkoumání možnosti, kterou uvádí Karel Hausenblas v již citovaném článku: „podoba číslovky se (...) ustálila jako svérázný celek, který nepodléhá shodě (nemění se výraz pro jednotky podle rodu); v užívání v závislém postavení se tato tendence projevuje v tom, že číslovka zůstává někdy neskloňována: s dvacetjedna metry“ (Hausenblas 1966: 308). V celém námi prozkoumaném materiálu se však objevil pouze jeden nepochybný doklad tohoto jevu (5).

(5) *V tomto divadle se dočkala pět set devadesát jedna repríz.* (SYN)

Tento způsob nakládání se SČV s poslední složkou *jedna* nemůžeme tedy na základě našeho materiálu považovat za progresivní tendenci.

Stejně vzácné jsou doklady s neskloňovanou první částí u SČV, které mají na pozici desítek běžně skloňovaný výraz (*dvacet jeden strom*). Neskloňování první části těchto výrazů bylo nalezeno pouze ve dvou případech (6) a (7).

(6) *drogy v hodnotě asi třicet jednoho miliónu dolarů.* (SYN)

(7) *Zákon na ochranu zvířat odhlasoval parlament před dvěma lety sto padesát jedním hlasem.* (SYN)

Již jsme poznamenali, že počty dokladů nalezených se JPP v SG (*dvacet jeden strom*) neodpovídaly očekávání, že v současné češtině se po SČV s poslední složkou *jedna* užívá téměř výhradně JPP v tvaru řízeném celou číselnou hodnotou SČV (*dvacet jedna stromů*). Na základě vlastního jazykového povědomí si troufáme tvrdit, že tvary JPP řízené poslední částí SČV jsou v současné češtině již poněkud nezvyklé. To je také důvodem, proč jsou jednotlivá užití SČV s poslední složkou *jedna* ilustrována v příkladech (8)–(21). Pád a rod JPP je uveden v záhlaví jednotlivých příkladů.

NOM.M. ANIM

(8) *Pověstnou družinu tvoří dvacet jeden jezdec, z nichž Stach jede v širokém černém klobouku* (SYN)

(9) *Dvacet jeden den trvala bitva* (SYN)

NOM.N

(10) *Je tam pět milionů, čtyři sta tisíc, tři sta dvacet jedno prase a jen pět milionů lidí.* (SYN)

(11) *v Ústeckém kraji přišlo na svět šest tisíc čtyřicet jedno nové dítě* (SYN)

NOM.F

- (12) *ještěřů, pět krokodýlů a **devět set osmdesát jedna** želva (SYN)*
 (13) *V redakci pracuje dvě stě novinářů, celkem **šedesát jedna** národnost (SYN)*

ACC.M. ANIM

- (14) *Za červenec jsme převezli **dva tisíce sto padesát jednoho** zájemce. (SYN)*
 (15) *Akreditační komise má **dvacet jednoho** člena. (SYN)*

ACC.M.INANIM

- (16) *našel **sedm set třicet jeden** nedostatek, který se týkal oblastí od vlastní výroby (SYN)*
 (17) ***Tři sta jeden schod** musí vyšlápnout návštěvník chrámu svatého Bartoloměje (SYN)*

ACC.N

- (18) *Druhá strana nese **padesát jedno procento** zodpovědnosti (SYN)*
 (19) *Ve čtyřhře žen dosáhla **dvacet jedno vítězství** ve všech čtyřech velkých tenisových soutěžích (SYN)*

ACC.F

- (20) *zastupuje **čtyřicet jednu** zem (SYN)*
 (21) *prezident de Gaulle dá vystřelit **sto jednu ránu z děla** (SYN)*

Využívání jednotlivých možností připojení JPP v nepřímých pádech budeme ilustrovat pro jednotlivé pády a pro číslovky typu 21 a 101 zvlášť. V příkladech (22)–(29) jsou uvedeny doklady spojení číslovek typu 21 se JPP v SG i v PL pro jednotlivé pády označené v záhlaví příkladů. Jako první je vždy uveden doklad s JPP v PL, tam, kde se u JPP v SG podařilo dohledat i rodové varianty daných tvarů, uvádíme i je.

GEN

- (22) *V úctyhodném věku **osmdesáti jedna let** podlehl srdečnímu infarktu. (SYN)*
 (23) *tatínek se dožil ve fyzické i duševní pohodě **devadesáti jednoho roku** (SYN)*
 (24) *u jednotky složené z mužů **osmdesáti jedné** národnosti (SYN)*

LOC

- (25) *levnější zboží **v třiceti jedna** prodejnách na mezinárodních letištích v Praze (SYN)*
 (26) *Výkonná rada ODS však ve svém usnesení trvá **na osmdesáti jednom** volebním obvodu (SYN)*

INSTR

- (27) *Ani s dalšími **sto dvaceti jedna** lístky (SYN)*
 (28) *přispět ze svých rozpočtů **osmdesáti jednou** korunou za každého svého obyvatele. (SYN)*
 (29) *majitelé-družstva u **sedmatřiceti** domů s **šesti sty třiceti** jedním bytem. (SYN)*

S číslovkami typu 101 se podařilo dohledat paralelní doklady s JPP v PL i SG pro všechny pády. V příkladech (30)–(37) je uvádíme.

GEN

- (30) *získal důvěru svých vlastních **sto jedna** poslanců. (SYN)*
 (31) *Dožil se **sto jednoho roku**. (SYN)*

DAT

- (32) *Let celkem dluží **sto jedna** přihlášeným **věřitelům** téměř tři a půl miliardy (SYN)*
(33) *Devětadevadesát hlasů koalice **proti sto jednomu hlasu** opozice nedovolovalo udělat nic (SYN)*

LOC

- (34) *ve všech **sto jedna obcích** (SYN)*
(35) *ve **sto jedné obci** a jedné městské části (SYN)*

INSTR

- (36) *Je stále ještě ve styku **se** všemi **sto jedna partnery** a mluví o nich jako o svých dalmatinech (SYN)*
(37) *normálně fungující lázeňský dům **se sto jedním lůžkem** (SYN)*

1.2.2.1.2 Nevhodná užití

Autoři zabývající se oběma způsoby připojení JPP ke složenému číslovkovému výrazu s poslední složkou *jedna* (např. Hodura,³⁵ Poldauf³⁶ a Hausenblas³⁷) opakovaně poukazují na to, že při připojování JPP v SG je nevýhodou neshoda mezi číselnou hodnotou celého výrazu a tvarem JPP. Tato nevýhoda (a tím i komunikační obtíž) je v některých případech méně, v některých více nápadná. Uvádíme tři příklady, v kterých je užití SG JPP po sledovaném typu číslovky komplikací dosti zřetelnou (38)–(40). Je to podle nás dáno tím, že se tu vybírá jedna entita (nebo žádná entita) z celku, který je podle tvaru JPP složen právě pouze z jedné entity.

- (38) ***žádný ze sto jednoho poslance** si nenechá vzít příležitost (SYN)*
(39) *vůbec nepřicházelo v úvahu, aby **někdo ze sto jednoho vládního poslance** řekl Grossovi ne (SYN)*
(40) *Úsměv Buddhy, který je **jedním z devadesáti jednoho eseje**, které vycházely v minulých letech (SYN)*

Zavádějící je podle nás také použití JPP v SG v příkladu uvedeném již výše (8). Družinu zde podle tvaru JPP tvoří jeden jezdec.

- (8) *Pověstnou družinu tvoří **dvacet jeden jezdec**, z nichž Stach jede v širokém černém klobouku (SYN)*

Tvar vztažného zájmena ve vedlejší větě přitom jasně odkazuje na význam spojení *dvacet jeden jezdec*, a ne na jeho formu.

1.2.2.1.3 Nestandardní jevy

V prozatím uvedených dokladech bylo ilustrováno užití SČV typu 21 a 101 se JPP v SG tak, jak odpovídá systémovým principům češtiny (k příkladu (8) bychom mohli mít výhrady). Ve větách

³⁵ „Je to jen napodobení číslovek ostatních od pěti výše. Číslovka *dvacet jedna* je tvar ustrnulý, který cítíme jako jediné slovo, a jako je *jednadvacet* vojáků, tak je i *dvacet jedna* vojáků. Tato ustrnulost je patrná také z toho, že je zanedbán i jmenný rod: *dvacet jedna* vojáků spojuje ženský tvar *jedna* s mužským rodem jména voják. A podobně *dvacet dva* žen, jenže naopak.“ (Hodura 1949: 238–239)

³⁶ „Jako logicky nevhodný se cítí knižní způsob vyjadřování s *jeden*: *dvacet jeden* žák (...), zvláště pak, jde-li o podmět.“ (Poldauf 1957: 74)

³⁷ „...u číslovek na ...*jedna* je singulár jména počítaného předmětu v rozporu s číselnou hodnotou celku.“ (Hausenblas 1966: 309)

se zkoumaným typem spojení SČV s poslední složkou *jedna* + JPP se však také vyskytují některé jevy nestandardní.

A. Rozpor mezi tvarem SČV a JPP

Prvním z nestandardních jevů je užití zřetelně SG tvaru číslovky *jedna* jako poslední složky SČV a připojení JPP tak, jak to odpovídá celé číselné hodnotě SČV. Doklady tohoto jevu byly nalezeny tři (41)–(43).

- (41) *obsahoval i otevřený dopis mluvčího **dvaceti jedné českých a slovenských ekologických organizací*** (SYN)
- (42) *Byla nositelkou **třiceti jednoho mezinárodních titulů*** (SYN)
- (43) *„**Sedm měsíců a dvacet jeden dní!**“ zvolala teta Róza.* (SYN)

Nestandardní tvar má JPP také v příkladě (44).

- (44) *Šest minut a **dvacet jedna sekundy** před koncem **třetí třetiny*** (SYN)

Došlo tu zřejmě ke kontaminaci s číslovkami *dvě*, *tři*, *čtyři* jako posledními částmi SČV (*dvacet jedna sekundy* jako *dvacet dvě sekundy*). Důvod užití daného tvaru JPP v tomto dokladu však může být i jiný.

B. Rozpor mezi tvarem shodného přívlastku a tvarem JPP

Jiný nestandardní jev obsahuje příklad (45). Spojení číslovky se JPP je tu rozvíjeno tak, jak odpovídá hodnotě číslovky (přívlastek je v GEN.PL). Tato číslovka je ale zakončena tak, že vyžaduje JPP v SG.

- (45) ***Plných pět set osmdesát jednu minutu** trval **gólový půst** fotbalistů Vítkovic* (SYN)

C. Shoda přísudku s podmětem, který tvoří skupina SČV s poslední složkou jedna + JPP

Velkým problémem je pro původce textů shoda slovesného tvaru v přísudku se skupinou SČV + JPP v SG v podmětu. (Poldauf (1957: 74) právem upozorňuje na to, že spojení SČV s poslední složkou *jedna* se JPP v SG je „logicky nevhodné“ zvláště tehdy, je-li skupina SČV + JPP v podmětu.) Kromě pravidelných dokladů, které ilustrují příklady (46)–(48), se vyskytuje i řada dokladů nestandardních.

- (46) *při výkonu služby **zemřel dvacet jeden příslušník** mise* (SYN)
- (47) ***Byla do ní přihlášena sto jedna stavba** a ve **třech kategoriích*** (SYN)
- (48) *Nesouhlas s ní **vyjádřilo jen dvacet jedno procento** všech dotázaných.³⁸* (SYN)

Nalezené nestandardní doklady uvádíme v příkladech (49)–(53). Shoda podmětu s přísudkem je v nich stejná, jako by se jednalo o shodu s podmětem, ve kterém je skupina obsahující číslovku *pět* a vyšší (*pět obrazů bylo prodáno*).

- (49) *Přitom v roce 1985 **uzavřelo manželství téměř osmdesát jeden tisíc** snoubenců* (SYN)
- (50) *Prvního ročníku se **zúčastnilo sedm set čtyřicet jeden běžec**, loni **dvojnásobek*** (SYN)
- (51) *Z toho **osmdesát jeden branec je schopno** základní vojenské služby* (SYN)

³⁸ U JPP v N se shodou samozřejmě problém není. Dané přičestí je v N, ať už se shoduje se spojením *dvacet jedno procento* nebo *dvacet jedna procent*.

- (52) *Josefa Váchala v pražském Rudolfinu navštívilo dosud dvacet jeden tisíc diváků*
(SYN)
- (53) *v letošním roce bylo třeba pouze již zmiňovaných dvacet jeden obchodní den*
(SYN)

V příkladu (53) můžeme navíc pozorovat stejný jev, jaký jsme popsali v příkladu (45). V uvedených dokladech působí tento typ shody přinejmenším jako značná jazyková neobratnost.

Jinak je tomu se složitějšími SČV. V příkladech (54) a (55) pocházejících z jednoho článku MF Dnes nacházíme stejný jev, jaký jsme popsali výše. Přísudek se zde nachází ve stejném tvaru, jako by se jednalo o podmět typu *pět obrazů*, neřídí se tedy formální charakteristikou podmětu.

- (54) *šest milionů tři sta sedmdesát jeden tisíc korun bude rozděleno do konce června*
(SYN)
- (55) *bude těchto šest milionů tři sta sedmdesát jeden tisíc korun rozděleno* (SYN)

V těchto případech je však užitý způsob shody způsobem základním. Shoda s formální charakteristikou podmětu by tu působila značně rušivě. Je to zřejmě dáno délkou složeného číslovkového výrazu, původce (ani případný recipient) ji nedokážou udržet v pozornosti v celé její šíři.

Všechny tyto nestandardní jevy jsou dány diskrepancí mezi formou SČV a jejím významem. Mohou být dokladem nejistoty v užívání složených číslovkových výrazů s poslední složkou *jedna* ve spojení se JPP v SG. Jejich původci často užívají těchto spojení jako ozvláštňení, nejsou si však už vědomi syntaktických konsekvencí, které takové užití přináší.

1.2.2.2 Spojování JPP se SČV s poslední složkou *dva, tři, čtyři*

1.2.2.2.1 Obecný přehled

Po SČV s poslední složkou *dva, tři, čtyři* existuje v češtině možnost užití v přímých pádech buď NOM/ACC.PL, tedy tvar odpovídající samostatně užitým číslovkám *dva, tři, čtyři* (*dvacet dva stromy*), nebo GEN.PL, který odpovídá celkové číselné hodnotě SČV (*dvacet dva stromů*). V nepřímých pádech diference neexistuje, je proto bezpředmětné je do zkoumání zahrnovat (jediná možnost je *s dvaceti dvěma stromy*, na rozdíl od SČV s poslední složkou *jedna*, kde jsou možnosti dvě – *s dvacet jedním stromem*, *s dvaceti jedna stromy*).

V *Tabulce 8* uvádíme výsledky našeho pozorování. Počty dokladů se týkají jazykového materiálu obsaženého v korpusu SYN. Pracovali jsme pouze s těmi doklady, které při vyhledání určitého typu kombinovaného číslovkového výrazu měly JPP na prvním nebo druhém místě po SČV. Vzhledem k výraznému rozdílu v počtu nalezených dokladů určitého typu oddělujeme číslovky 22, 23, 24 až 92, 93, 94 od číslovek 102, 103, 104–1 902, 1 903, 1 904.³⁹ Stejně jako u SČV zakončených na číslovku *jedna* jsme brali v úvahu kombinované číslovkové výrazy typu 22 i 102, ať už stály samostatně nebo jako součást dalšího, rozsáhlejšího složeného číslovkového

³⁹ Číselné hodnoty pod dva tisíce je v češtině možno vyjádřit jako *tisíc* a počet stovek nebo pouze jako počet stovek (*tisíc devět set dva* nebo *devatenáct set dva*). Vzhledem k tomu, že nám jde o to, jak se v češtině zachází s kombinovanými číslovkovými výrazy zakončenými na *jeden, dva, tři, čtyři* jako celkem, zařazuje do pozorování i takové výrazy jako *devatenáct set dva* atd.

výrazu. S číslovkou *tisíc* nebyly žádné relevantní doklady nalezeny, proto není v tabulce zahrnuta.

	JPP v GEN.PL	JPP v NOM/ACC.PL
typ 22, 23, 24	3 079	1 467
typ 102, 103, 104	115	242

Tabulka 8. Tvar JPP po složených číslovkových výrazech s poslední složkou *dva, tři, čtyři*

Z Tabulky 8 je zřetelné, že u kombinovaných číslovkových výrazů typu 22, 23, 24 bylo zaznamenáno zhruba dvakrát tolik výskytů JPP v GEN.PL (*dvacet dva stromů*) než tvarů JPP v NOM/ACC.PL (*dvacet dva stromy*). U číslovek typu 102, 103, 104 tomu bylo naopak (*sto dva stromy* je častěji se vyskytující typ než *sto dva stromů*). Vysvětlení tohoto rozdílu by mohlo stejně jako u SČV s poslední složkou *jedna* ležet ve vnímání číslovky jako celku. Hodnota *sto* je zřejmě častěji vnímána jako hodnota, ke které se něco přidává (obě části SČV tak mají jistou samostatnost), zatímco hodnoty *dvacet dva* atd. jsou častěji vnímány jako celek.

Užití SČV s poslední složkou *dva, tři, čtyři* s JPP v NOM/ACC.PL ilustrují následující doklady. (56)–(58) jsou příkladem užití skupiny SČV + JPP ve funkci NOM, příklady (59)–(62) ukazují užití v ACC.

- (56) *Ke Strahovskému klášteru dnes patří šedesát tři spolubratři* (SYN)
 (57) *žily v Jižní Americe třicet dvě savčí čeledi*. (SYN)
 (58) *zůstanou v následujících letech zachována dvě stě dvě akutní lůžka na čtyřech odděleních* (SYN)
- (59) *Na trati ušetříme dvacet dva zaměstnance* (SYN)
 (60) *s kamarádem v garáži pro vlastní potřebu pěstoval dvacet dvě rostliny konopí* (SYN)
 (61) *Šestnáct set čtyřicet dvě dopravní nehody vyšetřovali minulý rok policisté* (SYN)
 (62) *Za prvních šest měsíců se jim podařilo objasnit osm set tři případy* (SYN)

1.2.2.2 Nestandardní jevy

Vzhledem k tomu, že u SČV zakončených na *dva, tři, čtyři* se vyskytuje podobná diskrepance mezi celkovou číselnou hodnotou výrazu a tvarem JPP jako u SČV s poslední složkou *jedna*,⁴⁰ nacházíme tu i podobné typy svědectví o nejistotě užívání takovýchto spojení ve větách.

A. Rozpor mezi tvarem shodného přívlastku a tvarem JPP

Příklady (63)–(66) ukazují rozvíjení spojení typu *dvacet dva stromy* shodným přívlastkem. V příkladech není respektován tvar JPP. Tvar přívlastku se na rozdíl od tvaru JPP řídí celkovou číselnou hodnotou.

- (63) *nejde najednou opravit celých padesát dva kilometry* (SYN)
 (64) *sáček vážil necelých sedmdesát dva gramy* (SYN)
 (65) *posílily (...) o téměř neuvěřitelných šedesát tři procenta* (SYN)
 (66) *Pouhých dvacet tři hodiny a padesát minut denně je tragédie*. (SYN)

⁴⁰ U SČV s poslední složkou *jedna* je kontrast obou typů tvarů JPP větší kvůli rozdílnému číslu (*dvacet jeden strom* (NOM.SG), *dvacet jedna stromů* (GEN.PL)). U SČV s poslední složkou *dva, tři, čtyři* se jedná pouze o kontrast v pádu, ne v čísle JPP (*dvacet dva stromy* (NOM.PL), *dvacet dva stromů* (GEN.PL)).

B. Shoda přísudku s podmětem, který tvoří skupina SČV s poslední složkou dva, tři, čtyři + JPP
Předešlý typ nestandardního zapojení do věty byl ilustrován i u SČV typu 21 a 101 stejně jako typ, který je uveden v příkladech (67)–(69). Ve všech těchto dokladech se slovesný tvar v přísudku neshoduje s tvarem JPP, ale je ve tvaru, který odpovídá číselné hodnotě číslovky v podmětu.

- (67) *V roce 1999 si v kraji **vzalo** život **sedmdesát dva lidé** (SYN)*
(68) *Lékaři zjišťují, že z pohlavních nákaz **bylo získáno** v neděli nebo ve svátek **třicet tři procenta**, v sobotu a před svátkem **dvacet**, zatímco v jiný všední den je průměr **devět procent**... (SYN)*
(69) ***Sto třicet tři hráči** mariáše v sobotu zcela **ovládlo** sokolovnu v Bratronicích na Kladensku. (SYN)*

V příkladech (67) a (68) slovesný tvar v přísudku předchází podmětovou část a užití neshodné podoby přísudku může být vysvětleno jako nedostatečné plánování jazykového ztvárnění podmětové části. V příkladu (69) však přísudek následuje za podmětovou částí a jako nejpřirozenější vysvětlení se nabízí nedostatečné uvědomování si syntaktických konsekvencí, které přináší užití skupiny s JPP v NOM.PL v podmětu.

Stejný typ nestandardního zapojení do věty nacházíme i v případech, v nichž JPP jsou jména *tisíc, milion, miliarda*. Příklady (70) a (71) ukazují užití v souladu se systémem češtiny. Přísudek se v nich shoduje s tvarem JPP.

- (70) *Podle údajů Úřadu cizinecké policie **žily** k 31. 12. 1991 na našem území **trvale padesát tři tisíce** cizinců. (SYN)*
(71) *v ložském roce **byly** v České republice **osázeny** zhruba **sedmdesát tři tisíce** hektarů brambor (SYN)*

V příkladech (72)–(75) je užit tvar přísudku, který se shoduje s celkovou číselnou hodnotou SČV v podmětu, ne s formálním ztvárněním podmětové části.

- (72) *Dvanáct dalších muzeí (...) **navštívilo** přes **sedmdesát tři tisíce** lidí. (SYN)*
(73) *Prašnou bránu si za cíl **vybralo** skoro **padesát tři tisíce** zájemců (SYN)*
(74) *V trezoru **bylo uloženo sto sedmdesát tři tisíce** korun, což byla tržba za celý víkend (SYN)*
(75) *Nejvíce vytiženo bylo středisko v ulici Na příkopě, na které **se obrátilo dvě stě třicet tři tisíce** tazatelů. (SYN)*

Domníváme se, že i když je v případech (72)–(75) přítomen stejný typ neladu mezi tvarem JPP a tvarem slovesným, jako tomu bylo u dokladů citovaných výše ((67)–(69)), nepůsobí v těchto případech tolik rušivě. Může to být dáno opět velikostí celkové číselné hodnoty SČV a jeho délkou, jako tomu bylo i v případech velmi dlouhých SČV s poslední složkou *jedna*, které byly zmíněny výše.

1.2.2.2.3 Užití SČV s poslední složkou *dva, tři, čtyři* v nepřímých pádech

Stejně jako u SČV s poslední složkou *jedna* jsme i u SČV zakončených na číslovky *dva, tři, čtyři* sledovali užití v nepřímých pádech kvůli doložení nebo nedoložení příkladů tendence, o které se zmiňuje K. Hausenblas. SČV typu 21 i 22 podle něj zůstávají někdy neskloňovány v nepřímých pádech (jeho příklad: „s dvacetjedna metry“). Při dohledávání dokladů této

tendence jsme našli pouze doklady neskloňování první části, tedy jevu, o kterém se Hausenblas nezmiňuje. Celkem bylo nalezeno 8 takovýchto dokladů. Výběr z nich je citován v příkladech (76)–(80).

- (76) *byl v Praze život vrácen šedesát čtyřem osobám* (SYN)
- (77) *výsledky zjištěné ve třicet čtyřech zemích Evropy, Severní a Latinské Ameriky* (SYN)
- (78) *Paprsek podle něj v laseru proběhne dráhu sto dvacet čtyř metrů...* (SYN)
- (79) *V konkurenci sto šedesáti hráčů z dvacet dvou zemí vyhráli ve svých kategoriích i absolutně...* (SYN)
- (80) *Nový byt v tamních centrech vyjde od patnácti až do třicet tří tisíc korun za metr čtvereční...* (SYN)

Pro spojení typu „s dvacet jedna metry“ nebyl nalezen žádný doklad.⁴¹ Jedná se tedy buď o zaniklý způsob zapojení SČV typu 21 i 22 do věty, nebo se tento způsob vyskytuje v jiném typu materiálu, než jaký představuje korpus SYN.

1.2.2.3 Shrnutí

Tento oddíl kapitoly o číslovkách základních byl věnován složeným číslovkovým výrazům s poslední složkou *jedna až čtyři*. Po těchto SČV existuje v češtině možnost užití JPP v tvaru, který je řízen buď poslední částí SČV (*dvacet jeden strom, dvacet dva stromy*), nebo celou číselnou hodnotou SČV (*dvacet jedna/dva stromů*). Oproti očekávání, že doklady s tvarem JPP odpovídajícím celé číselné hodnotě SČV (*dvacet dva stromů*) jsou mnohem užívanější než doklady s tvarem řízeným pouze poslední složkou SČV (*dvacet dva stromy*), bylo zjištěno, že užívání tvaru JPP řízeného poslední částí SČV je poměrně časté u typu 21 i 22, 23, 24 a u typu 101, a 102, 103, 104 dokonce převažuje. Upozornili jsme na to, že tyto výsledky mohou být ovlivněny vysokým zastoupením publicistických textů v korpusu SYN. Může se tedy jednat o úzus publicistů a jejich snahu o ozvláštnění textů.

Pro tvrzení K. Hasenblase, že se u SČV typu 21 a 22 vyskytují zcela ustrnulé tvary (typu „s dvacet jedna metry“), nebylo nalezeno žádné materiálové opodstatnění. Je možné, že tento způsob zapojení skupiny SČV + JPP do vyšší větné stavby se vyskytuje pouze v jiném typu textů, než jaký představuje korpus SYN. V našem materiálu byly nalezeny pouze doklady ustrnutí první části SČV, druhá se vždy skloňovala („*ve třicet čtyřech zemích*“).

V průběhu tohoto oddílu byly také popsány různé nestandardní jevy spojené s užíváním skupiny SČV s poslední složkou *jedna až čtyři* + JPP v tvaru řízeném poslední částí SČV (*dvacet jeden strom, dvacet dva stromy*). Tyto jevy vyplývají z neladu mezi tvarem JPP a celkovou číselnou hodnotou sledovaných SČV. Nejčastěji se jednalo o rozvíjení spojení SČV + JPP v tvaru řízeném poslední částí SČV shodným přívlastkem tak, jako by se jednalo o tvar JPP řízený celou číselnou hodnotou SČV („*pouhých dvacet tři hodiny*“ jako *pouhých dvacet tři hodin*), a o shodu, při které se slovesný tvar neshodoval s tvarem podmětu, ale přebíral tvar běžný pro výskyt číslovky vyšší než *pět* se JPP v podmětu věty („*V roce 1999 si v kraji vzalo život sedmdesát dva lidé.*“). Skupina SČV + JPP v tvaru řízeném poslední částí SČV nepředstavuje přitom problém pouze v rovině syntaktické, ale u SČV s poslední složkou *jedna* byly ilustrovány i obtíže na rovině sémantické („*někdo ze sto jednoho vládního poslance*“). Tyto jevy jsou svědectvím o

⁴¹ Doklady užití skupiny SČV + JPP ve funkci GEN ve vyšší větné stavbě s ustrnulým tvarem SČV jsme kvůli tisícům dokladů typu 22 + JPP v GEN.PL dohledávali pomocí spojení s nejčastějšími předložkami a zkoumáním pokusného vzorku. Je tedy možné, že v GEN se ustrnulý tvar vyskytuje, pouze jsme jej nenašli.

užívání skupiny SČV + JPP v tvaru řízeném poslední částí SČV pro ozvláštňení bez uvědomování si syntaktických a sémantických konsekvencí, které takové užití přináší.

1.2.3 Složené číslovkové výrazy typu *dva a půl* a jejich spojování se jménem počítaného předmětu

1.2.3.1 Obecný úvod

Tento oddíl kapitoly o číslovkách základních se věnuje výrazům složeným z číslovky základní pro počet celků (*dva, tři, čtyři* atd.) a z číslovky dílové *půl* nebo *čtvrt*. Tyto dvě číslovky dílové mají mezi ostatními zástupci svého druhu odlišné postavení proto, že ve spojení se JPP mají (obvykle) ustrnulý tvar (*se čtvrt šálkem čaje* je běžnější než *se čtvrtí šálku čaje*). U ostatních zástupců dílových číslovek se právem předpokládá plná substantivní flexe i substantivní zapojení do věty. Proto se jimi nebudeme zabývat a pozornost zaměříme pouze na SČV s částí *půl* a *čtvrt*.

1.2.3.1.1 Dosavadní reflexe SČV typu *dva a půl* a formulování základních otázek

O spojování SČV typu *dva a půl*⁴² se JPP nacházíme jen kusé zmínky. Hausenblas (1966: 303) se vyslovuje pouze k tomu, že po těchto SČV je v češtině tvar JPP řízen buď poslední částí SČV *půl/čtvrt*, nebo se tvar JPP řídí celou číselnou hodnotou SČV. K tomu, jaké číslo a pád toto JPP řízené celou číselnou hodnotou SČV má, se přímo nevyjadřuje. Z jeho formulací se však zdá, že můžeme očekávat taková spojení jako *jeden a půl metr* (jako *jeden metr*), *dva a půl metry* (jako *dva metry*) a *pět a půl metrů* (jako *pět metrů*). Dále se Hausenblas na stejném místě zmiňuje o nejistotě při čtení spojení jako „s 5 a ½ m látky“ a navrhuje varianty tvaru JPP „metru, metrem, metry“ (Hausenblas 1966: 303). Otázkou, kterou neřeší vůbec, je shoda tvaru základních číslovek *jedna* a *dva* s rodem JPP a pouze okrajově se zmiňuje o ustrnování SČV. Problémy spojování SČV typu *dva a půl* se JPP můžeme tedy shrnout takto:

1. V jakém tvaru se vyskytují JPP po SČV typu *dva a půl* v souvislosti s celkovou číselnou hodnotou SČV?
2. Shoduje se u SČV, jejichž součástí jsou číslovky rozlišující rod, rod číslovky s rodem JPP?
3. Nacházíme případy kompletního ustrnutí celého SČV typu „s pět a půl metru“, nebo se užívají pouze/častěji varianty *s pěti a půl metrem/metry*, *s pět a půl metrem/metry*? Je nějaký rozdíl v užívání těchto variant u číslovek s bohatším paradigmatem (*jedna–čtyři*) a u číslovek s dvoutvarovou flexí?

1.2.3.1.2 Uvedení do analýzy

Už z formulování jednotlivých otázek vyplývá nutnost vydělit mezi SČV typu *dva a půl* čtyři skupiny. SČV, jejichž součástí je číslovka *jedna*, jsou od zbytků SČV typu *dva a půl* odděleny kvůli tomu, že **SČV se složkou jeden** vyžadují zřetelně JPP v SG. **SČV se složkou dva** oddělujeme od ostatních SČV typu *dva a půl*, protože spolu se SČV se složkou *jeden* mohou vyjadřovat jmenný rod. **SČV se složkou dva, tři, čtyři** musíme oddělit od zbytku kvůli tomu, že tvar JPP vyžadovaný jejich celkovou číselnou hodnotou je NOM a ACC.PL (plní-li celá skupina SČV + JPP

⁴² Terminologická poznámka: Vždy, když v této kapitole hovoříme o SČV typu *dva a půl*, máme na mysli jednak taktéž typ *dva a čtvrt*, jednak všechny ostatní SČV s jinými složkami než se složkou *dva*. SČV typu *dva a půl* je tedy zastřešujícím termínem pro všechny číslovkové výrazy složené z číslovky základní a číslovky dílové *půl* a *čtvrt*. Budeme-li hovořit o SČV obsahujících jednotlivé číslovky základní, budeme se držet vyjádření „SČV se složkou *jeden*“, „SČV se složkou *dva*“ atd. Tvar *jeden* v termínu „SČV se složkou *jeden*“ volíme proto, že je to tvar pro SČV se složkou 1 základní, jak ukážeme později.

ve vyšší větne stavbě funkci přímého pádu, na rozdíl od **SČV se složkou pět a vyšší**, kde se v přímých pádech dá předpokládat GEN.PL. Všem čtyřem skupinám se budeme postupně věnovat. U všech bude jako zdroj materiálu sloužit korpus SYN a omezíme se na doklady SČV typu *dva a půl* ve spojení s JPP bezprostředně po SČV.

Všechny typy SČV ve spojení se JPP budeme prezentovat dvěma tabulkami. Jedna se bude vždy týkat těch tvarů daných SČV, které mají potenciál k ustrnování (vždy tvary pro NOM, u většiny zástupců homonymní s tvary pro ACC), druhá tvarů, které tento potenciál nemají. K tabulkám je třeba učinit dvě poznámky.

1. Do počtů v tabulkách nejsou započítány doklady s převážně nesklonným jménem *promile* kvůli nejistotě o pádu tohoto JPP.⁴³ Rodově je toto jméno nicméně zajímavé. Ačkoli se většinou pojímá jako N, pojí se ve většině případů se SČV se složkou *jeden* ve tvaru *jeden a půl* a nacházíme ho i u tvaru *jedna a půl*. U SČV se složkou *dva* převládají spojení jména *promile* s rodově náležitou (pokládáme-li *promile* za N) podobou *dvě a půl/čtvrt* (35 dokladů na 7 dokladů se SČV ve tvaru *dva a půl*). Všechny možnosti ukazují příklady (81)–(85).⁴⁴

- (81) *měl tři hodiny po incidentu v krvi méně než jedno a půl promile alkoholu* (SYN)
- (82) *Víc jak jeden a půl promile alkoholu měl v krvi rakouský pilot...* (SYN)
- (83) *při hladině alkoholu v krvi jedna až jedna a půl promile* (SYN)
- (84) *Šlo o více než dvě a půl promile alkoholu v krvi...* (SYN)
- (85) *dechová zkouška odhalila v krvi řidičky dva a půl promile alkoholu* (SYN)

Do tabulek nejsou také zařazena spojení se JPP *násobek* v NOM a ACC.SG,⁴⁵ protože se zde SČV připojuje ke JPP jako první část složeniny (*jeden a půl násobek* jako *dvojnásobek*) a tvar JPP by v tomto případě zkresloval výsledky. Doklady s pravidelným GEN.SG jména *násobek* po SČV typu *dva a půl* do tabulek zahrnujeme.

2. V tabulkách jsou některé počty označeny znaménkem +. Toto označení znamená, že u daného počtu dokladů není kvůli pádové homonymii jisté, s jakými tvary JPP se setkáváme. Tak například v dokladech (86) a (87) si nemůžeme být jisti, zda u JPP *století* a *podlaží* jde o ACC/NOM, nebo GEN.SG.

- (86) *Místečko se tak na více než jedno a půl století ocitlo v držení slezské vrchnosti* (SYN)
- (87) *Objekt (...) získá nový plášť, přibude mu jedno a půl podlaží a v podzemí se skryjí rozlehlé garáže* (SYN)

K nejasnostem tohoto typu vede také rozvíjení skupiny SČV typu *dva a půl* + JPP shodným přívlaskem. Tvar shodného přívlasku se při rozvíjení těchto skupin často neřídí tvarem JPP, ale jinými principy. Běžně k nalezení jsou takové doklady jako (88) a (89).

- (88) *pořád to bylo lepší než si muset někde vypůjčit další dva a půl litru* (SYN)
- (89) *časově jde o necelé dva a půl roku* (SYN)

⁴³ Jedná se o celkem 94 dokladů pro všechny SČV sledovaného typu.

⁴⁴ U příkladu (83) jde možná spíše o atrakci se základní podobou číslovky *jedna* než o nejistotu o rodu jména *promile*.

⁴⁵ Jedná se celkem o 13 dokladů pro všechny SČV sledovaného typu.

Tvar shodného přívlastku je tu stejný jako u spojení *další dva litry, necelé dva roky* a reálný tvar JPP je ignorován. Tato užití způsobují, že u takových dokladů jako (90)–(94) vzniká nejistota, v jakém tvaru se zde JPP vyskytují. V rozpoznání konkrétních tvarů brání homonymie GEN.SG s ACC.PL/NOM.SG.

- (90) **Celé jedno a půl tisíceletí** po Catullovi se narodila Louise Labéová ... (SYN)
 (91) za **poslední tři a půl měsíce** jsem dost přemýšlel (SYN)
 (92) Podařilo se mu jich získat **další tři a půl tisíce**. (SYN)
 (93) **poslední dvě a půl kola** už se přetlačuje na ostře klopené dráze (SYN)
 (94) celková kriminalita za prvních šest měsíců roku je o **necelá dvě a půl procenta** nižší než loni (SYN)

Také počty dokladů tohoto typu proto umísťujeme za znaménko +, aby bylo zřetelné, že zde panuje nejistota o tvaru JPP, i když tvar shodného přívlastku nabízí možnost ACC.PL (nebo NOM.PL, ACC.SG nebo NOM.SG) velmi sugestivně.

Zápis 1+3 tak například znamená, že na daný tvar byl nalezen jeden nepochybný doklad a tři, které mohou být zároveň v jiném tvaru. Zápis +4 znamená, že na daný tvar byly nalezeny čtyři doklady, ale je možné, že všechny jsou v jiném tvaru. Počet dokladů označený + je vždy uveden u obou možností.

1.2.3.2 SČV se složkou *jeden*

Jako první je přiblíženo užívání SČV, jejichž součástí je číslovka *jedna*. Situaci u těchto SČV tak, jak ji nacházíme v korpusu SYN, přináší *Tabulky 9 a 10*.

1.2.3.2.1 SČV se složkou *jeden* ve tvarech s možností ustrnování

Tabulka 9 ukazuje situaci u SČV se třemi základními tvary číslovky *jedna* pro tři rody (*jeden a půl/čtvrt, jedna a půl/čtvrt, jedno a půl/čtvrt*). Je třeba si uvědomit, že u tvarů *jeden/jedno* jsou ve sloupci GEN u JPP v SG zahrnuta spojení SČV se JPP ve funkci NOM i ACC ve vyšší větňé stavbě, zatímco v řádku s tvary *jedna* jsou pouze spojení ve funkci NOM. Tuto nevyváženost dat zachováváme v jedné tabulce kvůli potenciální možnosti ustrnutí základních tvarů.⁴⁶

	JPP v SG															JPP v PL		
	GEN			NOM			ACC			LOC			INSTR			GEN		
	M	F	N	M	F	N	M	F	N	M	F	N	M	F	N	M	N	F
jeden a půl	3037	201	189	1			4		1	7	1		12		5	31		1 ⁴⁷
jedna a půl	3	30			1											1		
jedno a půl			139 + 18			1+3			2+15									
jeden a čtvrt	200	52	12												1	1		

⁴⁶ Tvary *jednu a půl/čtvrt* (pro ACC.F) a *jednoho a půl/čtvrt* (pro ACC.M.ANIM) by do této tabulky funkcí spadaly také, ale nemají možnost ustrnout, proto je započítáváme až do *Tabulky 10*.

⁴⁷ Tento doklad byl na rozdíl od ostatních nalezen ve funkci GEN ve vyšší větňé stavbě. Proto ho uvádíme (102).

(102) *mají dosáhnout až jeden a půl miliard korun* (SYN)

jedna a čtvrt		8																	
jedno a čtvrt			6																

Tabulka 9: SČV se složkou *jeden* ve tvarech s možností ustrnování

Tabulka 9 vyžaduje komentář v několika ohledech. Budeme se postupně věnovat tvaru JPP po sledovaných SČV, rodu číslovky *jedna* jako součásti SČV v souvislosti s rodem JPP a různým typům ustrnování.

A. Tvar JPP po SČV se složkou *jeden* v přímých pádech

JPP se k SČV se složkou *jeden* přidává v přímých pádech třemi způsoby. První z nich je standardní – JPP svým tvarem odpovídá poslední části SČV, je v GEN.SG (*jeden a půl metru*). Těchto dokladů je nejvíce. Ve spojení JPP se SČV sledovaného typu druhým způsobem odpovídá tvar JPP celkové číselné hodnotě SČV. JPP je tedy v SG a jeho pád se řídí požadavky vyšší větné stavby (*jeden a půl metr*). Bylo nalezeno celkem 16 jednoznačných dokladů tohoto spojení (10 je prezentováno v této tabulce ve sloupcích nadepsaných NOM a ACC, zbytek v Tabulce 10 v řádcích *jednu a půl* a *jednu a čtvrt*). Jednotlivá užití těchto tvarů JPP ukazují příklady (95)–(101).

- (95) *Uplynul pouhý jeden a půl rok od vojenských akcí* (SYN)
(96) *Členové rady poprvé za jeden a půl rok své činnosti rozhodli* (SYN)
(97) *za poslední jeden a půl měsíc* (SYN)
(98) *je ale patrné, že by objekt vyčníval jeden a půl metr nad terén* (SYN)
(99) *přejezd z Yucatánu zpět do Mexico City vám zabere jeden a půl den pobytu* (SYN)
(100) *nechyběla jedna a půl libra (tedy asi tři čtvrtě kila) chleba* (SYN)
(101) *za podprůměrnou jednu a půl miliardu korun* (SYN)

Třetím způsobem spojení SČV se složkou *jeden* se JPP je výskyt takového tvaru JPP, jako by se v případě SČV se složkou *jeden* jednalo o číslovku typu *pět* (*jeden a půl metrů* jako *pět metrů*). V tomto případě nacházíme JPP v GEN.PL, jak to ukazují příklady (103) a (104).

- (103) *Služeb ČSA využilo od ledna do října přes jeden a půl miliónů pasažérů* (SYN)
(104) *ukazuje na asi jeden a půl metrů dlouhou černou obludu plující po hladině* (SYN)

Tvar JPP v tomto případě tedy nerespektuje ani poslední část SČV, ani celkovou hodnotu SČV. Tento způsob spojení byl nalezen častěji než způsob respektující číselnou hodnotu SČV, ale mnohem méně často než spojení SČV se JPP v GEN.SG.

B. Rod číslovky *jedna* jako složky SČV typu *dva a půl* v souvislosti s rodem JPP

Je příznačné, že JPP v GEN.PL nacházíme převážně⁴⁸ u podoby SČV *jeden a půl*. S touto podobou SČV totiž jako s jedinou nacházíme JPP všech rodů (platí pro SČV *jeden a půl* i *jeden a čtvrt*) a je možné tedy tvar *jeden a půl* považovat za základní podobu SČV se složkou *jeden*. Užití podoby *jeden a půl* se jmény všech rodů ukazují příklady (105)–(110) vždy postupně pro funkci NOM a ACC spojení SČV + JPP ve vyšší větné stavbě.

- (105) *Uplynulo jeden a půl roku od chvíle, kdy ji Martin vyzval, aby studovala* (SYN)

⁴⁸ Jediným dokladem spojení SČV s JPP v GEN.PL v jiném tvaru než *jeden a půl* je (116). Tvar *jedna* je však dán obvyklou podobou SČV typu *dvacet jedna*.

- (116) *"Normální" jackpot je dvacet jedna a půl miliónů korun.* (SYN)

- (106) *Nosila skoro **jeden a půl roku** stejné červeně prací šaty, jako by se neměla do čeho převléci.* (SYN)
- (107) *Z dvaceti tun nákladu bylo ve zdejším skladu složeno **jeden a půl tuny** sunaru...* (SYN)
- (108) *Jeli jsme nejdříve asi **jeden a půl hodiny** po proudu Missisagy.* (SYN)
- (109) ***jeden a půl patra** by mělo být určeno pro kulturní středisko* (SYN)
- (110) *Jestli každý vypil **jeden a půl piva**, tak to bylo moc.* (SYN)

Ostatní podoby SČV se složkou *jeden* souhlasí tvarem číslovky *jedna* s rodem JPP. U tvaru *jedna a půl* sice nacházíme tři spojení s JPP v M, ale ve všech třech případech se jedná o tvar SČV *jedna a půl*, který je součástí širšího SČV. Tvar *jedna* tu tedy vyplývá z ustálené podoby SČV typu *dvacet jedna*, ne z nerefluktování rodu JPP (111)–(113).

- (111) *Dalších **padesát jedna a půl milionu** přidá na rekonstrukci stadionu ministerstvo* (SYN)
- (112) *Vybrali jsme **třicet jedna a půl milionu** korun* (SYN)
- (113) *budou platit za jeden semestr **dvacet jedna a půl tisíce** korun* (SYN)

Pravidelnou situaci u tvarů *jedna a půl* a *jedno a půl* ilustrují doklady (114) a (115).

- (114) *Sleva **jedna a půl libry** ze vstupenky do muzea Madame Tussaud...* (SYN)
- (115) *Jsi Američan, máš jen **jedno a půl ucha** a jsi chytrý jako opice.* (SYN)

C. Ustrnování

Jeden a půl je univerzálním tvarem SČV se složkou *jeden*, pokud na univerzálnost nějakého tvaru usuzujeme z možnosti spojení se všemi rody JPP.⁴⁹ *Jeden a půl* je dále tvarem, v kterém SČV se složkou *jeden* nejčastěji ustrnují, plní-li funkci nepřímých pádů ve vyšší větne stavbě. Oba fakty (rodová univerzálnost, ustrnování) svědčí o tom, že právě tato podoba je vnímána u SČV se složkou *jeden* jako základní.

Příklady (117)–(120) ukazují užití SČV *jeden a půl* ve funkci nepřímých pádů ve vyšší větne stavbě. Doklady (117) a (118) ilustrují užití daného spojení ve funkci LOC, doklady (119) a (120) ve funkci INSTR. Doklady pro funkci DAT nalezeny nebyly.

- (117) *Ratata rozléhalo se v příští **jeden a půl vteřině** místností, než se světlo opět rozsvítilo* (SYN)
- (118) *V uplynulém, téměř **jeden a půl roce** jsme se učili a vytvářeli novou banku.* (SYN)
- (119) *před **jeden a půl stoletím** jeden srbský veršotepec sepsal slavné verše* (SYN)
- (120) *jeho příliš velká čepice byla vyztužena **jeden a půl kilogramem** oceli.* (SYN)

V souvislosti s doklady ustrnutí je třeba říci, že jsme nenašli žádné doklady typu *s jeden a půl metru*, tedy doklady, ve kterých by bylo kompletně ustrnulé celé spojení. Vždy byly nalezeny

⁴⁹ U SČV typu *dvacet jedna, sto jedna* je univerzálním tvarem F tvar číslovky. U SČV typu *dva a půl* s číslovkou *jedna* je to tvar M (*jeden a půl*).

pouze doklady, ve kterých kustrnutí došlo u SČV a JPP bylo nositelem pádového tvaru vyžadovaného vyšší větnou stavbou.⁵⁰

Jediným dokladem úplného ustrnutí by tak mohlo být jen ustrnutí spojení SČV sledovaného typu se JPP ve funkci GEN ve vyšší větné stavbě (121) a (122).

(121) *Ve věku **od jeden a půl roku do 15 let** (SYN)*

(122) *úročené **od jeden a půl procenta** výše (SYN)*

I u těchto dokladů se však jedná pouze o ustrnutí SČV, respektive se nedá rozhodnout, zda GEN.SG JPP je řízen výrazem *půl*, nebo vyšší větnou stavbou. Vzhledem k množství dokladů jsme upustili od dalšího dohledávání příkladů tohoto typu. Je velmi pravděpodobné, že jich není mnoho. Vzhledem k tvarové homonymii jsou v *Tabulce 9* započítány do sloupce GEN v části JPP v SG.

Na závěr pozorování ustrnulých užití SČV se složkou *jeden* se zmíníme o ustrnování tvaru *jedna a půl*. Tento tvar jsme v nepřímém pádě našli pouze v jednom případě, a to ve funkci GEN⁵¹ ve vyšší větné stavbě (123).

(123) *Vytvořil impérium s obratem okolo **jedna a půl miliardy** dolarů (SYN)*

Tvar *jedna a půl* má dále na rozdíl od tvaru *jeden a půl* (a na rozdíl od tvaru *jedno a půl*) potenciál ustrnout i v pádu přímém – v ACC. Celkem byly nalezeny 3 případy tohoto jevu (124)–(126). Ve funkci ACC se tu SČV objevuje ve tvaru *jedna a půl*, a ne náležitém *jednu a půl*. Stejně jako ustrnutí v GEN (123) jsou i tyto tři příklady v *Tabulce 9* započítány do sloupce GEN v části JPP v SG u tvaru *jedna a půl*.

(124) *Potřebujeme : 50 g hovězího masa (...) **jedna a půl lžičky** krmných minerálů HT (SYN)*

(125) *Ty jsme odvrátili příslibem, že jim do konce roku dáme **jedna a půl miliardy**, coby dorovnání za minulý rok. (SYN)*

(126) *Na opravu všech silnic by měl kraj v nejbližších sedmi letech vynaložit nejméně **jedna a půl miliardy** korun. (SYN)*

U tohoto typu ustrnutí nedochází ke změně tvaru JPP, je tedy velmi nenápadné a věty zní naprosto přijatelně. V *Tabulce 10* můžeme vidět, že tento způsob zapojení SČV se JPP ve F, plní-li celá skupina SČV + JPP ve vyšší větné stavbě funkci ACC, je marginální. Nacházíme pouze citované tři případy ustrnutí, ale 308 výskytů skloňovaného tvaru *jednu a půl* (*Tabulka 10* řádky *jednu a půl* a *jednu a čtvrt*).

Po porovnávání jednotlivých možností tak můžeme shrnout, že spojení SČV se složkou *jeden* + JPP ve F, plní-li celá skupina SČV + JPP ve vyšší větné stavbě funkci ACC, může nabývat těchto podob:

⁵⁰ Ustrnování celého spojení jsme zkoumali pomocí kombinace s nejběžnějšími předložkami pro dané pády. Vzhledem k množství dokladů je možné, že nám doklad tohoto jevu unikl. Na základě prozkoumaného materiálu však tvrdíme, že tento jev, vyskytuje-li se, není nijak častý.

⁵¹ Vzhledem k počtu dokladů spojení SČV *jedna a půl* se JPP jsme měli možnost podrobně je prozkoumat a je jisté, že toto užití je zcela ojedinělé.

- Spojení JPP ve tvaru GEN.SG s tvarem *jeden a půl* (dostali *jeden a půl* miliardy).
- Spojení JPP ve tvaru GEN.SG s tvarem *jedna a půl* (dostali *jedna a půl* miliardy).
- Spojení JPP ve tvaru GEN.SG s tvarem *jednu a půl* (dostali *jednu a půl* miliardy).
- Spojení JPP ve tvaru ACC.SG s tvarem *jednu a půl* (dostali *jednu a půl* miliardu).

Z těchto možností nacházíme nejvíce dokladů pro typ *c*, následuje ho typ *a*. Typy *b* a *d* jsou marginální. Je tedy preferován tvar číslovky *jedna* v náležitém pádu (*jeden* nebo *jednu*), ale v mnoha případech bez ohledu na rod JPP (u spojení se SČV ve tvaru *jeden a půl/čtvrt*).

1.2.3.2.2 SČV se složkou *jeden* ve tvarech bez možnosti ustrnování

Další tabulka (*Tabulka 10*) věnovaná SČV se složkou *jeden* se zaměřuje na tvary tohoto SČV, které nemohou stát v NOM (a tedy, jak už jsme řekli, nedá se u nich předpokládat ustrnování). Tvary pro M a N jsou řazeny před tvary pro F. V rámci jednotlivých rodů je řazen nejprve ACC⁵² (*jednoho a půl* pro M.ANIM, *jednu a půl* pro F) a poté nepřímé pády v pořadí GEN, DAT, LOC, INSTR. Vyšrafované buňky značí možnosti, které jsou negramatické. Bílé prázdné buňky značí případy, které jsou realizovatelné, ale v našem materiálu jsme je nenašli.

		JPP v SG				
		GEN	DAT	LOC	INSTR	ACC
ACC	jednoho a půl	+6				+6
GEN	jednoho a půl	372				
DAT	jednomu a půl	+17	2 + 17			
LOC	(o) jednom a půl	1 + 28		10 + 28		
INSTR	jedním a půl	15			51	
ACC	jednu a půl	258				5
GEN	jedné a půl	132				
DAT	jedné a půl		8			
LOC	(o) jedné a půl			6		
INSTR	jednou a půl	1			15	
ACC	jednoho a čtvrt					
GEN	jednoho a čtvrt	20				
DAT	jednomu a čtvrt					
LOC	(o) jednom a čtvrt	+3		+3		
INSTR	jedním a čtvrt				2	
ACC	jednu a čtvrt	44				1
GEN	jedné a čtvrt	22				
DAT	jedné a čtvrt					
LOC	(o) jedné a čtvrt					
INSTR	jednou a čtvrt				1	

Tabulka 10: SČV se složkou jeden ve tvarech bez možnosti ustrnování

Z *Tabulky 10* je zřejmé, že v počtu jednoznačných dokladů v nepřímých pádech převládají podoby s tvarem JPP řízeným vyšší větnou stavbou. Tyto tvary jsou také těmi, které zůstávají při nedostatečném doložení, zatímco tvary JPP v GEN.SG chybí. O řízení tvaru JPP vyšší větnou stavbou se dá uvažovat i v případě GEN. JPP je tu však ve stejném tvaru, jako by byl řízen poslední částí SČV.

Na rozdíl od tvarů SČV s potenciálem k ustrnování nedochází u tvarů prezentovaných v *Tabulce 10* k připojování JPP v PL tvarech a ani k neshodě rodu číslovky *jedna* a rodu JPP.

⁵² Jiné číslovky než SČV typu *dva a půl* v ACC ustrnují – např. trochu, spoustu apod.

Příklady (127)–(141) ukazují jednotlivé typy spojení JPP se SČV se složkou *jeden* ve tvarech bez možnosti ustrnování. Kvůli kompletnímu doložení budeme ilustrovat pouze tvary SČV se složkou *půl* (a ne se složkou *čtvrt*). Budeme postupovat po jednotlivých řádcích *Tabulky 10* odshora dolů a u pádů s dvěma nalezenými možnostmi uvedeme obě.

ACC

(127) *Firma má jednoho a půl zaměstnance. Je to správce a hajný v jedné osobě.* (SYN)

GEN

(128) *A teď jsme během jednoho a půl dne zamilovaní.* (SYN)

DAT

(129) *v poměru dva a půl ku jednomu a půl bodu*⁵³ (SYN)

(130) *Vyhlášením amnestie prezidenta republiky bude podle předběžných odhadů zrušen nebo zkrácen trest jednomu a půl tisíci odsouzených.*⁵⁴ (SYN)

LOC

(131) *Nehody zavinili z 95 procent řidiči motorových vozidel, po jednom a půl procenta chodci a zvěř, zbytek jiné okolnosti.* (SYN)

(132) *Když se teď po jednom a půl roce dívám do svého deníku, moc se dívím* (SYN)

INSTR

(133) *je úročen asi jedním a půl procenta* (SYN)

(134) *je úročena jedním a půl procentem* (SYN)

ACC

(135) *cestou obohatili své rozpočty minimálně o jednu a půl miliardy korun* (SYN)

(136) *Vyjde zhruba na jednu a půl miliardu korun* (SYN)

GEN

(137) *během jedné a půl hodiny, v nejsoučasnějším okamžiku* (SYN)

DAT

(138) *To odpovídá jedné a půl lahvi vína* (SYN)

LOC

(139) *Asi po jedné a půl hodině jsem měl naviják skoro prázdný.* (SYN)

INSTR

(140) *v porovnání s jednou a půl miliardy* (SYN)

(141) *letos hospodaří s jednou a půl miliardou korun* (SYN)

⁵³ U tvaru JPP *bodu* se nedá určit, zda se jedná o GEN.SG, nebo DAT.SG. U tvaru JPP *tisíci* je DAT.SG zřetelný.

⁵⁴ K tomuto dokladu byla v korpusu nalezena paralela s atrakcí JPP číslovky *tisíc* (142).

(142) *Například více než jednomu a půl tisíci zaměstnancům firmy Hochtief letos stouply výdělky o nadprůměrných 14 procent.* (SYN)

1.2.3.2.3 Shrnutí

U SČV se složkou *jeden* bylo popsáno několik jevů. Na základě spojitelnosti se JPP všech rodů (*jeden a půl metru, hodiny, procenta*) a nejvíce rozvinuté možnosti ustrnování byl za základní tvar SČV se složkou *jeden* určen tvar *jeden a půl*. Dochází-li u SČV se složkou *jeden* k ustrnování, neutrne nikdy celé spojení SČV + JPP (*s jeden a půl metru*), ale pouze tvar SČV (*s jeden a půl metrem*). JPP v zůstává v pádu, který odpovídá vyšší větné stavbě.

JPP se ke SČV se složkou *jeden* připojuje v přímých pádech třemi způsoby. Buď pravidelně v GEN.SG tak, jak odpovídá poslední složce SČV *půl/čtvrt(jeden a půl metru)*, nebo nepravidelně, a to buď tak, jak odpovídá celkové číselné hodnotě SČV (*jeden a půl metru*), nebo tak, jako by SČV se složkou *jeden* byl číslovkou typu *pět (jeden a půl metrů)*. Pravidelný způsob je nejčastější, z ostatních dvou je běžnější připojování JPP v GEN.PL než v NOM nebo ACC.SG. Vliv číslovek typu *pět* je silnější než vnímání celkové číselné hodnoty SČV.

V nepřímých pádech se u SČV se složkou *jeden* více užívá tvarů se skloňovanou číslovkou *jeden (s jedním a půl milionem)* než s její ustrnulou podobou (*s jeden a půl milionem*). JPP je u SČV se skloňovanou číslovkou *jeden* častěji v pádu, který odpovídá větě, než v GEN.SG.

1.2.3.3 SČV se složkou *dva*

U SČV se složkou *dva* budou nejprve popisovány ty tvary těchto SČV, které mají možnost ustrnovat, poté tvary bez tohoto potenciálu. Dělení tak bude stejné, jako tomu bylo u SČV se složkou *jeden*.

1.2.3.3.1 SČV se složkou *dva* ve tvarech s možností ustrnování

U SČV se složkou *dva* mají možnost ustrnout tvary pro přímé pády všech rodů. Situaci u těchto výrazů při spojování se JPP ukazují *Tabulky 11a* a *11b*. V *Tabulce 11a* jsou uvedena spojení sledovaných tvarů SČV se JPP v SG, v *Tabulce 11b* se JPP v PL.

	JPP v SG											
	GEN			ACC			LOC			INSTR		
	M	F	N	M	F	N	M	F	N	M	F	N
dva a půl	6442 + 40	32	11				2			5		
dvě a půl	3	1665	287 + 12		1					1		
dva a čtvrt	112	1										
dvě a čtvrt	1	114	18									

Tabulka 11a: SČV se složkou dva ve tvarech s možností ustrnování (ve spojení se JPP v SG)

	JPP v PL														
	GEN			NOM			ACC			LOC			INSTR		
	M	F	N	M	F	N	M	F	N	M	F	N	M	F	N
dva a půl	37	1		3 + 3			4 + 37			5			7		
dvě a půl	1		2			+2			+10						
dva a čtvrt	3														
dvě a čtvrt															

Tabulka 11b: SČV se složkou dva ve tvarech s možností ustrnování (ve spojení se JPP v PL)

Pozorování těchto SČV rozdělíme do stejných tří oddílů jako u SČV se složkou *jeden*. Nejprve se budeme věnovat tvaru JPP po SČV sledovaného typu, poté se zaměříme na rod číslovky *dva* vzhledem k rodu JPP a nakonec se vyjádříme k možnostem ustrnování SČV se složkou *dva*.

A. Tvar JPP po SČV se složkou *dva* v přímých pádech

Z porovnání obou tabulek vyplývá, že u SČV se složkou *dva* se vyskytují stejné tři typy spojení se JPP jako v případě SČV se složkou *jeden*. Nejvíce zastoupen je opět GEN.SG JPP, tedy tvar JPP řízený poslední částí SČV (*dva a půl metru*). Mnohem méně je zastoupen typ spojení, ve kterém se JPP připojuje v GEN.PL, tedy tak, jako by se u SČV se složkou *dva* jednalo o číslovky typu *pět* ((143) a (144)).

- (143) *podnik svým pracovníkům dluží v přepočtu **dva a čtvrt miliónů** dolarů* (SYN)
(144) *může Česká republika vyčerpát až **dva a půl miliard** eur* (SYN)

Tento typ spojení nacházíme spíše u tvaru *dva a půl*, ale je doložen i s tvarem *dvě a půl* (145).

- (145) *více než o **dvě a půl procent** poskočila vzhůru cena* (SYN)

Nejméně ze všech tří způsobů je zastoupeno spojení se JPP ve tvaru, který odpovídá číselné hodnotě SČV *dva a půl* – tedy v NOM a ACC.PL. V korpusu SYN nacházíme pouze 7 takových dokladů (146)–(152).

- (146) *problémy sdílejí alespoň částečně další asi **dva a půl milióny** lidí* (SYN)
(147) *Březinovi dnes říkají pane **dva a půl hektary**.* (SYN)
(148) *Je to obrovská země a žijí v ní jen **dva a půl miliony** obyvatel.* (SYN)
(149) *přijde na **dva a půl miliony** korun.* (SYN)
(150) *Zhruba **dva a půl milióny** korun věnuje Olomoucký kraj na opravu* (SYN)
(151) *Získané **dva a půl kilogramy** vlny Indiáni zpracovávají na teplý oděv* (SYN)
(152) *Předběžný rozpočet totiž představuje **dva a půl miliony** korun* (SYN)

Zcela ojedinělé je spojení s JPP v přímém pádě SG (153).

- (153) *A tak mě (...) napadá, zda tu téměř **dvě a půl miliardu** korun nevyhodíme.* (SYN)

Tento způsob spojení (153) je stejně jako připojení JPP v GEN.PL v rozporu jak s tvarem vyžadovaným poslední částí SČV, tak s tvarem vyžadovaným celkovou číselnou hodnotou SČV. Může se jednat o ustrnutí SČV *dvě a půl* a skloňování JPP tak, jak odpovídá vyšší větné stavbě (avšak bez ohledu na číslo vyžadované číselnou hodnotou SČV).

B. Rod číslovky *dva* jako složky SČV typu *dva a půl* v souvislosti s rodem JPP

Jak je z *Tabulek 11a a 11b* patrné, dají se tvary SČV *dva a půl/čtvrt* a *dvě a půl/čtvrt* užít se jmény všech rodů. Tvar *dva* se však v naprosté většině případů užívá s JPP v M, tvar *dvě* s JPP ve F a N přesně tak, jak odpovídá rodovému rozlišení samostatně stojící číslovky *dva*. V příkladech (154)–(161) jsou uvedeny doklady spojení SČV ve tvaru *dva a půl* se jmény všech rodů vždy ve funkci NOM a ACC ve vyšší větné stavbě.

- (154) *V naší skupině je **dva a půl uchazeče** o postup do semifinále.* (SYN)
(155) *Jeden Robot nahradí **dva a půl dělníka**.* (SYN)
(156) *Je jí teprve **dva a půl roku**.* (SYN)
(157) *Dostal **dva a půl litru** krve a hlubokou ránu v břicho mu zašili* (SYN)
(158) *Na našem účtu je **dva a půl miliardy** korun.* (SYN)
(159) *Na tento závod jsme vyčlenili **dva a půl miliardy** korun* (SYN)

- (160) **Dva a půl procenta** jednotlivců, kteří převzali inovaci nejrychleji (...) jsou nazýváni inovátory. (SYN)
 (161) **cena akcií Českých Radiokomunikací klesla o dva a půl procenta** (SYN)

S tvarem SČV *dvě a půl* byly nalezeny tři doklady, v nichž je JPP v M. Pro jejich ojedinělost je citujeme všechny (162)–(164).

- (162) **kapacita ropovodu ve směru do SRN by klesla na dvě a půl miliónu tun za rok** (SYN)
 (163) **Na dvě a půl kilogramu zelí** (SYN)
 (164) **Trip stál 500000 francouzských franků, asi dvě a půl milionu korun.** (SYN)

C. Ustrnování

Stejně jako u SČV se složkou *jeden* bylo i u SČV se složkou *dva* nalezeno pouze několik případů ustrnutí. Byly nalezeny téměř výhradně⁵⁵ u tvaru *dva a půl*, proto se dá tento tvar považovat za základní.⁵⁶ JPP po ustrnulých tvarech SČV se složkou *dva* byla nalezena jak v SG, tak v PL. Pád JPP se vždy řídí požadavky vyšší větne stavby, jeho číslo se přizpůsobuje buď poslední části SČV, nebo celkové číselné hodnotě SČV. Obě možnosti ukazují příklady (165)–(168). První ze dvojice ukazují vždy spojení se JPP v SG, druhý se JPP v PL.

LOC

- (165) **Dokázal se totiž po dva a půl roce nekonečných problémů se zdravím vrátit** (SYN)
 (166) **zahrada léčivých rostlin se rozkládá na zhruba dva a půl hektarech** (SYN)

INSTR

- (167) **sakrální předměty, které před dva a půl rokem ukradli lupiči z kostela Maří Magdalény** (SYN)
 (168) **zmizel trezor s dva a půl miliony** (SYN)

Stejně jako u SČV se složkou *jeden* nebyly ani zde nalezeny doklady ustrnutí kompletního spojení SČV + JPP typu *s dva a půl metru*, ale pouze doklady s pádovým tvarem JPP odpovídajícím vyšší větne stavbě.

1.2.3.3.2 SČV se složkou *dva* ve tvarech bez možnosti ustrnování

U SČV se složkou *dva* nemají možnost ustrnout tvary *dvou a půl/čtvrt* pro GEN a LOC a tvary *dvěma a půl /čtvrt* pro DAT a INSTR. Nalezené tvary JPP s těmito SČV jsou prezentovány v *Tabulce 12*. Opět pro ni platí, že vyšrafovaná pole představují negramatická spojení, bílá pole pouze spojení nedoložená. Znaménko + před počty některých dokladů znamená stejně jako v tabulkách předchozích, že se jedná o doklady tvarově nejednoznačné (např. zápis 3+9 ve sloupci GEN tedy znamená, že byly nalezeny celkem tři jednoznačné doklady tohoto tvaru, u dalších devíti se může jednat o GEN.SG stejně dobře jako o (v tomto případě) DAT.SG).

⁵⁵ Doklad (169) je jediným nalezeným příkladem na ustrnutí SČV ve tvaru *dvě a půl*.

(169) **před dvě a půl rokem pochodoval před hradní stráží v kalhotách** (SYN)

⁵⁶ Jak jsme však právě ukázali, je u SČV se složkou *dva* možné užít jméno jakéhokoli rodu po tvaru *dva i dvě*. Je tedy nutné počítat s tím, že tvar *dva a půl* je vnímám jako základní tvar SČV se složkou *dva* s menší jednoznačností, než je tomu u tvaru *jeden a půl* u SČV se složkou *jeden*.

		JPP v SG				JPP v PL			
		GEN	LOC	DAT	INSTR	GEN	LOC	DAT	INSTR
GEN	dvou a půl	783				94			
LOC	(o) dvou a půl	3+9	71+9				361		
DAT	dvěma a půl	1+31		+31				39	
INSTR	dvěma a půl	27			69				372
GEN	dvou a čtvrt	9							
LOC	(o) dvou a čtvrt		8				2		
DAT	dvěma a čtvrt	+2		+2					
INSTR	dvěma a čtvrt	1			2				1

Tabulka 12: SČV se složkou dva ve tvarech bez možnosti ustrnování

Tabulka 12 ukazuje, že při užívání nepřímých pádů SČV se složkou *dva* je využíváno více JPP v PL u LOC a INSTR. DAT je celkově ne tak často doloženým tvarem a počty PL i SG JPP jsou téměř v rovnováze. U GEN vyplývá převaha JPP v SG z pravidelného řízení tvaru JPP poslední části SČV *půl/čtvrt*. Užívání spojení SČV + JPP v PL se blíží pravidelnému spojování číslovky *dva* se JPP (*po dvou a půl letech* jako *po dvou letech*).

U všech pádů byly ale také nalezeny doklady se JPP v SG, a to jednak (menšinově) v GEN.SG, který odpovídá poslední části SČV *půl* (*před dvěma a půl roku*), jednak (většinově) v pádu řízeném vyšší větnou stavbou a v čísle řízeném poslední částí SČV *půl* (*před dvěma a půl rokem*).

Příklady (170)–(180) přibližují všechny nalezené varianty tvarů JPP po SČV se složkou *dva* v nepřímých pádech. Kompletní doložení tvarů nacházíme pouze u SČV se složkou *půl*, proto situaci ilustrujeme na nich, a ne na SČV se složkou *čtvrt*. V Tabulce 12 postupujeme po jednotlivých řádcích seshora dolů a po jednotlivých možnostech spojení zleva doprava.

GEN

- (170) *V hloubce asi **dvou a půl metru** se mi zdálo, že písek trošku ztrácí sypkost...* (SYN)
(171) *je tam viditelnost od metru **do dvou a půl metrů*** (SYN)

LOC

- (172) ***Po dvou a půl měsíce** se vrátil do úřadu ministr kultury...* (SYN)
(173) *Umělý sníh tak bude **na dvou a půl kilometru** sjezdovek...* (SYN)
(174) *Dnes se **po dvou a půl letech** chceme vrátit na počátek tohoto procesu...* (SYN)

DAT

- (175) *přibude **k dnešním dvěma a půl tisíce** čtverečních metrů prodejní plochy* (SYN)
(176) *Napáchaná škoda se zatím šplhá **ke dvěma a půl miliónu** korun.* (SYN)
(177) *škoda se vyšplhala **ke dvěma a půl milionům** korun* (SYN)

INSTR

- (178) *Odpovědnost za tuto oblast jsem převzala **před dvěma a půl roku**.* (SYN)
(179) ***před dvěma a půl rokem** nastoupil do funkce nejmladší prezident* (SYN)
(180) *o vyvrcholení procesu, který začal **před dvěma a půl roky** ve Varšavě a v Praze* (SYN)

Oproti očekávání byly nalezeny 4 doklady, ve kterých je tvar SČV *dvou a půl* ve funkci DAT. Tyto doklady zastupuje (181). Tento způsob užití se vymyká systému češtiny, proto nejsou tyto doklady započítány v Tabulce 12.

(181) *později byla odsouzena ke dvou a půl letům vězení za křivé svědectví* (SYN)

Z podobných důvodů nejsou v *Tabulce 12* započítány doklady (182)–(184).

(182) *V dvou a půl hodiny trvajícím představení* (SYN)

(183) *po dvou a půl roku trvajícím zkušebním provozu* (SYN)

(184) *organizátoři (...) nabídli dvěma a půl tisíce novinářů 950 vybavených pracovišť* (SYN)

U prvních dvou z nich se jedná o přizpůsobení tvaru číslovky předložce, která ale řídí jméno netvořící s číslovkou bezprostřední složku. V dokladu (184) došlo ke skloňování pouze první části skupiny *dva a půl tisíce novinářů*. Jedná se o zvláštní ustrnutí, které velmi ztěžuje srozumitelnost.

1.2.3.3.3 Shrnutí

U SČV se složkou *dva* byly nalezeny podobné tendence užívání jako u SČV se složkou *jeden*. Na základě spojování se JPP všech rodů i na základě ustrnování byl jako základní tvar SČV se složkou *dva* určen tvar *dva a půl*. Spojování se JPP v M u tvaru *dva a půl/čtvrt* a se JPP ve F a N u tvaru *dvě a půl/čtvrt* je ale natolik silné, že tvar *dva a půl* není zřejmě vnímán jako základní s takovou jednoznačností, jako je tomu u tvaru *jeden a půl* pro SČV se složkou *jeden*.

JPP se ke SČV se složkou *dva* v přímých pádech připojuje nejčastěji v GEN.SG, tedy tak, jak odpovídá poslední části SČV (*dva a půl milionu*). Zdaleka ne tak časté je připojování JPP tak, jako by se v případě SČV se složkou *dva* jednalo o číslovky typu *pět* (*dva a půl milionů*). Nejméně časté je připojování JPP ve tvaru, který číslem odpovídá celkové číselné hodnotě SČV a pádem vyšší větné stavbě – tedy v NOM a ACC.PL (*dostal dva a půl miliony*).

V nepřímých pádech převládá výskyt SČV se skloňovanou složkou *dva* nad výskytem tvarů ustrnulých. Při ustrnování platí, že neustrnuje celé spojení SČV+JPP, ale pouze tvar SČV.

U dokladů ustrnulých tvarů SČV se složkou *dva* byly nalezeny JPP v PL (*s dva a půl miliony*) téměř stejně často jako JPP v SG (*s dva a půl milionem*).

U dokladů se skloňovanou složkou *dva* SČV sledovaného typu jsou ve funkci všech pádů doložena jak spojení se JPP v SG, tak se JPP v PL. JPP v PL zcela převládají ve funkci LOC a INSTR. Spojení SČV se složkou *dva* se JPP tu zcela kopíruje spojení číslovky *dva* se JPP (*o dvou a půl milionech* jako *o dvou milionech*, *s dvěma a půl miliony* jako *s dvěma miliony*). Převládání SG tvarů ve spojení SČV sledovaného typu se JPP ve funkci GEN je možné interpretovat tak, že tvar JPP tu souhlasí s pádem vyžadovaným vyšší větnou stavbou a s číslem vyžadovaným poslední částí SČV. Bez problémů tak dochází k zachování pravidelného stavu, kdy je tvar JPP plně řízen poslední částí SČV. Doklady spojení SČV+JPP ve funkci DAT byly nalezeny téměř ve stejném počtu pro JPP v SG i PL. Pro všechny nepřímé pády bylo u spojení se JPP v SG nalezeno jak spojení s GEN (*s dvěma a půl milionu*), tak spojení s pádem vyžadovaným vyšší větnou stavbou (*s dvěma a půl milionem*). Častěji se i v tomto případě setkáváme s tvarem JPP řízeným vyšší větnou stavbou.

1.2.3.4 SČV se složkou tři až deset

SČV typu *dva a půl* se složkou *tři až deset* nemají možnost vyjadřovat jmenný rod v závislosti na rodu JPP. Z tohoto důvodu o nich v této části pojednáváme jako o celku. V tabulkách věnovaných tvarům bez možnosti ustrnování je nicméně oddělujeme kvůli možné diferenci výskytu jednotlivých tvarů JPP v závislosti na tom, zda se jedná o SČV se složkou s bohatší flexí (*tři, čtyři*), nebo o SČV se složkou s flexí dvoutvarovou (*pět a výše*).

1.2.3.4.1 SČV se složkou *tři až deset* ve tvarech s možností ustrnování

V *Tabulce 13* jsou prezentovány tvary SČV se složkou *tři až deset* s možností ustrnutí. V levé části tabulky jsou spojení daných SČV se JPP v SG, v pravé se JPP v PL. Vyšrafované buňky značí nesystémové možnosti spojování SČV daného typu se JPP.

	JPP v SG						JPP v PL						
	GEN	ACC	NOM	DAT	LOC	INSTR	GEN	ACC	NOM	DAT	LOC	INSTR	
tři a půl	4578+35	1			4	3	47	2+31	2+4		3	3	
čtyři a půl	2340+28						21	1+19	+9		2		
pět půl až deset a půl	5626				1	3	168				1	1	2
tři a čtvrt	102												
čtyři a čtvrt	27						2						
pět a čtvrt až deset a čtvrt	79						1						

Tabulka 13: SČV se složkou tři až deset ve tvarech s možností ustrnování

Vzhledem k tomu, že spojování se JPP bylo dostatečně ilustrováno už v předešlých částech, omezíme se zde pouze na stručný komentář. Rozdělíme ho do dvou částí. Jedna bude věnována tvaru JPP po SČV daného typu v přímých pádech, druhá ustrnování.

A. Tvar JPP po SČV se složkou *tři až deset* v přímých pádech

JPP se ke SČV se složkou *tři až deset* připojuje (stejně jako ke SČV se složkou *jeden a dva*) nejčastěji v GEN.SG tak, jak odpovídá poslední části SČV (*tři a půl metru*). U SČV s částí *tři a čtyři* nacházíme také spojení se JPP ve tvaru, který odpovídá číselné hodnotě SČV. Tento typ je stejně mizivě doložený, jako tomu bylo u SČV se složkou *jeden a dva*, ilustrují ho příklady (185) a (186).

(185) *nyní požaduje čtyři a půl miliony* (SYN)

(186) *na území Čech žily až do roku 1946 také tři a půl milióny sudetských Němců* (SYN)

Byl nalezen také jeden doklad spojení SČV *tři a půl* se JPP v ACC.SG (187).

(187) *Jsou oprávněni využívat speciálně zřízených tři a půl metr širokých parkovacích míst...* (SYN)

Tento doklad je paralelní s doklady uvedenými u SČV se složkou *jeden (jeden a půl metr)*, ve spojení se SČV se složkou *tři* však pro něj nenacházíme žádné oprávnění. Je také možné, že se jedná o překlep.

U všech sledovaných SČV je doloženo spojování se JPP v GEN.PL. U SČV se složkou *tři a čtyři* přitom platí, že tento typ spojení nacházíme častěji, než spojení se JPP v tvaru odpovídajícím číselné hodnotě SČV. U SČV se složkou *pět až deset* nacházíme podle očekávání pouze JPP ve tvaru GEN.SG nebo GEN.PL. Jejich vzájemný poměr je přitom jiný, než tomu bylo u SČV se složkou *jeden až čtyři*. Vyjádříme-li rozdíl procentuálně, zjistíme, že u SČV se složkou *pět až deset* tvoří spojení se JPP v GEN.PL téměř 3 % celkového počtu dokladů pro přímé pády, zatímco u SČV se složkou *jeden až čtyři* vždy necelé jedno procento (u SČV se složkou *dva* to je

dokonce jen půl procenta). U SČV se složkou *pět* a vyšší odpovídá GEN.PL JPP pravidelnému tvaru řízenému celkovou číselnou hodnotou SČV. Užití SČV se složkou *tři* až *deset* se JPP v GEN.PL ukazují příklady (188) a (189).

- (188) *Na čtyři a půl kilometrů dlouhé trase budou tři stanice* (SYN)
(189) *Děti musely zdotat společně s pedagogy pět a půl kilometrů dlouhou trasu s pěti zastávkami* (SYN)

B. Ustrnování

Z *Tabulky 13* je zřejmé, že u SČV se složkou *tři* až *deset* se ustrnulé tvary užívají velmi zřídka. Opět u nich platí, že JPP je v pádu vyžadovaném vyšší větňnou stavbou, ne poslední částí SČV. Doklady se JPP v SG i v PL byly nalezeny zhruba ve stejném množství. Jejich příklady jsou postupně (190)–(194) pro DAT, LOC a INSTR, a kde byly takové doklady nalezeny, i pro JPP v SG a PL.

DAT

- (190) *poskytnou zaměstnání zhruba sedm a půl tisícům osobám* (SYN)

LOC

- (191) *znovu odešel poražen, po tři a půl hodině* (SYN)
(192) *nejpozději po čtyři a půl hodinách nepřetržité práce* (SYN)

INSTR

- (193) *díky osobnosti svaté Zdislavy, která před sedm a půl stoletím přišla na divoký sever* (SYN)
(194) *křížuje vody Perského zálivu dnem i nocí s pět a půl tisíci muži a ženami na palubě* (SYN)

Abychom ověřili, že ustrnutí celého spojení SČV+JPP v GEN.SG se nevyskytuje ani u tohoto typu (kde ho Hausenblas předpokládá (1966: 303)), testovali jsme výskyt spojení SČV v základním tvaru + JPP v GEN.SG s nejběžnějšími předločkami pro nepřímé pády. Žádné doklady typu „s pět a půl metru“ nebyly nalezeny.

Jediným dokladem, který se podařilo dohledat, je stejně jako u podobného testu provedeného u SČV se složkou *jeden* výskyt hledaného spojení ve funkci GEN. Příklady tohoto užití jsou (195) a (196).

- (195) *Sada letních pneumatik se dá pořídit již od pět a půl tisíce korun* (SYN)
(196) *museli zaplatit od tří do tři a půl tisíce korun* (SYN)

Celkem byly nalezeny čtyři doklady tohoto užití.⁵⁷ Protože však GEN.SG JPP může být řízen jak vyšší větňnou stavbou, tak posledním členem SČV, ponecháváme tyto doklady započítány v *Tabulce 13* mezi ostatními spojeními SČV + JPP v GEN.SG.

1.2.3.4.2 SČV se složkou *tři* a *čtyři* ve tvarech bez možnosti ustrnování

V *Tabulce 14* jsou uvedeny SČV se složkou *tři* a *čtyři* ve tvarech bez možnosti ustrnování ve spojení s JPP. Vyšrafované buňky opět značí negramatické možnosti, prázdné bílé buňky pouze nenalezené doklady pravidelných možností. Výjimku z tohoto značení tvoří řádek reprezentující tvar *čtyř a půl*, který byl nalezen se všemi pády JPP. Tento řádek necháváme bez šrafování, ale

⁵⁷ Je samozřejmé, že počet těchto užití může být vzhledem k metodě dohledávání vyšší. Očekáváme však, že skutečný počet dokladů tohoto typu nebude vyšší nijak výrazně.

na znamení toho, že tyto možnosti nejsou v souladu se systémem češtiny, ho vyplňujeme šedě. U SČV *tři a čtvrt* a *čtyři a čtvrt* ponecháváme v tabulce pouze doložené tvary.

		JPP v SG				JPP v PL			
		GEN	DAT	LOC	INSTR	GEN	DAT	LOC	INSTR
GEN	tři a půl	367				31			
GEN	třech a půl	3							
GEN	čtyř a půl	274	1			13	1	6	1
GEN	čtyřech a půl	1							
DAT	třem a půl	3+29	1+29				25		
DAT	čtyřem a půl	1+13	+13				10		
LOC	(o) třech a půl	5+13		23+13				158	
LOC	(o) čtyřech a půl	2+8		14+8				102	
INSTR	třemi a půl	11			32				153
INSTR	čtyřmi a půl	3			18				64
GEN	tři a čtvrt	7							
GEN	čtyř a čtvrt	2							
DAT	čtyřem a čtvrt	1							
LOC	(o) čtyřech a čtvrt			1				1	

Tabulka 14: SČV se složkou *tři a čtyři* v tvarech bez předpokladu ustrnování

Tabulka 14 je takřka paralelní s Tabulkou 12, která zachycovala užívání tvarů SČV se složkou *dva*. I zde je doloženo, že se ve spojení SČV + JPP ve funkci LOC a INSTR mnohem častěji užívá JPP v PL, že počty dokladů ve funkci DAT jsou takřka srovnatelné pro JPP v SG a PL a že v GEN se užívá více GEN.SG. Platí také, že se sledovanými tvary byla JPP nalezena i v SG tvarech, a to jak v GEN.SG, který odpovídá poslední části SČV, tak v pádech, které odpovídají vyšší větne stavbě. Druhá možnost byla ve sledovaném materiálu opět užívanější než ponechávání JPP v GEN.SG.

Všechny tyto možnosti ilustrujeme pro SČV *tři a půl* a *čtyři a půl*. Postupujeme v Tabulce 14 odshora dolů a po řádcích zleva doprava (197)–(207).

GEN

(197) *Počet jeho repríz dosáhl téměř čtyř a půl tisíce.* (SYN)

(198) *Namísto očekávaných čtyř a půl milionů jsme tedy dostali jen půldruhého milionu...* (SYN)

DAT

(199) *Více než třem a půl tisíce klientů dluží zbankrotovaná společnost...* (SYN)

(200) *Hovořil přibližně k třem a půl tisíci lidí, z nichž asi polovina seděla v amfiteátru...* (SYN)

(201) *program kabelové televize dodává zhruba třem a půl tisícům účastníků* (SYN)

LOC

(202) *V těch vysokých průsmycích ve čtyřech a půl tisíce metrů nad mořem převracel kameny* (SYN)

(203) *Teď se pěstuje chmel jen na čtyřech a půl tisíci hektaru a cukrovka na asi čtyřiceti tisících* (SYN)

(204) *Elektronická verze shrnula patnáctisvazkové dílo o více než čtyřech a půl tisících stranách do jediného CD-ROM* (SYN)

INSTR

(205) *před čtyřmi a půl roku* (SYN)

(206) *V roce 2002 ho soud potrestal čtyřmi a půl rokem vězení za další násilnosti* (SYN)

(207) *před čtyřmi a půl roky* (SYN)

Jak už jsme se zmínili, ojedinělé tvary JPP byly nalezeny s tvarem SČV *čtyř a půl*. Tento tvar pravidelně funguje jako GEN. V příkladech (208)–(211) je užit v DAT, LOC i INSTR.

(208) *k původní čtyř a půl miliardě úspor* (SYN)

(209) *odpoledne trénují od hodiny a půl až ke čtyř a půl hodinám* (SYN)

(210) *Nejdéle po čtyř a půl hodinách nepřetržité práce se poskytuje přestávka* (SYN)

(211) *předal peněženku se třemi zlatými a šedesáti čtyř a půl krejčary* (SYN)

Je možné, že se zde setkáváme se specifickým způsobem ustrnování. Žádné z těchto užití není v souladu se systémem češtiny.

1.2.3.4.3 SČV se složkou *pět až deset* v tvaru bez možnosti ustrnování

Tabulka 15 mapuje situaci u tvarů SČV se složkou *pět až deset*, které nemají tendenci ustrnovat. Symbol \pm znamená, že počty nebyly získány ručně, ale výpočtem. Na náhodném vzorku 100 dokladů spojení SČV se složkou *pět až deset* se JPP v GEN.SG jsme zjistili procentuální zastoupení spojení ve funkci GEN, DAT, LOC, INSTR ve vyšší větné stavbě. Tato procenta jsme potom převedli na celý objem dat. Příklady takových dokladů pro funkce DAT, LOC a INSTR uvádíme v příkladech (212)–(214).

(212) *Jeho náměstek Fritz Streletz byl odsouzen k pěti a půl roku.* (SYN)

(213) *Nigerijci se omluvili a každý mu zaplatil po sedmi a půl tisíce korun.* (SYN)

(214) *trh s deseti a půl miliónu obyvatel* (SYN)

U většiny dokladů označených \pm může jít v případě funkce DAT a LOC i o JPP v DAT.SG nebo LOC.SG. Jména počítaného předmětu jsou tu převážně jména jako *milion* nebo *kilogram*, která se vyznačují homonymií GEN, DAT a LOC.SG.

U SČV typu *pět a čtvrt* byly do tabulky zahrnuty pouze vyskytující se doklady.

		JPP v SG				JPP v PL			
		GEN	DAT	LOC	INSTR	GEN	DAT	LOC	INSTR
GEN	<i>pět a půl až deseti a půl</i>	± 740				43			
DAT	<i>pět a půl až deseti a půl</i>	± 32					54		
LOC	<i>pět a půl až deseti a půl</i>	± 16		6				139	
INSTR	<i>pět a půl až deseti a půl</i>	± 8			28				163
GEN	<i>pět a čtvrt až deseti a čtvrt</i>	5							
LOC	<i>pět a čtvrt až deseti a čtvrt</i>			1					

Tabulka 15: SČV se složkou *pět až deset* ve tvarech bez předpokladu ustrnování

V Tabulce 15 nenacházíme žádné tendence odlišné od prozatím sledovaných SČV se složkami s bohatší flexí. Doklady spojení ve funkci LOC a INSTR jsou opět frekventovanější se JPP v PL, GEN více se JPP v SG a počet dokladů ve funkci DAT se JPP v SG se výrazně neliší od počtu dokladů s JPP v PL. Také v této skupině SČV byly nalezeny doklady na JPP v SG, u INSTR je jich více s tvarem JPP řízeným vyšší větnou stavbou. U ostatních pádů nám způsob vyhledávání a

pádová homonymie nedovolují spolehlivě určit, zda je více JPP v GEN.SG, nebo JPP ve tvarech řízených vyšší větou stavbou.

Doklady (215)–(221) ukazují užití tvarů pro jednotlivé funkce a pro různé tvary JPP. Doklady užití se JPP v GEN.SG jsou uvedeny nad *Tabulkou 15*.

GEN

(215) *zažila jsem rozpětí **od sedmi a půl tisíce** do deseti tisíc* (SYN)

(216) *stopáž je **od sedmi a půl minut** výše* (SYN)

DAT

(217) *Krajský soud ji odsoudil za krádež **k pěti a půl letům** v první nápravně výchovné skupině* (SYN)

LOC

(218) *Tedy **po pěti a půl roce** od svého původního zjištění.* (SYN)

(219) ***po pěti a půl letech** došlo ke schůzce všech parlamentních stran* (SYN)

INSTR

(220) ***Před osmi a půl stoletím** tu jiná generace Arabů zachránila čest Jeruzaléma...* (SYN)

(221) *pokusila se vyloupit poštovní vůz **s pěti a půl miliony** korun* (SYN)

Poznámka:

Kvůli úplnosti pohledu byly prozkoumány i SČV se složkou *jedenáct až devatenáct a dvacet až devadesát*. Při zběžném prozkoumání u nich nebyly nalezeny doklady jiných jevů, než o kterých jsme právě pojednali. Překvapilo nás, že i u SČV s vyšší číselnou hodnotou nacházíme v nepřímých pádech dobře doložená spojení se JPP v SG a v pádu řízeném vyšší větou stavbou. Tedy doklady jako (222).

(222) *Nejprodávanějším titulem **s více než sedmnácti a půl tisícem** kusů...* (SYN)

1.2.3.4.4 Shrnutí

U SČV se složkou *tři až deset* jsme pozorovali stejné tendence jako u SČV typu *dva a půl* obecně. Jediným nalezeným rozdílem oproti SČV s jinými složkami bylo vyšší procentuální zastoupení JPP v GEN.PL po SČV se složkou *pět až deset (pět a půl metrů)*.

1.2.3.5 Syntaktické jevy

Doposud jsme se zaměřovali na tvary SČV a jejich spojování se JPP. Na závěr oddílu o SČV typu *dva a půl* se budeme věnovat některým jevům, které provázejí zapojení skupin SČV typu *dva a půl* + JPP do vyšší větne stavby.

V průběhu této části kapitoly bylo několikrát poukázáno na to, že u SČV typu *dva a půl* dochází v některých pádech (zvláště přímých) k rozporu mezi tvarem JPP a funkcí spojení SČV + JPP ve větě. V nepřímých pádech je tato diskrepance odstraňována tím, že SČV se celý pojímá jako ADJ a JPP podléhá přímo vyšší větne stavbě (*s jednou a půl miliardou* jako *s jednou miliardou*, *s pěti a půl miliardami* jako *s pěti miliardami*). Nalezli jsme i případy, v nichž se stejně odstraňuje zmíněný nelad i v pádech přímých („žijí tu *dva a půl miliony obyvatel*“, „uplynul

jeden a půl rok“, „*za jeden a půl rok*“, „*vyjde na jednu a půl miliardu*“ jako *žijí tu dva miliony obyvatel, uplynul jeden rok* atd.). Tento způsob zapojení do věty je ale marginální ve srovnání se zapojením JPP v GEN.SG, který je řízen poslední částí SČV (*dva a půl milionu, jeden a půl roku, na jednu a půl miliardy*).

Diskrepance mezi tvarem JPP a funkcí skupiny, jejíž součástí tvoří, ve vyšší větné stavbě, je podobného typu jako u číslovek typu *pět*. I tam se ve skupinách číslovka typu *pět* + JPP ve funkci přímých pádů ve vyšší větné stavbě setkáváme se JPP ve tvaru, který této funkci neodpovídá (*navštívilo ji pět víl* – JPP je součástí skupiny, která je podmětem (funkce NOM), a přitom je v GEN.PL). Tato situace je však v češtině velmi vžitá. U SČV typu *dva a půl* stojí JPP nejčastěji v GEN.SG (ne v GEN.PL) a počet užití SČV sledovaného typu není zdaleka tak vysoký, jako je tomu u číslovek typu *pět*. Navíc jsou součástí SČV typu *dva a půl* i číslovky nižší než *pět*, a situace se tak komplikuje ještě o zásady jejich používání.

Předmětem následujících odstavců je jednak rozvíjení skupiny SČV typu *dva půl* + JPP v GEN.SG shodným přívlastkem, jednak shoda přísudku s podmětem, ve kterém stojí sledovaná skupina.

1.2.3.5.1 Rozvíjení skupiny SČV typu *dva a půl* + JPP v GEN.SG shodným přívlastkem

Skupina SČV typu *dva a půl* + JPP v GEN.SG byla v prozkoumaném materiálu rozvíjena shodným přívlastkem třemi různými způsoby.

První typ rozvíjení ukazují příklady (223)–(225).

- (223) *když ušel **dalšího jeden a půl kilometru**, začal pochybovat o správnosti svých úvah* (SYN)
- (224) *budovy nám ročně vzrostou z **dosavadního jeden a půl milionu** korun o další milion* (SYN)
- (225) ***za necelého pět a půl tisíce** korun* (SYN)

Tvar shodného přívlastku je zde řízen tvarem JPP. Tento typ připojení je zcela ve shodě se systémem češtiny a tvoří paralelu k takovým spojení jako *ušel dalších deset kilometrů, vzrostou z dosavadních osmi miliard korun na ...* atd. S číslovkami typu *pět* je takové rozvíjení běžné, u SČV typu *dva a půl* převažuje snaha se rozvíjení přívlastkem shodným s tvarem JPP vyhnout.

Druhý způsob rozvíjení je doložen příklady (226)–(231). Skupina SČV + JPP se zde přiklání k typu *pět* v tom smyslu, že přívlastek, kterým je rozvíjena skupina SČV + JPP, je v GEN.PL.

- (226) *podle Jana Stadtherra se favorit dá bez problémů seřadit na výrobcem **udávaných jedno a půl procenta*** (SYN)
- (227) *Objem obchodů dosáhl jen **podprůměrných jeden a půl miliardy korun***. (SYN)
- (228) *klíče od nových domovů mělo obdržet **dalších tři a půl tisíce** majitelů* (SYN)
- (229) *Jsme přece **pouhých dva a půl týdne** cesty od samotného bájného Yinnisfaru!* (SYN)
- (230) ***Úžasných čtyři a půl miliónu** korun vybrali na Moravě koledníci...* (SYN)
- (231) *stál **směšných pět a půl milionu*** (SYN)

Pozoruhodné je, že tento typ rozvíjení byl nalezen nejen u SČV se složkou *pět* a vyšší, ale i u všech ostatních SČV včetně SČV se složkou *jeden*. U SČV se složkou *jeden* až *čtyři* se přitom tvar

„shodného“ přívlastku v tomto případě neřídí ani tvarem JPP, ani se nepřiklání ke způsobu, jakým se obvykle shodným přívlastkem rozvíjí spojení číslovky *jeden až čtyři* se JPP (*celá jedna hodina, celé čtyři dny*). SČV se složkou *jeden až čtyři* jsou tu plně pojímány jako číslovky typu *pět*. U SČV se složkou *pět* a vyšší je tento způsob rozvíjení ve shodě s celkovou číselnou hodnotou výrazu. I pro tato spojení však platí, že tvar „shodného“ přívlastku nerespektuje tvar JPP (GEN.SG).

Přiklonění k typu *celá jedna hodina/celé čtyři dny* je třetím způsobem rozvíjení skupiny SČV + JPP shodným přívlastkem. Ilustrují ho příklady (232)–(236).

- (232) *Alarmující je i to, že **pouhé jedno a půl procenta** populace je vyškolen v poskytování kardiopulmonální resuscitaci.* (SYN)
(233) *působí **necelý jeden a půl roku*** (SYN)
(234) *chybí **necelé dva a půl milionu** korun* (SYN)
(235) ***za poslední čtyři a půl roku*** (SYN)
(236) ***za symbolické tři a půl milionu*** (SYN)

U SČV se složkou *pět* a vyšší tento způsob spojení (při zběžném prohledání korpusových dokladů) podle očekávání nalezen nebyl.

Z porovnání frekvence výskytu jednotlivých typů rozvíjení skupiny SČV typu *dva a půl* + JPP shodným přívlastkem vyplývá, že nejméně je dokladů s tvarem shodného přívlastku řízeným podle tvaru JPP.⁵⁸

1.2.3.5.2 Shoda přísudku s podmíněm tvořeným skupinou SČV typu *dva a půl* + JPP v GEN.SG

Vyskytuje-li se skupina SČV typu *dva a půl* + JPP v GEN.SG v podmětu věty, existují dva způsoby, jakými se s tímto podmíněm může shodovat slovesný tvar v přísudku. Shoda podmětu s přísudkem se může zaprvé řídit tím, že JPP je v GEN.SG. Slovesný tvar v přísudku je v tomto případě v SG, a je-li jeho součástí participium, je v N (237)–(240).

- (237) *válka v Čečensku, na niž se už **vynaložilo jedna a půl miliardy** USD* (SYN)
(238) ***Dva a půl roku uplynulo** od chilského plebiscitu...* (SYN)
(239) ***Čtyři a půl tuny** kyseliny solné **uniklo** ze skladovacího tanku...* (SYN)
(240) ***přišlo před rokem** chabých **pět a půl tisíce** diváků* (SYN)

Tento způsob zapojení sledované skupiny do věty je zcela v souladu se systémem češtiny a je doložen u všech zástupců SČV typu *dva a půl* (u zástupců s celkovou číselnou hodnotou nižší i vyšší než *pět*).

U zástupců SČV typu *dva a půl* s celkovou číselnou hodnotou nižší než *pět*⁵⁹ byla nalezena druhá možnost shody slovesného tvaru v přísudku s podmíněm skupinou, jejíž součástí daný SČV je. Přísudek je v tomto případě v takovém tvaru, jako by v podmětu byla pouze skupina jednoduchá číslovka základní *jedna, dva, tři, čtyři* + JPP. Tyto jednoduché číslovky základní se ke JPP pojí jako shodné přívlastky, a stojí-li skupina číslovka *jedna, dva, tři, čtyři* + JPP v podmětu, řídí se slovesný tvar v přísudku číslem (a je-li jeho součástí participium, i rodem)

⁵⁸ Přesné vyčíslení jednotlivých typů necháváme stranou.

⁵⁹ U SČV typu *dva a půl* s hodnotou vyšší než *pět* se vyskytuje pouze způsob první (*pět a půl roku uplynulo*), je to způsob zcela homonymní s tím, kterým se do věty zapojují skupiny s číslovkami *pět* a vyššími (*pět let uplynulo*), a SČV typu *dva a půl* se složkou *pět* a vyšší se k jinému typu nepřiklání.

jména počítaného předmětu (*jedna miliarda byla vyplacena, dvě miliardy byly vyplaceny*). V příkladech (241)–(244) je zřetelné, že přísudek se k podmětu např. *jedna a půl miliardy* pojí tak, jako by podmětem byla pouze skupina *jedna miliarda*.

- (241) *Nejsem proti tomu, aby jedna a půl miliardy, která se ušetří, šla na platy.* (SYN)
(242) *Před třemi týdny hovořila jedna a půl délky ve prospěch prvně jmenovaného* (SYN)
(243) *Ty dva a půl roku s Krejčou byly úžasné* (SYN)
(244) *když Veronice byly dva a půl roku* (SYN)

Pro ilustrování druhého typu jsme záměrně zvolili doklady, v nichž je nelad mezi podmětovou skupinou a tvarem přísudku zvláště patrný. Je-li součástí podmětové skupiny JPP s homonymním tvarem pro GEN.SG a NOM.PL, je vyjádření naprosto přijatelné (245)–(247).

- (245) *Pro mě to byly dvě a půl hodiny!* (SYN)
(246) *Dva a půl měsíce těžkých bojů přinesly konec války* (SYN)
(247) *Čtyři a půl procenta jsou zcela objektivní.* (SYN)

Celkově platí, že první typ (tedy singulárový slovesný tvar (případně N) v přísudku) je mnohem častější než typ druhý. Je to zřejmě dáno tím, že první typ shody přísudku s podmětem se vyskytuje i u centrálního typu *pět (pět a půl roku uplynulo stejně jako pět let uplynulo)*.

1.2.3.6 Shrnutí

Po pozorování situace u SČV typu *dva a půl* můžeme odpovědět na otázky, které jsme si položili v úvodu. První z nich se týká tvaru JPP po SČV typu *dva a půl v souvislosti s celkovou číselnou hodnotou SČV*. Sledované SČV typu *dva a půl* se mnohem častěji pojí se JPP v SG než se JPP v PL. U SČV se složkou *dva* až *deset* tvoří plurálové tvary JPP mezi 7,5–8,7 % z celkového počtu nalezených dokladů. Byly popsány tři způsoby, kterými se ke SČV typu *dva a půl* připojují JPP, plní-li celá skupina SČV + JPP funkci přímého pádu ve vyšší větné stavbě. Nejčastěji se JPP připojuje k SČV typu *dva a půl* v GEN.SG (*jeden a půl metru, dva a půl metru, pět a půl metru*). Tvar JPP je zde řízen poslední částí SČV – výrazem *půl*, respektive *čtvrt*.

U všech SČV typu *dva a půl* bylo vedle tohoto způsobu připojování JPP zaznamenáno také spojení se JPP v GEN.PL. Tento tvar JPP je doložen u SČV typu *dva a půl* bez ohledu na celkovou číselnou hodnotu SČV (*jeden a půl metrů, dva a půl metrů, pět a půl metrů*). Tento způsob připojení JPP vznikl bezesporu vlivem centrálního typu číslovek – číslovek typu *pět*.⁶⁰ Bylo zjištěno, že procentuální zastoupení JPP v GEN.PL vzhledem ke JPP v GEN.SG je mírně vyšší u SČV se složkou *pět* a vyšší. Spojení se JPP v GEN.PL tvoří u SČV se složkou *pět* a vyšší téměř 3 % celkového počtu spojení se JPP v přímých pádech, u SČV se složkou *jeden* až *čtyři* tvoří doklady s JPP v GEN.PL necelé 1 % všech dokladů v přímých pádech. SČV se složkou *jeden* jsou z hlediska frekvence výskytu spojení se JPP v GEN.PL srovnatelné se SČV se složkou *dva* až *čtyři*. Spojování se JPP v GEN.PL je druhou nejčastější možností připojení JPP k SČV typu *dva a půl*. Mezi frekvencí výskytu obou typů (*dva a půl metru x dva a půl metrů*) je však obrovský rozdíl, spojení se JPP v GEN.SG naprosto převažuje.

Zcela okrajový je třetí způsob spojení JPP se SČV typu *dva a půl*. Tento typ spojení je doložen pouze u SČV se složkou *jeden* až *čtyři*. Tvar JPP se řídí celkovou číselnou hodnotou SČV (*jeden a*

⁶⁰ Na toto ovlivňování u jiných skupin číslovek než u SČV typu *dva a půl* upozorňuje Komárek (2006: 61–62).

půl metr, dva a půl metry). U SČV se složkou *pět* a vyšší splývá tento třetí typ spojení s typem druhým. Při tomto způsobu spojení SČV typu *dva a půl* se JPP nabývá SČV adjektivní platnosti. Druhý (*dva a půl metrů*) a třetí typ spojení (*dva a půl metry*) můžeme považovat za specifický typ ustrnutí. Druhý typ v tom smyslu, že se zde SČV pojímá jako jednolitý celek, jako číslovka typu *pět*. Třetí typ spojení můžeme vnímat jako ustrnutí v tom smyslu, že se celý SČV pokládá za stejnou číslovku, jaká tvoří jeho první část. V obou případech se ztrácí povědomí o gramatických vlastnostech výrazu *půl (čtvrt)*. Dá se také říci, že výraz *půl (čtvrt)* v těchto případech ztrácí samostatnost.

Druhá otázka se týkala **rodu částí SČV rozlišujících rod v souvislosti s rodem JPP**. Jedinými dvěma složkami SČV typu *dva a půl*, které rozlišují rod, jsou číslovky *jedna* a *dva*. U SČV se složkou *jeden* byl nalezen masivní nesoulad mezi rodem číslovky *jedna* a rodem JPP. Jako základní tvar SČV je tu zřetelně vnímán tvar *jeden a půl*. Tento tvar se vyskytuje u JPP všech rodů (*jeden a půl metru, hodiny, procenta*). U jmen ve F a N ho nacházíme častěji než náležité rodové podoby (*jedna a půl* pro F a *jedno a půl* pro N). U skloňovaných podob SČV se složkou *jeden* se vždy rod této složky shoduje s rodem JPP.

U SČV se složkou *dva* se otázka rodu vztahuje pouze na přímé pády. Situace je zde jiná než u SČV se složkou *jeden*. Obě podoby (*dva a půl* i *dvě a půl*) se mohou pojit se JPP všech rodů. U obou podob však převažují jména rodu náležitého (u *dva a půl* M, u *dvě a půl* F a N) tak masivně, že je-li podoba *dva a půl* (jak se zdá z ustrnování) vnímána jako základní, je její pozice v této roli mnohem slabší, než je tomu u *jeden a půl*.

Tématem třetí otázky bylo **ustrnování**. U všech SČV typu *dva a půl* bylo zjištěno, že doklady se skloňovanými podobami číslovek základních jako součástí SČV značně převažují nad doklady s tvary ustrnulými (vždy zhruba dvě desítky dokladů s tvary ustrnulými na pět až osm set dokladů s tvary skloňovanými). U žádného ze sledovaných SČV typu *dva a půl* nebylo zaznamenáno ustrnutí celé skupiny SČV + JPP typu *s dva a půl metru*. Vždy je alespoň přítomno JPP ve tvaru řízeném vyšší větnou stavbou (*s dva a půl metrem/metry*). Jediné doklady ustrnutí celé skupiny SČV + JPP byly nalezeny v případě, že tato skupina plnila ve vyšší větné stavbě funkci GEN (*bez dva a půl metru*). Tvar JPP se tu ale stejně jako v případě *s dva a půl metrem* dá pojímat jako řízený vyšší větnou stavbou. Ani doklady tohoto typu se tedy plně za kompletní ustrnutí skupiny SČV + JPP pokládat nedají.

U dohledaných dokladů ustrnutí byla u SČV se složkou *dva* až *deset* nalezena rovnováha mezi spojeními se JPP v SG a spojeními se JPP v PL. V rovnováze jsou tedy počty dokladů typu *s dva a půl metrem* a typu *s dva a půl metry*. U dokladů se skloňovanými tvary převládá spojování s plurálovými tvary JPP v LOC a INSTR výrazně (*s dvěma a půl metry* a *po dvou a půl metrech* jsou výrazně častěji uplatňované možnosti než *s dvěma a půl metrem* a *po dvou a půl metru/roce*) a v DAT nevýrazně. Ve funkci GEN byla vždy zaznamenána značná převaha JPP v GEN.SG nad JPP v GEN.PL (*bez dvou a půl metru* je mnohem častěji se vyskytující možnost než *bez dvou a půl metrů*). U všech SČV byla ve funkci nepřímých pádů doložena spojení se JPP v GEN.SG (*bez dvou a půl tisíce, k dvěma a půl tisíce, po dvou a půl tisíce, s dvěma a půl tisíce*). Tato možnost spojení se však obvykle vyskytuje méně často než spojení se JPP v tvaru řízeném vyšší větnou stavbou.

Na závěr oddílu o SČV typu *dva a půl* jsme se zmínili i o dvou jevech týkajících se vyšší větné stavby, nejen spojení SČV se JPP. Sledovali jsme těžkosti, které působí nesoulad mezi JPP v GEN.SG a funkcí skupiny, v níž je zapojeno, ve vyšší větné stavbě. Předmětem zkoumání byl způsob rozvíjení skupiny SČV + JPP shodným přívlaskem a tvar slovesa v přísudku, je-li spojení SČV + JPP v GEN.SG v podmětu.

U shodného přívlastku byly nalezeny nejen pravidelné doklady s tvarem shodného přívlastku řízeným tvarem JPP (*posledního dva a půl metru*), ale i tvary řízené obvyklým zacházením se samostatně stojící číslovkou (*ne celý jeden a půl metru, ne celé dva a půl metru* jako *ne celý jeden metr, ne celé dva metry*) a tvary řízené obvyklým zacházením s číslovkami typu *pět* (*za posledních jeden a půl měsíce* jako *za posledních pět měsíců*). I ve tvaru shodného přívlastku tedy nacházíme příklonění SČV typu *dva a půl* k číslovkám typu *pět*.

Tvar přísudku se řídí buď tím, že v podmětu je skupina SČV + JPP v GEN.SG (*dva a půl roku uplynulo*), nebo podle obvyklého zacházení se skupinou obsahující samostatně stojící číslovku *jedna až čtyři* (*dva a půl roku uplynuly* jako *dva roky uplynuly*). Tento rozdíl byl zaznamenán podle očekávání pouze u SČV se složkou *jeden až čtyři*. U SČV se složkou *pět* a vyšší oba typy splývají.

1.2.4 Složené číslovkové výrazy s vyjádřením počtu desetinných míst

Stejně jako po SČV s poslední složkou *jedna až čtyři* a po SČV typu *dva a půl* existují v češtině různé tvary JPP i po složených číslovkových výrazech s vyjádřením počtu desetinných míst (*šest celých devět desetin*). Také u této skupiny SČV se tedy budeme zabývat otázkou, zda se JPP svým tvarem přizpůsobuje poslední části SČV, nebo se jeho tvar řídí podle celé číselné hodnoty SČV. Kromě tohoto problému se zaměříme i na rod jednotlivých částí SČV s vyjádřením počtu desetinných míst vzhledem k rodu JPP.

1.2.4.1 Dosavadní reflexe problému v odborné literatuře

K dané problematice jsme našli pouze dva komentáře:

Prvním z nich je článek E. Prandstettera (1959: 265–266), který obhajuje spojování SČV pouze s GEN.SG JPP. Podle Prandstettera se tvar JPP neřídí celou hodnotou číselného výrazu, ale pouze vyjádřením za desetinnou čárkou. Příklady „sedm celých šestnáct setin kilogramu“ a „čtyři celé šest desetin kilogramu“ mají zcela paralelní stavbu bez ohledu na to, že číselná hodnota druhého vyjádření je menší než pět. Obě vyjádření jsou podle autora též paralelní se spojením „pět a půl rohlíku,“ v kterém je též náležitý pouze GEN.SG JPP.

Druhou zmínku nacházíme v článku K. Hausenblase (1966: 303). Na základě svých pozorování zde autor tvrdí, že u složených číslovkových výrazů s vyjádřením počtu desetinných míst dochází k nahrazování JPP v GEN.SG plurálovými tvary JPP, a to více v pádech nepřímých než v pádech přímých. Toto tvrzení však autor ilustruje jen velmi nedostatečně.

K pravidelné možnosti připojení JPP ke SČV s vyjádřením počtu desetinných míst se shodně vyjadřují oba zdroje. Tvar JPP se řídí posledním členem SČV a JPP je v GEN.SG (*dvě celé pět (desetin) metru, s dvěma celými pěti desetinami metru*). O druhé možnosti se zmíněné zdroje vyjadřují pouze okrajově. Předpokládá se, že tvar JPP se v tomto případě řídí celkovou číselnou hodnotou SČV. Z tvrzení K. Hausenblase (1966: 303) se dá vysoudit, že se zde vyskytuje JPP v GEN.PL. Autor však v celém článku nerozlišuje u sledovaných SČV mezi číselnými hodnotami od pěti výše a hodnotami nižšími. Prandstetter uvádí jako nesprávnou možnost spojení „čtyři celé šest desetin kilogramy/kilogramů.“ (Prandstetter 1959: 265–266) Zůstává však pouze u příkladu a nijak ho nekommentuje. Ani jeden z autorů se nezabývá tvarem JPP řízeným celkovou číselnou hodnotou SČV v nepřímých pádech.

1.2.4.2 Materiálové doložení

U spojení SČV s vyjádřením počtu desetinných míst se jménem JPP se dává přednost zapsání pomocí číslic a zkratk (5,2 t) před slovním záznamem (pět celých dvě tuny). Proto bylo v korpusu SYN nalezeno pouze 76 relevantních dokladů sledovaných spojení.

Z hlediska spojování s různými tvary JPP je třeba nalezené doklady rozdělit na ty, které obsahují explicitní pojmenování části po desetinné čárce (*dvě celé pět desetín metru*), a ty, které takovéto vyjádření neobsahují (*dvě celé pět metru*).

1.2.4.2.1 SČV sledovaného typu s explicitním pojmenováním částí po desetinné čárce

V korpusu SYN jsme našli 42 dokladů prvního typu (s explicitním pojmenováním částí – desetiny, setiny), 36 z nich je ve vyšší větné stavbě užito ve funkci NOM nebo ACC, pouze 6 z nich ve funkci některého z nepřímých pádů.

V naprosté většině dokladů tohoto typu – ve 40 dokladech ze 42 nalezených – je JPP v GEN.SG, jak ilustrujeme doklady (248)–(251).

(248) *tolik, že by pokryla plátem silným sedm celých čtyři desetiny milimetru celé Československo* (SYN)

(249) *například největší český granát o hmotnosti třináct celých dvě desetiny karátu* (SYN)

(250) *To teda znamená, že hodil devatenáct celých dvacet sedm setin metru.* (SYN)

(251) *Žije u dědečka a ten je maloročník o výměře pět celých dvě desetiny hektaru.* (SYN)

JPP má jiný tvar než GEN.SG pouze ve dvou ze 42 sledovaných dokladů. Do vyšší větné stavby jsou tato spojení SČV + JPP zapojena ve funkci INSTR (252) a LOC (253).

(252) *se čtyřiceti devíti celými osmi desetínami vyřešených případů* (SYN)

(253) *V devadesáti devíti celých devadesáti devíti setinách případů tam opravdu skončí* (SYN)

Použití GEN.PL JPP tu přispívá k logičnosti a tím i srozumitelnosti jazykového vyjádření, protože entita označená jménem *případ* se obvykle nedělí na menší části (oproti entitě označené např. jménem *metr*), a chceme-li tedy u entit označených jménem *případ* mluvit o části celku, užíváme pro označení celku jméno v PL (oproti entitě označené jménem *metr*, kde je celek označen již SG). Z toho vyplývá, že GEN.SG JPP *případ* by v dokladech (252) a (253) byl pouze vyhověním gramatickým zvyklostem, ale vyjádření významu by uškodil.

Příklad (254) ukazuje užití spojení SČV + JPP také ve funkci INSTR ve vyšší větné stavbě, jako tomu bylo u příkladu (252), ale se JPP v GEN.SG, tedy ve tvaru pravidelném.

(254) *Na světové průmyslové produkci se podílelo jedním celým šesti desetínami procenta* (SYN)

Všechny ostatní případy spojení SČV sledovaného typu + JPP ve funkci nepřímých pádů byly nalezeny také se JPP v GEN.SG.

U pěti ze šesti dokladů spojení SČV+JPP ve funkci nepřímého pádu nacházíme všechny části SČV skloňované. U jednoho dokladu došlo k ustrnutí části na místě vyjadřování desetín (255).

(255) *do devíti celých devět desetin procenta* (SYN)

1.2.4.2.2 SČV sledovaného typu bez explicitního pojmenování částí po desetinné čárce

Dokladů druhého typu, tedy dokladů bez explicitního pojmenování části po desetinné čárce, bylo v korpusu SYN nalezeno 34. Mezi těmito doklady jsou pouze dva, v nichž plní spojení SČV sledovaného typu + JPP ve vyšší větné stavbě funkci některého z nepřímých pádů. Mezi 34 nalezenými doklady se vyskytuje 15 dokladů s JPP zřetelně v PL (14x GEN.PL, jednou ACC.PL) a 15 dokladů, v nichž se JPP dá interpretovat jako GEN.SG (u sedmi z těchto dokladů se dá tvar JPP interpretovat i jako NOM/ACC.PL vzhledem k číselné hodnotě příslušných částí SČV (viz níže)). Ve čtyřech spojeních nelze kvůli nesklonnosti jména *promile* rozhodnout, o jaký tvar JPP se jedná.⁶¹

U sledovaného typu SČV nacházíme tedy doklady s JPP v SG i PL v takřka stejném počtu. Doklady (260) a (261) ilustrují užití obou tvarů JPP ve významově paralelních vyjádřeních.

(260) *Bylo mi řečeno, že na devadesát devět celých devět procenta budu u mužstva dál.* (SYN)

(261) *jsem bohatší než devadesát devět celých devět (a možná ještě jedna devítka navíc)procent obyvatel tohoto státu* (SYN)

Přes malé množství dokladů nacházíme u sledovaného typu SČV poměrně velkou variabilitu tvarů jednotlivých částí SČV i JPP. Abychom tuto variabilitu alespoň částečně zachytili, vytvořili jsme *Tabulku 16* a spojení SČV + JPP jsme rozdělili na tři části. První část zahrnuje celou část SČV před desetinnou čárkou, tedy před tvarem adjektiva *celý* (první dva sloupce *Tabulky 16*), druhou část tvoří část SČV za tímto adjektivem (druhé dva sloupce *Tabulky 16*), třetí částí je tvar JPP. Sledovali jsme, zda hodnota jednotlivých částí SČV nějak souvisí s použitým tvarem JPP. Zápis $x < 5$ znamená, že číselná hodnota výrazu na daném místě je menší než pět, zápis $x \geq 5$ znamená, že číselná hodnota výrazu na daném místě je rovna pěti nebo vyšší než pět. Čísla uvedená v jednotlivých sloupcích vyjadřují počet dokladů daného typu. Počty dokladů uvedených za znaménkem + znamenají, že se tvar JPP dá v daném kontextu interpretovat dvěma způsoby. Počet těchto dokladů je vždy uveden u obou možných interpretací. Do tabulky nejsou zařazeny doklady se JPP *promile* (viz výše) ani dva doklady výskytu skupiny SČV+JPP ve funkci nepřímého pádu (272) a (273), protože u nich mohou tvar JPP ovlivňovat i jiné faktory než hodnota jednotlivých částí SČV.

číselná hodnota výrazu				tvar JPP		
před desetinnou čárkou		za desetinnou čárkou				
$x \geq 5$	$x < 5$	$x \geq 5$	$x < 5$	GEN.PL	GEN.SG	NOM/ACC.PL
9		9		9		
	3	3		3		
1			1	1		
	1		1			1
6		6			6	
	3	3			1+2	+2
	3		3		1+2	+2
3			3		+3	+3

Tabulka 16: Spojování SČV bez explicitního pojmenování částí po desetinné čárce se JPP

⁶¹(256) *nejvíc prý někdo policajtům nadejchal jedna celá tři promile* (SYN)

(257) *kde mu bylo naměřeno dvě celé padesát sedm promile alkoholu v krvi* (SYN)

(258) *Jedno pivo a máš jedna celá čtyři promile?* (SYN)

(259) *ve stavu mezi jedna celá dvě a jedna celá šest promile* (SYN)

Příklady (262)–(269) ilustrují typy vyjádření obsažených v *Tabulce 16*. Postupují podle řádků tabulky odshora dolů a do skupin jsou řazeny podle tvaru JPP. U typů, kde se vyskytují jednoznačné i nejednoznačné doklady, bylo zvoleno jako příklad spojení s jednoznačným tvarem JPP. (V posledním řádku jsou pouze spojení s nejednoznačným tvarem JPP, v příkladu (269) je uvedeno jedno z nich.)

- (262) *Přesněji devět celých osmdesát tři pozemských standardních dní.* (SYN)
(263) *obsahuje dvě celé osm procent tuku* (SYN)
(264) *Podle (...)oficiálních výsledků získala (...)PDS devatenáct celých dva procent hlasů* (SYN)
(265) *Znalecký posudek (...)činí přibližně čtyři celé dva miliony korun* (SYN)
(266) *chebská nemocnice vykazala účetní zisk ve výši pět celých osm milionu korun* (SYN)
(267) *vysoký obsah zakázané látky THC ve výši jedna celá sedmdesát dva procenta ...* (SYN)
(268) *s průměrnou spotřebou tři celé tři litru nafty na sto kilometrů* (SYN)
(269) *Sedmnáct celých čtyři procenta žáků v devátých ročnících...* (SYN)

Pro oba řádky, v nichž jsou zaznamenány jak doklady nejednoznačné, tak doklady jednoznačné, jsou v příkladech (270) a (271) uvedena konkrétní spojení s nejednoznačným tvarem JPP.

- (270) *Vektor obsahuje inzert o velikosti dvě celé sedm kilobáze kyseliny deoxyribonukleové...* (SYN)
(271) *na čtyři celé jedna miliardy marek* (SYN)

U obou dokladů zde může být tvar JPP řízený celkovou číselnou hodnotou SČV (*čtyři celé jedna miliardy* jako *čtyři miliardy*), nebo může jít o JPP v GEN.SG. Naproti tomu v příkladu (269) „*sedmnáct celých čtyři procenta*“ můžeme tvar JPP interpretovat jako GEN.SG řízený vynechanou částí (*sedmnáct celých čtyři (desetiny) procenta*), nebo jako tvar JPP řízený samotnou číslovkou *čtyři* na místě počtu desetin. Tvar JPP by potom byl NOM.PL.

Z *Tabulky 16* můžeme vyvodit, že z hlediska typů kombinací číselných hodnot výrazů před desetinnou čárkou a po ní jsou všestrannější spojení se JPP, jejichž tvar může být interpretován jako GEN.SG (nebo jím je nepochybně). V těchto spojeních, jak vyplývá z tabulky, neplatí žádné omezení (nacházíme všechny čtyři možné kombinace číselných hodnot). Tato spojení jsou také původnější a odpovídají svou stavbou SČV s explicitním uvedením pojmenování části („*pět celých osm milionu*“ jako *pět celých osm desetin milionu*).

U spojení se JPP v GEN.PL nacházíme téměř u všech dokladů (až na jednu výjimku) po desetinné čárce hodnoty vyšší než pět. U spojování SČV sledovaného typu s JPP nezáleží tak oproti očekávání (i oproti tvrzení K. Hausenblase, viz úvod této části) na celkové hodnotě SČV jako spíše na hodnotě jeho posledního členu. I SČV s celkovou číselnou hodnotou nižší než pět se pojí se JPP v GEN.PL („*dvě celé osm procent tuku*“).

Kromě dokladů analyzovaných v *Tabulce 16* byly nalezeny také dva doklady, v nichž plní spojení sledovaného typu SČV + JPP ve vyšší větě funkci nepřímého pádu. Oba se zapojují do věty v GEN a JPP po nich stojí v GEN.PL.

- (272) *trasa probíhá ze sedmdesáti dvou celých dvaceti pěti procent po slezském území* (SYN)
 (273) *před druhou hodinou dosáhl jeden z otřesů tří celých dvou stupňů Richterovy stupnice* (SYN)

1.2.4.2.3 Adjektivum *celý* a číslovky s možností vyjádřit rod jako součást SČV sledovaného typu

Doposud jsme se zaměřovali na tvar JPP po SČV s vyjádřením počtu desetinných míst. Tento oddíl je věnován tvaru samotného SČV. Budeme se v něm zabývat tvarem ADJ *celý*, které tvoří nedílnou součást SČV s vyjádřením počtu desetinných míst, a rodem těch číslovkových částí SČV, které mohou rod vyjadřovat.

K tvaru ADJ *celý* jako součásti SČV sledovaného typu se vyjadřuje Karel Hausenblas: „desetinná čárka se čte jako ‘celá, celých’ (rozumí se jednotka, odtud tvar ženského rodu)” (MČZ 1986: 115). Toto tvrzení však vztahuje na SČV s vyjádřením počtu desetinných míst bez JPP, jak implicitně vyplývá z jeho příkladů.

Ve spojení sledovaných SČV se JPP je však doložen jednak typ uvedený u SČV bez JPP (tvar adjektiva *celý* odpovídá elipse slovního tvaru *jednotka* po té které číslovce (*jedna celá pět, dvě celé osm kilometru*)), ale i typy jiné. V souvislosti s tvarem adjektiva *celý* budeme pozorovat i případnou rodovou proměnlivost číslovek zapojených do SČV sledovaného typu v závislosti na rodu JPP.

Z nalezených dokladů vyplývá, že stejně jako v případě sledování tvaru JPP po SČV je i zde užitečné oddělit od sebe SČV s explicitním pojmenováním částí po desetinné čárce a bez něj.

A. SČV sledovaného typu s explicitním pojmenováním částí po desetinné čárce

U SČV s explicitním pojmenováním částí po desetinné čárce nacházíme ovlivňování rodu některých částí SČV (číslovek *jedna* a *dva*) i adjektiva *celý* rodem JPP. Ovlivňování tvaru SČV rodem JPP je v SG (tedy je-li na místě jednotek ve SČV číslovka *jedna*) pozorovatelné pouze ve spojení s JPP v M a N, protože u JPP ve F se rod JPP kryje s rodem předpokládaného vynechávaného tvaru jména *jednotka* (*jedno celé/jedna celá dvě desetiny procenta, jeden celý/jedna celá pět desetin metru, ale jen jedna celá čtyři miliardy*). V PL se potom liší jednak rod číslovky *dva* u JPP v M (*dva*) proti JPP ve F a N (*dvě*), jednak tvar adjektiva *celý* u JPP v N (*celá*) proti JPP v M a F (*celé*), je-li na místě jednotek ve SČV některá z číslovek *dva, tři, čtyři*. Tvar číslovky *dva* ovlivněný rodem JPP se dá identifikovat pouze u JPP v M (tvar *dvě* pro JPP ve F a N splývá s tvarem *dvě* ovlivněným rodem jména *jednotka*), tvar ADJ *celý* ovlivněný rodem JPP se dá spolehlivě rozpoznat pouze u JPP v N (ve spojení se JPP ve F a M je tvar *celé* homonymní s tvarem ovlivněným rodem jména *jednotka*). Všechny tyto jevy ilustrujeme následujícími doklady.

V dokladu (274) je rod číslovky *jedna* i adjektiva *celý* řízen rodem JPP (*metr*), v příkladu (275) je sice užito také JPP v M, ale tvar číslovky *jedna* ani tvar adjektiva *celý* tím ovlivněn není.

- (274) *Kryšpín měří sto padesát centimetrů. jeden celý pět desetin metru* (SYN)
 (275) *mrkl jsem na počítačovou sestavu – jedna celá třicet šest setin stupně* (SYN)

Doklad (276) ukazuje ovlivnění tvaru číslovky i adjektiva *celý* jménem počítaného předmětu v N.

(276) *u nás je to jenom jedno celé dvě desetiny procenta* (SYN)

Další doklady se týkají ovlivňování rodu plurálových částí SČV rodem JPP. Doklad (277) ukazuje ovlivnění rodu číslovky *dva* rodem JPP.

(277) *je šířka ulice, zhruba dva celé sedm desetin metru, dostatečná pro průjezd* (SYN)

Ovlivnění tvaru adjektiva *celý* jménem počítaného předmětu v N ilustrují příklady (278) a (279). Pro srovnání jsou v dokladech (280) a (281) uvedena spojení se stejným JPP jako v příkladu (278) bez tohoto ovlivnění.

(278) *činila ke konci prvního čtvrtletí dvě celá šest desetin procenta* (SYN)

(279) *Letos tu máme rekord čtyři celá sedmdesát jedna setin promile* (SYN)

(280) *Národní hospodářství zaznamenalo přírůstek o dvě celé devět desetin procenta* (SYN)

(281) *Nyní je u nás tato míra tři celé sedm desetin procenta* (SYN)

Mezi celkem třinácti doklady SČV, v nichž se ovlivňování tvarů jednotlivých částí SČV rodem JPP odráží v povrchových tvarech,⁶² jsme zaznamenali sedm případů, kdy tento jev průkazně nastal. Na základě těchto dokladů tvrdíme, že tvar adjektiva *celý* se neřídí pouze předpokládanou elipsou jména *jednotka*, ale souvisí i s rodem JPP.⁶³

B. SČV sledovaného typu bez explicitního pojmenování částí po desetinné čárce

U SČV výrazů bez explicitního pojmenování částí po desetinné čárce nacházíme pouze doklady, v nichž se tvar číslovky před ADJ *celý* i tvar tohoto ADJ shoduje s vypuštěným tvarem jména *jednotka*. V případě, že číslovka na místě jednotek (před adjektivem *celý*) je sama SČV, byla nalezena diference v tvaru adjektiva *celý*. V příkladu (282) se jeho tvar řídí celkovou číselnou hodnotou SČV na místě jednotek (*třicet dva celých (jednotek)*), v příkladu (283) pouze jeho poslední částí (*dva tisíce sedm set čtyři celé (jednotky)*, ne *dva tisíce sedm set čtyři celých (jednotek)*).

(282) *Zbývá nám tedy třicet dva celých osm centů* (SYN)

(283) *Registruji letící raketu, počítám její dráhu a pak ji neškodně odpaluji dva tisíce sedm set čtyři celé devět metrů nad hlavou* (SYN)

V jediném nalezeném dokladu se JPP v jednoznačném ACC.PL bylo nalezeno ovlivnění rodu číslovky na místě desetin rodem JPP (265).

(265) *Znalecký posudek (...) činí přibližně čtyři celé dva miliony korun* (SYN)

V příkladě (264) nacházíme také poslední část SČV ve formě *dva*, ne ve formě *dvě*, jak by odpovídalo tomu, že zde došlo k elipse jména *desetina*. Na rozdíl od dokladu (265) zde tvar *dva* neodpovídá ani rodu JPP.

⁶² Na povrchových tvarech takového spojení jako *dvě celé osm desetin miliardy* se nedá poznat, zda tvary *dvě* a *celé* jsou ovlivněny elipsou jména *jednotka*, nebo rodem JPP.

⁶³ Pro toto ovlivňování byl nalezen doklad i v nepřímých pádech, které jsme zde pro nedostatečný počet nestudovali. V korpusu SYN nacházíme již citovaný doklad (254), kde je tvar číslovky *jedna* i adjektiva *celý* jasně řízen rodem JPP.

(254) *Na světové průmyslové produkci se podílelo jedním celým šesti desetinami procenta* (SYN)

(264) *Podle (...) oficiálních výsledků získala (...) PDS devatenáct celých dva procent hlasů*
(SYN)

Je možné, že vypouštění jména *desetina* vede k ustrnutí formy číslovky na místě desetinných míst v základním tvaru, a že se tedy ani u dokladu (265) nejedná o ovlivnění rodu číslovky rodem JPP. Oba tyto doklady jsou však ojedinělé, a nelze z nich proto vyvodit obecný závěr.

1.2.4.3. Shrnutí

V tomto oddílu kapitoly o číslovkách základních jsme sledovali užívání SČV s vyjádřením počtu desetinných míst ve spojení se JPP. V korpusu SYN bylo nalezeno pouze 76 relevantních dokladů na spojení SČV sledovaného typu + JPP. Přestože byl vzorek materiálu tak malý, bylo zaznamenáno mnoho jevů souvisejících s užíváním SČV sledovaného typu ve spojení se JPP.

Při popisu těchto jevů je třeba lišit vyjádření, v nichž je explicitně pojmenována část za desetinnou čárkou (*desetina, setina...*), od dokladů, kde toto pojmenování chybí. U dokladů s explicitním uvedením *desetina* atd. jsou v převážné většině JPP ve tvaru GEN.SG (*dvě celé pět desetin metru*), plurálové tvary JPP zde byly nalezeny pouze v případě, že celá skupina SČV + JPP plnila ve vyšší větné stavbě funkci nepřímého pádu. U dokladů, kde explicitní pojmenování částí po desetinné čárce chybí, dochází téměř stejně často k připojování JPP v GEN.SG (*dvě celé pět metru*) jako k připojování JPP v některém z plurálových tvarů. Nejčastěji se v těchto spojeních uplatňuje GEN.PL, a to i v případech, ve kterých je celková číselná hodnota SČV menší než pět (*dvě celé pět metru*). Z analýzy číselné hodnoty částí před desetinnou čárkou a po ní vyplynulo, že GEN.PL JPP závisí spíše na číselné hodnotě části po desetinné čárce než na celkové hodnotě SČV.

Oproti očekávání, že tvar číslovek ve SČV sledovaného typu i tvar adjektiva *celý*, které je jejich nedílnou součástí, jsou řízeny ve všech případech elipsami jmen *jednotka* (elipsa ve všech případech) a *desetina* atd. (elipsa v některých případech), bylo nalezeno několik dokladů, které tuto domněnku nepotvrzují. Doklady vyvracející domněnku o elipse jména *jednotka* se vyskytly jen u SČV s explicitním pojmenováním části po desetinné čárce. Tvar číslovky a/nebo tvar adjektiva *celý* v nich byl řízen rodem JPP (*jeden celý pět desetin metru*). Doklad vyvracející domněnku o elipse jména *desetina* atd. byl nalezen pouze jeden („*devatenáct celých dva procent hlasů*“).

Na potvrzení nebo vyvrácení Hausenblasova tvrzení (1966: 303), že plurálové tvary JPP po SČV s vyjádřením počtu desetinných míst se vyskytují častěji v nepřímých pádech, jsme našli příliš málo dokladů.

1.2.5 Číslovky typu *půldruhého*

V tomto oddílu se budeme věnovat specifické skupině číslovek stojících na pomezí vlastních číslovek základních a číslovek dílových. Jejich tvar se v přímých pádech skládá z dílové číslovky *půl* a GEN.SG číslovky řadové. Právě pro tuto zřetelnou složenost ze dvou částí je možno pojímat je mezi složené číslovkové výrazy. Jejich postavení mezi ostatními složenými číslovkovými výrazy je však kvůli ojedinělému způsobu složení periferní. Jejich významem je vždy počet celků (o jeden menší, než je číselná hodnota číslovky řadové) a jedna polovina. Vyjádření *půldruhého hektaru* je tedy synonymní s vyjádřením *jeden a půl hektaru*.

1.2.5.1 Tvary a jejich původ

Tvary číslovek typu *půldruhého* se skládají z neskláňované části *půl* a skláňované části tvarem odpovídající číslovce řadové. Část odpovídající číslovce řadové má jednak plné singulárové složené paradigma podle *mladý* nebo *jarní*, jednak omezené paradigma jmenné.

Ve staré češtině existoval kromě typu *půl druhého/půl druha* ještě s ním příbuzný typ *sám čtvrtý/sám čtvrt* s významem *ten, o kterém se mluví, jako čtvrtý člen skupiny* („pan Albrecht jel na voze sám čtvrt (tj. tři jiní a Albrecht k nim čtvrtý)“ (Gebauer 1960: 272)), který se ale na rozdíl od typu *půldruhého* užíval bez JPP. V dnešní češtině funguje pouze typ *půldruha/půldruhého*.⁶⁴

Protože je užívání SČV typu *půldruhého* v dnešní češtině ne zcela běžné, je v *Tabulce 17* rekonstruováno plné paradigma výrazu *půldruhého*⁶⁵ pro všechny rody. Jako východisko nám sloužily Gebauerem doložené tvary (Gebauer 1960: 272–273). Tvary uvedené v *Tabulce 17* s hvězdičkami jsme ověřovali v korpusu i na internetu. Podle očekávání nalezeny nebyly. Jedná se o zaniklé původní jmenné tvary číslovek řadových.

	M	N	F
NOM	půldruhého/půldruha roku, století		půldruhé/*půldruhy
ACC			hodiny
GEN			
DAT	půldruhému/*půldruhu roku, století		půldruhé/*půldruze
			hodině
LOC	(o) půldruhém/*půldruhu roce	(o) půldruhém/*půldruze, *půldruhu století	(o) půldruhé/*půldruze hodině
INSTR	půldruhým/*půldruhým rokem, stoletím		půldruhou hodinou

Tabulka 17: Paradigma SČV typu *půldruhého*

Z *Tabulky 17* je zřejmé, že je-li složený číslovkový výraz typu *půldruhého* užit ve funkci NOM, ACC nebo GEN, zůstává část odpovídající řadové číslovce i jméno počítaného předmětu v GEN.SG. Tvar části SČV odpovídající číslovce řadové i tvar JPP je v těchto případech na první pohled řízen výrazem *půl*. Pro NOM a ACC není jiná interpretace možná. Z porovnání užití skupiny SČV typu *půldruhého* + JPP ve funkci GEN s užíváním v ostatních nepřímých pádech však vyplývá, že směr řízení jednotlivých složek skupiny je zřejmě jiný. V takovém spojení jako *s půldruhým rokem* je zjevné, že tvar části odpovídající řadové číslovce je řízen tvarem JPP (*s jakým rokem? – s půldruhým*). Analogické řízení se dá tedy předpokládat i v GEN (*kromě jakého roku? – půldruhého*). V GEN směr řízení na rozdíl od ostatních nepřímých pádů zastírá pádová homonymie.

Ve způsobu, jakým se SČV typu *půldruhého* zapojují do vyšší větné stavby, tedy nacházíme paralelu k zapojování číslovek typu *pět*. Také v tomto případě je JPP ve tvaru řízeném číslovkou pouze v případě, že celá skupina číslovka + JPP plní ve vyšší větné stavbě funkci NOM nebo ACC (*měl na to půldruhého roku – JPP řízeno částí půl, stejně jako měl na to pět let – JPP řízeno číslovkou pět*). V ostatních pádech je tvar JPP řízen vyšší větnou stavbou a číslovka plní roli shodného přívlastku (*sešli se po půldruhém roce a sešli se po pěti letech – tvar JPP řízen vyšší větnou stavbou*). Na tuto paralelu upozorňuje Komárek (2006: 61–62).

⁶⁴ A ojedinělá složenina *samodruhá* ve významu *těhotná*. (Za tuto poznámku děkuji vedoucí této práce.)

⁶⁵ V celém textu pracujeme se základním tvarem *půldruhého*, protože se jedná o původní formu této číslovky. Chceme-li ale její tvary dohledávat v korpusu SYN, jsme nuceni pracovat s lemmatem „půldruhý“, které je však pro tento SČV neadekvátní. Jedná o uměle vytvořený analogický NOM nerespektující stavbu SČV. S číslovkou *půl* se pravidelně pojí GEN, ne NOM (*půl koho? čeho?, ne půl kdo? co?*).

Tento stav (tvary v přímých pádech řízené výrazem *půl* a v nepřímých řízené tvarem JPP, který zase odpovídá vyšší větne stavbě) nacházíme už od nejstarších dob (srov. Gebauer 1960: 272–273).

1.2.5.1.1 Doložení zástupců číslovek typu *půldruhého* v současné češtině

V následujícím pozorování konkrétního materiálového doložení číslovek typu *půldruhého* nebudeme pracovat s ustáleným udáváním času typu *v půl sedmé*. Kromě této ustálené podoby (s elipsou JPP *hodina*) se v tomto významu setkáváme i s doklady, v nichž je JPP *hodina* uvedeno. Tyto doklady jsou pak zcela homonymní s vyjádřením prostého počtu hodin. V našem zkoumání tedy rozlišujeme takové doklady jako (284) od dokladů jako (285).

(284) 10. února, asi ***o půldesáté hodině*** večer, *Jakub Deml umírá* (anonymní původce (1))

(285) ***Jenže po půldruhé hodině*** člověk vyjde z kina s pocitem, že byl podveden. (SYN)

Doklad (284) je synonymní s běžným vyjádřením *o půl desáté*, jedná se o označení jednoho bodu v průběhu času. Doklady tohoto typu ponecháváme stranou, protože zde nejde o význam prostého počtu, ale o význam řadový. Doklad (285) je synonymní s vyjádřením *po devadesáti minutách* a už z toho je zřejmé, že v tomto případě se o význam prostého počtu jedná. Doklady druhého typu tvoří součást materiálu naší analýzy užívání SČV typu *půldruhého*.

V *Tabulce 18* jsou uvedeny počty dokladů jednotlivých zástupců číslovek typu *půldruhého*. Jak vyplynulo z přehledu tvarů v *Tabulce 17*, je tvar typu *půldruha*⁶⁶ jediným doloženým jmenným tvarem. Řádek „jmenné“ v *Tabulce 18* uvádí u každého zástupce nalezený počet těchto tvarů. V řádku „složené“ jsou uvedeny všechny složené tvary (pro všechny pády a rody). Kvůli vyloučení dokladů jako *došli tam o půldruhé* byly započítány pouze doklady se JPP na první pozici po vyhledávaném lemmatu a doklady se JPP *hodina* byly prohlédnuty co do relevance (viz výše). Pracovali jsme převážně s doklady z korpusu SYN, ale u tvarů nedoložených v korpusu jsme pro úplnost prozkoumali i doklady internetové. Byl-li daný tvar objeven pouze v internetových zdrojích, je počet jeho doložení vyjádřen římskou číslicí.

konkrétní zástupce	typ skloňování	počet dokladů
<i>půldruhého</i>	složené	5 697
	jmenné	47+4
<i>půltřetího</i>	složené	41
<i>půlčtvrtého</i>	složené	I
	jmenné	III
<i>půlpátého</i>	jmenné	3
<i>půlosmého</i>	složené	I
<i>půldesátého</i>	složené	I

Tabulka 18: Výskyt složených a jmenných tvarů jednotlivých zástupců SČV typu *půldruhého*

⁶⁶ Jak vypadal jmenný tvar SČV *půltřetího*, se nepodařilo zjistit.

Jak je z tabulky patrné, běžně se vyskytujícími zástupci tohoto typu číslovek jsou pouze číslovky *půldruhého* (ve složeném i jmenné skloňování) a *půltřetího*. Ostatní zástupce nacházíme velmi zřídka. V dokladech (286)–(291) uvádíme užití zástupců sledovaného typu číslovek, kteří byli zaznamenáni pouze v internetových zdrojích. Ostatní nalezené doklady tohoto typu číslovek pocházely z textů starších, než jaké jsme vymezili jako materiál této práce.

- (286) „*Dlouho po tobě, půlčtvrta věku, budou nad Čechami panovat cizí králové...*“ (Švandrlík (2))
 (287) *prodal ve vesnici Humíně svůj dvůr s půlčtvrta lánem polí* (Hekele (3))
 (288) *Přesto i po půlčtvrta století si Jan Amos Komenský zaslouhuje za své dílo poklonu.* (Chotěbud (4))
 (289) *máme stropy vysoké půlčtvrtého metru.* (Lučan (5))
 (290) *AVI soubor má půlosmého megabajtu.* (pagi (6))
 (291) *devět z deseti dávám málokdy a půldesátého už opravdu vzácně.* (pagi (7))

Je třeba upozornit na to, že doklady (290) a (291) pocházejí od stejného autora a užívání sledovaných tvarů může být osobní specifičností.

1.2.5.1.2 Specifické jevy morfologie číslovek typu *půldruhého*

A. Jmenné tvary

A1. Ustrnování

U některých číslovek dochází poměrně často k ustrnování základního tvaru. Tento tvar se pak používá i v případě, že číslovky je užito v některém z nepřímých pádů. Velmi rozsáhlé je ustrnování např. u číslovky *sto* (*se sto dětmi*), tento jev je běžný i pro číslovky typu *čtvero* (za *čtvero dveřmi*) atd. V příkladu (287) citovaném výše je ustrnování doloženo i pro tvary SČV typu *půldruhého*. Kromě tohoto dokladu bylo u číslovek typu *půldruhého* nalezeno ještě devět dalších případů ustrnutí. Ve všech těchto dokladech je užit jmenný tvar *půldruha*. Jedná se o původní jmenný tvar pro funkci NOM, ACC a GEN. SČV typu *půldruhého* ustrnuje v tomto tvaru zřejmě na základě frekvence výskytu tohoto tvaru a jeho naprosté morfologické neprůhlednosti pro současné uživatele češtiny. Nejčastěji se ustrnulého tvaru *půldruha* používá v INSTR. Nacházíme celkem 6 takových případů (292)–(296).⁶⁷

- (292) *Jistý britský hodnostář ji před půldruha stoletím charakterizoval jako " vařící polévku z pepře a pálivé papriky"...* (SYN)
 (293) *když jsem před půldruha rokem měla veliký smutek, pomohly jste mi právě vy...*(SYN)
 (294) *starý smrk, ponechaný tu před půldruha stoletím na ozdobu revíru.* (SYN)
 (295) *I stát přispěl půldruha miliónem, takový je zákon.* (SYN)
 (296) *Koupili ho (...)spolu s půldruhá hektarem zalesněného pozemku a louky...* (SYN)

Příklady (297) a (298) ukazují užití ustrnulého tvaru ve funkci LOC.

- (297) *Lidový dům po půldruha roce zčistajasna " vypátral " skutečného a jediného viníka...*(SYN)
 (298) *Rozsáhlá rekonstrukce čeká v následujícím půldruha roku Divadlo ABC ...*(SYN)

⁶⁷ V příkladu (296) nepřepisujeme kvantitu *půldruhá* na *půldruha*. Šestým příkladem ustrnutí ve funkci INSTR je (287).

Ve zbylých dvou příkladech je užití ustrnulého tvaru projevem jazykové neobratnosti.

- (299) *nyní hovoří o **půldruha až dvou procentech*** (SYN)
(300) *slovo " mramor, " které **po téměř celých půldruha sta letech** vepsal do názvu svého „římského“ dramatu* (SYN)

Nevhodnost vyjádření (299) a (300) je založena na rozporu v čísle. Od podstaty singulárový tvar *půldruha* je zde užit jako přívlastek JPP v PL.

Všechny uvedené doklady svědčí o ztrátě povědomí o morfologických kategoriích (a tedy i o možnosti užití různých tvarů) u jmenného tvaru *půldruha*, a vřazují ho tak mezi ostatní ustrnující tvary číslovek.

A2. Příklonění k typu *pět*

O ztrátě povědomí o morfologických vlastnostech výrazu *půldruha* svědčí také příklady (301) a (302). Se jmenným tvarem se zde zachází stejně jako s číslovkou typu *pět*, což je zřejmé z připojení JPP v GEN.PL. Jinak řečeno – po morfologické stránce neprůhledný výraz *půldruha* se přiřklání k většinovému číslovkovému typu (v příkladu (302) opět nepřepisujeme „á“ na „a“).

- (301) *Nestarejte se, otče, vše zařídím " a tak strejček Nimra koupil šimla **za půlpáta tolarů** a byl tak spokojený, že když přišel domů, popad ženu a tancoval s ní maděru.* (evakavan (8))
(302) *jak se na věži Sněmovny lordů **půldruhá kilometrů** odsud třepotá vlajka* (SYN)

B. Složené tvary

B1. Dotváření analogických tvarů pro přímé pády

U číslovek typu *půldruhého* nepůsobí obtíže při užívání jen tvary jmenné, ale do jisté míry zřejmě i tvary složené. Svědčí o tom zejména vznik⁶⁸ analogických (průhlednějších) tvarů pro sledovaný typ číslovek ve funkci NOM a ACC ve vyšší větné stavbě. Pro NOM a ACC.F tak vznikají tvary *půldruhá* a *půldruhou*, pro NOM a ACC.M.INANIM vzniká tvar *půldruhý* a pro NOM a ACC.N tvar *půldruhé*. Tyto tvary se pak do věty zapojují stejně jako tvary pro funkce pádů nepřímých v tom smyslu, že tvar všech částí je řízen vyšší větnou stavbou.

V příkladech (303)–(314) jsou vždy v dvojici uvedeny náležitý tvar číslovky typu *půldruhého* a tvar k němu dotvořený v co nejvíce paralelních užitích.

NOM.M:

- (303) *Od naší poklidné revoluce, již jsme získali obdiv světa, uplynulo už **půldruhého roku*** (SYN)
(304) *Jak lehce se zapomíná, že uplynul pouze **půldruhý rok** od nekonečných 45 dnů* (SYN)

ACC.M.INANIM

- (305) *Když to teď pološím, dalšího **půldruhého roku** se to nedozvíte.* (SYN)
(306) *Ty budou následující **půldruhý rok** střežit klid v zemi* (SYN)

NOM.N

⁶⁸ Nezabýváme se otázkou, kdy tyto tvary vznikly. V pojmenování „nově dotvořené tvary“ se odráží pouze skutečnost, že u Gebauera (1960) žádné tvary tohoto typu nenacházíme.

- (307) *s narážkou na to, že mu v prvním kole scházelo **půldruhého procenta** hlasů (SYN)*
 (308) *oficiální zdroje prozradily, že sotva **půldruhé procento** všech firem v zemi vlastní více než polovinu veškerého soukromého kapitálu... (SYN)*

ACC.N

- (309) *řady voličů obou stran se oproti prosinci shodně zvětšily **o půldruhého procenta**. (SYN)*
 (310) *od počátku roku povyrostly proti stejnému období minulého roku pouze **o necelé půldruhé procento** (SYN)*

NOM.F

- (311) *Od té doby (...) uběhlo pouze **půldruhé hodiny**. (SYN)*
 (312) *dobře odpočítaná **půldruhá hodina** po jejím odchodu stačila (SYN)*

ACC.F

- (313) *člověk, kterého skutečně hledá, je tak **o půldruhé míle** před vámi (SYN)*
 (314) *"Jak daleko je ten klášter ? " " **Slabou půldruhou mílí**" (SYN)*

Tabulka 19 nabízí porovnání četnosti výskytu tvarů původních a nově dotvořených u číslovky *půldruhého*. Počty dokladů s původními tvary (*půldruhého* s M a N, *půldruhé* s F) ve funkci NOM a ACC jsme dopočítávali pomocí procentuálního zastoupení těchto tvarů. Z celkového množství náležitých dokladů jsme ručně analyzovali vždy prvních sto, získané výsledky jsme potom převedli na celé množství dokladů. Na fakt, že uvedená čísla jsou výsledkem výpočtu, a nejen ruční analýzy, upozorňujeme symbolem ±.

	NOM		ACC	
	původní	dotvořené	původní	dotvořené
M	±89	6	±2635	12
N	±33	3	±164	16
F	±111	18	±1246	28

Tabulka 19: Zastoupení původních a nově dotvořených tvarů u číslovky *půldruhého*.

Z Tabulky 19 je patrné, že ačkoliv se nově dotvořené tvary vyskytují v obou přímých pádech všech tří rodů, jejich počet je vždy zanedbatelný ve srovnání s počtem tvarů původních.

B2. Ostatní projevy nejistoty v zacházení se složenými tvary číslovek typu *půldruhého*

Nejistotu mluvčích v užívání složených tvarů číslovek typu *půldruhého* ukazují i příklady (315) a (316).

- (315) *Na letištní ploše se shromáždilo **půldruhá desítky** celodřevěných větroňů (SYN)*
 (316) *Vláda, jejíž rozpočtové hospodaření loni skončilo přebytkem odpovídajícím **půldruhého procenta** hrubého domácího produktu, oznámila, že do nemocného bankovního sektoru napumpuje kolem 100 miliard bahtů... (SYN)*

V příkladu (315) se může jednat o překlep za *půldruha* (případně *půldruhé*) nebo o ustrnulý nově dotvořený složený tvar NOM.F. Záměna za tvar *půldruhé* se zdá pravděpodobná hlavně vzhledem k tvaru JPP. Příklad (316) svědčí o nejistotě ve skloňování spojení *půldruhého procenta*. Místo náležitého DAT – *odpovídajícím půldruhému procentu* – zde nacházíme zachovaný tvar celého spojení, jako by se jednalo o funkci přímého pádu nebo GEN.

1.2.5.2 Spojitelnost číslovek typu *půldruhého* se JPP

Ačkoliv jsou číslovky typu *půldruhého* z morfologického i významového hlediska spojitelné s jakýmkoliv jménem, jehož sémantika dovoluje dělení entity jím označené na části, počítají se pomocí číslovek typu *půldruhého* téměř výhradně jednotky času (roky, hodiny, dny, měsíce, století), jednotky vzdálenosti (kilometr, metr, míle), hmotnosti (kila, metráky), vyšší číslovky (sta, tisíce, miliony) a procenta. Doklady spojení s jinými jmény sice také nacházíme, ale je jich mnohonásobně méně. Některá z nich uvádíme (317)–(319).

- (317) *Dneska už se tomu směju. Vlk se nažral a zbylo **půldruhé** kozy.* (SYN)
(318) *mohlo by to v příštím čísle vydat tak **na půldruhého** sloupce.* (SYN)
(319) *Nechal auto u pumpy **půldruhého** bloku od bookmakera...* (SYN)

1.2.5.3 Stylová platnost

Jedinými nepříznačnými tvary SČV sledovaného typu jsou číslovky *půldruhého* a *půltřetího*. Všechny jmenné tvary vůbec a všechny složené tvary číslovek vyšších než *půltřetího* mají silné archaické zabarvení.

1.2.5.4 Shrnutí

SČV typu *půldruhého* se po morfologické stránce skládají v přímých pádech z výrazu *půl* a GEN.SG číslovky řadové. Pro přímé pády mají zachován jmenný tvar, který se však až na číslovku *půldruhého* užívá velmi omezeně. Občasné použití ale svědčí o dosud živém povědomí o tomto tvaru. Všechny původní tvary přímých pádů jsou řízeny číslovkou *půl*. Po číslovce *půl* následuje GEN řadové číslovky a GEN JPP. V nepřímých pádech mají SČV typu *půldruhého* pravidelné složené tvary, které jsou řízeny tvarem JPP.

Význam SČV typu *půldruhého* je totožný s významem číslovek základních/dílových. Vyjadřují počet celých jednotek a částí (konkrétně polovin) jisté entity.

Složené i jmenné tvary SČV typu *půldruhého* jsou zřejmě zčásti pro dnešní uživatele morfologicky neprůhledné. Usuzujeme na to z toho, že u jmenných tvarů dochází jednak k ustrnování tvaru *půldruha* ve funkci všech pádů (nejčastěji ve funkci INSTR („s *půlčtvrta lánem*“), pro DAT doklad nalezen nebyl), jednak k příklonění tvaru *půldruha* k číslovkám typu *pět*, které se projevuje připojováním JPP v GEN.PL („*půlpáta tolarů*“). Nejistota v užívání složených tvarů se projevuje jednak dotvářením průhlednějších tvarů pro NOM a ACC všech rodů („*půldruhá míle*“, „*půldruhý rok*“, „*půldruhé procento*“), jednak zcela ojediněle ustrnováním tvaru pro přímé pády ve funkci pádů nepřímých („*odpovídajícím půldruhého procenta*“).

Běžně užívaným zástupcem je číslovka *půldruhého*, druhým nejčastějším, ale již výrazně méně doloženým zástupcem je číslovka *půltřetího*. Jmenné tvary se často užívají v textech věnovaných historickým tématům a jsou příznakově stejně jako tvary složené od *půlčtvrtého* výše.

2 Číslovky typu *čtvero* a *dvé*

2.1 Úvod

V této kapitole se budeme věnovat číslovkám typu *čtvero* a *dvé*, tedy číslovkám, které k sobě vážou jméno počítaného předmětu převážně⁶⁹ v GEN.PL (*čtvero dětí, dvě ohňů*), a to v případě výrazů typu *čtvero* i v pádech nepřímých (*čtvero dětí, se čtverem dětí* jako *skupina dětí, se skupinou dětí*). Z tohoto způsobu připojení JPP je dobře patrné poměrně silné substantivní pojmání těchto výrazů, které je odlišuje jednak od jisté skupiny číslovek základních s adjektivním (*tři děti, se třemi dětmi*) nebo smíšeným charakterem (*pět dětí, s pěti dětmi*), jednak i od číslovek druhových (*dvoje, dvojí*), které jsou plně adjektivní povahy. Kromě převážně substantivního pojmání se číslovky typu *čtvero* a *dvé* vyznačují také tím, že na rozdíl od ostatních číslovek jsou výraznou doménou jejich užívání různá ustálená spojení⁷⁰, jako např. *čtvero ročních období, devatero řemesel, sedmero svobodných umění* atd.

V průběhu této kapitoly budou uvedeny a zhodnoceny dosavadní náhledy na tuto skupinu výrazů v základních jazykových příručkách a bude provedena analýza jednotlivých spojení výrazů typu *čtvero* a *dvé* se JPP jednak vzhledem k typu těchto jmen, jednak i vzhledem k významu celých spojení. Stručně bude komentováno také zapojení skupin výrazy typu *čtvero* + JPP do vyšší větné stavby a stylová platnost těchto spojení.

2.2 Přehled problematiky v základních jazykových příručkách

2.2.1 Řazení výrazů typu *čtvero* a *dvé* mezi číslovkové typy a význam těchto výrazů

O číslovkách typu *čtvero* a *dvé* byly nalezeny zmínky ve všech sledovaných jazykových příručkách. *Tabulka 20* uvádí jejich přehled.

Gebauer (1925: 146, 321)	Sledovaný typ číslovek je pojednán v rámci číslovek druhových bez zmínek o specifčnosti významu nebo formy.
Trávníček	Považuje sledovaný typ číslovek za „zpodstatnělá neutra druhových číslovek“

⁶⁹ O výjimkách z tohoto tvrzení podrobně pojednáme.

⁷⁰ Ustálená spojení, která rozeznáváme v této kapitole, byla vymezena na základě vlastního jazykového (a kulturního) povědomí a na základě výskytu daných výrazů opakovaně s danými jmény. V žádném slovníku ani jiné jazykové příručce všechna tato ustálená spojení uvedena nebyla.

(1948:536–537, 1951:1189)	(537). <i>Dvé, tré, obé</i> označuje jako knižní, zastaralé. K významu říká, že „jde (...) o volnější skupení jedinců“ (1 189).
Havránek – Jedlička (1986: 212, 215)	Číslovky sledovaného typu jsou pojednány jako součást druhových, jsou zde uvedeny jako příklady na užití druhových číslovek místo základních. Autoři upozorňují na to, že číslovce <i>sto</i> jsou sledované výrazy podobné možnosti skloňování <i>o devateru řemesel</i> nebo <i>o devatero řemeslech</i> . Zmínku o výrazech <i>dvé, tré, obé</i> nenacházíme.
Šmilauer (1974: 198–199)	Všechny číslovky sledovaného typu patří podle Šmilauera mezi „zástupky základních číslovek“ – <i>dvé, tré, obé</i> jsou odděleny od typu <i>čtvero</i> . Číslovky typu <i>čtvero</i> jsou označeny jako „zpodstatnělé druhové číslovky“ (198).
Komárek (2006: 66)	Nazývá sledovaný typ číslovek skupinové (kolektiva), výrazy <i>dvé, tré</i> označuje jako zcela zastaralé. Číslovky skupinové podle něj „označují skupinu (třidu) navzájem diferencovaných jednotlivin“.
MČ2 (1986: 117–118)	Sledovaný typ číslovek je nazván číslovky úhrnné. Jejich hlavní sémantický rys (úhrnnost) je označen jako slabý. Je zmíněna malá frekvence jejich užití, <i>dvé, tré</i> jsou charakterizovány jako knižní, archaické, zmiňuje se i užívání sledovaného typu výrazů pro „humornou aktualizaci“.
ČŘJ (2000: 216–217)	Bez jakýchkoli komentářů vyděluje mezi typy číslovek i číslovky úhrnné (<i>dvé, patero</i>). O stranu dál jsou dané číslovky označeny jako souborové a při užití místo číslovek základních ⁷¹ je u nich ilustrována možnost ustrnování: <i>o devateru řemesel/ o devatero řemeslech</i> .
PMČ (2003: 303, 308)	Číslovky sledovaného typu nejsou uvedeny jako samostatný druh, jsou zmíněny v rámci číslovek základních s významovým odstínem „konečnosti počtu“ (303).

Tabulka 20 : Přehled náhledů na číslovky typu *čtvero* a *dvé* ve vybraných novočeských jazykových příručkách od začátku 20. století

Tabulka 20 ukazuje, že sledovaný typ číslovek vymezují jako samostatnou skupinu pouze Hausenblas v MČ2 a Komárek. Hausenblas jako jediný nazývá sledovaný typ číslovek úhrnné.⁷² Komárek označuje tyto číslovky jako skupinové (Komárek 2006: 66). Tento název není podle nás zcela vhodný, protože se pod něj dají bez obtíží zařadit i takové výrazy jako *dvojice, trojice* atd., které se nám kvůli svým morfologickým specifikům i větší sémantické samostatnosti⁷³ jeví užitečné řadit zvlášť. Originálně se k otázce staví Šmilauer, který řadí tento typ číslovek mezi „zástupky číslovek základních“ (Šmilauer 1974: 198) spolu se souborovými číslovkami u pluralií tantum, speciálními užitími číslovek řadových a výrazy typu *dvojice*. Dělí přitom *dvé, tré, obé* od výrazů typu *čtvero*, které pojmenovává geneticky jako zpodstatnělé druhové číslovky. Pod tímto názvem číslovky sledovaného typu popisuje také Trávníček. Se Šmilauerovým pojetím se setkáváme i v PMČ. Sledovaný podtyp číslovek je zde krátce pojednán právě u číslovek

⁷¹ Formulace je natolik nejasná, že ji citujeme doslovně: „...podle vz. město se skloňují číslovky souborové, je-li jich užito na místě číslovek základních, popř. zůstávají neskloněny, např. *devatero řemesel – o devateru řemeslech* vedle *o devatero řemeslech*“ (Hrušková in ČŘJ 2000: 217). Mluví se o číslovkách souborových, ale v příkladu je uvedena číslovka úhrnná (mluvnice obě skupiny na jiném místě odlišuje).

⁷² V případě příručky ČŘJ jde zřejmě o prosté převzetí.

⁷³ Výrazy typu *dvojice, trojice* mají SG i PL tvary, nemají tendenci ustrnovat, dají se rozvíjet shodným přívlastkem mnohem snáz než výrazy typu *čtvero* a jejich samostatné užití bez JPP je mnohem častější než u číslovek typu *čtvero*.

základních a stejně jako u Šmilauera jsou zde hned vzápětí uvedeny výrazy typu *dvojice* jako „významově blízké“ sledované skupině (PMČ 2003: 303).

Také v MČ2 jsou výrazy typu *čtvero* a *dvé* z hlediska významu charakterizovány jako průnik číslovek základních a výrazů typu *dvojice*. Hausenblas zde tvrdí, že číslovky úhrnné „vyjadřují počet jevů (jako číslovky základní), avšak pojatý úhrnem, vcelku“ (Hausenblas in MČ2 1986: 117). S tímto pojetím významu lze souhlasit v tom, že vnímání počítaných entit jako celku je spíše slabé. Diskutabilní je podle nás závěr, že rys úhrnnosti je důsledkem „slovního druhu substantiv v protikladu k nesubstantivní povaze většiny číslovek základních“ (Hausenblas 1986: 117). Významový rys, který Hausenblas nazývá úhrnností, je totiž možné pojímat jako důsledek přehodnocení významu číslovek typu *čtvero* z počtu druhů v rámci nějakého celku na počet entit v tomto celku při zachování povědomí o tom, že entity jsou různého druhu (např. u spojení *desatero příkázání* došlo k přehodnocení významu z *deset druhů příkázání* na *deset příkázání* při zachování povědomí o tom, že všech deset patří dohromady, nedá se k nim nic přidat a každé je jiného druhu). V tomto smyslu hovoří o významu číslovek typu *čtvero* a *dvé* Komárek. Význam tohoto druhu číslovek podle něj „zřetelně navazuje na číslovky druhové“ a číslovky typu *čtvero* „označují skupinu navzájem diferencovaných jednotlivin“ (Komárek 2006: 66). Další modifikaci náhledu na významovou charakteristiku sledované skupiny výrazů přinášejí dva největší české slovníky – Příruční slovník jazyka českého (PSJČ) a Slovník spisovného jazyka českého (SSJČ). V PSJČ je význam výrazů *dvé* a *tré* charakterizován jako „dvojice; na počet dva“ a „trojice; na počet tři“, u výrazů typu *čtvero* převládá charakteristika *x druhů*, *x* (např. tedy *patero* = „pět druhů, pět“). V SSJČ je význam výrazů *dvé* a *tré* vysvětlen stejně jako v PSJČ, význam výrazů typu *čtvero* je však přiblížen jako *x jednotlivin stejného druhu* (např. tedy *patero* = „pět jednotlivin stejného druhu“).

Z tohoto přehledu názorů je dobře patrná velká nejednotnost v náhledu na význam sledovaného typu číslovek. Nacházíme tyto čtyři charakteristiky významu.

1. prostý počet
2. prostý počet + význam skupina
3. význam skupina + různé druhy entit ve skupině
4. počet druhů

Na základě významu ustálených spojení typu *čtvero ročních období* se přikláníme k názoru, že nejvlastnější doménu významu výrazů typu *čtvero*⁷⁴ je význam ve smyslu bodu tři. Právě v tomto smyslu modifikujeme Hausenblasův termín úhrnnost a v celé kapitole ho tak užíváme. Nedomníváme se, že by rys úhrnnosti – tedy v našem pojetí povědomí o tom, že dané entity patří dohromady a každá je jiného druhu – byl přítomen stejně silně u všech užití sledovaného typu číslovek. Je potřeba počítat s tím, že nejsilnější bude právě u ustálených spojení, a také s tím, že obě jeho složky (význam *skupina* a význam *různé druhy entit v této skupině*) se mohou u různých spojení vyskytovat s odlišnou silou (např. u spojení *čtvero ročních období* je pravděpodobně silně vnímán jak význam *skupina*, tak význam *různý druh* daných období, u spojení *desatero příkázání* je zřejmě silněji vnímán význam *skupina* a na místo počtu druhů se spíše vnímá prostý počet entit). U spojení neustálených je třeba zároveň počítat i s významem prostého počtu.

⁷⁴ O významu výrazů *dvé* a *tré* pojednáme podrobně na příslušném místě.

2.2.2 Morfologické a syntaktické charakteristiky výrazů *čtvero* a *dvé*

Málo informací nacházíme v jazykových příručkách o morfologických a syntaktických charakteristikách sledovaných výrazů. *Tabulka 21* obsahuje souhrn těchto informací. Symbolem X v ní zaznamenáváme, že se autor k danému tématu nevyjadřuje.

	Gebauer	Trávníček	Havránek – Jedlička	Šmilauer	Komárek	MČ2	ČŘJ	PMČ
rod	X	N	X	X	X	„rodově málo výrazné“ (126) ⁷⁵	X	vyjadřují
číslo	X	X	X	X	X	„fungují zpravidla jako singulár“ (127)	X	vyjadřují
pád	všechny pády, INSTR tvar <i>dvým</i> , <i>trým</i> , <i>obým</i> „není již v obyčeji“ (146)	všechny pády, INSTR <i>dvojím</i> , <i>trojím</i> , <i>obojím</i>	X	<i>dvé</i> , <i>tré</i> , <i>obé</i> jen NOM a ACC	X	<i>dvé</i> , <i>tré</i> nemají INSTR ⁷⁶	X	X ⁷⁷
skloňování	ADJ o-kmeny a a-kmeny, nebo substantivně podle <i>dobro</i>	<i>čtvero</i> atd. podle <i>město</i> , <i>dvé</i> , <i>tré</i> , <i>obé</i> podle <i>mé</i>	skl. jako <i>město</i>	X	X	X	skl. jako <i>město</i>	skl. jako <i>město</i>

Tabulka 21 : Přehled morfologických kategorií a zmínek o skloňování číslovek typu čtvero a dvě ve vybraných novočeských jazykových příručkách od začátku 20. století

Můžeme tedy shrnout, že podle sledovaných jazykových příruček jsou číslovky typu *čtvero* substantivním typem číslovek skloňovaným podle vzoru *město*. Nacházíme i explicitní formulaci, že fungují většinou v SG. U výrazů *dvé*, *tré*, *obé* se většinou vyskytují upozornění na omezení jejich pádových tvarů. O jejich rodu nacházíme pouze neexplicitní zmínky.

⁷⁵ S touto formulací souhlasíme, ale formulace z předchozí strany mluvnice vyžaduje komentář.

Hausenblas zde tvrdí, že „adjektivně fungující číslovky *dvé*, *tré*, *obé* se naproti tomu dnes již neobjevují ve tvarech feminina (a v N nemají ani tvar maskulina), je jen např. lid obého pohlaví“ (MČ2 1986: 125). S neexistencí F tvarů těchto výrazů nelze než souhlasit, také absence M tvaru v NOM je evidentní. Na formulaci je ale zavádějící to, že se zde předpokládá adjektivní spojování výrazů *dvé*, *tré*, *obé* se všemi N SUBST v NOM. Podle nás se o tom dá uvažovat pouze s N deklinovanými podle vzoru *stavení*, N ostatních vzorů toto připojení nepřipouští. Přípustné je v současné češtině spojení *dvé doporučení*, ale ne už **dvé koště* nebo **dvé koštata*. Z porovnání spojení typu *dvé doporučení* se spojením typu *dvé košťat* jasně vyplývá, že spojení *dvé doporučení* se dá vnímat jako spojení ADJ se SUBST jedině díky homonymii GEN.PL s NOM.SG u SUBST skloňovaných podle vzoru *stavení*. Z těchto důvodů se v přímých pádech příkláníme k SUBST interpretaci výrazů *dvé*, *tré*. O platnosti výrazu *obé* bude pojednáno později.

⁷⁶ „Číslovky *dvé*, *tré*, *obé* nemají I (nedisponují pro tuto pádovou funkci žádným tvarem speciálním nebo společným s jiným pádem (jinými pády)).“ (MČ2 1986: 125)

⁷⁷ Nesouhlasíme s tvrzením, že „archaické podoby *dvé*, *tré* mají jedinou ustrnulou podobu pádovou ve formě *ve dví* (*vedví*): řetěz se roztrhl *vedví*“ (PMČ 2003: 310) v tom smyslu, že se zde nejedná o pádovou podobu, ale o zúžený tvar. Jinak, jak ještě z výkladu vyplyne, s ustrnulou podobou u těchto výrazů souhlasíme, protože ostatní pády je třeba interpretovat jinak než jako číslovky typu *čtvero*.

V uvedených publikacích nebyly nalezeny zmínky o rozvíjení skupiny číslovka typu *čtvero* a *dvé* + JPP shodným přívlastkem ani o tom, čím se řídí tvar přísudku, vyskytne-li se v podmětu sledovaná skupina.

S názorem na slovnědruhovou příslušnost výrazů typu *čtvero* a *dvé* se kromě uvedených publikací setkáváme u Daneše v článku v Naší řeči. Autor se domnívá, že „v případech, kdy u těchto výrazů stojí jméno počítaného předmětu (v 2. pádě čís. množného), nechápou se jako podstatná jména, nýbrž jako číslovky“ (Daneš 1968: 12). Vyvozuje to na základě jejich převážného užívání v NOM a ACC a omezeného skloňování číslovek *dvé*, *tré*, *obé*. Připojování JPP v GEN.PL, převážné užívání v NOM a ACC a omezené skloňování číslovek *dvé*, *tré*, *obé* jsou dle nás jen částí důvodů, které nás opravňují k domněnce, že se výrazy typu *čtvero* a *dvé* chápou jako číslovky. Zmíněným i ostatním důvodům se budeme věnovat v průběhu kapitoly.

2.2.3 Stylová platnost výrazů typu *čtvero* a *dvé*

Ke stylové platnosti výrazů sledovaného typu se nejpřesněji vyjadřuje Encyklopedický slovník češtiny (ESČ). Čteme zde: „V dnešní češtině není jejich užití časté, má rysy kniž., arch., n. nadsázky, humorné aktualizace; neutrálně se užívají především v ustálených spojeních: *čtvero* ročních období...“ (ESČ 2002: 98). S touto charakteristikou na základě prostudovaného jazykového materiálu souhlasíme, v následujícím textu ji dále zpřesníme.

Vzhledem k výrazným formálním odlišnostem a rozdílné frekvenci užívání pojednáme zvlášť o výrazech *dvé*, *tré*, *obé* na jedné a o výrazech typu *čtvero* na druhé straně.

2.3 Výrazy *dvé*, *tré*, *obé*

Výrazy *dvé*, *tré* jsou už ve Slovníku jazyka českého Váši a Trávníčka z roku 1937 hodnoceny jako knižní a zastaralé,⁷⁸ výraz *obé* je hodnocen jako knižní. Jak vyplývá z materiálu, je frekvence užití výrazů *dvé* a *tré* ve srovnání s užitími příslušných číslovek základních (*dva*, *tři*) marginální. Výraz *obé* má postavení poněkud jiné, budeme se mu věnovat později.

2.3.1 Tvary a jejich původ

Sledované výrazy mají podle Gebauera dvojí genezi: „Tvary stažené vznikly dílem ze zájmených, na př. sg. nom. *dvé* z dvojce, gen. *dvého* z dvojeho atd. (...), dílem napodobením koncovek vzoru *dobrý*, na př. sg. instr. *dvým* atd.“ (Gebauer 1960: 503). Z uváděných příkladů na užití tvarů je pak zřejmé, že stažené tvary se používaly už v nejstarších dochovaných textech převážně bez JPP.⁷⁹ Tento fakt dobře ilustrují i příklady v Gebauerově synchronní mluvnici z roku 1925 (Gebauer 1925: 146), kde jsou u nepřímých pádů výrazů *dvé*, *tré*, *obé* uvedeny jen doklady bez JPP. Z příkladů v Gebauerově Historické mluvnici dále vyplývá, že používali se daných výrazů se JPP, převažuje v přímých pádech připojování JPP v GEN.PL („*dvé* *dítek*“ (Gebauer 1960: 503)), v pádech nepřímých jsou pak výrazy *dvé*, *tré*, *obé* připojovány k JPP jako ADJ („*we* *dwem* *pokolení*“ (Gebauer 1960: 503)). Doklady tohoto adjektivního užití jsou však už od nejstarších dob velmi vzácné.

⁷⁸ Toto hodnocení nenacházíme ještě v Jungmannově ani v Kottově slovníku.

⁷⁹ U těchto užití jsou doloženy různé významy. Dodnes se užívá výrazu *dvé* bez JPP ve spojení *rozdělit ve dvě* ve významu *rozdělit na dvě části*, naproti tomu zcela zanikl význam *dvakrát*, který u výrazu *dvé* nacházíme v dokladu „*dwe* to má vrátiti“ (Gebauer 1960: 503) atd.

Dále Gebauer upozorňuje na to, že zřídka se „ve významu zpodstatnělém vyskytuje tvar nestažený“ (Gebauer 1960: 503). Uvádí příklad „troje zlatých jablek“ (Gebauer 1960: 504) pocházející z Hattalovy Mluvnice jazyka slovenského. Nebyly nalezeny žádné zmínky o tom, že by tento způsob spojení někdy výrazněji v českých textech fungoval. V dnešní češtině jsme jej našli pouze v ojedinělých dokladech.⁸⁰ Ve slovenštině je ilustrovaný způsob spojení (*dvoje, troje, oboje* + JPP v GEN.PL) součástí jazykové normy.

Jevem, který v dnešní češtině nenašel pokračování, je ustrnování výrazů *dvé, tré, obé* v podobě pro přímé pády ve funkci pádů nepřímých. „Stažené tvary *dvé, tré, obé* klesají ve slovech neskloňná a čte se např.: až do tree telat (...), o těch *tré* dětí (...), u přítomnosti *tré* knížat (...), ve společnosti *trý* lidí (...).“ (Gebauer 1960: 504).

Z prozatím uvedené charakteristiky tedy vyplývá, že zcela běžné a rozšířené nebyly výrazy *dvé, tré, obé* nikdy. Na jejich řídkém užívání se zřejmě podílí jednak jejich nedostatečně odlišný význam ve srovnání s číslovkami *dva, tři, oba* (případně *dvojí, trojí, obojí*), jednak jejich nezvyklá forma připomínající ADJ v kombinaci s převážně substantivní syntagmatikou v přímých pádech (JPP se k nim připojuje v GEN.PL).

Tabulka 22 uvádí doklady jednotlivých tvarů číslovek *dvé, tré, obé* spolu s četností jejich výskytu. Jazykový materiál pochází převážně z korpusu SYN, tvary v korpusu nenalezené jsme dohledávali i na internetu. Počty dokladů získaných z internetových zdrojů označujeme římskou číslicí. Tvary odpovídající šedě podloženým buňkám se v našem prozkoumaném materiálu nevyskytly. Doklady na tvary reprezentované šrafovanými buňkami byly součástí textů psaných místy silně archaizujícím stylem, případně textů, které jsme z materiálu naší práce vyřadili. Vzhledem k tomu, že dané tvary jsou doloženy ojediněle, citujeme je v příkladech (336) a (337). V Tabulce 22 jsou zvláště uvedeny počty dokladů nalezených se JPP a počty dokladů bez JPP. Do údajů v tabulce nejsou zahrnuty zřetelné překlepy jako např. (323).

(323) **Myšlenky dvě jen stále ho trápily...** (SYN)

Jedná se u všech tří sledovaných výrazů o celkem 18 dokladů.

	dvé		tré		obé	
	se JPP	bez JPP	se JPP	bez JPP	se JPP	bez JPP
NOM/ACC	89	13	19	4	3	470
GEN	dvého			trého 1	obého 7	149
DAT	dvěmu		trému		oběmu 2	9
LOC	dvěm I	1		trém I		obém 10
INSTR	dvým		trým		obým	

Tabulka 22: Četnost výskytu jednotlivých tvarů číslovek *dvé, tré, obé*

⁸⁰V našem materiálu byly nalezeny následující doklady (320)–(322).

(320) *Jedna bába zlá, / troje dětí má, / jedno chdí do školy, / druhé šije bačkory, / třetí sedí na kamínkách, / má housličky na ramínkách, / hrá, hrá, hrá, / vodu nabírá.* (anonymní původce (9))

(321) *Všechny děti máme u Chebu, troje jsme jich vychovali a nakonec jsme zůstali sami, " svěřují se náhodnému chodci z Čech a je vidět, že jen těžko zadržují slzy vzpomínek.* (SYN)

(322) *K dnesnimu dni ma kazda priserka troje obrnenych bot – preskace, brusle ledni a brusle koleckove, dvoje obrnenych helmic – na lyze a na kolo, a ve stajich ma kazda kolo a kolobezku (kone nastesti jeste nebydli s nama); misto kocaru maji pak bugatku.* (Kudrna (10))

Všechna tato užití jsou paralelní se situací ve slovenštině. *Dvoje, troje, oboje* (stejně jako *čtvero, patero*) jsou ve slovenštině neskloňné číslovky, skloňují se pouze, jsou-li užity s pluralií tantum (srov. Bělič 1964: 77). Typická užití uvádí např. Slovník slovenského jazyka: „*dvoje topánok*“, „*troje detí*“, „*oboje očí*“ (SSJ 1959–1968: s. 351/ I.díl, s. 587/ IV.díl, s. 417/ II. díl). Příklad (322) pochází z textu, který je místy česky a místy slovensky. Ostatní jsou z českých textů a je otázkou, zda jejich původci do kontaktu se slovenštinou přišli.

Vzhledem k tomu, že se u většiny tvarů výrazů *dvé*, *tré*, *obé* jedná o tvary v současné češtině neobvyklé, budeme nejdříve ilustrovat jejich doložení na konkrétním materiálu pro všechny nalezené možnosti jedním příkladem. Postupujeme přitom v *Tabulce 22* zleva doprava a odshora dolů (324)–(338).

- (324) *Ignácius nastrčil dědkovi pod nos **dvé tlap**.* (SYN)
 (325) ***Dvé** spojit v jedno mne pak naučíš...* (SYN)
- (326) *Je **tré tříd** tvorstva : plchové, zvířata a rostliny.* (SYN)
 (327) *Osnovy Boží. Osnovy osudů. Červenou nití neprotkaných. Sám v domě. To **tré**. Ano, to **tré**.⁸¹ (SYN)*
- (328) *Bude nadále hájit zájmy voličů ČSSD a členské základny v Ústeckém kraji. **Obé hájení** mu delegáti slavnostně povolili.* (SYN)
 (329) *Snažím se omluvit literaturu za její zálibu v tragice a výsměchu. To **obé** jsou totiž okliky, které si fantazie vynašla ...* (SYN)
- (330) *zvládnout nároky **obého** (či **trého**)* (SYN)
 (331) *boj, vášeň, destrukce či služba, péče o něco – v typickém případě mixáž **obého** s převahou destruktivních prvků* (SYN)
 (332) *její brány byly otevřeny lidem **obého pohlaví*** (SYN)
- (333) *Vysvětlila mi, že se sice vyučila **obému** lazebnickému **umu**, leč ...*(SYN)
 (334) *Benda je znám nejen jako dirigent, ale také jako violoncellista. " Snažím se věnovat stejný čas **obému**, protože obé miluji a účelem je přímý kontakt s hudbou.* (SYN)
- (335) *Hanna je teď **ve dvém ohni**, musí potajmu odříct Dalího (...) a navíc, na druhém konci mobilního drátu Carly číhá Evelynka* (anonymní původce (12))
- (336) *Prej, až bude hotová, aby si do ní Noe vlez s celou rodinou a ze všech živočichů po **dvém** z každého aby také naložil a z hovad podle pokolení jejich.* (SYN)
 (337) *V tom **trém** kdo prospívající mládež má, ten v domě svém ráj má, v němž se nebeští strůmkové štěpují...* (SYN)
 (338) *Jezdit na lodi a psát poezii je těžká, tvrdá práce. Tam i tam jsem jenom za sebe. V **obém** musí být pořádek, řád.* (SYN)

Tato užití výrazů *dvé*, *tré*, *obé* ukázala, že paradigmata reprezentovaná *Tabulkou 22* jsou značným zkrácením situace proto, že sledované výrazy jsou tu představeny jako homogenní skupina. Nalezené doklady svědčí o skutečnosti, že je třeba dělit jednak (1) užívání výrazů *dvé* a *tré* proti *obé*,⁸² jednak (2) užívání sledovaných výrazů v přímých a nepřímých pádech.⁸³ Obě tyto charakteristiky fungují v souhře.

⁸¹ Zřetelnější doklad užití výrazu *tré* bez JPP byl nalezen na internetu (339).

(339) *Podtrhli jsme z poezie Pavla Švandy **to tré**, co tvoří její hlavní přitažlivost: invenci ironie, invenci intelektu a invenci lidské prapaměti. Přesně **to tré** opanovalo naše kratičké laudatio a chtělo poděkovat tvůrci.* (Kožmín (11))

⁸² Není bez zajímavosti, že takto od sebe výrazy dělí i Josef Jungmann ve svém slovníku, kde číslovky *dvé* a *tré* považuje za substantiva středního rodu, zatímco výraz *obé* za adjektivum.

⁸³ K tomu opět dodejme, že tohoto faktu si všímá už František Kott ve svém slovníku z let 1878-1884. V hesle *dvé* nacházíme formulaci: „*dvé* (...) má v nom a akk moc jména podstatného; ostatní dle vzorce „Nový“ tvořené pády jsou vazbou přídavné“ (Kott 1878: 333).

(1) Z námi prozkoumaného materiálu je zřejmé, že je třeba pojímat odděleně výrazy *dvé* a *tré* proti výrazu *obé* kvůli odlišnému způsobu připojování ke JPP. Zatímco se výrazy *dvé* a *tré* v přímých pádech pojí se JPP v GEN.PL jakéhokoliv rodu (SYN: *dvé řek, sloupů, telátek; tré tříd, vozů, kachňátek*) a bez JPP fungují zřídka, vyskytuje se výraz *obé* v naprosté většině případů bez JPP (v korpusu SYN nacházíme 470 výskytů bez JPP a pouze tři se JPP). Těmito JPP jsou vždy ijo-kmenová N (v korpusu SYN *pohlaví, uložení, hájení*, v internetových zdrojích také pouze jména tohoto typu), u kterých pádová homonymie zastírá, zda se jedná o NOM.SG, nebo o GEN.PL JPP. Výraz *obé* tedy můžeme bez obtíží pojímat jako shodný přívlástek JPP (*obé shromáždění* jako *rozzuřené shromáždění*).

Výrazy *dvé* a *tré* tedy v přímých pádech vystupují jako SUBST (jejich rod nijak neinteraguje s rodem JPP, JPP se k nim pojí v GEN.PL), výraz *obé* funguje v naprosté většině případů bez JPP (jako zájmeno se souhrnně odkazovací funkcí), a vyskytuje-li se ve spojení se JPP, podporují vždy tato jména svým tvarem adjektivní interpretaci výrazu. Tím se tato číslovka zcela přimyká ke svému nestaženému protějšku – druhové číslovce *obojí* a kromě tvaru ji se zbylými dvěma výrazy *dvé* a *tré* nic nespojuje.

(2) Dále je zapotřebí dělit užití sledovaných výrazů v přímých a nepřímých pádech. Zatímco v NOM a ACC se výrazy *dvé* a *tré* spojují s JPP jako SUBST (JPP je po nich v GEN.PL), v ostatních pádech vytvářejí jejich tvary neúplné adjektivní paradigma (užívá se po nich JPP v SG a v pádu, který vyžaduje vyšší větná stavba). Paradigma číslovky *obé* se dá jako neúplné ADJ vnímat včetně přímých pádů (*obé pohlaví* jako *proradné pohlaví, obého typu* jako *opačného typu*). U všech podob nepřímých pádů výrazů *dvé* a *tré* a u všech podob číslovky *obé* zcela chybí tvary pro F.⁸⁴ Číslovky *dvé, tré, obé* se v nepřímých pádech vážou pouze se jmény v M a N. Na první pohled je zřejmá i neúplnost, co se týče čísla – paradigma má tvary pouze pro SG. Můžeme tedy v souladu s Danešem (1968: 13) konstatovat, že se nepřímé pády sledovaných výrazů používají jako zkrácené (archaické) podoby druhových číslovek. Číslovka *obé* se takto používá ve všech tvarech – tedy v přímých i nepřímých pádech.

Shrnutí

Číslovky *dvé* a *tré* mají rozdílnou slovnědruhovou charakteristiku v přímých a nepřímých pádech. V přímých pádech se pojímají substantivně, JPP se po nich užívá v GEN.PL a nezáleží na jeho rodě. V pádech nepřímých se pojí pouze se JPP v M a N.SG a zcela se tak přimykají k užívání svých nestažených podob v M a N.SG („*ve dvém ohni*“ jako *ve dvojím ohni*). Dělíme proto nepřímé pády výrazů *dvé* a *tré* od pádů přímých. *Dvé* a *tré* v přímých pádech pojímáme jako nesklonné číslovky, které se charakterem připojování ke JPP řadí k číslovkám typu *čtvero* (*dvé ohňů* jako *čtvero ohňů*). Zbytek paradigmatu výrazů *dvé* a *tré* (tvary *dvého, dvěmu, dvěm* atd.) řadíme k příslušným číslovkám druhovým jako jejich archaické stažené tvary.

Číslovka *obé* se v přímých i nepřímých pádech užívá stejně jako její nestažená podoba *obojí* (*obé pohlaví* jako *obojí pohlaví, obého pohlaví* jako *obojího pohlaví*). Mezi číslovky typu *čtvero* tedy tento výraz neřadíme.

2.3.2 Spojování s různými typy JPP

Tématem předchozích odstavců byla formální omezení, která provázejí užívání výrazů *dvé, tré, obé*. Nyní budeme souhrnně charakterizovat, s jakými JPP podle užívaného čísla se tyto výrazy pojí. *Tabulka 23* uvádí počty spojení sledovaného typu číslovek se JPP vydělenými do

⁸⁴ Pro GEN, DAT a LOC.SG, kde by systémově vyhovovala koncovka pro spojení s femininem „-é“ ((*o*)*divoké kočce, divoké kočky*), nebyly nalezeny doklady.

jednotlivých skupin podle distribuce čísla. JPP *pohlaví* a *právo* jsou započítány každé pouze jednou (*právo* ve sloupci převážně SG, *pohlaví* ve sloupci SG/PL).

	jen SG	převážně SG	SG/PL	převážně PL	jen PL
dvé		1 ⁸⁵	67	19	1 ⁸⁶
tré			19		
obé	2 ⁸⁷	5	2 ⁸⁸		

Tabulka 23: Spojování číslovek *dvé*, *tré*, *obé* s jednotlivými typy JPP podle užívaného čísla

Jak je z tabulky zřejmé, pojí se číslovky *dvé* a *tré* převážně se jmény rovnoměrně užívajícími SG i PL, nalezený doklad se jménem pomnožným se nedá považovat za běžné užití. Číslovka *obé* naproti tomu preferuje jména užívající převážně SG, případně jen SG. I na rovině spojování se JPP se tak od zbytku (na formálním základě utvořené) skupiny odlišuje. Ve spojení se JPP má u tohoto výrazu takřka monopolní postavení jméno *pohlaví*. Porovnáme-li frekvenci užití skupiny *obého pohlaví* s frekvencí výskytu skupiny *obojího pohlaví*, dostaneme zhruba poměr 1: 2.

2.3.3 Význam

2.3.3.1 Význam výrazu *obé*

Výraz *obé* vyjadřuje rys úhrnnosti nezávisle na údajné příslušnosti ke sledovanému typu číslovek. Daneš (Daneš 1968: 7) pojmenovává tento významový rys *dvojná souhrnnost*. V naprosté většině případů se *obé* užívá bez JPP kodkazování ke dvěma odlišným skutečnostem. Typické užití ilustruje příklad (344) a také příklady (329), (331), (334) a (338) uvedené výše.

(344) *jsou to vaše peníze a váš čas a jsem si jist, že se budete snažit ze všech sil, abyste obé zbytečně nepromrhali.* (SYN)

Význam výrazu *obé* je tedy velmi vzdálen významu výrazů *dvé* a *tré* a blízký zájmenému výrazu *oba*.

2.3.3.2 Význam výrazů *dvé* a *tré*

O významové stránce výrazů *dvé* a *tré* tvrdíme na základě prostudovaných dokladů, že rys úhrnnosti u nich není zastoupen nijak zřetelně (vystupuje-li vůbec). Nebylo zaznamenáno žádné ustálené spojení s danými výrazy. Ve většině případů nebylo nalezeno ani jejich používání s výraznými dvojicemi, resp. trojicemi entit (výskyty číslovky *dvé* s výrazy *oči*, *uši*, *nohy*, *paže* tvoří zhruba čtvrtinu z celkového počtu, u číslovky *tré* nebyly zaznamenány žádné ustálené trojice).

O rysu úhrnnosti by se snad dalo uvažovat v takových příkladech jako (345)–(348).

(345) *Oheň nese tré podstat: světlo, teplo a zpopelňování.* (SYN)

(346) *Je tré tříd tvorstva: plchové, zvířata a rostliny.* (SYN)

(347) *V takovém kolizním případě je tré možnost: buď nebýt činovníkem, nebo nepodnikat – anebo způsobit, aby se novinář na nic neptal.* (SYN)

⁸⁵(340) *Dvakrát klepne Stochänner kladívkem. Dvé klepnutí mu odpoví.* (SYN)

⁸⁶(341) *dvé povětrných kalhot* (SYN)

⁸⁷(333) *Vysvětlila mi, že se sice vyučila obému lazebnickému umu, leč* (SYN)

(342) *Obého zboží je tu tolik, že je těžké rozhodnout...*(SYN)

⁸⁸(343) *ve fázi počínajícího rozkladu totalitního režimu obého typu...* (SYN)

- (348) *spisovatelé zastupující **tré pokolení** (prý dědů disidentů, otců postmodernistů a synů-vnuků) (SYN)*

Ve všech příkladech nacházíme tři entity patřící v daném kontextu dohromady, každá z nich je jiného druhu. Protože však u výrazů *dvé* a *tré* nenacházíme žádná ustálená spojení typu *čtvero ročních dob*, jsme toho názoru, že u těchto výrazů nemůže fungovat povědomí o úhrnlosti vůbec nebo alespoň ne tak silně jako u číslovek typu *čtvero*. Výrazu *tré* je tak podle nás i v dokladech (345)–(348) užito spíše pro aktualizaci než kvůli významové specifičnosti.

Výraz *dvé* se ve své zúžené podobě *dví* užívá vcelku běžně ve spojení *rozdělit něco ve dvě*. V korpusu SYN bylo nalezeno celkem 99 dokladů s podobou *dví* (nejsou započítány v *Tabulce 22*, protože podoba *dví* se mimo spojení *rozdělit něco ve dvě* nevyskytuje) a 4 doklady s nezúženou podobou *dvé* (protože tato podoba funguje i ve spojeních nefrazeologických, byly tyto doklady do *Tabulky 22* započítány). Užití ukazují doklady (349) a (350).

- (349) *hmátl po biči a **zlomil** jej **ve dvě** (SYN)*

- (350) *Kájova bytost se **půlila ve dvě**. (SYN)*

U výrazu *dvé* byly nalezeny i doklady, v nichž je sledovaného výrazu užito v jiném významu, než s jakým se setkáváme obvykle. Uvádíme je pro úplnost všechny (351)–(353).

- (351) *Ze všech **havad čistých** vezmeš sobě **sedmero a sedmero, samce a samici jeho, ale z havad nečistých **dvé a dvě**, samce a samici jeho, aby živé zachováno símě na vsí zemi. (SYN)***

- (352) *potom **se rozšiřuje, na dvě nebo tré** (SYN)*

- (353) *tento **přístav víry rozmnožil ve dvě!** (SYN)*

U dokladu (351) je výrazu *dvé* užito ve významu *dvojice*. Toto užití je zřetelně inspirováno starým jazykem, i když pochází z novočeského textu. U ostatních dvou příkladů dochází k užití výrazu *dvé* ve významu blízkém číslovce násobné.

2.3.4 Stylová platnost

Přináležitost k archaické vrstvě slovní zásoby činí z číslovek *dvé* a *tré* prostředek aktualizace. Většina dokladů na užití těchto výrazů pochází z uměleckých a publicistických textů a zkoumané tvary číslovek tu mají právě funkci aktualizací. Viz např. doklady (354)–(356), kde je jich užito jako typických ozvláštňení publicistických textů.

- (354) *Přišlo **dvé dívek šestnáctek, ale taky nechtělo přisednout. (Kovanic (13))***

- (355) *Drogy fuč, prachy fuč, jen **dvé mrtvol** v pampeliškách spí svůj věčný sen... (Vaněk (14))*

- (356) *...při posledním přechodu lávky potkáme **tré spoluobčanů** v pláštěnkách velmi řvavých barev. (Holub (15))*

I výraz *obé* jistý rys zastaralosti má, i když se ve slovnících uvádí jen jeho řídká frekvence výskytu (SSJČ, PSJČ). Mnohem častější je výskyt jeho plné formy *obojí*, která je zcela neutrální.

2.4 Výrazy typu *čtvero*

2.4.1 Tvary a jejich původ

2.4.1.1. Historický původ tvarů sledovaného typu číslovek

Tvary *čtvero*, *patero*, *šestero* atd. jsou původně jmenné tvary druhových číslovek pro NOM a ACC.SG.N. Dodnes, i když spíše zřídka, nacházíme doklady užití těchto původních tvarů. Tvar *čtvero* je tu spojitelný pouze s N v NOM nebo ACC.SG (*čtvero prádlo*), a skloňuje-li se, dochází i ke skloňování JPP.⁸⁹ Tomuto užití se budeme podrobně věnovat u číslovek druhových. Mnohem častěji se výrazy *čtvero*, *patero*, *šestero* užívají ve spojení se JPP všech rodů v GEN.PL („*čtvero drahokamů, rukou, kolen*“ (SYN)).⁹⁰ Výrazy typu *čtvero* jsou tu pojímány substantivně.

Nad původním adjektivním pojmáním výrazů typu *čtvero* (*čtvero prádlo*) postupně převládlo pojmání substantivní (*čtvero drahokamů*). Doklady tohoto přehodnocování nacházíme od nejstarších dob a je zřejmé, že tento jev souvisí s celkovým ústupem jmenných adjektivních tvarů z užívání.

2.4.1.2 Jednotliví zástupci sledovaného typu číslovek a doložení jejich tvarů

Substantivně pojaté výrazy typu *čtvero*, které teď budou v centru našeho zájmu po zbytek kapitoly, se skloňují pravidelně jako *město* v SG⁹¹ (toto konstatování je také nejčastější morfologickou charakteristikou, kterou u sledované skupiny výrazů nacházíme v jazykových příručkách (viz *Tabulka 21*)). V *Tabulce 24* uvádíme doklady tvarů pro jednotlivé zástupce sledovaného typu číslovek. Při dohledávání dokladů jsme vycházeli z materiálu korpusu SYN. Nebyl-li v něm daný tvar nalezen, dohledávali jsme ho na internetu. Tvar reprezentovaný šedě podloženou buňkou byl doložen více než v jednom případě, tvar reprezentovaný buňkou šrafovanou právě v jednom případě. Za každým zástupcem sledovaného typu číslovek je uveden počet dokladů v přímých pádech, aby bylo možno porovnat frekvenci jejich výskytu. Počet zapsaný římskou číslicí znamená, že daný zástupce byl nalezen v přímých pádech pouze v internetových zdrojích.

⁸⁹ Toto užití ukazuje např. doklad (357).

(357) *čtyři podlaží odpovídají čtveru duševnímu soustředění řečenému nehmotné* (SYN)

⁹⁰ Toto užívání je natolik pravidelné a silné, že nacházíme i doklad, v kterém je analogicky ke tvaru *čtvero* utvořen tvar od číslovky *tři* – *trojo* (358).

(358) *tak jsem se tehdy v jednom plátku mohl tučně dočíst, že jedináček Kristiánek měl nejméně snad trojo, čtvero či patero bratrů, a též několik sester* (SYN)

⁹¹ V PL se tyto číslovky užívají zcela výjimečně, byly nalezeny pouze tři doklady.

(359) *Mumlám tuhle modlitbičku/s tisícery přání,/s miliony omluv-/snad mě někde poslouchají...* (malá Thessi (69))

(360) *sníh byl jako povrch Marsu z družice, béžovo-růžově osvětlený tisícery světél z dolního města.* (Atreides (70))

(361) **IVAN TROJAN** *hraje poloblázný s desatery úchylek odjakživa a popravdě, už se mi to okoukalo.* (Cival (71))

		NOM ACC	GEN	LOC DAT	INSTR
čtvero	479				
patero	114				
šestero	47			▨	▨
sedmero	271				
osmero	25				
devatero	218				
desatero	906				
jedenáctero	4				▨
dvanáctero	32		▨		
třináctero	8		▨	▨	▨
čtrnáctero	45			▨	▨
patnáctero	2		▨		
šestnáctero	IX		▨	▨	
sedmnáctero	2			▨	
osmnáctero	2				
devatenáctero					
dvacatero	9				
stero	5		▨		▨
tisícero	60				▨
několikero	77				
tolikero	7			▨	
kolikero	7		▨		

Tabulka 24 : Doložení tvarů jednotlivých číslovek typu čtvero

Z Tabulky 24 je patrné, že kromě výrazu *devatenáctero* jsou doloženy číslovky *čtvero*–*dvacatero* a dále číslovky neurčité *stero*, *tisícero*, *několikero*, *tolikero* a *kolikero*. Počet výskytů jednotlivých zástupců určitých číslovek typu *čtvero* je přitom závislý jednak na výši počtu vyjadřovaného číslovkou (s jistými výjimkami platí, že čím vyšší počet, tím méně výskytů), jednak na symbolické hodnotě určitých čísel. Velký vliv na frekvenci výskytu mají ustálená spojení typu *čtvero ročních období* a výskyt číslovky typu *čtvero* v názvu uměleckého díla (např. ve 45 dokladech číslovky *čtrnáctero* je 39 dokladů na spojení *Čtrnáctero zastavení*, tedy na název knihy Bedřicha Fučíka).

Dalším faktem vyplývajícím z Tabulky 24 je řídké doložení tvaru pro INSTR (v tabulce bílé buňky). S nedostatečným doložením tvaru pro INSTR souvisí zřejmě i ustrnování, které je nejmasivnější právě v tomto pádě.

V příkladech (362)–(368) jsou výběrově uvedena užití tvarů nedoložených v korpusu SYN.

- (362) *Pro návštěvníky čekající deset místností se starožitným nábytkem, pralesem paroží a paterem kachlových kamen ale žďár není...*(PaW (16))
- (363) *evangelium, ve kterém se mluvilo o osmeru blahoslavenství* (Brestovský (17))
- (364) **Z tohoto jedenáctera je zřejmé, že výběr dárku není vůbec snadný.** (Novák (18))
- (365) *Ono taky mezi dvanáctem jezdců více postihů být snad radši ani nemohlo* (anonymní původce (19))
- (366) **Podle patnáctera mohou Cikáni zaútočit se zbraní v ruce beze strachu z obvinění z rasistického útoku, mají také právo na neomezený počet dětí a vše demolovat.** (Šušanka (20))
- (367) *stráví v mé přítomnosti šestnáctero dní* (Pondělík (21))

(368) *Však na takových srazech lidé proberou funkčnost **tolikera SM nástrojů!***
(Mountbatten (22))

2.4.1.3 Ustrnování tvarů sledovaného typu číslovek

Výrazným rysem flexe sledovaného typu číslovek je jejich ustrnování v základním tvaru (NOM homonymní s ACC). Tento ustrnulý základní tvar může být užit ve funkci kteréhokoli z nepřímých pádů. JPP není v tomto případě v GEN.PL, jak je tomu po číslovce typu *čtvero* pravidelně skloňované (*se čtverem věcí*), ale v pádě vyžadovaném vyšší větňou stavbou (*se čtvero věcmi*). Dochází zde tedy k přehodnocení substantivního způsobu spojování se JPP (*se čtverem věcí jako se skupinou věcí*) na způsob adjektivní (*se čtvero věcmi jako s prima věcmi*).

V korpusu SYN byly nalezeny doklady ustrnulých tvarů ve funkci všech nepřímých pádů. Jejich četnost uvádí *Tabulka 25*.

	GEN	DAT	LOC	INSTR
čtvero	1	1	2	7
patero				8
šestero			1	X ⁹²
sedmero				40
osmero			1	2
devatero	1	2		73
desatero				4
tisícero	2	1	2	6
několikero				1

Tabulka 25: Četnost výskytu ustrnulých tvarů číslovek typu čtvero v nepřímých pádech

Z *Tabulky 25* je zcela zřetelné, že nejčastěji dochází k ustrnutí v INSTR. Je možné se domnívat, že se tak děje kvůli tvarové výjimečnosti tvarotvorného sufixu „-em“ (*čtver-em*) oproti jednosegmentovým koncovkám v pádech ostatních (*čtver-a, čtver-u*). Paradigma číslovek typu *čtvero* se tak zjednodušuje a můžeme vést paralelu k jednoduchosti skloňování některých číslovek základních.

Příklady (370)–(373) ukazují užití ustrnulého tvaru výrazu *tisícero* ve všech nepřímých pádech.

GEN

(370) *přestala být Evropa **dějištěm tisícero konfliktů** různých minorit* (SYN)

DAT

(371) *naučím tě **tisícero věcem*** (SYN)

LOC

(372) *musí denně psát dlouhé sloupce **o tisícero věcech*** (SYN)

INSTR

(373) *mohlo se to stát **tisícero jinými způsoby*** (SYN)

⁹² Nedoložení ustrnutí v tomto pádě je dáno pouze náhodou. Dokazuje to například následující doklad z internetu (369).

(369) *Bylo nebylo, za **šestero horami, šestero řekami a šestero nížinami** se v malé zemi zvané Haná zrodila legenda jež trvá dodnes...*(anonymní původce (24))

Ke zmíněné výrazné převaze ustrnulých tvarů v INSTR napomáhají i frazeologizovaná spojení typu *za devatero horami*, kterým se dostává i řady moderních aktualizací, jak je doloženo příklady (374)–(376).

- (374) *Za devatero routery a za devatero hustými sítěmi žila byla jedna aplikace jménem Karkulka, která měla krásné červené GUI.* (Madvoter (23))
- (375) *Bylo nebylo, za sedmero skládkami a sedmero dálnicemi rozprostíral se jeden stát.* (anonymní původce (25))
- (376) *Bylo nebylo, za devatero standardními odchytkami a šestnáctero faktory, žil ve chaloupce se zlou macechou chlapec, který se jmenoval Lubošek.* (anonymní původce (26))

K ustrnování dochází dále často v kombinaci s pluralií tantum – zřejmě kvůli obtížím a nejistotě, kterou vyvolává zacházení s tvarem číslovky druhové, jež se obvykle k počítání pluralií tantum užívá, v nepřímých pádech. I zde je nejčastějším ustrnulým pádem INSTR (viz příklad (377)).

- (377) *Změť židlí, síť kabelů, hromada lampiček a osm rukou, které se s tím pod vedením jedné hlavy matené čtvero stále mluvícími ústy muselo poprat.* (Volenec (27))

Spojení s pluralií tantum nejsou jediná, kde se ustrnulé tvary typu *čtvero* vyskytují pro zjednodušení. Na rozdíl od příkladů pojednaných výše lze zde ale právem uvažovat o vhodnosti takových spojení. V korpusu SYN nacházíme doklady (378) a (379).

- (378) *tyto zdroje jsou čtvero druhu* (SYN)
- (379) *ozdobená devatero zeleninou* (SYN)

Z kontextu vyplývá, že jde o různé typy zdrojů podle řízení a o různé druhy zeleniny. U obou dokladů se zřejmě jedná o nejistotu pramenící z užití složeného tvaru číslovky druhové (GEN.M.SG *čtverého* v prvním a INSTR.F.SG *devaterou* v druhém případě). Tyto doklady jsme zde uvedli pouze kvůli paralelnosti s ustrnováním sledovaných výrazů typu *čtvero*, jedná se zřetelně o ustrnutí tvaru *čtvero* v původním ADJ pojetí.

2.4.2 Spojování s různými typy JPP

2.4.2.1 Obecný přehled

Výrazy typu *čtvero* se spojují se jmény užívajícími v různém poměru SG a PL. *Tabulka 26* ukazuje počty kombinací těchto výrazů s jednotlivými kategoriemi JPP, které jsme stanovili v Úvodu této práce.

Kvůli přesnosti popisu navíc v kategoriích *jen SG* a *převážně SG* vymezujeme podskupiny podle tvaru JPP. Rozlišujeme zde ty doklady, v nichž je tvar JPP bez pochybností interpretovatelný jako GEN, a doklady, v nichž tomu tak není. Toto rozlišení je velmi potřebné kvůli přesahu sledovaných výrazů ke jmenným tvarům číslovek druhových, jak ukážeme později. Důvod šedého podložení jednoho ze sloupců bude komentován později.

Tabulka vychází z materiálu korpusu SYN a jsou v ní započítána pouze ta spojení se JPP, v nichž byla číslovka typu *čtvero* v tvaru i funkci přímého pádu (vynecháváme tvary pro nepřímé pády i doklady s užitím tvarů ustrnulých). Výskyty ustálených spojení typu *čtvero ročních dob/období* jsou započítány vždy jako jeden případ do sloupce, který odpovídá kategorii JPP. Detailní

přehled o počtech jednotlivých ustálených spojení je uveden v *Tabulce 27* věnované významu číslovek typu *čtvero*.

	JPP							
	jen SG		nejasný pád	převážně SG		SG/PL	převážně PL	jen PL
	jasný GEN			jasný GEN.PL	nejasné			
SG	PL							
<i>čtvero</i>	2		4	5	18	91	9	3
<i>patero</i>	1			2	10	64	2	6
<i>šestero</i>					4	31	3	5
<i>sedmero</i>			3	8	15	97	7	13
<i>osmero</i>					1	12		5
<i>devatero</i>			5		1	41	4	4
<i>desatero</i>				2	2	85	6	2
<i>tisícero</i>	1	1		2	1	41	1	
<i>několikero</i>			1	4	11	34	6	20

Tabulka 26: Spojování výrazů typu čtvero s různými typy JPP podle užívaného čísla

Z Tabulky je patrné, že výrazy typu *čtvero* se nejčastěji spojují se jmény s běžnou distribucí čísla. Přitom je však také očividné, že ve spojení s těmito výrazy nacházíme jména všech vymezených kategorií.⁹³ Právě tato spojení vyžadují upřesňující komentář.

2.4.2.2 Spojování s pluralii tantum a jmény souborů

Poměrně dobře jsou ve spojení s výrazy typu *čtvero* doložena pluralia tantum.⁹⁴ Užívání těchto spojení má podle nás stejný důvod jako užívání spojení typu *čtyři dveře*. I číslovka typu *čtvero* má totiž stejně jako číslovka základní průhlednější stavbu než nezvyklé jmenné tvary číslovek souborových, které se zde vyskytují/vyžadují.

Byly nalezeny i doklady spojení výrazů typu *čtvero* se jmény *sad*, *souborů* (*čtvero očí*, *čtvero bot*). Počet těchto dokladů je nižší než počet spojení s pluralii tantum. Tyto doklady jsou specifické z hlediska významu (viz oddíl Význam v této kapitole).

2.4.2.3 Spojování se jmény vyskytujícími se pouze nebo převážně v SG

Oproti očekávání, že výrazy typu *čtvero* se pojí pouze se jmény užívajícími pravidelně/převážně/pouze PL, byl nalezen poměrně značný počet dokladů se JPP užívajícími převážně nebo jen SG. Tato spojení vyžadují rozsáhlý komentář.

⁹³ Jediný, kdo se ke spojování číslovek typu *čtvero* s různými typy JPP vyjadřuje, je Komárek. Jeho tvrzení, že „s číslovkami druhovými je (*číslovky typu čtvero, pozn. Jir*) spojuje i jejich užívání se substantivy pomnožnými nebo abstraktními (nikoli však s látkovými nebo hromadnými)...“ (Komárek 2006: 66), je třeba zpřesnit. Se jmény látkovými se číslovky typu *čtvero* a *dvě* vyskytují sice zřídka, ale doklady nalezeny byly. Látkové JPP je zde v GEN.PL (viz hlavně příklady (405) a (406)). Spojování daných číslovek se jmény hromadnými, které ve staré češtině dobře reprezentuje spojení *patero kněžstvo* (Gebauer 1960: 270), je složitější. Věnujeme se mu v rámci komentování spojitelnosti výrazů typu *čtvero* se jmény užívajícími pouze SG.

⁹⁴ Některé doklady z korpusu SYN: *čtvero spodních kalhotek, dvířek, pašijí; patero, šestero vyložené večerních šatů; šestero punčoch; sedmero úst; devatero saní; devatero nebes, vrátek; šestero voleb; patero lázní; čtvero vah* (od *volby, lázně, váhy* ne od příslušných protějšků v SG).

2.4.2.3.1 Jména vyskytující se pouze v SG

Nejprve se budeme věnovat spojením výrazů typu *čtvero* se jmény, u nichž se užití v PL neočekává. Sloupec věnovaný těmto dokladům jsme v *Tabulce 26* rozdělili na tři části. První dvě reprezentují spojení výrazů typu *čtvero* s takovými JPP užívajícími jen SG, u nichž je možné bezpečně rozpoznat, o jaký pád JPP se jedná. Byly nalezeny celkem čtyři doklady, v nichž je JPP užito v GEN.SG (380)–(383).

- (380) *Čtyři jsou "speciality kuchyně" (cca 120 Kč), čtvero je i "číny"* (SYN)
(381) *Hotové obložíme ananasem a podáváme s rýží. Čtvero vepřového 400 g vepřového masa, vepřová játra, vepřové srdce, šálek vepřové krve, 6 feferonek...* (SYN)
(382) *hle tyto sestry tvoje, patero pýchy oživlé a olistované, sestersky zpečetěny z bouře a ze příboje, aby je koupala zlatou sprškou* (SYN)
(383) *Muž má tisícero milého a nemilého díla* (SYN)

Na internetu byl nalezen doklad paralelní (384).

- (384) *K chalupě patřil i chlév, kde bylo ustájeno šestero hovězího dobytka.* (Martin (29))

V těchto dokladech dochází k převzetí obvyklého spojení výrazu typu *čtvero* se JPP v GEN.PL. Číslo užívané uvedenými JPP (*čina, pýcha* ...) však způsobuje, že je převzat pouze GEN. Důvodem pro toto převzetí struktury může být stejně tak nejistota mluvčích v užívání číslovek se jmény s menšinovou distribucí čísla, jako snaha po ozvláštňení.⁹⁵

Kromě těchto dokladů byl nalezen i jeden případ, v němž je JPP, které běžně užívá pouze SG, spojeno s číslovkou typu *čtvero* v GEN.PL.

- (385) *hledající tisícero spás. Většinou nevědomě.* (SYN)

V tomto dokladu došlo k plnému přiklonění JPP užívajícího pouze SG k obvyklému spojování JPP s výrazy typu *čtvero*. Dá se právem uvažovat o vhodnosti takového spojení.

Ve třetí části sloupce *Tabulky 26* věnovaném JPP používajícím jen SG jsou doklady, z jejichž tvaru nelze poznat, o jaký pád se jedná. Jsou to jména *počasí, koření, kvítí, oblečení, nádobí, vědomí, náledí a abonmá*. Na internetu byl kromě dokladů s těmito JPP nalezen i doklad se jménem *ovoce* (368).

- (386) *V češtině to nepoznáme, protože jedno ovoce je stejné jako patero ovoce. Je asi užitečné vnímat to jako jeden plod.* (Samuel (30))

U těchto jmen si nemůžeme být jisti, zda se zde setkáváme s NOM/ACC.SG, nebo GEN.SG, a zda tedy máme danou číslovku interpretovat jako výraz typu *čtvero*, nebo jako jmenný tvar číslovky druhové. Tendence užívat GEN po výrazech typu *čtvero* je totiž velmi silná, jak jsme právě ilustrovali.

⁹⁵ I když ve staré češtině nacházíme doklady jako „patero chleba“ (Staročeský slovník 1985: 92), tedy spojení výrazu typu *čtvero* se JPP v GEN.SG, interpretujeme námi nalezené doklady jako výsledek nejistoty mluvčích v počítání entit označených jmény s okrajovou distribucí čísla (případně snahu po ozvláštňení), protože považujeme za krajně nepravděpodobné, že by se povědomí o možnosti spojování s JPP v GEN.SG zachovalo.

K jednoznačnému rozhodnutí o tom, jak jsou tato JPP pojímána, jsme dohledali příklady rozvití JPP stojícího po výrazu typu *čtvero* shodným přívlastkem. V dokladech (387)–(389) ukazuje tvar ADJ ve shodném přívlastku na to, že JPP je v NOM, resp. ACC.SG. Tato situace je plně ve shodě se systémem češtiny.

- (387) *V ceně je započítána spotřeba elektřiny, vody a čtvero lůžkové povlečení.* (Hrbková (31))
- (388) *má Skippy kompletní svatební výbavu: osm froté ručníků, čtyři polštáře a duchny z pravého husího peří a čtvero damažkové povlečení* (Viewegh (32))
- (389) *Je to pojaté jako top klase, tak si beru několikero elegantní oblečení.* (David (33))

Byly však nalezeny také doklady, ve kterých se spojení výrazu typu *čtvero* se JPP užívajícím pouze SG (*čtvero koření*) příklání ke spojení výrazu typu *čtvero* se JPP s běžnou distribucí čísla (*čtvero dětí*). Shodný přívlastek má v těchto případech tvar GEN.PL.

- (390) *A to byla ještě babička nešťastná, že si neberu všechno, tzn. dalších asi 20 osušek a ručníků, 50 utěrek, několikero starých povlečení a nepočítaně prostěradel, všechno velice archivní.* (jany (34))
- (391) *bulgurové taštičky plněné směsí mletého skopového, cibule, piniových oříšků a sedmera libanonských sezónních koření* (anonymní původce (35))

Doklady (390)–(391) jsou však stejně jako doklady (380)–(383) v rozporu s gramatickými zvyklostmi češtiny a dají se interpretovat jako nejistota v počítání entit označených jmény s okrajovou distribucí čísla. Je tedy podle nás třeba doklady jako *čtvero nádobí*, *sedmero povlečení* a *patero ovoce* interpretovat jako spojení jmenného tvaru číslovky druhové se jménem v NOM/ACC.SG. V *Tabulce 26* je necháváme zařazeny pouze pro okrajovou možnost,⁹⁶ že i zde je tvar JPP pojímán jako GEN. Nejasnost situace značíme šedou výplní buněk.⁹⁷

2.4.2.3.2 Jména vyskytující se převážně v SG

Doklady ve sloupci „převážně SG“ *Tabulky 27* jsou rozděleny na dvě části podle toho, zda se z tvaru JPP užívajícího převážně SG dá určit, zda se jedná o GEN.PL, či zda je takové určení vyloučeno pádovou homonymií.

Ve sloupci jednoznačně určitelných GEN.PL jsou jednak doklady typu *čtvero ohavností, pravd, nadějí*, u nichž je GEN.PL JPP rozpoznatelný díky tvaru samotného JPP, jednak doklady typu *čtvero dalších zlepšení*, u nichž je tvar JPP rozpoznatelný pouze díky tvaru shodného přívlastku. V tomto případě se jedná vždy o jména skloňovaná podle vzoru *stavení*.

Ve sloupci s nejasným tvarem JPP jsou pouze jména skloňovaná podle vzoru *stavení*. Distinkce mezi jasně určitelným a nezřetelným tvarem JPP byla zavedena právě kvůli těmto jménům. Není u nich totiž zřetelné, zda se jedná o doklady s číslovkou typu *čtvero*, nebo o doklady se jmenným tvarem číslovky druhové (*desatero příkázání* (*příkázání* v GEN.PL nebo také v NOM.SG)). Pro názornost uvádíme více příkladů na první i druhý typ spojení s těmito jmény skloňovanými podle vzoru *stavení* (392)–(395).

⁹⁶ Tato možnost je podložena doklady (380)–(383).

⁹⁷ Význam většiny těchto spojení bude podrobně komentován v kapitole Počítání entit označených jmény s okrajovou distribucí čísla. V *Tabulce 27* věnované významu výrazů typu *čtvero* tato spojení zařazena nejsou.

- (392) *Celá včerejší hodinka se již nesla v jasně volebním duchu, a proto nepřekvapilo **několikero silnějších vyjádření** na obou stranách. (SYN)*
- (393) *Namasíroval jsem si lýtka, potom jsem provedl **čtvero předepsaných nadechnutí**. (SYN)*
- (394) *Přerušilo je teprve **patero zakukání** schwarzwaldské kukačky, kterému z lesa odpověděla kulometná palba datla sekajícího do dutiny (SYN)*
- (395) *Po přestávce nás postihlo v krátké době **šestero vyloučení** za sebou. (SYN)*

Z dokladů (392) a (393) by se zdálo, že i u dokladů (394) a (395) můžeme jistě počítat s tím, že dané JPP je v GEN.PL.

Kromě dokladů typu *čtvero ročních období* (JPP v GEN.PL) ale nacházíme i doklady jako *čtvero roční období* (JPP v NOM.SG), jak ukazují příklady (396)–(398).

- (396) ***Čtvero roční období** s Večerníčkem, puzzle. (anonymní původce (36))*
- (397) ***Patero bezpečnostní usazení** poslušně "zacvakalo" a nastala maturita... (anonymní původce (37))*
- (398) *Na označení předčasného ukončení vyučování se ozve **čtvero trojitě zazvonění**. (SYN)*

Distinkci mezi užitím JPP v SG a PL se po výrazech typu *čtvero* podařilo najít i u tvarů ustrnulých (399) a (400).

- (399) *Japonská kosmetika dováží řasenky ve **čtvero barevných provedeních**. (Andruška (38))*
- (400) *Polepy budíků na Opel Kadet, ve **čtvero barevném provedení**. (anonymní původce (39))*

Doklad (399) ukazuje nepochybně na číslovku typu *čtvero* (vycházíme-li z toho, že definičním znakem číslovky typu *čtvero* je její spojování se JPP v PL), doklad (400) je vzhledem k číslu jména (na které ukazuje shodný přívlastek *barevném*) vhodné interpretovat jako ustrnutí jmenného tvaru číslovky druhové.⁹⁸ Také tyto doklady tedy svědčí o tom, že pojmání spojení tvaru typu *čtvero* + JPP s homonymním NOM/ACC.SG a GEN.PL může být dvojitý.

Z porovnání počtu jednoznačně interpretovatelných dokladů vyplývá, že doklady se JPP v jednoznačném SG jsou v menšině. V korpusu SYN i na internetu bylo oproti desítkám dokladů s JPP v PL (na který ukazoval tvar shodného přívlastku) nalezeno pouze 6 dokladů s JPP v SG. Výpovědní hodnota tří z nich (pocházejících z korpusu SYN) je navíc oslabena tím, že všechny tři pocházejí ze stejného zdroje a v roli adjektiva jsou zde číslovky, kterých se v PL tvarech užívá spíše zřídka. Jedná se o doklady (401)–(403).

- (401) ***čtvero trojitě zazvonění** (SYN)*
- (402) ***čtvero dvojí zazvonění** (SYN)*
- (403) ***čtvero trojí zazvonění** (SYN)*

⁹⁸ U ustrnulých tvarů není tato interpretace jediná možná. Příklad (399) bychom mohli také pojímat jako ustrnulý tvar číslovky druhové se JPP, protože užití číslovky druhové se JPP v PL jsou hojně doložena. Dáváme však přesto přednost první interpretaci, protože ustrnování ve všech pádech je běžné právě u číslovek typu *čtvero*. U číslovek druhových by byl tento doklad ustrnutí v LOC osamocen.

Z toho vyplývá, že v počtu dokladů s jednoznačnými GEN.PL máme dostatečnou oporu pro interpretaci tvaru JPP v dokladech typu „*čtvero zablýsknutí*“ jako GEN.PL. Pro interpretaci tvaru typu *čtvero* v těchto spojeních jako jmenného tvaru číslovky druhové oproti tomu nejsilněji svědčí paralelnost s doklady typu *dvoje přikývnutí*, kde je přítomnost jmenného tvaru číslovky druhové nepochybná.

Oba důvody pro tu či onu interpretaci (masivní výskyt dokladu se shodným přívlastkem v GEN.PL i paralelnost spojení jako „*čtvero zablýsknutí*“ se spojeními jako „*dvoje přikývnutí*“) jsou podle nás stejně silné. Proto o nejednoznačných spojeních tvaru typu *čtvero* se JPP pojednáváme jednak v této kapitole, jednak i v kapitole věnované číslovkám druhovým.

2.4.2.4 Spojování se jmény látkovými

Jména látková se obvykle počítají k singulariím tantum, ale hned se dodává (např. ČŘJ 2000: 135, MČZ 1986: 49 atd.), že jejich výskyt v PL je velmi běžný, když dochází k počítání určitého množství dané látky. S PL látkových jmen jako je *voda* nebo *víno* se běžně setkáváme v takových spojeních jako *dvě vody*, *tři vína* ve významu *dvě/tři sklenice/lahve vody/vína*. Výraz typu *čtvero* byl v jednom případě v korpusu SYN zaznamenán ve spojení s takto užitým látkovým jménem (404).

(404) *dal si čtvero piv s rumem* (SYN)

Protože je zde zřetelně přítomen význam *čtyři pállitry/lahve piva*, započítali jsme tento doklad v *Tabulce 26* mezi doklady s JPP s pravidelnou distribucí SG a PL. Kromě tohoto dokladu však byly mimo materiál zahrnutý do *Tabulky 26* nalezeny ještě doklady (405) a (406).

(405) *bylo podáváno dvanáctero mas a osmero koláčů* (SYN)

(406) *čtvero vždy úspěšných vláčkových těst na dorty* (anonymní původce (28))

V těchto dokladech je číslovky typu *čtvero* užito ve významu počtu druhů jevů označených látkovými jmény. Ukazuje se tedy, že má cenu počítat se spojováním sledovaných výrazů se jmény látkovými, i když se tato spojení nevyskytují nijak často.

2.4.2.5 Shrnutí

V části věnované spojování číslovek typu *čtvero* se JPP jsme viděli, že tyto číslovky, či přesněji tvary s nimi shodné, se pojí se všemi kategoriemi JPP podle užívaného čísla. Ve většině dokladů nacházíme po číslovkách typu *čtvero* JPP s běžnou distribucí SG a PL. V menším počtu dokladů bylo zaznamenáno spojení se JPP užívajícími převážně PL („*čtvero kolen, křidel*“) a JPP užívající pouze PL („*patero dveří, sedmero úst*“). Zcela ojediněle byly nalezeny i doklady se JPP látkovými („*dvanáctero mas*“). Oproti očekávání, že číslovky typu *čtvero* se pojí pouze se JPP v PL byly nalezeny doklady se JPP v GEN.SG („*čtvero číny*“). U některých jmen užívajících pouze SG nelze z tvaru JPP určit pád JPP (*čtvero nádobí – nádobí* buď v NOM, nebo GEN.SG), a nemůžeme tak s jistotou určit, zda se jedná o číslovku typu *čtvero* (jako u dokladu „*čtvero číny*“), nebo o jmenný tvar číslovky druhové (jako např. u spojení *devatero pečivo*). Vzhledem k nesystémovosti spojení číslovka typu *čtvero* + JPP užívající jen SG v GEN.SG („*čtvero číny*“) interpretujeme doklady typu „*čtvero nádobí*“ jako spojení jmenného tvaru číslovky druhové se JPP. U JPP užívajících převážně SG byla ve spojení se JPP skloňovanými podle vzoru *stavení* konstatována nejednoznačnost tvaru JPP. Ve spojeních jako „*čtvero zablýsknutí*“ se může jednat o JPP v GEN.PL, a pak je tvar *čtvero* jednoznačně přiřaditelný k číslovkám typu *čtvero*, nebo může jít o NOM.SG, a pak je tvar *čtvero* jmenným tvarem číslovky druhové *čtverý* a

spojení „čtvero zablýsknutí“ je zcela paralelní s vyjádřením „dvoje přikývnutí“, kde se o jmenný tvar číslovky druhové jedná zcela jistě. Z důvodu nejednoznačnosti obou interpretací jsme se rozhodli pojednat o spojeních typu „čtvero zablýsknutí“ jak zde, tak i u číslovek druhových.

2.4.3 Význam

2.4.3.1 Obecný úvod

Hodnocení významu výrazů typu *čtvero* v českých jazykových příručkách není jednotné. Po pozorování významu ustálených spojení (typu *čtvero ročních období*) jsme z uváděných charakteristik (přehled viz komentář k *Tabulce 20*) označili za nejpřesnější tu, která sledovaným číslovkám přisuzuje význam *skupina x entit, každá entita jiného druhu*, pro tento významový rys jsme přejali Hausenblasův termín úhrnnost. Upozornili jsme na skutečnost, že u jednotlivých ustálených spojení mohou být dvě významové složky rysu úhrnnost v různém poměru, a také na to, že u spojení neustálených je třeba kromě tohoto složeného významového rysu počítat i s významem prostého počtu.

Tabulka 27 uvádí jednotlivé varianty významu, které byly u číslovek typu *čtvero* zaznamenány v korpusu SYN. V sloupci „prostý počet“ je uvedeno množství spojení číslovek typu *čtvero* se JPP, u nichž z kontextu vyplývá, že se jedná pouze o počet kusů – původce nijak nepoukázal na to, že entity jsou rozdílného druhu, a nebylo zřetelné, že se jedná o celek. Čísla za znaménkem + udávají počet dokladů, v nichž JPP bylo deverbativum označující děj (viz např. *patero zakukání* v dokladu (394)). V sloupci „úhrnnost“ je uveden počet těch spojení číslovek typu *čtvero* se JPP, u nichž z kontextu vyplývá, že se jedná o skupinu entit pojatou jako celek, a přitom jsou v ní s různou silou rozlišovány i jednotlivé druhy těchto entit. Ustálená spojení jsou přitom započítána každé pouze jednou. Celkové počty výskytů jednotlivých ustálených spojení jsou uvedeny ve zvláštním sloupci (zápis (...) před JPP znamená, že se na tomto místě vyskytovaly různé přívlasky). Názvy knih, jejichž součástí jsou číslovky typu *čtvero* (*Devatero pohádek*, *Sedmero tajemství*), byly započítány také pouze jednou. Třetí sloupec udává počet výskytů číslovek typu *čtvero* se jmény souborů ve významu prostého počtu souborů. Poslední sloupec uvádí počet výskytů jednotlivých výrazů typu *čtvero* bez JPP. Tento sloupec je od ostatních oddělen proto, že tyto výrazy bez JPP považujeme za substantiva, ne za číslovky typu *čtvero*.

	prostý počet	úhrnnost		počet souborů	bez JPP
			ustálená spojení		
čtvero	51 + 5	68	320 ročních období/dob 4 žvlů	4	3
patero	38 + 1	44		2	9
šestero	18 + 1	24			2
sedmero	63 + 4	65	15 (...) hříchů 5 duchů 30 krkavců 5 havranů 6 (svobodných) umění	7	9
osmero	5	13	3 blahoslavenství		2
devatero	20	28	42 (...) řemesel 2 životů 13 jídel/pokrmů	4	9
desatero	9 + 1	82	110 (...) přikázání	6	691
tisícero	34 + 1	13			
několikero	43 + 7	21		4	

Tabulka 27: Význam jednotlivých zástupců číslovek typu čtvero ve spojení se JPP a počty jejich výskytů bez JPP

2.4.3.2 Význam prostého počtu a význam úhrnnosti

Z počtu dokladů uvedených v *Tabulce 27* je zřejmé, že u zástupců *čtvero* až *devatero* je výskyt spojení s významem prostého počtu takřka v rovnováze s výskytem spojení ve významu úhrnnosti. Doklady (407)–(409) ukazují užití spojení výraz typu *čtvero* + JPP ve významu prostého počtu, doklady (410)–(412) ve významu úhrnnosti.

- (407) *Po těch ranách otevřelo se všech **devatero dveří** do ordinací, laboratoře i rentgenu, z každých někdo vyšel...*(SYN)
- (408) *Okamžiky štěstí prožívá **sedmero medvědů**, kteří se zabydlili v plzeňské zoologické a botanické zahradě...* (SYN)
- (409) *Musely být opevněny dvoje dveře a **patero oken** a na jejich obranu proti neznámému počtu nepřátel jsme byli i s Klárou jenom čtyři.* (SYN)
- (410) *Není víc než **devatero chutí** a vytvoříš z nich víc lahůdek než kdy ochutnal lidský jazyk* (SYN)
- (411) *Indové považují **patero produktů** krávy, tzv. paňčagavjan či " patero nektarů "– mléko, máslo, tvaroh, hnůj a moč, za produkty posvátné a očišťující.* (SYN)
- (412) *Těchto pět stupňů se zaměřuje **na čtvero způsobů** zpracování konfliktu a má za cíl rozšířit repertoár možných řešení.* (SYN)

U číslovky *desatero* významně převažuje význam úhrnnosti. Je to dáno častým užíváním tohoto tvaru ve významu *soubor deseti rad, poučení, příkazů*, a to jak v substantivní platnosti bez JPP, tak v platnosti číslovky typu *čtvero* se JPP. Taková užití přibližují doklady (413)–(415).

- (413) ***Desatero** rad pro správný výběr dlažby a betonových prvků* (SYN)
- (414) ***Desatero** zásad krizové komunikace* (SYN)
- (415) *policejní **desatero** úsporných opatření* (SYN)

Je velmi pravděpodobné, že u těchto užití je silné hlavně vnímání významu skupina a místo počtu druhů entit ve skupině se vnímá jejich prostý počet.

U číslovek *tisícero* a *několikero* bylo nalezeno výrazně více dokladů pro význam prostého počtu než pro význam úhrnnosti. Tvary *tisícero* a *několikero* jsou zde na místě číslovek základních (416) a (417).

- (416) *Z chodby vedlo **několikero dveří**.* (SYN)
- (417) *rozkládá jeden okamžik **na tisícero částí*** (SYN)

U dokladů s významem úhrnnosti mnohem více než u zástupců jiných vystupuje napovrch spíše význam počtu druhů než skupinové pojetí entit (418) a (419).

- (418) *Lze tedy shrnout, že alergik má u nás **tisícero možností**, jak se svou chorobou nakládat* (SYN)
- (419) *vybrat si tu lze ze dvou polévek a šesti hlavních jídel, podává se moučník a zeleninové saláty, **několikero nápojů**.* (SYN)

Důsledkem používání číslovek typu *čtvero* ve významu prostého počtu i ve významu, jehož součástí je význam počtu druhů, je nejistota ve významu v některých případech. Např. u

dokladu z internetu (420) není jasné, zda se jedná o devět druhů stromů a zvířat, nebo o prosté počty. Kontext tu nenapovídá nic.

(420) *Měl pytel a v něm různá kouzla: hůlky z devatera stromů a kosti z devatera zvířat.*
(Monule.g (40))

Tato nejistota je také důvodem, proč v mnoha dokladech nacházíme zdůraznění druhového významu. Původci textů tak zajišťují jednoznačné vnímání významu daného spojení. Nejčastěji jsou k tomuto zdůraznění použita jména *druh* nebo *typ* a adjektiva jako *různý*, *jiný* apod. (421)–(424).

(421) *hned se mu podařilo smíchat k nerozeznání čtvero či patero různých věcí : etiku, zavedení zvyklosti neboli mravy (lat. mores, od toho morálka), pozitivní čili psané právo a teorii her* (SYN)

(422) *výpovědi poslední vypadají dohromady jako patero velmi rozličných verzí* (SYN)

(423) *Čapími nůsky nazývá sedmero druhů kakostů i Mattioli ve svém Herbáři* (SYN)

(424) *Na zdi vedle pece visí v řadách několikero druhů nářadí, nůžek a sklářských pinzet* (SYN)

2.4.3.3 Význam počtu souborů

Jak vyplývá z *Tabulky 27*, není význam počtu souborů u výrazů typu *čtvero* příliš frekventovaný. Při analýze materiálu byla u tohoto typu významu zjištěna silná tendence k dvojnáčnosti shodných spojení, která vzniká zřejmě vlivem nejistého významu číslovek typu *čtvero*. Porovnejme nejprve doklady (425) a (426).

(425) *na něj upřeně hledí čtvero očí: jedny psí a jedny vlčí* (SYN)

(426) *čtvero očima* (název rubriky časopisu *Orientační běh – 4 odborníci se tu scházejí nad různými tématy*) (anonymní původce (41))

V dokladu (425) se zřetelně jedná o čtyři oči, v příkladu (426) o čtyři páry očí. Z příkladů vyplývá, že je-li číslovka typu *čtvero* užitá se jménem označujícím soubor entit, není jasné, zda se počet vyjádřený číslovkou vztahuje na počet sad, nebo na počet entit. Jinými slovy, v těchto případech zaniká protiklad *dvě oči/ruce/nohy... x dvoje oči/ruce/nohy...*

Tato dvojnáčnost má za následek to, že u vyjádření z příkladu (427) „*čtvero rukama*“ se dá ještě předpokládat, že se jedná o čtyři páry, ale u spojení „*šestero dvojčat*“ z dokladu (428) potřebujeme širší kontext, abychom mohli rozhodnout, kolik dětí se vlastně narodilo – zda celkem šest (troje dvojčata) nebo dvanáct.

(427) *karton projde asi čtvero rukama* (SYN)

(428) *Letos se totiž narodilo šestero dvojčat.*(anonymní původce (42))

Mluvčí jsou si zřejmě nebezpečí dvojnáčnosti vědomi a vyhýbají se mu pomocí explicitního uvedení skutečnosti, že se jedná o páry (429)–(430).

(429) *po (...) obvodu je čtvero párů nohou* (SYN)

(430) *Stejně nikdo neměl zájem o to katalogizovat šestero párů ponožek a zásobu porna na dovolenou v dvašedesáti kufrech.* (Ixi (43))

2.4.3.4 Výrazy typu *čtvero* bez JPP

Poslední sloupec *Tabulky 27* uvádí počty výskytů výrazů typu *čtvero* bez JPP. Jak už jsme řekli, považujeme výrazy typu *čtvero* vyskytující se bez JPP za SUBST. O jejich substantivním charakteru svědčí sémantická samostatnost (znamenají vždy *soubor rad nebo příkazů určitého typu*), možnost plného rozvíjení shodným přívlastkem („*divácké čtvero*“, „*psychologické desátero*“, „*policejní sedmero*“(SYN)) a dále i to, že u nich nebylo na rozdíl od výrazů typu *čtvero* se JPP zaznamenáno ustrnování. Jejich substantivní charakter výrazněji oslabuje pouze silná preference singulárových tvarů. V PL se užívají jen výjimečně.

2.4.3.5 Významy netypické

Pro výrazy typu *čtvero* netypický význam byl zaznamenán u číslovky neurčité *tolikero*. Tento tvar se hojně používá ve spojeních, kde je běžný výraz *tolik*. Je to zřetelné z příkladů (431)–(433).

- (431) *Kdybych neměl **tolikero práce**, tak sem píšu snad stále...*(Paich (44))
(432) *Za všechna ta léta, kdy jsem tě potkával, jsem v tobě neviděl **tolikero rozhodnosti**.*
(Sunnová (45))
(433) ***Tolikero šatstva**, a jakého krásného – konečně bude prádelník pořádně využít!*
(Lhostej (46))

Ve všech příkladech (431)–(433) se číslovka *tolikero* vyskytuje ve spojení se singulare tantum.⁹⁹ Po výrazu, který svým tvarem kopíruje tvar číslovek typu *čtvero*, je tu užito JPP v GEN.SG, stejně jako je tomu ve spojení výrazu *tolik* se singulare tantum (*tolik práce*, *tolik rozhodnosti*, *tolik šatstva*). Jedná se zřejmě o ozvláštňení tvaru číslovky *tolik*, která je ve své základní podobě stylově neutrální.

V příkladech (434) a (435) výraz *tolikero* nelze na rozdíl od příkladů předchozích pojímat jako číslovku základní.

- (434) ***Tolikero** o strachu v našem školství.* (Wachtl (47))
(435) *ach jo!!!! já jim **tolikero závidím!!!*** (mura (48))

V příkladu (434) je výrazu *tolikero* užito jako partikule uvozující poslední větu komunikátu a v příkladu (435) bylo zaznamenáno spojení výrazu *tolikero* se slovesem. *Tolikero* tak kopíruje celou škálu užití výrazu *tolik*.

Výskyt ustrnulého tvaru *tolikero* byl zaznamenán v příkladu (436).

- (436) *Z **tolika světla** po **tolikero tmě** je pálily oči.* (Anisa (49))

Můžeme ho nejspíše interpretovat jako formulační obtíž při vytvoření LOC od výrazu *tolik* (†*po tolíku tmě*). Je podle nás příznačné, že zde byla užita forma *tolikero*, forma, jejíž ustrnování je na rozdíl od ustrnování výrazu *tolik* velmi běžné.

⁹⁹ Paralelní s těmito příklady jsou i spojení *kolikero* + JPP:

- (437) ***kolikero té bolesti**, jenž ti to přináší/ (...) **kolik** toho zklamání, jenž ti život uložil* (Lay (50))
(438) ***kolikero jasu a světla** vroubí/ stíny světa!* (Fortini-Frýbort (51))

2.4.3.6 Shrnutí

Materiálová analýza významu číslovek typu *čtvero* ukázala, že jednotliví zástupci tohoto číslovkového typu se liší v tom, jak často se v dokladech jejich výskytu setkáváme s významem prostého počtu, nebo s významem úhrnnosti. Zatímco u zástupců *čtvero* až *desatero* existuje rovnováha mezi počtem výskytů ve významu prostého počtu a počtem výskytů spojení s významem úhrnnosti, v dokladech s výrazy *tisícero* a *několikero* se častěji objevuje význam prostého počtu. V dokladech, v nichž je možné u výrazů *tisícero* a *několikero* uvažovat o významu úhrnnosti, jasně převládá složka významu počet druhů nad složkou významu skupina.

ale u těchto výrazů jsou oba významy

Výrazy typu *čtvero* byly zaznamenány i ve významu počtu sad (*čtvero rukou* ve významu *čtyři páry rukou*). U spojení výrazů typu *čtvero* se jméno sad byl ale zjištěn i význam prostého počtu (*čtvero rukou* ve významu *čtyři ruce*). Kvůli této nejednoznačnosti je ve spojení číslovek sledovaného typu se JPP označujícími sady často užíváno jméno *pár* (*čtvero párů rukou*), aby bylo zřetelné, že se počítají sady, a ne jednotlivé entity.

U neurčitých číslovek *tolikero* (a *kolikero*) bylo zaznamenáno užití tvaru shodného s číslovkami typu *čtvero* místo výrazu *tolik*, *kolik*. Důvodem tohoto užití je nejspíše ozvláštnění.

2.4.4 Zapojení skupiny číslovka + JPP do vyšší větné stavby

2.4.4.1 Řízenost jednotlivých částí skupiny vyšší větnou stavbou

Již několikrát jsme v této kapitole konstatovali, že číslovky typu *čtvero* se do věty zapojují jako SUBST. Jejich tvar je řízen vyšší větnou stavbou ve všech pádech a JPP je k nim připojováno pravidelně v GEN.PL (*čtvero dětí, se čtverem dětmi*). Tuto pravidelnou SUBST charakteristiku narušuje dosti masivně ustrnování, které bylo ilustrováno v části Tvary a jejich původ. Při užití ustrnulého tvaru číslovky typu *čtvero* je vyšší větnou stavbou řízen tvar JPP (*se čtvero dětmi*). Tato možnost užití spojuje číslovky typu *čtvero* např. s číslovkou *sto* (*se stem dětmi, ale také se sto dětmi*).

Další možností zapojení skupiny číslovka + JPP do vyšší větné stavby je deklinování obou částí skupiny – jak číslovky, tak JPP. U číslovek základních od *jedna* do *čtyři* a u číslovek typu *pět* je tato situace jediná možná (*se dvěma dětmi, s pěti dětmi*), u číslovky *sto* ji nacházíme jako jednu z možností (*se stem dětmi*). Tato možnost byla zaznamenána i u číslovek typu *čtvero*. Doklady (439)–(443) jev názorně ukazují.

- (439) *že je nemáme zaměňovat se sedmerem krkavci* (SYN)
- (440) *pohádka o osmeru bubenících* (Dudyn (52))
- (441) *Toliko tedy k sedmeru bodům možné řehole novice.* (Avanax (53))
- (442) *Dokonalost a potažmo spása člověka je zřetelně vystižena v devateru blahoslavenstvích* (Administrátor (54))
- (443) *Bez je vynikající bylina, babičky říkávaly – proti devateru nemocem.* (Ota (55))

Výrazů typu *čtvero* je v příkladech (439)–(443) užito jako shodného přívlastku JPP, shoda je přitom manifestována i tvarově.¹⁰⁰ Tyto doklady jasně spojují číslovky typu *čtvero* s číslovkou *sto* i s jinými číslovkami základními.

¹⁰⁰ I v ustrnulých tvarech typu *se sedmero krkavci* je výraz typu *čtvero* ve funkci shodného přívlastku, ale svoji shodu s JPP tvarem nemanifestuje.

2.4.4.2 Shoda přísudku s podmětem tvořeným danou skupinou

Dalším jevem, se kterým se setkáváme jak u číslovek typu *čtvero*, tak u číslovek základních, je shoda podle smyslu. Vyskytnou-li se číslovky, které se v přímých pádech pojí se JPP v GEN.PL, v podmětu věty, je sloveso v přísudku v pravidelných případech v SG. Je-li součástí přísudku participium, má tvar neutra (*pět lidí spalo, sto lidí spalo*). Taková je i pravidelná situace u výrazů typu *čtvero*.¹⁰¹ Ilustruje ji příklad (444).

(444) ***Sedmero krkavců vzlétlo první zářijový týden nad Pernštejnem...*** (SYN)

U číslovek, ke kterým se v přímých pádech připojuje JPP v GEN.PL, se ale někdy setkáváme i s jiným typem shody. V těchto případech se tvar přísudku neřídí formou skupiny v podmětu, ale jejím významem. Tato shoda může být nazývána shodou podle smyslu. Pro číslovku *pět* je shoda podle smyslu ilustrována příkladem (445). Části, jichž se shoda podle smyslu týká, jsou zvýrazněny.

(445) ***Pět jejích prvních absolventů, poté, co získali inženýrské tituly, založili v roce 1956 továrnu na petrolejová kamna.*** (Johanisová (56))

Stejná situace byla zaznamenána i s výrazem typu *čtvero* v podmětu (446).¹⁰²

(446) ***Předpokládáme-li tohle, pak šestero náboženství, jejichž těla musí být roztrhána, pokrývají celou zeměkouli mimo islám a křesťanství.*** (Crowley – Grant (57))

I když byl nalezen pouze jeden doklad tohoto typu, je jeho paralelnost s doklady jako (445) zjevná.

2.4.4.3 Rozvíjení skupiny výraz typu *čtvero* + JPP shodným přívlastkem

Právě uvedené příklady dobře ilustrovaly oslabení substantivního vnímání číslovek typu *čtvero* a jejich přiklání se k číslovkám základním. Naopak na poměrně silné substantivní pojmání výrazů typu *čtvero* ukazují doklady (447)–(450).

(447) ***v potoce teče (...) celé patero jedů*** (SYN)

(448) ***na rozdíl od předchozího čtvera parlamentních voleb*** (SYN)

(449) ***Malé čtvero radostí (...) Velké čtvero radostí*** (Grim (58))

(450) ***Všechno naše patero aut*** (anonymní původce (59))

Výraz typu *čtvero* je zde rozvíjen shodným přívlastkem. Tuto možnost rozvíjení mají z číslovek základních, po nichž se v přímých pádech užívá JPP v GEN.PL, jen ty, které mají substantivní charakter i v jiných ohledech (např. číslovky *sto, tisíc, milion, miliarda*). Číslovky typu *pět*, které se svými morfologickými i syntaktickými charakteristikami od SUBST výrazně odlišují, tuto možnost nemají.

¹⁰¹ Na rozdíl od číslovek typu *pět* se u číslovek *sto* a *čtvero* může jednat o shodu slovesného tvaru v přísudku s rodem číslovky v podmětu. Tento rozdíl je zde možno zanedbat vzhledem k tomu, že nám zde jde o shodu podle smyslu, a ne o vyjadřování jmenného rodu číslovkou.

¹⁰² V dokladu (446) je také nevhodná elipsa, což zřejmě přispívá ke shodě podle smyslu.

2.4.4.4 Shrnutí

Číslovky typu *čtvero* jsou v několika ohledech pravidelnými substantivy. Jejich tvar se v mnoha případech řídí vyšší větnou stavbou, JPP je vždy v GEN.PL (*se čtverem dětí*). Vyskytne-li se skupina výraz typu *čtvero* + JPP v podmětu, řídí se tvar přísudku rodem a číslem výrazu *čtvero* („*sedmero krkavců vzlétlo*“). Výrazy typu *čtvero* se dají rozvíjet shodným přívlastkem („*celé patero jedů*“). Jejich substantivní platnost je značně oslabena hlavně ustrnováním v základním tvaru. Základní tvar se vyskytuje ve funkci všech nepřímých pádů a tvar JPP řídí vyšší větná stavba (*se čtvero dětmi*). Číslovka typu *čtvero* se v těchto případech stává nesklonným ADJ v přívlastku. Další oslabení substantivního pojmání představuje možnost řízení tvaru číslovky i jména vyšší větnou stavbou („*se sedmerem krkavci*“). Výraz typu *čtvero* je v tomto případě také shodným přívlastkem svého JPP jako v případě ustrnování, ale shodu manifestuje svým tvarem. Co se týče tvarů jednotlivých částí skupiny číslovka + JPP v nepřímých pádech, nacházíme tedy u číslovek typu *čtvero* situaci paralelní s číslovkou *sto* (*se čtverem dětí, se čtvero dětmi, se čtverem dětmi jako se stem dětí, se sto dětmi, se stem dětmi*). Byl nalezen i jeden doklad, v němž byl tvar přísudku řízen významem spojení výraz typu *čtvero* + JPP, ne jeho gramatickou formou. I tato možnost užití spojuje výrazy typu *čtvero* s číslovkami základními a odlišuje je od SUBST.

2.4.5 Stylová platnost

Součástí neutrální slovní zásoby jsou číslovky typu *čtvero* patrně pouze v ustálených spojeních typu *čtvero ročních dob*. V ostatních případech se vždy jedná o nějaký typ ozvláštňení.

Názvy knih jsou toho příznačným dokladem, např. *Devatero pohádek, Čtrnáctero zastavení*.¹⁰³ Mnoho zástupců číslovek typu *čtvero* nacházíme i v nadpisech statí nejrůznějšího druhu. Typické při tom je, že ve vlastním textu článku se pak používají číslovky základní. Ilustrativním dokladem je (451).¹⁰⁴

(451) **Čtvero pokušení.** *V průběhu kariéry jsou sportovci, rodiče i trenéři vystaveni čtyřem nebezpečným pokušením.* (Tausig (63))

S číslovkami typu *čtvero* se dále setkáváme jako s prostředkem cílené archaizace textu (452).

(452) **Slov několikero,** *kerak kapela naše svůj počátek vzala.* (Melkor (64))

Tento způsob užití je typický pro nově vznikající texty o esoterické a magické praxi, alternativní medicíně atd. – snad se zde navazuje na jazyk svatých písem (bible a koránu). Příklad (456) pochází z internetových stránek o satanistických rituálech, doklad (457) byl převzat ze zasvěcovacích rad pro praktikování černé magie a doklad (458) byl použit jako součást pojednání o arjuvédských typech v indickém lékařství.

¹⁰³ Číslovky typu *čtvero* jsou i v názvech titulů nově do češtiny překládaných (viz doklad (453)).

(453) **Zkazky o šesteru cest osudu.** (Pchu – Průšek (60))

¹⁰⁴ Dalšími doklady jsou název článku o deseti zdravích prospěšných potravinách (454) a název recenze tetralogie, jejíž každý díl se odehrává pod jiným znamením – v závislosti na jiném prorockém snu hlavní hrdinky (455).

(454) **Desatero zdravých potravin.** (Killer-Queen (61))

(455) **Čtvero snů rudovlasé královny.** (Vrbenská (62))

- (456) Kozel **tisícera mládí**. (s-a-r-i-k (65))
 (457) Nabádám tímto všechny, jejichž cesta je vystavena **tolikero zkouškám**, kterými jsou prověřovány jejich schopnosti a zralý úsudek. (Pandora (66))
 (458) Žluč (...) má **patero žárů** (...) Sliz (...) má **patero moků** (...) Vítr (...) má **patero vanů** (Miltner 1990: 88 (67))

Byl nalezen také ojedinělý doklad, v němž je sledovaného typu číslovek užito pro jejich zvukovou podobu snad jako zaklínadla (459).

- (459) **Devatero desater a tisícero ster**,/takhle hustý ticho, takhle modrej podvečer,/ už slyším "ave, zdravas, Marie, tebe bych bral,"/devatero desater a plnej kriminál,/najdi mi tu směnku z naší banky Slávie/a holku, která jméno má Krvavá Marie. (Druhá tráva (68))

2.5 Závěr

V této kapitole jsme se věnovali číslovkám typu *čtvero* a *dvé* jako celému číslovkovému typu. Viděli jsme, že v rámci této skupiny číslovek je užitečné vydělit výrazy *dvé*, *tré*, *obé* od výrazů typu *čtvero*.

2.5.1 Výrazy *dvé*, *tré*, *obé*

Z první skupiny byl po prostudování spojování se JPP a významu vyloučen výraz *obé*, který v současnosti funguje výhradně jako číslovka druhová (stažený tvar číslovky *obojí*) – případně číslovkové zájmeno. Rys dvojný úhrnnosti obsahuje nezávisle na údajné příslušnosti k číslovkám typu *čtvero* a *dvé*.

U výrazů *dvé* a *tré* byly konstatovány rozdílné charakteristiky u přímých a nepřímých pádů. Tvary přímých pádů se jako substantivní výrazy pojí s GEN.PL jmen všech rodů (např.: „*dvé řek, sloupů, telátek; tré tříd, vozů, kachňátek*“, převažuje spojování se jmény s pravidelnou distribucí SG i PL). Zřídka se vyskytující tvary nepřímých pádů jsou adjektivní povahy a pojí se jen s M a N v SG („*ve dvém ohni*“). Tvary pro nepřímé pády tedy nedovolují spojování se stejnými jmény jako tvary pro pády přímé (*dvé řek*, ale **dvého řek*, **dvému řek* atd.). Na základě těchto skutečností nepovažujeme tvary nepřímých pádů za číslovky typu *čtvero*, ale za stažené tvary číslovek druhových.

Význam výrazů *dvé*, *tré* se od příslušných číslovek základních (*dva*, *tři*) liší jen stylovou platností. Výrazy *dvé* a *tré* se užívají k archaizaci nebo jiné aktualizaci textů a je pravděpodobné, že právě tato funkce působí, že i když už slovník Váši a Trávníčka z roku 1937 hodnotí tyto výrazy jako zastaralé, nezmizely ještě z užívání docela.

2.5.2 Výrazy typu *čtvero*

Druhá skupina číslovek typu *čtvero* a *dvé* tvoří homogenní celek. Výrazy typu *čtvero* se skloňují pravidelně jako *město* v SG (PL užívají výjimečně), výrazným rysem jejich morfologie je ustrnování v základním tvaru (NOM, který je homonymní s ACC) ve funkci všech pádů ostatních (např.: „*naučím tě tisícero věcem*“ místo *naučím tě tisícero věcí*).

Tvary typu *čtvero* mohou být v závislosti na kontextu vnímány buď jako jmenný tvar číslovky druhové pro NOM a ACC.SG.N (*čtvero prádlo*), základní tvar číslovky typu *čtvero* (*čtvero ročních období*), nebo SUBST s významem *čtyři zásady určitého typu* („*divácké čtvero*“). Všechny tyto tři typy užití je třeba od sebe oddělovat. V prvním typu je tvar *čtvero* užíván jako ADJ. Jeho rod, číslo a pád se řídí tvarem JPP. Podrobněji se tímto typem užití zabýváme v kapitole o číslovkách druhových. Také třetí typ užití má vyhraněnou slovnědruhovou charakteristiku. Výrazu *čtvero* se tu užívá jako pravidelného SUBST – má jeden rod, obě čísla, jeho tvar je řízen vyšší větou stavbou a běžně dochází k rozvíjení výrazu shodným přívlastkem. V druhém typu užití (*čtvero ročních období*) stojí výrazy typu *čtvero* z hlediska slovnědruhové příslušnosti na pomezí ADJ a SUBST. Právě na tento typ užití jsme se v této kapitole zaměřili.

Na SUBST pojmání číslovek úhrnných typu *čtvero* nejvýrazněji ukazuje jejich spojení se JPP v GEN.PL bez ohledu na stavbu zbytku věty. Substantivním znakem je také stálý rod výrazů typu *čtvero* bez závislosti na rodu JPP („*čtvero živlů, tváří, křídel*“ (SYN)) a možnost rozvíjet výrazy typu *čtvero* shodným přívlastkem („*celé patero jedů*“), i když je pravda, že tato možnost je užívána jen zřídka. K periférii SUBST výrazy typu *čtvero* řadí užívání pouze v SG. Naopak adjektivními znaky sledovaných výrazů je jejich ustrnování, které poskytuje prostor ke skloňování JPP v závislosti na vyšší větě stavbě (*za devatero horami, ne za devaterem hor*) a deklinování obou částí spojení (*o osmeru bubenících, ne o osmeru bubeníků* nebo *o osmero bubenících*). Adjektivní charakteristice odpovídá i význam sledovaných číslovek. Číslovky typu *čtvero* se tak nedají označit ani za jednoznačná SUBST, ani za jednoznačná ADJ. Tím je podle nás plně oprávněno jejich zařazování mezi číslovky nejen v sémantickém, ale i morfologickém slova smyslu.

Výrazy typu *čtvero* se spojují s celou škálou typů JPP podle užívaného čísla. Nejčastější je jejich spojování se jmény s běžnou distribucí SG a PL. V těchto případech se jedná buď o ustálená spojení a význam spojení číslovka typu *čtvero* + JPP je pak *skupina určitého počtu entit navzájem různého druhu* (*devatero řemesel*), nebo o spojení neustálená. V případě neustálených spojení byl význam úhrnnosti (*skupina určitého počtu entit navzájem různého druhu*) doložen zhruba stejně často jako význam prostého počtu („*devatero úzkých vysokých oken*“).

Nalezli jsme i značný počet případů spojení číslovek typu *čtvero* s pluralii tantum. Důvodem těchto užití je zřejmě průhlednější stavba a skloňování číslovek typu *čtvero* ve srovnání se jmennými i složenými tvary číslovek druhových, se kterými se pluralia tantum pravidelně pojí (*čtvero dveří x čtyřvery dveře, se čtverem dveří/čtvero dveřmi x se čtverými dveřmi*). Byly zaznamenány i ojedinělé případy spojení číslovek typu *čtvero* se jmény látkovými v plurálu („*dvanáctero mas*“). V těchto případech je význam výrazů typu *čtvero* zřetelně druhový, význam skupina ustupuje do pozadí.

Číslovky typu *čtvero* se pojí i se jmény označujícími sady entit (*oči, náušnice, boty atd.*). V těchto případech není často jisté, zda se počet vyjádřený číslovkou vztahuje na jednotlivé entity, nebo na celé sady, i když druhá možnost převažuje (*čtvero očí* použito pro význam *čtyři oči* i *čtyři páry očí*).

Pro celou skupinu výrazů typu *čtvero* platí, že její konstitutivní významový rys úhrnnosti, tedy povědomí o tom, že dané entity patří dohromady a každá je jiného druhu, se zřetelně projevuje jen u velmi omezeného počtu ustálených spojení (*čtvero ročních období, devatero řemesel*). U spojení neustálených je tento významový rys k zachycení stejně často jako význam prostého počtu. Je třeba si uvědomit také to, že významový rys skupina i významový rys různé druhy entit ve skupině jsou přítomny u různých spojení s různou silou. Velmi zde záleží na povaze daných entit.

I když tedy svébytný sémantický potenciál u číslovek typu *čtvero* nacházíme, je nutné říci, že není v nadpoloviční většině případů užití zřetelně přítomen. Z tohoto důvodu jsme se v této kapitole důsledně drželi pojmenování *výrazy/číslovky typu čtvero a dvě* a nepoužívali jsme termínu číslovky úhrnné, protože nepokládáme za vhodné pojmenovávat skupinu číslovek se značně nevyhraněným významem názvem utvořeným na sémantickém základě.

3 Číslovky druhové

3.1 Úvod

V této kapitole se budeme zabývat číslovkami typu *dvoje* a *dvojí*, tedy číslovkami, které se v češtině označují jako druhové a primárně se využívají k označování počtu druhů. Ke JPP se tyto číslovky připojují pravidelně jako adjektiva. Jejich výraznou charakteristikou je paralelní užívání dvou skupin tvarů. Číslovky druhové mají jednak tvary složené, skloňované naprosto pravidelně podle vzorů *jarní* a *mladý* (*dvojí, čtvery*), jednak tvary *jmenné* (*dvoje, čtvery*), které netvoří úplné paradigma. Jmenné tvary číslovek druhových se od tvarů složených někdy oddělují a označují se jako číslovky souborové. V průběhu této kapitoly uvedeme nejprve přehled a zhodnocení názorů na tuto skupinu číslovek a poté budeme analyzovat její současné užívání z několika úhlů. První oblastí, na kterou se zaměříme, bude frekvence výskytu jednotlivých zástupců a doložení tvarů pro jednotlivé pády a rody v obou tvarových soustavách. Následně budeme charakterizovat spojování jednotlivých zástupců s různými kategoriemi JPP a podrobně se budeme věnovat i významu těchto spojení. Přestože totiž doménu významu číslovek druhových tvoří vyjadřování počtu druhů, vyskytují se tyto číslovky v češtině pravidelně i ve významech jiných. Kapitulu zakončíme přehledem jevů spojených se zapojením skupiny číslovka druhová + JPP do vyšší větné stavby a zhodnocením stylistické platnosti jednotlivých zástupců číslovek druhových.

3.2 Přehled problematiky v základních jazykových příručkách

Na rozdíl od číslovek typu *čtvero* a *dvé* je skupina číslovek druhových vydělována mezi číslovkovými typy pravidelně a všechny sledované jazykové příručky uvádějí její charakteristiku. *Tabulka 28* tyto náhledy shrnuje.

Gebauer (1925: 146–147, 320–321)	Číslovky druhové „znamenají dílem druh (...), dílem pak vyslovují prostě jen číslo (jako číslovky základní), např.: <i>dvoje vrata, patery hodiny</i> .“ (320) Užívají se: k počítání druhů – <i>dvoje sukno, osmeři křesťané</i> ¹⁰⁵ , k počítání předmětů abstraktních – <i>trojí pokora, máme sedmeru příčinu</i> (neutra podle vzoru <i>stavení</i> „mívají při sobě číslovku druhovou při významu abstraktním i konkrétním“ (321) – <i>troje mínění, patero kázání</i>), předmětů „skupených“ a hromadných – <i>jedny kacíře přehádal, dvoje vojsko, ku paterému lidu</i> , předmětů pomnožných – <i>dvoje vrata, patery hodiny</i> Dá se jimi vyjádřit „číslo v povaze jména podstatného“ (321) – <i>jedno ze dvého, z toho čtverého</i> .
----------------------------------	--

¹⁰⁵ Příznačné je, že význam tohoto spojení je v závorce vysvětlen. „=osmerého vyznání“ (Gebauer 1925: 321)

	<p>Začínají číslovkou <i>jeden</i>. Pluralia tantum se pojí obvykle se jmennými tvary číslovek druhových.</p>
Trávníček (1948: 536– 537, 1951: 1188–1189)	<p>„Vyjadřují různost vlastností, povahy, rázu, druhu...“ (1188) „Ve spojení se jmény pomnožnými užívá se jen tvarů jmenných, a to i ve významu nedruhovém.“ (537) V platnosti číslovek základních se užívají u pluralií tantum – <i>patery šaty</i>, „vesměs při substantivech hromadných a látkových“ – <i>dvojí uhlí, trojí/troje loďstvo</i>, „hojně u jmen znamenajících nějaký celek“ – <i>dvoje boty, troje včely</i>, „často u jmen pomyslných“ – <i>dvojí prospěch, obyvatelstvo trojí národnosti</i>. (1188–1189) K hodnotě 1 neexistuje druhový tvar, užívá se tvaru <i>jeden</i>.</p>
Havránek – Jedlička (1986: 212)	<p>„Číslovky druhové označují počet (množství) druhů (...). Ve spojení s podstatnými jmény pomnožnými, hromadnými a abstraktními označují číslovky druhové pouhý počet místo číslovek základních, jako <i>dvoje dveře, trojí včelstvo, dvojí stanovisko, patero dveří</i>¹⁰⁶ apod.“</p>
Komárek (2006: 64–66)	<p>Číslovky druhové udávají „počet druhů, tj. kvalitativně rozlišených podtříd uvažované třídy objektů.“ (65) Užívají se po nich JPP v SG i PL. „Je-li substantiva užito v druhovém, generickém významu, je možný singulár i plurál bez podstatného významového rozdílu. (...) Je-li substantiva užito ve významu individuálním, je možný jen plurál.“ (65) U substantiv hromadných, látkových a abstraktních mohou stát jen číslovky druhové. Číslovky druhové ve spojení s pomnožnými jmény „suplují číslovku základní.“ (65) Ve stejné funkci se uplatňují i u substantiv jako <i>boty, rukavice</i> atd. („substantiva jsou zde rovněž pomnožná – jejich význam (...) – se nekryje s plurálem substantiv <i>bota, náušnice</i>...“ (65)) Rozdíl mezi složeným a jmenným tvarem se u pluralií tantum užívá k rozdílu počet druhů x počet kusů. Číslovka <i>jeden</i> je prvním členem řady číslovek základních i druhových.</p>
Šmilauer (1974: 198–199)	<p>Vyjadřují počet druhů nebo „ve zvláštních případech prostě počet.“ (199) „Druhové číslovky, <i>dvoje, dvojí, patery</i>, zastupují základní u pomnožných (<i>troje dveře, dvojí hodinky, devatery vánoce</i>), u hromadných, skupinových, látkových (<i>dvojí uhlí, patery střevice, obojí ocel</i>), u abstraktních (<i>dvoje neštěstí, trojí zlo</i>).“ (198) Tvar <i>jeden</i> má i druhovou platnost. Číslovky druhové mají složené i jmenné tvary (<i>dvoje včelstvo, čtveru věc, patero sukno, sedmery věci, patera sukna</i>). „Jmenných tvarů se užívá zvláště ve významu číslovek základních (...), složených ve významu druhovém.“ (199) Je rozdíl <i>dvoje kamna</i> (dva kusy) a <i>dvojí kamna</i> (dva druhy).</p>
MČZ (1986: 115, 118–120)	<p>Číslovky druhové „udávají počet druhů jevu označeného substantivem, s nímž se spojují.“ (119) Užívají se ve spojení se jmény počítatelnými, látkovými (<i>dvojí víno</i>), abstraktními (<i>dvojí láska</i>), hromadnými (<i>dvojí mládež</i>). Počítatelná jména jsou po číslovce druhové vždy v PL (výjimkou jsou počítatelná abstraktní), nepočítatelná v SG. U abstraktních počítatelných jmen se vyskytuje konkurence mezi užitím číslovky druhové se JPP v SG a číslovky základní se JPP v PL. Začínají až číslovkou <i>dvojí</i> Druhové číslovky <i>sterý, tisícery</i> znamenají „blíže neurčený velký počet“ – tedy prostý počet, „rozdíl druhový by tu ani neměl smysl.“ (120) Číslovky druhové jsou i neurčité – u abstrakt se vyskytují i v nedruhovém významu (<i>několikerým způsobem x několikeré napomenutí</i>). Úplnostní číslovky <i>obojí</i> se užívá druhově i nedruhově. Vedle číslovek druhových se vymezují i číslovky souborové – „udávají počet souborů jevu označeného substantivem, s nímž se spojují.“ (118) Užívají se v naprosté většině případů se JPP v PL (<i>troje klíče, čtvery zápalky</i>), ale mají i singulárové tvary. „Těchto singulárových tvarů se užívá jen u substantiv, která sama označují soupravy, tj. speciální soubory dispozičních předmětů; nemívají plurál a kusově se nepočítají.“ Jim podobná jsou jména pro zařízení a jména látková. Se SG tvarem jsou uvedeny jako souborové tyto doklady: <i>dvoje prádlo, dvoje řízení, dvoje máslo, dvoje mazání</i>, v charakteristice gramatických prostředků číslovek souborových jsou</p>

¹⁰⁶ Mezi číslovkami druhovými je tedy uvedena i číslovka typu *čtvero*. V přehledu skloňování se všechny číslovky druhové považují za ADJ.

	<p>uvedena spojení <i>patera (mouka), patero (jídlo)</i>. U nečetných kombinovaných číslovkových výrazů jen možný jen tvar typu <i>dvaadvacaterý</i>. Vyskytují se i souborové číslovky neurčité (<i>několikery, kolikery, tolikery</i>).</p> <p>U číslovek základních je uvedeno: „Ve spojení se substantivy pomnožnými (pluralii tantum) se vyjadřuje prostý počet jednotlivých jevů číslovkami <i>jedny (kleště), jedna (kamna), dvoje, troje, čtyři, několikery</i> atd., tedy číslovkami, jež jinak primárně vyjadřují počet souborů. Prostý počet, nikoli počet druhů také nejčastěji vyjadřují číslovky druhové vysokých hodnot, např. <i>steré pozdravy, tisíceré díky</i> (počet sám je tu ostatně jen zdvořilostní nadsázkou).“ (115)</p>
ČŘJ (2000: 216–217)	<p>Jako zvláštní číslovkový typ se vedle číslovek druhových vymezují i číslovky souborové (<i>dvoje, čtvero, paterý, čtvera</i>). Číslovky souborové se užívají u pluralii tantum ve významu číslovek základních. Je rozdíl <i>trojí kleště (3 druhy) x troje kleště (3 nástroje)</i>.</p>
PMČ (2003: 303–304, 306–309)	<p>„Vznikly jako číselné označení počtu druhů (...) <i>dvojí (obojí) metr, troje/trojí jablka</i>.“ (304) Jmenná forma druhových číslovek označuje počet u jmen pomnožných. „Jde tu tedy o číslovku významem základní.“ (304) Uvedeny i u číslovek základních – ve spojení s pluralii tantum v nepřímých pádech „bývají číslovky <i>dvoje, oboje, troje</i>...nahrazeny tvary číslovek <i>dva, oba, tři</i>...: <i>Přilož do obou kamen</i>.“ (303)</p>

Tabulka 28: Přehled náhledů na číslovky druhové ve vybraných novočeských jazykových příručkách od začátku 20. století

Tabulku 28 je před shrnutím jednotlivých náhledů třeba doplnit o morfologické a syntaktické charakteristiky, které jsou ve sledovaných příručkách u číslovek druhových rozeznávány. Jejich přehled je uveden v Tabulce 29.

	morfologické a syntaktické charakteristiky
Gebauer	<i>dvojí, trojí, obojí</i> jako <i>pěší</i> <i>dvoje, troje, oboje</i> v NOM a ACC SG i PL podle <i>náš</i> a <i>můj</i> , ¹⁰⁷ v ostatních pádech podle <i>pěší</i> <i>čtverý</i> atd. má tvary podle <i>dobrý</i> (plné paradigma), pro NOM a ACC v obou číslech i tvary jmenné podle <i>dobr</i> ¹⁰⁸
Trávníček	pravidelná ADJ uvedeny jmenné tvary v SG a PL pro NOM a ACC měkkého (<i>dvoje</i>) i tvrdého typu (<i>čtvery</i>) včetně tvarů <i>čtveři</i> a <i>dvoji</i>
Šmilauer	složené tvary podle <i>mladý</i> a <i>jarní</i> plné paradigma jmenné tvary jen NOM a ACC obou čísel kromě tvaru pro SG.M a PL.M.ANIM u tvrdého typu, o měkkém typu žádná explicitní zmínka
Havránek-Jedlička	V NOM a ACC.PL mají jmenné tvary vedle tvarů složených „jen řídčeji však v čísle jedn. (kromě 1. a 4.pádu jedn. č. rodu mužského).“ (216) V přehledu tvarů je uveden i tvar <i>dvoji</i> pro ACC.SG.F.
Komárek	ADJ, uvedeno pouze v tabulkách bez komentáře (71)
MČZ druhové	pravidelná ADJ ve všech pádech kromě NOM ¹⁰⁹ společné tvary s číslovkami souborovými
MČZ souborové	užívají nejčastěji PL v SG jen tvary pro F, N (<i>dvoje prádlo, patera mouka</i>) nepřímé pády mají společné tvary s číslovkami druhovými ¹¹⁰

¹⁰⁷ Uvádí i tvary pro NOM a ACC.SG.M – *dvůj, trůj, obůj* – konstatuje, že se jich už neužívá. Nijak nekomentuje případné významové rozdíly mezi spojeními *dvoje sukno – dvojí sukno – dvoje sukna – dvojí sukna*, které uvádí jako příklady. Jmenné tvary pro NOM.PL.M.ANIM (*dvoji činové*) a NOM.SG.F (*dvoji věc*) uvádí v přehledu bez poznámky o obvyklosti užívání.

¹⁰⁸ Tvary *pater (stav)* a *pateři (stavové)* označuje jako zastaralé.

¹⁰⁹ Nenacházíme důvod, proč není uveden zároveň ACC.

¹¹⁰ Doslovně se zde uvádí „souborové číslovky *patera (mouka), patero (jídlo)* nemají tvary pro maskulinum sg a tvary pro G, D, L, I mají společné s číslovkami druhovými *paterý, paterá, pateré*; protože význam tvarů *paterých, paterým, paterými* se postupně absolutizuje jako druhový, omezuje se tím pád souborových číslovek vlastně jen na N a A.“ (MČZ 1986: 125) Jednotlivé body tohoto tvrzení budeme probírat v průběhu celé kapitoly.

	v přehledu skloňování uvedeny jen jmenné tvary pro PL, o tvarech singulárových není zmínka
ČŘJ druhov ^é	zčásti vyjadřují rod ¹¹¹ skloňují se zcela jako ADJ podle <i>mladý a jarní</i>
ČŘJ souborové	zčásti vyjadřují rod zvláštní adjektivní skloňování – krátké tvary v NOM a ACC, ostatní dlouhé, nejsou uvedeny konkrétní příklady, nerozlišuje se mezi plurálovými a singulárovými tvary
PMČ	pravidelná ADJ u číslovek se jmény souborů a pluralii tantum tvary smíšené – NOM a ACC i jmenné tvary, ostatní pády pouze složené o jmenných tvarech v SG se nezmiňuje

Tabulka 29: : Přehled morfologických a syntaktických charakteristik číslovek druhových ve vybraných novočeských jazykových příručkách od začátku 20. století

Nejdůležitější tvrzení obsažená v Tabulkách 28 a 29 je možné stručně shrnout v několika bodech.

1. Číslovky druhové se užívají se všemi kategoriemi JPP podle čísla. Ve spojení se jmény s pravidelnou distribucí SG a PL vyjadřují nejčastěji význam počtu druhů. Ve spojení se jmény s okrajovou distribucí čísla (jména látková, hromadná, jména užívající převážně PL, pluralia tantum) se číslovky druhové užívají často i ve významu prostého počtu.
2. Zástupci číslovek druhových jsou jednak výrazy s určitou číselnou hodnotou (*dvoji, trojí*), jednak i výrazy neurčité. Význam neurčitého počtu je připisován nejen druhovým tvarům neurčitých číslovek základních *několikerý, tolikerý a kolikerý*, ale i číslovkám *sterý, tisícery*.
3. Nejnížší číselnou hodnotou, kterou může vyjadřovat druhový tvar číslovky je hodnota 2. Pro pojmenování jednoho druhu se specifický tvar nevytvořil a užívá se tvarů číslovky základní *jedna*.¹¹²
4. Číslovky druhové mají jmenné i složené tvary. Zatímco o jmenných plurálových tvarech číslovek druhových (*dvoje, čtvery*) se zmiňují všechny sledované příručky, jmenné tvary singulárové (*dvoje, čtvero*) jsou připomenuty jen v některých z nich a jejich užívání je jen nedostatečně ilustrováno. Jmenné tvary obou čísel se podle sledovaných jazykových příruček vyskytují pouze v přímých pádech. Složené tvary tvoří plné adjektivní paradigma.
5. Jedinou skupinou jmen, se kterou se pravidelně užívají jmenné tvary číslovek druhových, jsou pluralia tantum. Ve spojení s pluralii tantum existuje možnost pomocí složeného a jmenného tvaru číslovky druhové vyjádřit diferenci ve významu – *dvoje dveře* = dvě entity, *dvoji dveře* = dva druhy entit.
6. Všechny sledované příručky zařazují číslovky druhové k morfologickým ADJ.

Ve většině odborné literatury se o číslovkách druhových pojednává jako o celku. V MČ2 a ČŘJ¹¹³ jsou jisté tvary číslovek druhových vyděleny do samostatného číslovkového typu – číslovek souborových. Podle K. Hausenblase, který je autorem tohoto dělení, vyjadřují číslovky souborové „počet souborů jevu označeného substantivem, s nímž se spojují.“ (Hausenblas in MČ2 1986: 118) Za zástupce číslovek souborových považuje (soudě podle dokladů, které uvádí)

¹¹¹ Tuto charakteristiku nacházíme u jmenných i složených tvarů číslovek druhových v oddíle o gramatických kategoriích jmen. (ČŘJ 2000: 160) V oddíle o skloňování číslovek je uvedeno, že číslovky druhové jsou pravidelná ADJ.

¹¹² U hodnoty 1 tedy neexistuje rozdíl mezi tvarem pro prostý počet a počet druhů. Proto v této kapitole s číslovkou *jedna* nepracujeme.

¹¹³ Souborové číslovky jsou pouze zmíněny mezi ostatními druhy číslovek a ilustrovány několika příklady (viz Tabulka 28), nic bližšího se zde neuvádí. Proto se budeme nadále zabývat pouze pojetím K. Hausenblase.

všechny jmenné tvary číslovek druhových. Toto vymezení zvláštního číslovkového typu je dle nás nepřesné v několika ohledech.

1. Zatímco ve spojení s konkrétními JPP v PL jsou tvary jako *dvoje, čtyry* užity skutečně ve významu počtu souborů (*dvoje klíče, troje sirky, čtyry ponožky*), ve spojení s plurálovými tvary jmen abstraktních (*dvoje standardy, podmínky, troje ceny* atd.) je silně přítomen význam počtu druhů. Hausenblas plurálové tvary jmen abstraktních na rozdíl od jmen konkrétních v příkladech neuvádí.
2. Jmenné tvary číslovek druhových se vyskytují i se JPP v SG. Hausenblas k charakteru těchto jmen uvádí, že „singulárových tvarů se užívá jen u substantiv, která sama označují soupravy, tj. speciální soubory dispozičních předmětů; nemívají plurál a kusově se nepočítají: *Vezmi si dvoje teplé prádlo* (dvě soupravy příslušných oděvních součástí). Podobně je tomu u substantiv označujících aparatury, zařízení apod.: *V letadle je dvoje řízení* (jedno je rezervní), a u substantiv vlastně látkových, braných však ve významovém odstínu 'určité množství látky v uzuálním prodejním balení, plnění atp.', např. *V zásuvce máš ještě dvoje mazání, nekupuj si nové* (tj. dvě lahvičky, krabičky) a i *V ledničce je dvoje máslo.*“ (MČ 1986: 118) Uváděná jména (*prádlo, řízení, mazání a máslo*) se sice s poměrně vysokou mírou abstrakce za soubory považovat dají, ale kdybychom se chtěli důsledně držet Hausenblasova vymezení číslovek souborových jako tvarů typu *dvoje, čtyry*, museli bychom jako soubor označit i taková jména jako *občanství, řešení, komnata, hříště* nebo *maso*, protože také tato jména se v našem materiálu objevila ve spojení se jmennými tvary číslovek druhových.¹¹⁴ Navíc ani ve spojení se JPP v SG není vždy přítomen význam prostého počtu, ale mnohdy nacházíme i význam druhový (spojení jako *dvoje řešení, dvoje občanství* znamenají už kvůli povaze JPP *dva druhy řešení, dva druhy občanství*).

Hausenblasovo vymezení číslovek souborových tedy považujeme za nepřesné jednak kvůli významu číslovkových tvarů (se jmennými tvary číslovek druhových se setkáváme i ve významu druhovém, nejen ve významu prostého počtu souborů), jednak kvůli předpokladu, že po jmenných tvarech číslovek druhových se vyskytují pouze jména souborů. Za přesnější tedy pokládáme držet se tradičního názvu číslovky druhové a v jeho rámci rozlišovat jmenné a složené tvary, neboť jejich užívání se skutečně v mnoha ohledech liší. Rozdíl mezi jmennými a složenými tvary však nespočívá jednoduše v tom, že by se jmenných tvarů užívalo vždy ve významu prostého počtu a složených ve významu počtu druhů. Situace je složitější. Budeme se jí podrobně věnovat v průběhu této kapitoly.

3.3 Tvary a jejich původ

U číslovek druhových se paralelně užívají dva soubory tvarů. Tvary složené (*dvojí, několikerý*) tvoří ze systémového hlediska plné paradigma, tvary jmenné (*dvoje, několikerý*) existují pouze v určitých pádech a jsou omezeny i rodově. Původními tvary druhových číslovek jsou tvary jmenné, tvary složené se k nim začaly dotvářet později. O stáří tohoto procesu svědčí zejména to, že ani v nejstarších textech nejsou jmenné tvary kompletně doloženy pro všechny pády a jsou nahrazeny tvary složenými (viz Gebauer 1960: 269–271, 499–504).

¹¹⁴ Přesné doklady jsou uvedeny na příslušných místech.

3.3.1 Jmenné tvary

Jmenné tvary číslovek druhových se z hlediska typu skloňování dělí na dvě skupiny. Tvary číslovek *dvoje, troje, oboje* jsou tvary původního zájmenného skloňování, tvary jako *čtvero* nebo *čtvery* náležejí k původnímu jmennému o-kmenovému a a-kmenovému skloňování.

3.3.1.1 Původní zájmenné skloňování

Z tvarů původní ho zájmenné skloňování¹¹⁵ se do nové češtiny dochovaly tvary pro NOM a ACC všech rodů v PL (*dvoje klíče, ponožky, skripta*) a tvary pro NOM a ACC.N.SG (*dvoje paroží, oboje mínění*). Karel Hausenblas (MČZ 1986: 118) předpokládá zachování původního zájmenného tvaru i pro NOM.SG. F. V našem materiálu byl však nalezen pouze jeden doklad, který je navíc z více než sto let starého textu (460).

(460) "Dvoje práce roste pod našima rukama: práce pro čas a pro věčnost." Ví, že "myšlenky nechávají za sebou ohňové čáry svého letu, viděné na celé zeměkouli". (Březina (72))

V Gebauerově, Trávníčkově a Havránkově mluvnici (viz *Tabulku 28*) se setkáváme s tvrzením, že se zachoval i tvar pro ACC.SG. F (*dvoji*). První dvě z těchto příruček uvádějí dochování tvaru pro NOM.PL.M.ANIM (*dvoji*). Ani na jeden z těchto tvarů nebyl v námi prozkoumaném materiálu nalezen žádný doklad.

Tvary pro NOM/ACC.SG.F (*dvoje, dvoji*) a NOM.PL.M.ANIM (*dvoji*) pokládáme tedy za zaniklé.

3.3.1.2 Původní o- a a-kmenové skloňování

Z původních tvarů číslovek typu *čtver, tedy z tvarů původního o- a a-kmenového skloňování,¹¹⁶ se zachovaly tvary pro NOM a ACC. PL všech rodů (*čtvery sandály, náušnice, čtvera kamna*). Tvar pro NOM a ACC.PL.N (*čtvera*) je však doložen mnohonásobně hůře než tvary pro ostatní rody. V korpusu SYN i na internetu bylo nalezeno pouze osm dokladů původního tvaru. Počítají-li se JPP v PL.N (*kamna, vrata, dvířka, skripta* atd.) pomocí jmených tvarů druhových číslovek, užívá se k tomu většinou již tvaru pro M a F (*čtvery*). Tuto většinovou situaci ukazuje příklad (461)

(461) *roztápějte denně od září do května osmery kamna* (SYN)

Kromě těchto původních plurálních tvarů jsou zachovány i některé tvary pro SG. Nejlépe doložen je tvar pro NOM a ACC.SG.N, jeho jednoznačné užití je uvedeno v příkladu (462).

(462) *pečivo upekla sama devatero* (SYN)

¹¹⁵ Pro ilustraci uvádíme paradigma číslovek *dvój, trój, obój* sestavené na základě Gebauerových dokladů. (Gebauer 1960: 499–504) Přehled má pouze přiblížit původní skloňování těchto číslovek a neklade si žádné nároky na historickou věrnost, co se pravopisné podoby a skutečného doložení příkladů týče. **trój stav** – trojeho stavu – trojemu stavu – trój stav – o trojem stavě - trojím stavem, troje stavy – trojich stavů – trojím stavům – troje stavy - o trojich stavech – s trojimi stavy
dvoje sukno – dvojeho sukna – dvojemu suknu – dvoje sukno – o dvojem sukně – dvojím suknem
troje věc – trojí věci – trojí věci – trojí věc – trojí věci – trojí věci

¹¹⁶ Za stejným účelem uvádíme i paradigma číslovky typu *čtver* v SG. V PL jsou tyto tvary doloženy od nejstarších dob pouze v NOM a ACC, v ostatních pádech mají tvary složené (viz Gebauer 1960: 269). **čtver obyčej** – čtvera obyčeje – čtveru obyčeji – čtver obyčej – o čtveře obyčeji – se čtverem obyčejem
čtvero kněžstvo – čtvera kněžstva – čtveru kněžstvu – čtvero kněžstvo – o čtveře kněžstvu – se čtverem kněžstvem
čtvera věc – (od) čtvery věci – čtveře věci – čtveru věc – o čtveře věci – se čtverou věci

Kromě takovýchto jednoznačných dokladů je jmenný tvar pro NOM/ACC.SG. N doložen i doklady nejednoznačnými. U číslovek typu *čtvero* a *dvě* jsme se zmínili, že u jmen skloňovaných podle vzoru *stavení* pádová homonymie často zastírá, jaký tvar JPP se v daném případě vyskytuje, a znemožňuje tak jednoznačnou interpretaci číslovkového tvaru. Ve spojeních jako *několikero zlepšení* je JPP buď v GEN.PL a jedná se o číslovku typu *čtvero* (*několikero zlepšení* jako *devatero dětí*), nebo je JPP v NOM.SG a jedná se o jmenný tvar číslovky druhové pro NOM.SG.N (*několikero zlepšení* jako *devatero pečivo*). Tato dvojí možná interpretace podle našeho názoru přispívá ke skutečnosti, že NOM a ACC.SG.N je nejlépe doloženým jmenným tvarem číslovek druhových v SG.

Homonymní s doklady číslovek typu *čtvero* jsou i vyjádření v příkladech (463)–(467). Ani zde nelze z tvaru JPP jednoznačně určit, o jaký pád se jedná, a doklady tak není možné přiřadit ani k číslovkám druhovým, ani k číslovkám typu *čtvero*.

- (463) *moje žena bude po odeznění **čtvera** **pípnutí** neméně pohotová a rychlá.* (SYN)
 (464) *Svatojánská noc plná pověr se sbíráním **sedmera kvítí*** (SYN)
 (465) *patří někam **k desateru příkázání*** (SYN)
 (466) *na jedné fakultě může jedna katedra existovat i **ve čtveru vydání*** (SYN)
 (467) *je to obsaženo **v desateru příkázání**, v zákonech, v zásadách etiky* (SYN)

V dokladech (463)–(467) jsou zachovány původní jmenné tvary číslovek druhových pro GEN.SG.N ((463) a (464)), DAT.SG.N ((464)) a LOC.SG.N. ((466) a (467)). Je možné, že právě takovéto doklady přispívají k tomu, že jsou v češtině dodnes (i když v malé míře) zastoupena taková užití tvarů číslovek druhových jako (468) a (469).

- (468) *čtyři podlaží odpovídají **čtveru duševnímu soustředění** řečenému nehmotné* (SYN)
 117
 (469) *Kněží mají v tomto dni mluvit lidem o velikém a nevyčerpatelném **čtveru Božím milosrdenství***. (anonymní původce (73))

Doklad (468) je jednoznačným užitím jmenného tvaru číslovky *čtverý* v **DAT.SG.N**, doklad (469) ukazuje jednoznačné užití této číslovky v jmenném tvaru v **LOC.SG.N**. V obou dokladech je jménem počítaného předmětu SUBST skloňované podle vzoru *stavení*, což podporuje naši domněnku o zachování jmenných tvarů v SG.N právě díky paralelnosti s doklady užití číslovek typu *čtvero*.

Zatímco NOM.SG.N (*čtvero*) je ve jmenném skloňování číslovky typu *čtverý* doložen poměrně hojně, tvar pro NOM.SG.M (*čtver*) neexistuje v češtině již dlouho a **NOM.SG.F** je v našem materiálu doložen pouze jedním dokladem (viz (463)).

- (470) *Po večeri jsme malovali obraz na téma "My jako tým" a potom jsme hráli hru "**Třináctera komnata**".* (Voříšek (74))

Tvary pro NOM.SG jmenného skloňování číslovek typu *čtverý* tedy můžeme považovat za úplně (*čtver*) nebo téměř zaniklé (*čtvera*) s výjimkou tvaru pro střední rod, který se drží v jazykovém povědomí zřejmě pro svou homonymii s číslovkami typu *čtvero*.

Lépe než NOM je pro tvary **SG.F** doložen **ACC**. S jeho užitím se setkáváme v textech velmi různého charakteru a je tedy možné, že povědomí o něm je v češtině poměrně silné (viz (471)–(476)).

¹¹⁷ Tento doklad byl jako ilustrace uveden i u číslovek typu *čtvero* pod číslem (357).

- (471) *románová situace má tak **čtveru** dějovou a navzájem se prolínající líc* (SYN)
 (472) *mělo to **sedmeru** a **devateru** působnost* (SYN)
 (473) *překroč **řeku sedmeru**, obejdi hájek lesních víl,* (Divoska (75))
 (474) *Impresionistický způsob malby (...) přinášel **čtveru** výhodu...* (anonymní původce (76))
 (475) *kromě vojáků mají **čtveru** policii, jednu se samopaly* (anonymní původce (77))
 (476) *Pojďme se podívat do podtutelovaného paneláku, za **devateru** prožranou zed' ...* (Máca (78))

Posledním, pouze nedostatečně doloženým tvarem je **GEN.SG.M.INANIM**. V našem materiálu byl nalezen celkem třikrát, ve všech dokladech se pojil se stejným JPP (viz (477)–(479)).

- (477) *Nalezeny kosti zvířat ochočených i divokých (jelena, srnec, **čtvera** druhu skotu, dvou druhů prasete, ovce, psa...) (Dolejší (79))*
 (478) *Rozkoše jsou **čtvera** druhu, praví moudří: ze zvyklosti z obraznosti, z přesvědčení, hlavně smyslna je rozkoš.* (anonymní původce (80))
 (479) *13°pivo Černý anděl Vařeno vlastní recepturou ze **čtvera** druhu sladu.* (anonymní původce (81))

Vzhledem k tomu, že doklady pochází od různých původců a byly použity v textech velmi různých žánrů (populárně historický průvodce krajem, překlad Kámasútry, inzerát na pivo), můžeme snad soudit na spojení, které v tomto tvaru ustrnulo.

Při analýze materiálu jsme se také setkali se čtyřmi doklady užití jmenného tvaru se JPP **M.ANIM v NOM.PL** (viz (480)–(483)). Protože náležitý tvar pro tuto funkci (*dvoji, čtveři*) zanikl, je v těchto případech užito tvaru základního pro **NOM.PL.M** (*dvoje, čtvery*).

- (480) *V úterý se (...) svěřili **dvoje** bezradní rodiče.* (SYN)
 (481) *Do Zákopů jezděj **dvoje** různý **kolotočáři**, voboje mají jednu střelnici, řetízkovej kolotoč a houpačky.* (SYN)
 (482) *zbývají nám už jen **troje** **Bubeníči**.* (anonymní původce (82))
 (483) *V oblasti naší tisícileté domoviny žijí **čtvery** **pastýřští psi** charakteristického druhu, a to jsou: 1. komondor, 2. kuvasz, 3. puli a 4. pumi.* (Hrůza (83))

Tyto doklady svědčí o ztrátě pojmu o rodu u jmenných tvarů číslovek druhových v PL. Zvláště výrazným dokladem je v tomto ohledu doklad (483).

3.3.2 Složené tvary

Oba typy původního skloňování číslovek druhových byly postupně nahrazovány tvary složenými. Jedná se jednak o tvary podle vzoru *jarní* (*dvojí, trojí, obojí*), jednak podle vzoru *mladý* (*čtverý* atd.) Předpokládá se, že tyto složené tvary číslovek druhových tvoří plné paradigma. Z běžného pozorování současné češtiny lze však usoudit, že některé složené tvary číslovek druhových se vyskytují velice zřídka. Proto byla provedena podrobná analýza materiálu jak v korpusu SYN, tak na internetu. I při velkém počtu dokladů (např. homonymie tvarů pro jednotlivé pády či rody) jsme prohledávali všechny nalezené doklady. Doložené tvary složeného skloňování jednotlivých zástupců číslovek druhových uvádíme v *Tabulce 30a* pro SG a *Tabulce 30b* pro PL. Šedě podbarvené jsou buňky tvarů, které byly nalezeny ve více případech než jen v jednom. Byl-li tvar dohledán pouze jednou, je buňka vyplněna diagonálním šrafováním. Buňky vyplněné svislým šrafováním reprezentují tvary, pro něž byl nalezen pouze

jeden doklad z nespisovné podoby jazyka („paterý hodiny,“ „devaterý hory“ (SYN)) a doklad INSTR.PL.N, u něhož byl nalezen pouze doklad s nenáležitým tvarem JPP (484).

(484) *Jižně od Staré planiny leží lesnatá Sredna Gora (Středohoří). Mezi **obojími pohoří** se vytváří jedinečné klima, kde se pěstuje proslulá růže – symbol Bulharska. (anonymní původce (84))*

Tvary reprezentované bílými buňkami nalezeny nebyly.

	SG																	
	NOM			ACC			GEN			DAT			LOC			INSTR		
	M	F	N	M	F	N	M	F	N	M	F	N	M	F	N	M	F	N
dvojí																		
trojí																		
obojí																		
čtverý																		
paterý																		
šesterý																		
sedmerý																		
osmerý																		
devaterý																		
desaterý																		
sterý																		
tisícový																		
několikový																		
kolikový																		
tolikový																		

Tabulka 30a: Doložení složených tvarů číslovek druhových v SG v korpusu SYN a v internetových zdrojích

	PL																	
	NOM			ACC			GEN			DAT			LOC			INSTR		
	M	F	N	M	F	N	M	F	N	M	F	N	M	F	N	M	F	N
dvojí																		
trojí																		
obojí																		
čtverý																		
paterý																		
šesterý																		
sedmerý																		
osmerý																		
devaterý																		
desaterý																		
sterý																		
tisícový																		
několikový																		
kolikový																		
tolikový																		

Tabulka 30b: Doložení složených tvarů číslovek druhových v PL v korpusu SYN a v internetových zdrojích

Z tabulek je patrné, že větší rozmanitost složených tvarů číslovek druhových je doložena v SG než v PL. Dále je z analýzy zřejmé, že z číslovek určitých se užívají v plné šíři hlavně první dvě (*dvojí, trojí*) a že stejně hojně zastoupení tvarů mají pak už jen číslovky neurčité. Tvary číslovek *čtverý až desaterý*, na kterých se nejčastěji ilustrují paradigmatata složených tvarů číslovek druhových, nejsou doložena skoro vůbec.

Do *Tabulky 30* jsme nezahrnuli tvary pro **M.ANIM**, protože se možnost jejich užití ze systémového hlediska liší u číslovek skloňovaných podle vzoru *jarní* a u číslovek skloňovaných podle vzoru *mladý*.

U číslovek *dvojí, trojí, obojí* je jediným výhradně mužským životným tvarem ACC.SG. Tento tvar je doložen šestkrát v korpusu SYN a jednou na internetu.¹¹⁸ Toto užití přibližují doklady (485)–(487).

- (485) *Podzemní umístění knihovny vyřazuje dvojího nepřítele: denní světlo a prach...* (SYN)
(486) *měla (...)listinu přijmout, neboť by dvojího kandidáta volební komise stejně vyškrtla* (SYN)
(487) *Přeji vám všem, aby víra v Boha Jediného a Trojího vlévala každému jedinci a každému společenství vroucnost lásky a naděje, radost ze vzájemné bratrské lásky a z pokorné služby druhým.* (Benedikt XVI. – Glaser (85))

U tvrdého typu složeného skloňování je zřetelně odlišným tvarem rodu mužského životného NOM.PL. U typu měkkého toto rozlišení chybí („*devaterí kurfiřtové*“ (Gebauer 1960: 271) a *devateré lesy*, ale *dvojí lesy* stejně jako *dvojí agentí*). Při analýze bylo nalezeno (v korpusu SYN i na internetu) celkem 6 dokladů užití tvaru pro mužský životný rod v NOM.PL.¹¹⁹ V dokladu (488) působí sledovaný tvar naprosto náležitě, doklady (489) a (490) vykazují známky jisté formulační neobratnosti.

- (488) *Lidé antiky, stejně jako hinduisté, jako předkolumbovské kultury Ameriky a tolikeří jiní, však vnímali kruh roku jako vnořený do kruhu daleko většího, kruhu věků.* (SYN)
(489) *Poháry se lesknou na sluníčku, unavení psíci chrní a několikeří docela neznámí kolemdoucí mi s upřímným úsměvem říkají: Congratulation!* (Brychtová (86))
(490) *K těmhle deseti otázkám mám pěknou vzpomínku. Lockaye jsme totiž tentokrát vzpovídali hned několikeří.* (anonymní původce (87))

Všechny nalezené doklady složených tvarů číslovek druhových pro spojení se jmény v mužském životném rodě nicméně svědčí o tom, že jisté pojetí o možnosti užití tohoto tvaru v češtině existuje.

¹¹⁸ Bylo prohledáno 300 dokladů pro *dvojí*, 300 pro *trojí* a 300 pro *obojí*.

¹¹⁹ Nalezen byl také jeden doklad tvaru shodného s NOM.PL.M.ANIM, který je zřejmě výsledkem kontaminace tvrdých a měkkých tvarů složeného skloňování (*čtveří* jako *dvojí*). Je dokladem nejistoty v užívání složených tvarů číslovek druhových tvrdého typu.

(491) *V zadu za ležící dívkou se ozvalo čtveří zavítí a pohyb. Dívka se otočila a uviděla jak ke čtyřem vlkodlakům jde volným krokem postava v dlouhém černém plášti.* (anonymní původce (88))

3.3.3 Shrnutí užívaných tvarů

V předchozích dvou oddílech jsme uvedli výsledky analýzy používání jednotlivých tvarů číslovek druhových. *Tabulky 31 a 32* shrnují současná paradigmatata všech typů skloňování těchto číslovek. Základ tabulek tvoří tvary uváděné Gebauerem (1925: 146-147). Z jeho přehledu jsme vyřadili tvary, které v našem materiálu nebyly doloženy (*dvoji, pater* atd.), a přidali tvary, které se doložit podařilo. Šedě jsou podbarvena místa paradigmatu s dvojí možností morfologického ztvárnění. I když jsme v *Tabulce 30b* ukázali, že tvary tvrdého typu složeného skloňování v PL pro číslovky určité *čtverý* až *desaterý* téměř doloženy nejsou, zůstáváme v *Tabulce 32* u tvaru *čtverý* proto, že je hojně doložen ve jmenných tvarech v SG, a jen tak je tedy možné ukázat celé paradigma na jednom zástupci.

	SG			PL		
	M	N	F	M	F	N
NOM	dvojí	dvoje/đvojí	dvojí	dvoje/dvojí		
GEN	dvojího		dvojí	dvojích		
DAT	dvojímu		dvojí	dvojí		
ACC	dvojí/dvojího	dvoje/dvojí	dvojí	dvoje/dvojí		
LOC	dvojí		dvojí	dvojí		
INSTR	dvojí		dvojí	dvojí		

Tabulka 31: Paradigma číslovek dvojí, trojí, obojí podle materiálové analýzy současné češtiny

	SG			PL		
	M	N	F	M	N	F
NOM	čtverý	čtveré/čtvero	čtverá	čtvery/čtveré / čtveří	čtvera/čtverá	čtvery/čtveré
GEN	čtverého/čtvera		čtveré	čtverých		
DAT	čtverém u	čtverému/čtveru	čtveré	čtverým		
ACC	čtverý	čtveré/čtvero	čtveru/čtveru	čtvery/čtveré	čtvera/čtverá	čtvery/čtveré
LOC	čtverém	čtverém/čtveru	čtveré	čtverých		
INSTR	čtverým		čtverou	čtverými		

Tabulka 32: Paradigma číslovek čtverý podle materiálové analýzy současné češtiny

3.3.4 Nestandardní jevy

Při přehledu jmenných i složených tvarů číslovek druhových se ukázalo, že mnoho z nich se vyskytuje zřídka nebo dokonce výjimečně. Dá se z toho usuzovat na to, že panuje jistá nejistota mluvčích v jejich užívání. Určité projevy této nejistoty budou předmětem tohoto oddílu.

3.3.4.1 Ustrnutí

V kapitole o číslovkách základních i v kapitole věnované číslovkám typu *čtvero* a *dvé* byla jako výrazná součást morfologické charakteristiky některých číslovek zmíněna možnost ustrnování (*se sto lidmi, se čtvero dveřmi* apod.). S ustrnováním se setkáváme i u číslovek druhových. I když je zde doloženo v mnohem menší míře, než je tomu u číslovek typu *čtvero* a *dvé* nebo u číslovky *sto*, ukázala materiálová analýza, že je charakteristikou poměrně výraznou.

Ve všech nalezených dokladech ustrnuje číslovka druhová ve jmenném tvaru. Základním tvarem pro ustrnutí je jednak NOM.SG.N (*čtvero*), jednak NOM.PL.F/M (*čtvery*). Dokladů s ustrnutím SG tvaru je méně, jsou ale mnohem různorodější, než je tomu u dokladů s ustrnutím PL tvaru. Ustrnutí jmenného tvaru číslovky druhové v SG ukazují příklady (492)–(497).

NOM:

(492) *Čtvero pohroma sextáze (Sexual Disaster Quartet) (Welsh – Malinovský (89)),*

GEN:

(493) *Tyto zdroje jsou čtvero druhu – zdroje napětí řízené napětím, – zdroje napětí řízené proudem, – zdroje proudu řízené napětím, – zdroje proudu řízené proudem.*
(SYN)¹²⁰

LOC:

(494) *Nadále předpokládáme, že po loňském čtvero zvýšení úrokových sazeb, zvýší ČNB letos své sazby už jen jednou, a sice v únoru.* (anonymní původce (90))

(495) *Polepy budíků na Opel Kadet, ve čtvero barevném provedení.* (anonymní původce (39))

INSTR:

(496) *Vesnička Závěšice se nachází v oblasti, která prošla pověstným čtvero zaledněním.*
(anonymní původce (91))

(497) *Jak vyjímala by se jemně naškrábaná na zlaceném talířku, jako růžice obložená devatero zeleninou, kečupem, hořčicí, s okem čerstvého žloutku uprostřed.* (SYN)

V citovaných dokladech vystupuje tvar NOM.SG.N nejen ve funkci všech pádů se JPP v N, ale v dokladu (492) a (497) je dokonce užit i místo tvaru jiného rodu – F. Opět tak nacházíme důkaz centrálního postavení tohoto tvaru mezi jmennými tvary číslovek druhových v SG.

U jmenných plurálových tvarů číslovek druhových dochází k ustrnování tvaru NOM ve funkci INSTR. Nacházíme takové doklady jako (498) (více dokladů níže).

(498) *Za sedmery vyprahlými horami a sedmery vyprahlými lukami leží v zemi zvané Chorvatsko městečko nesoucí název Primošten.* (Šonský (92))

Je ovšem otázka, zda se opravdu jedná o ustrnulý NOM, nebo o zachování původního jmenného tvaru pro INSTR, či zda je přípustná ještě jiná interpretace. Je možné, že tento jev je velmi starý. Gebauer ve své Historické mluvnici uvádí příklad: „s dědinou **patery honczy** položenými mezi“¹²¹ a komentuje ho: „na pohled je tu starožitný jmenný tvar patery, ale spíše je to výraz ustrnulý.“ (Gebauer 1960: 271) O oprávněnosti této interpretace svědčí několik skutečností.

¹²⁰ Doklad (493) i doklad (497) byly již citovány u číslovek *čtvero* a *dvé* pod čísly (378) a (379).

¹²¹ Význam dokladu se přesně objasnit nepodařilo. Jde zřejmě o torzo, ve kterém chybí část, ke které se vztahuje předložka. (Za potvrzení této domněnky, které vyplynulo z nahlédnutí do Gebauerových zápisků, děkuji Marku Janosikovi-Bielkemu, pracovníku Oddělení vývoje jazyka Ústavu pro jazyk český.) Význam tohoto spojení je tedy přibližně: s dědictvím s výměrou pěti honců položenými mezi x a y. Zde nám však jde především o užití tvaru *patery* v INSTR, a to je nepochybné.

1. V jiných než přímých pádech není v PL v současné češtině výskyt jmenných tvarů doložen. Jmenné tvary v nepřímých pádech PL nejsou doloženy ani pro češtinu starších období (viz Gebauer 1960: 269).
2. Tvar *několikery, sedmery* atd. je náležitým jmenným tvarem pro INSTR.PL.M a N, nikoli však pro INSTR.PL.F, se kterým je také doložen (11 dokladů z celkových 21). Náležitý jmenný tvar by zde zněl **za sedmerami horami*.
3. Dochází k ustrnování jiných jmenných tvarů číslovek druhových.

Jednou možnou interpretací je tedy to, že zde ustrnuje jmenný NOM.PL číslovek druhových, ke kterému se připojuje JPP v INSTR.PL, tedy v pádu, který je řízen vyšší větnou stavbou.

Druhou možnou interpretací je, že tvar homonymní s NOM.PL jmenného tvaru číslovek druhových (*devatery*) je zde pojímán jako INSTR.PL číslovky typu *čtvero* (*jedno devatero – dvě devatera – s dvěma devatery*). Spojení typu *za devatery horami* lze pak vnímat jako spojení INSTR.PL číslovky typu *čtvero* (*s těmi devatery*) s INSTR.PL jména počítaného předmětu (*horami*). Kdybychom dané doklady interpretovali takto, jednalo by se o atrakci, ne o ustrnutí. Proti této interpretaci svědčí zejména to, že se číslovky typu *čtvero* užívají v PL velmi omezeně.¹²²

Pro tuto interpretaci svědčí jednak masivně se vyskytující ustrnování u číslovek typu *čtvero* (ale pouze v singulárních tvarech jako *čtvero*) a nalezené doklady atrakce (typu *se sedmerem krkavci*, viz u číslovek typu *čtvero*). I atrakce je však doložena pouze u singulárních tvarů číslovek typu *čtvero*. Doklady typu *za devatery horami* by tak byly ojedinělým výskytem číslovky typu *čtvero* v PL a navíc dosti pravidelným případem atrakce, se kterou se jinak u číslovek typu *čtvero* setkáváme jen zřídka. Ze všech těchto důvodů pokládáme nalezené číslovkové tvary v dokladech typu *za devatery horami* spíše za ustrnulé jmenné tvary číslovek druhových než číslovek typu *čtvero*, i když jistá souvislost se syntagmatikou číslovek typu *čtvero* je zřejmá.

V korpusu SYN a na internetu bylo nalezeno celkem 21 dokladů právě popsaného jevu. Uvádíme je zde všechny seřazené podle obsažené číslovky, protože se jedná o jev zatím nepopsaný (viz (499)–(514)).

- (499) *Rychle jsme vytahali z batohů různá rezervní oblečení, aby se Radka mohla převléci a zjistili jsme, že v tomto směru je ze všech nejvybavenější nejmladší členka Johanka, která se svými **čtvery kalhotami** překvapila i samotného otce Jirku...* (Honza (93))
- (500) *Abychom se nesesli se čtyřmi salaty a **patery bramburkami**...* (Mariásek (94))
- (501) *Mží. Pak jsme šli **sedmery závoji** do třinácté komnaty deště.* (SYN)
- (502) *do moře Adriatského na sedmi místech **sedmery prameny** vpadá.* (anonymní původce (95))
- (503) *Uspěl až vlezlý Tomáš, který z Dušana dostal, že byl za **sedmery horami**.* (Pavel (96))

¹²² V PL se tyto číslovky užívají zcela výjimečně, byly nalezeny pouze tři doklady citované již v kapitole o číslovkách typu *čtvero* a *dvé*.

- (359) *Mumlám tuhle modlitbičku/s **tisícery přání**,/s miliony omluv-/snad mě někde poslouchají...* (malá Thessi (69))
- (360) *sníh byl jako povrch Marsu z družice, běžovo-růžově osvětlený **tisícery světél** z dolního města.* (Atreides (70))
- (361) **IVAN TROJAN** *hraje poloblázny s **desatery úchylek** odjakživa a popravdě, už se mi to okoukalo.* (Cival (71))

- (504) *Bylo, nebylo, za sedmery horami, sedmery dolami a sedmery řekami se nacházelo maličké království.* (anonymní původce (97))
- (505) *v této zemi, skryté mezi sedmery dálnicemi a GSM sítěmi* (anonymní původce (98))
- (506) *Za sedmero horami, za šestero městy a za osmery sudy piva žila byla jedna macecha* (anonymní původce (99))
- (507) *Za devatery horami a devatery řekami byl takový malý, maličký ostrůvek ...*(Conka (100))
- (508) *Řekl jste, že jste prošel devatery řemesly* (SYN)
- (509) *na smrt a destrukci, která jim servírována tisícery způsoby reagují tím, že na sebe navléknou sebevražedné bomby* (Roberts – anonymní překladatel (101))
- (510) *Když jsme prošli několikery vraty* (SYN)
- (511) *Mezi těmi několikery místy byly i Strašice.* (SYN)
- (512) *Každý jejich kousek je opředen mystickým tajemstvím, jež skutečně málokdo rozluští, jež je vjetšíně vnitřích světů pevně uzamčen několikery zámky.* (Morrigen (102))
- (513) *Ateliér je plně vybaven několikery druhy pozadí a pláten, osvětlovací technikou a různými doplňky.* (anonymní původce (103))

Většina dokladů sledovaného typu ustrnutí působí jako velmi neobratná vyjádření. V INSTR bez prepozice a se JPP v M nebo N je však užití ustrnulého tvaru z hlediska jazykového citu přinejmenším akceptovatelné (nejlépe je dle nás přijatelný doklad (509)).

3.3.4.2 Odchylné tvary skloňování

Užití tvarů odchylných od pravidelného skloňování při skloňování jmenných tvarů číslovek druhových pramení podle našeho názoru ze stejné nejistoty mluvčích o užívání, jako je tomu u ustrnování. Našli jsme celkem 3 doklady (viz (514)–(516)) tvarů odchylného skloňování – všechny jsou utvořeny od číslovky *čtvery*. Třetí z nich explicitně vyjadřuje nejistotu o tom, jak má daný tvar vypadat.¹²³ Všechny použité tvary se vyznačují příkloněním ke skloňování běžných číslovek základních: *čtvery ponožky – čtver ponožek jako čtyři ponožky – čtyř ponožek, čtvery dveře – čtvermi dveřmi jako čtyři tyče – čtyřmi tyčemi.*

- (514) *vysledek je sukne, dziny, dve tricka, zeleny puncochace, balicek ctver ponozek a dvoje boty* (Quanti (104))
- (515) *Pak už zbývala jedna chodba s čtvermi dveřmi, a kdo v této bojovce uspěl, mohl si za odměnu půjčit metrák knih :o).* (Márinka (105))
- (516) *To jsem z toho jelen. Když mám čtyřdveřák, tak mám s čtvermi nebo čtverými dveřmi???* ;-) (cocoa (106))

3.3.4.3 Kontaminovaná spojení

Posledním jevem, který je třeba zmínit, je užití tvaru homonymního s jmenným tvarem číslovky druhové pro PL v příkladech (517)–(519).

- (517) *Pak jsem šla navštívit Time-out a tam jsem na sebe navlíkla patery triček.* (Kerčítka (107))

¹²³ Na internetu jsme našli další příklad vyjádření postoje ke jmenným tvarům číslovek druhových

(520).

(520) *Pro diagnosu lupus jsou přímo předepsány lázně - čtvery (...to je TVAR..hi,hi...) -jinde lupus prostě neberou...* (anonymní původce (110))

- (518) *Měla jsem dost velký šoky, když jsme šly do obchodu a ona mi koupila **patery šatů** a lodičky!!!* (Nino (108))
- (519) *pipi **čtvery lidí** sem viděl víte to?* (jones (109))

Pokud vyloučíme možnost překlepu (ale stejného typu ve všech třech případech), bylo by možné uvažovat o tom, že zde dochází ke kontaminaci užívání jmenných tvarů číslovek druhových pro PL s užíváním číslovek typu *čtvero*, a to tak, že si číslovka ponechává náležitý jmenný tvar odpovídající vyšší větné stavbě, ale vyžaduje, aby se k ní JPP připojovalo v GEN.PL, tedy jako k SUBST. Tento jev zde předkládáme k úvaze, jeho interpretace zůstává otevřená.

3.3.5 Shrnutí

V oddíle Tvary a jejich původ jsme se postupně zabývali jmennými a složenými tvary číslovek druhových. Jejich doložení v našem materiálu jsme shrnuli v Tabulkách 31 a 32. Ukázali jsme, že ačkoliv se v českých jazykových příručkách předpokládá užívání jmenných tvarů pouze v přímých pádech, jsou v současné češtině doložena i užití jmenných tvarů tvrdého typu v GEN.SG („*ze čtvera druhu sladu*“), DAT.SG („*odpovídají čtveru duševnímu soustředění*“) a LOC.SG („*o (...) čtveru Božím milosrdenství*“). Frekvence užití těchto spojení je takřka mizivá. Poukázali jsme na spojitost mezi těmito způsoby užití a číslovkami typu *čtvero*, které zřejmě svými tvary přispívají k zachování povědomí o jmenných singulárních tvarech číslovek druhových typu *čtvery*. Materiálová analýza složených tvarů ukázala, že u číslovek druhových určitých *čtvery* až *desaterý* nejsou téměř vůbec doloženy tvary pro PL, ačkoliv se běžně předpokládají. Ve všech tvarech se setkáváme pouze s užitími číslovek *dvojí, trojí, obojí, tisícery* a *několikerý*.

V závěru oddílu jsme poukázali na některé nesystémové jevy. Jedná se o ustrnování v SG („*prošla čtvero zaledněním*“) i PL („*za devatery horami*“), o odchýlné skloňování jmenných tvarů („*se čtvermi dveřmi*“) a o kontaminovaná spojení („*koupila patery šatů*“). Všechny tyto jevy svědčí o nejistotě mluvčích v užívání jmenných tvarů číslovek druhových. Lze si všimnout, že nesystémové jevy se týkají pouze jmenných tvarů tvrdého typu, u typu měkkého (*dvoje, troje, oboje*) se s žádnými z těchto jevů nesetkáváme.

3.4 Spojování s různými typy JPP

Jak jmenné, tak složené tvary číslovek druhových se spojují se JPP v PL i v SG. U obou typů nacházíme také užití bez JPP ve významu zájmenném. Protože se jmenných tvarů užívá téměř výhradně v přímých pádech (až na drobné výjimky uvedené nahoře v přehledu tvarů), budeme se ve vyčíslování dokladů jednotlivých spojení omezovat právě na ně i u tvarů složeného skloňování. Je třeba mít na zřeteli i to, že jmenné tvary se v SG užívají pouze u N („*několikero klapnutí*“ (SYN)), takže srovnání se složeným skloňováním, které má tvary pro všechny rody („*několikerý účel,*“ „*několikerá snaha,*“ „*několikeré nebezpečí*“ (SYN)), není zcela zrcadlové.

3.4.1 Jmenné tvary číslovek druhových

V *Tabulce 33* jsou uvedeny počty dokladů jmenných tvarů číslovek druhových s různými kategoriemi JPP podle užívaného čísla (případně bez JPP (sloupec „zájmenná platnost“)) v korpusu SYN. Zástupce jmenných tvarů číslovek druhových, které se nepodařilo nalézt

v korpusu, jsme dohledávali i na internetu. Doklady z internetu jsou v *Tabulce 33* započítány pouze v tom případě, že daný zástupce nebyl zaznamenán v korpusu vůbec. Počty těchto dokladů jsou zapsány římskými číslicemi.

Šedě podložené buňky v *Tabulce 33* označují ty zástupce číslovek druhových, u kterých se u tvrdého typu skloňování podařilo dohledat i tvary PL.N (*patera vrata, čtvera kamna*). Zástupci číslovek i tvary PL.N nalezené pouze na internetu jsou uvedeny v příkladech (522)– (524).

Sloupec „celkem“ udává počet výskytů dané číslovky v korpusu SYN v tvarech pro PL i SG celkem.

U číslovek *dvoje, troje* jsme kvůli velkému počtu dokladů analyzovali u plurálních tvarů pouze ty, po kterých bylo korpusovým vyhledavačem na první a druhé pozici vpravo od číslovky nalezeno JPP v PL. Pro číslovku *troje* jsme nalezené doklady analyzovali ručně, pro číslovku *dvoje* jsme průzkum prováděli na náhodném vzorku 500 dokladů a výsledky jsme potom převedli na celkový počet dokladů se JPP v PL na první a druhé pozici vpravo od číslovky. Spojení se jmény v SG byla sečtena ručně stejně jako doklady výskytu číslovky v zájmené platnosti.

U číslovky *oboje* bylo kvůli velkému počtu dokladů určeno zastoupení zájmených užití součtem počtu dokladů získaných po odfiltrování ADJ a SUBST na první pozici vpravo od číslovky a počtu dokladů zájmeného užití, které byly předtím mylně odfiltrovány (spojení typu (521)). Součet byl zaokrouhlen.

(521) *přidáme seitan se zeleninou, oboje nakrájené na kostičky* (SYN)

Symbol ± před počty některých dokladů užití znamená, že tento počet byl získán i výpočtem, nikoli pouze ruční analýzou.

	celkem	se JPP v PL			JPP v SG	zájmená platnost
		pluralia tantum a jména jim blízká	soubory	SG/PL		
dvoje	1693	±913	±374	±11	58	8
troje	884	349	157	9	13	5
oboje	952	92	31	3	23	±800
čtvery/čtvero	206	136	43	2	25	
pater/patero	104	66	26	2	10	
šestery/šestero	43	27	7	2	7	
sedmery/sedmero	52	21	9	1	21	
osmery ¹²⁴ /osmero	18	15	2		1	
devatery ¹²⁵ /devatero	31	6	19		6	
desatery/desatero	34	21	11		2	
jedenáctery/jedenáctero	10	8	1		1	
dvanáctery/dvanáctero	11	6	2		3	
třináctery/třináctero	7	5			2	
čtrnáctery/čtrnáctero	8	5			3	

¹²⁴ (522) *“Vodopád”, pronesla najednou osmera ústa.* (Traven (111))

¹²⁵ (523) *Po několika minutách konečně dorazilo deset elitních příslušníků humanitárních jednotek, kteří přinesli také devatera nosítka, i když všechna potřeba nebyla, protože někteří z posádky zříceného vrtulníku byli zraněni jen lehce a mohli jít po svých nohou.* (Šimon (112))

patnáctery/patnáctero	7	6			1	
šestnáctery/šestnáctero	2	2				
sedmnáctery/sedmnáctero	2	2				
osmnáctery/osmnáctero	3	1			2	
devatenáctery ¹²⁶	1		1			
dvacaterý	8	6	2			
pěťadvacaterý	1	1				
třicaterý	3	3				
čtyřicaterý	1		1			
padesáterý	2	1	1			
stery	1		1			
tisícery/tisícero	2		1		1	
několikery/několikero	195	143	37	2	13	
tolikery/tolikero	4	2	1		1	
kolikery/kolikero	6	2	2	1	1	

Tabulka 33: Jmenné tvary číslovek druhových ve spojení s různými typy JPP v přímých pádech v korpusu SYN

Z počtu dokladů v Tabulce 33 je dobře patrné, že vlastní doménou užití jmených tvarů číslovek druhových jsou pluralia tantum a jména jim blízká (spojení jako *dvoje dveře, troje volby, čtyři brýle* atd.). Jen u číslovky *oboje* leží těžiště užití v oblasti zájmeného významu.

Obecně platí, že se jmény v PL (tedy s pluralii tantum i se jmény označujícími soubory – např. *čtyři polobotky, dvoje sluchátka*) se jmené tvary vyskytují častěji než se jmény v SG.

Bylo nalezeno i několik dokladů spojení jmených tvarů číslovek druhových se jmény v PL, u nichž se v daném kontextu nevyskytoval význam soubor (sloupec SG/PL). Tato spojení budou podrobně komentována v oddílu Význam.

U spojení se JPP v SG se u všech zástupců číslovek druhových (typu *dvoje* i *čtyři*) jedná o jména deklinovaná podle vzoru *stavení (požehání, hlasování, mínění, odloučení, přikývnutí, nádobí, povlečení, oblečení* atd.). S číslovkami *dvoje, troje, oboje* jsou navíc doložena i N skloňovaná podle jiného typu - *potomstvo, schodiště, WC* a v ojedinelém dokladu i *hřiště, dílo, kvádro, jméno*.¹²⁷

Poslední doménou výskytu jmených tvarů číslovek druhových je jejich užití v zájmené platnosti. V tomto případě se sledované tvary nepojí se JPP a odkazují ke dvěma odlišným entitám, ne ke dvěma exemplářům entity stejného druhu. Jak už jsme se zmínili, nejvýrazněji je zastoupeno toto užití u číslovky *oboje*. V příkladech (525) a (526) z korpusu SYN uvádíme doklady zájmeného užití číslovky *dvoje*.

¹²⁶ (524) *k dispozici bude mít troje lyže, zatímco američtí skikrošaři až devatenáctery.* (anonymní původce (113))

¹²⁷ (535) *Příští rok dojde i na dvoje dětské hřiště za 300 tisíc korun...* (SYN)

(536) *Dva muži, dva rozdílné osudy - a dvoje rozhodně nepřehlédnutelné umělecké dílo* (SYN)

(537) *Nikdo není u nás na tom tak špatně, aby neměl dvoje troje kvádro, které by mělo vše obsáhnout.* (evakavan (114))

(538) *A k tomu ji vyrobím rozvrh hodin (...) a graficky napsano dvoje jméno muzes si vybrat v (rubrice Jnema holek - tvoje jméno)* (p.adulka (115))

Jak vyplývá z kontextu dokladu (538), nabízí zde původkyně textu, že jako cenu si může vítězka její soutěže vybrat dva typy grafiky, jakými chce napsat svoje jméno.

- (525) *Stačilo, že se člověku zatajil dech. Jak **to dvoje** patří k sobě: lidská tvář a krajina.* (SYN)
- (526) *Pro tuto lidskou species je vypjatý nacionalism zpoza demagogií, zpoza skutečnou vírou; někdy je těžko **to dvoje** rozlišit.* (SYN)

V příkladech (527)–(534) je uvedeno několik užití méně častých plurálních jmenových tvarů číslovek druhových. V příkladě (534) je jediný doklad jmenového druhového tvaru pro SČV, který se v našem materiálu objevil.

- (527) *Ve volyňské knihovně mají pro zapomnělivce **dvacaterý** brýle.* (SYN)
- (528) *Nakonec, když jsme nakladatelství opouštěli, byly rozpracovány nebo již dokončovány asi **čtyřicaterý** spisy včetně minorum gentium.* (SYN)
- (529) *Simona zatím vytvořila asi **padesáterý** brýle.* (SYN)
- (530) ***Šedesáterý** věžní hodiny, o něž se staráme, patří magistrátu...* (SYN)
- (531) *v obraně mávám účtem, na něm snad **stery** šavle meče.* (SYN)
- (532) *Nevynikala onou divadelní krásou, k jaké se upínávají **tisícery** milostné prosby* (SYN)
- (533) *Utěšuje mne, že máme dvoje souřadnice paralelně a že bychom na to snad tím pádem přišli.* (SYN)
- (534) *Hotovo, **padesáterý sedmery souřadnice** jsou přepsané.* (Venca68 (116))

3.4.2 Složené tvary číslovek druhových

Tabulka 34 uvádí údaje paralelní s *Tabulkou 33*. Jsou v ní obsaženy počty dokladů pro složené tvary číslovek druhových všech rodů v přímých pádech (*několikerý příchod, několikera amnestie/několikerou amnestií, několikere zazvonění – několikere ohlasy, několikere urgencye, několikera jednání*) ve spojení s různými typy JPP.

Určité číslovky *čtverý* až *desaterý* jsou podle příkladů zástupců číslovek druhových v mluvnicích součástí jádra číslovkového typu. Protože jsme jich v korpusu našli (až na číslovku *čtverý*) pouze zanedbatelné množství (počty dokladů přímých pádů číslovek *čtverý* až *desaterý* nalezené v korpusu SYN jsou v tabulce v závorce za každou z číslovek, aby bylo možno jejich počty porovnat s počty číslovek ostatních), pracujeme v této tabulce i s počty dokladů z internetu, aby bylo zřejmé jejich užívání v celém materiálu zahrnutém do naší práce. Tyto doklady jsme započítávali i do tabulky týkající se významu.

Římské číslice u počtu dokladů označují ty zástupce číslovek druhových, které se podařilo dohledat pouze na internetu (jedná se o číslovky *dvánáctery, šestnáctery, osmnáctery*).

U těch číslovek, které byly doloženy více než 200x, jsme analýzu spojování s typy JPP prováděli pouze pro doklady s JPP na první a druhé pozici vpravo od sledovaného číslovkového výrazu.

Čísla v tabulce, která předchází symbol \pm , jsou získána částečně výpočtem (a nejen ručním dohledáváním, jak je tomu u počtů ostatních). Počet dokladů zájmeného užití číslovky *dvojí* byl zjištěn tak, že jsme odfiltrovali všechna JPP na první i druhé pozici vpravo za vyhledaným tvarem číslovky a ze zbylých dokladů jsme prozkoumali první polovinu. Získaný počet zájmených užití byl poté vynásoben dvěma. Počet dokladů zájmeného užití číslovky *obojí* byl získán tak, že jsme odfiltrovali všechna JPP na první i druhé pozici vpravo za vyhledaným tvarem číslovky a k získanému počtu dokladů jsme přičetli počet dokladů zájmeného užití mylně vyhledaných jako spojení *obojí* + JPP (spojení typu (547)). Posledním krokem bylo zaokrouhlení.

(547) *Chci si s tebou popovídat a na **obojí** čas není.* (SYN)

	se JPP v SG	se JPP v PL			zájmenné užití
		pluralia tantum	soubory	SG/PL	
dvojí	5646	40	166 (253 dokladů na „dvojí ceny“)	9	±100
trojí	713	21	7 (8 dokladů „trojí ceny“)	2	13
obojí	192	29	49	3	±5800
čtverý ¹²⁸ (33)	84	2	5		1 ¹²⁹
paterý (3)	15	1 ¹³⁰			
šesterý (0)	12				
sedmerý (7)	28	1	2	1	
osmerý (3)	7				
devaterý (5)	6		1		
desaterý (4)	7				
dvanáctý	1				
šestnáctý	1				
osmnáctý	1				
dvacaterý	1				
sterý	15		3	17	
tisícový	24	2	16 (50 x „tisícové díky“ započítáno jednou)	39	
kolikový	9 (+2x „jsem kolikový“ nezapočítáno)		1	1	
tolikový	28		3	17	
několikový	337	18	28 (13 x „několikové urgencye“ započítáno jednou)	83	

Tabulka 34: Složené tvary číslovek druhových ve spojení s různými typy JPP v přímých pádech v korpusu SYN

Z Tabulky 34 je patrné, že složené tvary číslovek druhových se nejčastěji vyskytují se JPP v SG. Mezi těmito jmény jsou jak jména s pravidelnou, tak jména s okrajovou distribucí čísla (deverbativa skloňovaná podle vzoru *stavení*, jména hromadná i látková). Jménům s touto okrajovou distribucí čísla je věnována samostatná kapitola, proto se zde jimi zabývá

¹²⁸ Doklady (539)–(545) pokládáme vzhledem k dlouhému tvaru číslovky za číslovky druhové, i když významově jimi převážně nejsou.

(539) *všechny **čtverý dveře** jsou důkladně zavřené* (SYN)

(540) *Všechny **čtverý dveře** jsem nechal odemčené* (SYN)

(541) *Před prahem asi **čtverý boty*** (SYN)

(542) ***Otisky bot** jsou velmi nepřehledné, ale podle mě se dají rozeznat **čtverý**.* (SYN)

(543) *Nebo **čtverý gumové návleky** a nylonové kombinézy.* (SYN)

(544) *kde jsme našli **čtverý čerstvé, protáhlé, srdcovité samčí stopy**,* (SYN)

(545) *Ale byly tam **čtverý samčí stopy** velkých kudu.* (SYN)

¹²⁹(546) *Most je setkáním země a nebe, božských a smrtelných - shromažďuje **toto čtveré** u sebe a po svém.* (SYN)

¹³⁰Jako složený druhový pojmáme i doklad „*paterý hodiny.*“ (SYN)

nebudeme. Spojení se jmény v PL jsou alespoň ve většině případů častější se jmény souborů než s pluralií tantum a jim podobnými jmény.

Z porovnání počtu dokladů zájmenného užití číslovek druhových v *Tabulkách 33 a 34* je zřejmé, že vyskytuje-li se číslovka druhová v zájmenné platnosti, je k tomu užít spíše tvar složený než jmenný. Uvádíme příklady zájmenného užití pro číslovky *dvojí, trojí, obojí* – (548), (549) a (550).

- (548) *Kdyby tak mohl udělat inženýra a zachovat si navíc ještě svaly a jasnou hlavu! To **dvojí** dohromady bylo teď jeho nejlepší představou.* (SYN)
- (549) *jak chápete buddhismus? Je to náboženství, soustava úkonů nebo filozofie? Je to všechno **trojí** zároveň.* (SYN)
- (550) *Kufr a krabice na klobouky, **obojí** ze světle hnědé kůže.* (SYN)

Srovnáme-li *Tabulku 33* s *Tabulkou 34*, je dále možné si všimnout toho, že vzhledem k číselným hodnotám vyjadřovaným číslovkami je doložení složených tvarů číslovek druhových značně omezenější, než je tomu u tvarů jmenných. Zatímco u jmenných tvarů číslovek druhových se běžně setkáváme nejen s číselnými hodnotami vyššími než čtyři, ale i s číselnými hodnotami nad deset (viz poměrně hojné doložení tvarů jako *dvanáctery, dvacaterý* apod.), jsou složené tvary dobře doloženy pouze pro hodnoty 2 (oba), 3 a pro některé hodnoty neurčité. Vyplývá to zřejmě z toho, že jmenné tvary číslovek druhových se užívají ve významu číslovek základních u pluralií tantum a potřeba jejich užití se tak objevuje častěji (i při vyšším počtu než tři) než potřeba rozlišovat větší počet druhů nějakých entit.

Pro číselné hodnoty vyšší než 10 jsme našli (v korpusu SYN i na internetu) pouze čtyři doklady složených tvarů číslovek druhových v přímých pádech (551)–(554).

- (551) *Sirius-??-sukničkář/ Brumbál-?-historický úkaz/ James-?-**dvanáctery paroháč/ Hagrid-?-Obr/Zlobr**, (Lord Voldemort (117))*
- (552) *Geniální mozek hokejky a **šestnáctery obraz**.* (anonymní původce (118))
- (553) ***Osmnáctera modlitba**.* (anonymní původce (119))
- (554) *potloukáte se po ulicích jako ve snu; kanály šplounají, u Svatého Marka hraje kapela, **dvacaterý jazyk** splývá v nekonečný šum* (SYN)

Pouze u dokladu z korpusu (554) lze uvažovat o druhovém významu. Význam dokladu (551) je asi prostě *dvanáctérák* (kontext chybí), význam spojení „*šestnáctery obraz*“ a „*osmnáctera modlitba*“ se podařilo zjistit z kontextu – jedná se o 16 přímých přenosů z florbalového turnaje a 18 modliteb patřících do jednoho cyklu.

Dokladů na nepřímé pády druhových číslovek s číselnou hodnotou vyšší než 10 je také poskrovnu. Připomínáme, že v těchto tvarech se nedají rozlišit jmenné a složené tvary. Kvůli úplnosti popisu uvádíme všechny doklady tak, jak jsme je našli v korpusu SYN a na internetu – (555)–(565). Dělíme je podle čísla JPP a číselné hodnoty číslovky druhové.

- (555) *Uprostřed a po každé straně řeky byl strom života a na něm plody **dvanáctereho druhu**, a listy stromů byly k uklidnění národů.*
- (556) *nezískal ve všech třech okruzích **dvanácterym způsobem** o těchto čtyřech ušlechtilých pravdách patřičně jasný názor a poznání*

- (557) *A přitom stát se paroháčem je tak snadné, právě taková ega se jimi tanou co by dup a často aniž by měli sebemenší tušení přijdou i ke krásnému **dvanáctému paroží**.* (Dosedelova (120))
- (558) *Prostory byly plné lidí. Asi **třicaterou stráží** muselo se projít do Vladislavského sálu.* (SYN)
- (559) *Možná že jsou to oni, co píšou tím **padesáterým rukopisem** a co nejsou jako ty, hade potměšilá* (SYN)
- (560) *je však cestou do pekel, hospodářství s **padesáterou různou úrovní zdanění**, s tisíci výjimek* (SYN)
- (561) *Jediný člověk za **dvanáctými hradbami** nemůže v noci spát – a celá úřednická Moskva musí bdít s ním do tří, do čtyř ráno.* (SYN)
- (562) *Z hrotu jeho hůlky vystřelil obrovský stříbrný mrak, který se postupně formoval a formoval, až se proměnil v zářivě bílého jelena s mohutnými netopýřimi křídly, letícího zcela neohroženě naproti mozkomorům a zastrašujícího je svými **dvanáctými parohy**.* (Frox (121))
- (563) *Bylo nebylo, dávno tomu, za devaterými kopci a **dvanáctými lety**, existovala rozlehlá země, nazývaná jedněmi Československá socialistická republika a jinými Absurdistán.* (Medek (122))
- (564) *Doba **šestnáctých průklepů** přes kopírák na psacím stroji či cyklostylu už je našťestí pryč, technika pokročila.* (Bratský (123))
- (565) *celá se naklonila pod návaem **šedesáterých sněhů** a vybitými okny slepě zírá na salaš* (SYN)

Doklady se velmi různí ve významu. V dokladu (560) mluvčí i přes užití zřetelně druhového tvaru číslovky zdůraznil/a význam počtu druhů. Druhový význam zaznamenáváme také v dokladech (555), (556) a (559). Zatímco v prvních dvou se jedná o určitý počet druhů (12), v posledním dokladu („*padesáterým rukopisem*“) jde sice o druh také, ale počet těchto druhů je neurčitý. V dokladech (557) a (562) nacházíme význam počtu částí paroží. V ostatních dokladech je číslovky druhové užito nejspíše ve významu velkého neurčitého počtu.

3.4.3 Shrnutí

V oddíle, který byl věnován spojování číslovek druhových s různými typy JPP, bylo doloženo, že jmenných i složených tvarů číslovek druhových se užívá se všemi typy JPP podle převážně užívaného čísla. Výraznou doménu užití jmenných tvarů tvoří spojení se JPP užívajícími převážně PL (*dvoje rukavice*), nebo jen PL (*čtvery dveře*). Nejvíce dokladů se JPP v SG zaznamenáváme u tvarů složených. Užívání jmenných plurálových tvarů číslovek druhových k počítání entit označených pluralii tantum (*dvoje dveře*) způsobuje, že se běžně setkáváme s rozmanitějšími zástupci tvarů jmenných než tvarů složených. Zatímco u jmenných tvarů jsou hojně doloženy i zástupci pro hodnoty nad čtyři běžně a nad deset poměrně dobře, jsou složené tvary číslovek druhových běžné pouze pro hodnoty dva (oba), tři a pro neurčitý počet několik. Ostatní jsou doloženy hůře, až mizivě. Jmenných i složených tvarů číslovek druhových se užívá i ve významu zájmeném (*obojí/oboje ho potěšilo*), složené tvary převažují. Nejvýraznější je toto užívání u číslovky *oboje/obojí*, ale je doloženo i pro hodnoty dva a tři (zcela výjimečně i čtyři).

3.5 Význam

3.5.1 Úvod

V mnoha jazykových příručkách¹³¹ se setkáváme s tvrzením, že v češtině existuje významový rozdíl mezi užitím jmenného a složeného tvaru číslovky druhové. O tomto rozdílu se mluví téměř výhradně u pluralií tantum. Uvádí se, že jmenné tvary zde znamenají prostý počet a složených tvarů se užívá ve významu počtu druhů. Až na jeden příklad uvedený v MČ2 (1986: 118–119) se odborná literatura nezmiňuje o tom, že by tento rozdíl fungoval i u názvů souborů, natož u jmen v SG. Protože nám zde jde o pokud možno celkový pohled na číslovky druhové, zahrnujeme do svého pozorování významu všechny tyto oblasti.

Na začátku zkoumání významu je třeba vymezit, co budeme v této kapitole rozumět pod pojmem druh. V SSSJČ je význam slova druh definován dvěma způsoby jako „1. Souhrn jednotlivin stejných vlastností; odrůda, skupina (...)“ a „2. Způsob, forma zařazující jednotlivinu n. skupinu nižší do nějaké skupiny vyšší.“ (SSJČ 1989: 140/l. díl) Obě definice je třeba pro účel naší práce upřesnit. S trochou zjednodušení se dá říci, že každé proprium označuje druh (při synonymii jsou výseky reality označené dvěma (či více) proprii totožné/téměř totožné – představují tedy stejný/takřka stejný druh entit; při homonymii a polysémii patří k danému propriu dva úplně různé/do jisté míry různé výseky reality zaplněné entitami dvou a více naprosto různých/do jisté míry různých druhů). Entity odpovídající výseku reality označené daným propriem jsou tak entity jednoho druhu ve smyslu definice 1. Druh, jak mu rozumíme u číslovek druhových, je vyčíslení počtu druhů v rámci druhu, který už byl označen daným propriem. Číslovky druhové tedy vyjadřují počet druhů ve smyslu definice 2 v rámci druhu označeného propriem.

Jednotlivé lexémy se velmi liší nejen ve svém obsahu/rozsahu, ale i v tom, jakého charakteru jsou entity, které označují. Není tedy pouze rozdíl, zda mluvíme o druhu nábytku nebo stolů, ale také v tom, mluvíme-li o druhu stolů nebo řešení. U jména *stůl* je významový rozdíl *dva stoly* x *dvojí stoly* jasný (nechme nyní stranou možnost užít zde jmenného tvaru číslovky druhové se JPP v PL nebo složeného tvaru číslovky druhové se JPP v SG). V prvním případě se jedná o dva kusy, v druhém o dva druhy. U jména *řešení* je výsledkem spojení s číslovkou základní i druhovou druhový význam, protože má-li něco tři řešení/trojí řešení, je každé jiného druhu v obou případech. Z toho vyplývá, že u jednotlivých lexémů jsme nuceni zacházet jinak s tím, co rozumíme jiným druhem. U entit označených jménem *dveře* se např. může rozlišovat různá barevnost, materiál, tvar, účel (vchodové, balkonové), u entit označených jménem *ponožky* barva, velikost, účel, u entity označené jménem *mínění* různý obsah názoru, u entity označené jménem *voda* barva, původ, účel atd. V tomto oddílu budeme vždy brát zřetel na dané jméno a u jednotlivých dokladů se budeme snažit upřesňovat, co přesně se v něm míní slovem druh. Velký důraz přitom bude kladen na kontext.

Pro ilustraci uvádíme druhový a nedruhový význam číslovky *dvoje* ve spojení se jménem *noviny*. V dokladu (566) jde o počet výtisků, v dokladu (567) o počet různých titulů.

¹³¹ Přesné citace viz část Význam jmenných a složených tvarů číslovek druhových u JPP, kde se jejich domény jejich užití překrývají.

- (566) „Už zas nemáte právě **Lidové noviny** ?“ podivil jsem se prvního, druhého a třetího dne schválně. „Řekla jsem vám už, že se to špatně prodává. Bereme **dvoje**, a i ty někdy zůstanou,“ odpověděla žena dopáleně. (SYN)
- (567) *Ta tam je doba, kdy jsme si kupovali **dvoje či troje noviny**, srovnávali, o čem píší.* (SYN)

V této kapitole se nejprve budeme věnovat významu jmenných tvarů, poté významu tvarů složených a nakonec jejich srovnání v paralelních dokladech u pluralií tantum a jmen jim blízkých, u jmen souborů a u jmen v SG. Spojování číslovek druhových se jmény s okrajovou distribucí čísla je také tématem samostatné kapitoly – Počítání entit označených jmény s okrajovou distribucí čísla.

3.5.2 Význam jmenných tvarů číslovek druhových

V této podkapitole se nejprve na základě materiálové analýzy zaměříme na typické významy jmenných tvarů číslovek druhových, poté se budeme věnovat významům menšinovým.

3.5.2.1 Typické významy jmenných tvarů číslovek druhových

V *Tabulce 35* je uvedeno procentuální zastoupení jednotlivých významů, které nacházíme u jmenných tvarů číslovek druhových. Oddělujeme významy jmenných tvarů číslovek druhových ve spojení se JPP v PL od významů těchto tvarů ve spojení se JPP v SG, protože pro každou skupinu těchto JPP jsou třeba zavést jiné deskriptory významu.

U spojení se JPP v PL rozlišujeme význam „počet souborů“ (u pluralií tantum „počet kusů“), „počet druhů“ a význam, který v tabulce nazýváme z nedostatku přesnějšího pojmenování „jiný.“ V tomto sloupci je uvedeno zastoupení těch dokladů, v nichž se nejedná ani o druh ani o počet souborů, ale o pouhou záměnu s číslovkou základní. Typickou ukázkou užití tohoto významu je příklad (603), kde téměř jistě nejde o tři sady triček, ale tři kusy. Těmto dokladům (z korpusových, ale i internetových zdrojů) se budeme věnovat v rámci netypických užití.

- (603) *v tom ruchu sbíral bledý vousatec ze silnice kapesníky, ponožky, **troje trička**, tepláky, botu, brejle, rezervního kulicha* (SYN)

Ve spojení se JPP v SG jsme po pozorování významů jednotlivých užití zavedli kategorie „počet kusů“, „počet druhů“ a „počet dějů,“ protože se jmenných tvarů (stejně jako složených) používá i ke kvantifikaci dějů označených deverbativními jmény. Jsme si vědomi toho, že tento typ významu je možné zahrnout pod význam prostého počtu, ale toto užití je dle našeho názoru natolik typické pro zkoumané tvary číslovek, že je vydělujeme zvlášť.

U jednotlivých nejčastěji se vyskytujících zástupců jmenných tvarů číslovek druhových jsme provedli významovou analýzu. U všech zástupců jsme zkoumali význam celého množství dokladů, pouze u číslovky *dvoje* byla analýza kvůli velkému množství dokladů provedena na náhodném vzorku 500 dokladů. Počty doložení jednotlivých významů jsme převedli na procenta a podle blízkosti poměrného zastoupení jednotlivých významů jsme ze sledovaných výrazů vytvořili skupiny tak, jak je prezentováno v *Tabulce 35*. Kvůli odlišným poměrům počtů doložení jednotlivých významů vznikly jiné skupiny u spojení se JPP v PL a u spojení se JPP v SG.

Všechn materiál k významové analýze byl čerpán z korpusu SYN.

	se JPP v PL		
	počet souborů/kusů	počet druhů	jiné
dvoje, troje, čtyři, několikery	88 %	11 %	1 %
oboje	78 %	21 %	1 %
patery – desatery	94 %	4 %	2 %
<hr/>			
	se JPP v SG		
	počet kusů	počet druhů	počet dějů
dvoje, troje	51 %	28 %	21 %
oboje	7 %	93 %	
čtvero – desatero, několikero	51 %	18 %	31 %

Tabulka 35: Procentuální zastoupení jednotlivých významů jmenných tvarů číslovek druhových ve spojení se JPP v PL a SG

Z Tabulky 35 je zřejmé, že u spojení jmenných tvarů číslovek druhových se JPP v PL výrazně převládá význam počtu souborů/kusů, a to u všech vymezených skupin. Tento význam ilustrují příklady (568)–(571).

- (568) *V Brně se narodila **dvoje trojčata** v jeden den.* (SYN)
(569) *Malacka dokonce doporučuje vzít si aspoň **patery psací potřeby**.* (SYN)
(570) *Na stole mezi nimi ležely **troje nůžky**.* (SYN)
(571) *Octli se v dlouhé úzké chodbě, kde byly **sedmery dveře** otevřené dokořán.* (SYN)

Význam počtu druhů je hojněji využíván jen pro číselné hodnoty dva (včetně oba) až čtyři a u výrazu *několikery*. U ostatních zástupců jmenných tvarů se vyskytuje zřídka nebo vůbec. Druhové užití jmenného tvaru se JPP v PL ukazují příklady (572) a (573). U druhého z nich je zajímavé, kolika různými způsoby dokázal původce textu vyjádřit, že se u jednotlivých potravin jedná o počty druhů.

- (572) *Specializovaný katalog nabízí **čtvery Alpy** – francouzské, italské, rakouské a švýcarské* (SYN)
(573) *Jídelniček skýtá i čtyři varianty špaget (...), dva druhy toastů, **čtvery palačinky**, zmrzlinové poháry a samozřejmě i bohaté zeleninové saláty s dresinky* (SYN)

Celkově je druhový význam spojení jmenných tvarů číslovek druhových se JPP v PL v menšině. To, že si uživatelé často nejsou druhovým významem jmenných tvarů číslovek druhových jisti, ukazují příklady (574)–(579), kde dochází ke zdůraznění druhového významu.

- (574) ***dvoje klíčky od jiných ferrari** a trochu společenské prestiže* (anonymní původce (124))
(575) *K nim se výborně hodí **troje různé kalhoty** od krátkých, přes tříčtvrteční délku až po dlouhé se svěžím pruhovaným potiskem.* (anonymní původce (125))
(576) *V provozovnách této společnosti se nakupuje za **dvoje různé ceny**.* (SYN)
(577) *pohlédnout přes **dvoje různé brýle**.* (SYN)
(578) *byly v platnosti postupně **troje různé poštovní sazby*** (SYN)
(579) *dívka může během taneční sezóny vypůjčit **čtvery různé šaty*** (SYN)

Prozkoumání korpusových dokladů spojení jmenných tvarů číslovek druhových se JPP v SG ukázalo, že nejsilněji je v těchto spojeních u číslovek *dvoje, troje* i u číslovek *čtvero – desatero* a *několikero* doložen význam prostého počtu.

Druhový význam je nejméně zastoupen u číslovky *oboj*. U zbylých dvou rozlišených skupin lze pozorovat výrazně nižší zastoupení tohoto významu. Podle očekávání se význam počtu druhů i ve spojení se JPP v SG užívá nejméně u zástupců s číselnými hodnotami čtyři až deset. Počet dějů je u skupiny tvořené číslovkami *dvoje* a *troje* vyjadřován jmennými tvary méně často, než je tomu u číslovek *čtvero – desatero* a *několikero*. Tento fakt je zřejmě dán tím, že s číslovkami *čtvero – desatero* a *několikero* jsou často doložena deverbativní substantiva užitá v nepřeneseném slova smyslu (tedy vyjadřující nominálně děj), zatímco u číslovek *dvoje* a *troje* se kromě těchto jmen objevují i takové lexémy jako *paroží, dílo, hřiště* atd., tedy pojmenování konkrétních entit.

Ilustrujme nyní jednotlivé druhy významu vždy dvěma příklady. Příklady (580) a (581) ukazují použití jmenného tvaru číslovky druhové ve významu prostého počtu.

- (580) *uhlák s tepanými ozdobami, **troje paroží** a příruční kovový trezor* (SYN)
 (581) *mají k dispozici klubovnu, kuchyňku a **dvoje sociální zařízení*** (SYN)

V příkladech (582) a (583) jde o vyjádření druhu.

- (582) *Občan by platil místo jednoho hned **dvoje pojištění***. (SYN)
 (583) *Znamená to v podstatě dělat **dvoje účetnictví**, dle českých a francouzských pravidel*. (SYN)

V příkladech (584) a (585) udává číslovka počet opakování děje.

- (584) *Když někdo neuposlechnul stráž na **troje zavolání**, mohl být okamžitě zastřelen*. (SYN)
 (585) *V tu chvíli jsem ucítil **dvoje štouchnutí** do zad*. (SYN)

Byl nalezen také ojedinělý doklad užití jmenného tvaru číslovky druhové místo číslovky násobné typu dvojmo, trojmo (586). V *Tabulce 35* započítán není.

- (586) *Jste pověřivá? Máte nějaké rituály před závodem? Na závody nosím pro jistotu **všechno dvoje**, ale krásný nový dres si nakonec nikdy nevezmu, i když ten starý furt zašívám*. (SYN)

3.5.2.2 Netypický význam jmenných tvarů číslovek druhových

Se JPP v PL se podařilo najít určitý počet spojení, jejichž význam nelze zobecnit jako počet souborů ani jako počet druhů. Ve všech těchto dokladech se jedná o spojení jmenného tvaru číslovky druhové se jménem s běžnou distribucí čísla (v *Tabulce 33* viz sloupec SG/PL, v *Tabulce 35* sloupec „jiné“ u JPP v PL), které sice v některých kontextech soubor označovat může, ale v nalezených dokladech tomu tak nebylo. Např. jméno *fotka* může svým PL vyjadřovat soubor. Je-li třeba tento soubor kvantifikovat, užije se nejčastěji jmenný tvar číslovky druhové pro význam „počet souborů,“ jak to můžeme vidět na příkladu (587).

- (587) *K prohlídnutí zde máte **dvoje fotky**. Stačí kliknout na vybraného fotografa*. (Kong (126))

V příkladech zařazených v *Tabulce 35* ve sloupci „jiné“ se jedná o použití číslovky druhové s plurálem, který však v daném kontextu neodkazuje k souboru, ale je ho užito ve významu „počet kusů vyšší než dvě nebo roven dvěma.“ K vyjádření přesného počtu kusů nebo naopak neurčitého množství entity označené plurálem není užita číslovka základní (*čtyři, několik, mnoho*), ale tvar číslovky druhové. Ukazuje to příklad (588), pod kterým jsou na dané internetové stránce pouze čtyři fotografie (ne čtyři soubory fotografií, jak bychom čekali).

(588) **Čtvery fotky** (Paw!nQa (127))

Stejně tak si původce příkladu (589) zřetelně koupil čtyři jízdenky a autorka příkladu (590) má čtyři sestry.

(589) *V třetím největší městě této republiky jsem v prvním stánku zakoupil **čtvery pětáctyřicetiminutové jízdenky** abych později zjistil, že cesta z nádraží k multikinu trvá rovných devět minut a tudíž jsem mohl s přehledem koupit levnější patnáctiminutové jízdenky.* (Tlmy (128))

(590) *mám **čtvery ségrušky** a dva bratříčky* (Buthergia (129))

Protože tento jev ještě nebyl popsán a chceme ho zde nabídnout k dalšímu zkoumání, citujeme nyní všechna nalezená užití jmenného tvaru číslovky druhové ve významu číslovky základní z korpusu SYN – (591)–(613). Jsou řazena podle číselné hodnoty obsažené číslovky, číslovka neurčitá je řazena na konci.

(591) *Odcizil tu mj. minerální vlnu, polystyrén, svářečku a **dvoje kolečka**.* (SYN)

(592) *jsem za celý rok viděl jen dvě projekce a **dvoje denní práce*** (SYN)

(593) *Ale prosím tě, dyť jsou to jen **dvoje trička** a jedny džíny, odpověděl mi Vláčil* (SYN)

(594) *Teprve v březnu v roce 1952 získala jejich HZS **dvoje dřevěné vojenské sněžné čluny** a jedny kanadské sáně.* (SYN)

(595) *Znamenalo by to mít **dvoje posádky**, dvojnásobné sklady náhradních dílů atd.* (SYN)

(596) *Beneš hlasuje dvakrát! Mačká **dvoje tlačítka**. Já jsem se na něj díval třikrát!* (SYN)

(597) *Když byl venku, z radosti si potřel **oboje rty** kapkou sejmutou z ústí rýny, neboť k ránu sprchlo měkkým jarním deštěm. Za rohem dostal strach a chtěl se ihned vrátit.* (SYN)

(598) *Během čtvrt hodiny, kdy se saský lyžař s rodinou ohlásil k ubytování v recepci, mu ukradli **troje páry** lyží, dvoje běžky a nabitý batoh.* (SYN)

(599) *Objednal si totiž čtyři kvádra a **troje páry bot**, které mu proslulý butik ušije na míru.* (SYN)

(600) *předpokládám, že hrajete v kontaktních čočkách. Už vám je někdo při nějakém osobním souboji vyrazil? To se už stalo hodněkrát. Mám ještě asi **troje páry** náhradní, takže buď si je jdu vyměnit, nebo když čočku v trávě najdu, v šatně si ji opláchnu a dám do oka znova.* (SYN)

(601) *Ve spolupráci s lipenským gymnáziem tam chystáme **troje kursy**, " popisuje. V hrnčířském kursu si lidé budou sami nakopat hlínu, zpracovat těsto, modelovat, postavit přírodní pec a výrobky vypálit. V košíkářském a kovářském kursu ...* (SYN)

(602) *prodavačka mu z regálu podala **troje výkřiky pánské módy**.* (SYN)

- (603) *v tom ruchu sbíral bledý vousatec ze silnice kapesníky, ponožky, **troje trička**, tepláky, botu, brejle, rezervního kulicha* (SYN)
- (604) *Vinohrady dvoje sady **troje věže** čtyři hřbitovy Mordy mátohy* (SYN)
- (605) *Tyto velké, čtverhranné budovy měly **čtyři vchody**, nad každou bránou se zvedala 2 poschodí.* (SYN)
- (606) *Na vítěze čeká 10 tisíc korun a zlatá vařečka od ředitelky lázní. Ta symbolicky odemkne **čtyři zdejší kolonády** i lesní promenády se 150 hektary stříbrných smrků, borovic, javorů, olší a dubů* (SYN)
- (607) *Kafírníci mají v každé ruce **patery džezvy** a rychle jimi krouží ve žhavém písku* (SYN)
- (608) *O **patery včelstva** přišel včelař z obce na Břeclavsku.* (SYN)
- (609) *Selbu zachytila oba, když si cpali do bundy **šestery kalkulačky**, monočlánky s dlouhou životností* (SYN)
- (610) *Mimoto disponujeme 4 stroji MD 81, **šestery MD 82**, dvěma MD 83 a pěti MD 87.* (SYN)
- (611) *V trojbarevných truhlách voněly popelem **sedmery škrobené sukně**...*(SYN)
- (612) *stačí **několikery stisky jedničky**, ovšem pro snadné vyhledání např. zavináče je vhodné využít přehled všech dostupných znaků* (SYN)
- (613) *Součástí programu bude (...)odborný seminář, například o české páskové krajcce, a **několikery výstavy**.* (SYN)

Takovéto použití jmenného plurálového tvaru číslovky souborové místo číslovky základní bylo kromě již uvedených dokladů z korpusu SYN zaznamenáno i na internetu v 67 případech (v souboru námi prohledaných dat – 300 dokladů každého zástupce přímých pádů číslovek druhových). V celém souboru těchto dokladů můžeme vyčlenit několik skupin.

A. K popsanému typu užití dochází často ve výčtech, kde by se v pravidelném případě měly střídát jmenné tvary číslovek druhových u některých jmen s číslovkami základními u jmen jiných (mají-li se v řadě za sebou počítat postupně např. trička, ponožky, kalhoty a sukně, dochází často k tomu, že od jmen souborů a jmen pomnožných (*dvoje ponožky, troje kalhoty*), přejdou tvary číslovek druhových i ke jménům, která se obvykle pojí s číslovkami základními (*dvoje sukně, troje trička* místo *dvě sukně, tři trička*). Tato situace je zvlášť patrná u jmen označujících různé oděvy, ale nacházíme ji i jinde. Situaci ukazují příklady (614)–(618), jedná se o výběr z celkem 10 dokladů se jmény oblečení.

- (614) *To máte čtyři nové zimní boty, **čtyři zimní bundy**, čtyři rukavice.* (Dobrota (130))
- (615) *Dala jim tam čtyři dupačky, **čtyři svetříčky**, **čtyři trička** a čtyři plíny, kdyby s tetou chodili někde venku.* (Kostková (131))
- (616) *Vyzkoušela jsem si sukni, dvoje kalhoty a **troje saka**.* (Kikina (132))
- (617) *Takže máš tu **troje sukně**, **troje trička** a jedny šaty. Pro začátek ti to bude muset stačit, až se plně uzdravíš a začneš lovit, můžeš si pořídit další.* (Gragita (133))
- (618) *Koupila jsem si všelijaké náhrdelníky, náramky a prstýnky, čelenky, boty, **dvoje šaty, asi šestero triček, dvoje sukně, 3 kšiltovky, čtvero náušnic**...prostě jsme to tam dokonale vykoupili.* (Nikiška a Míša (134))

Podobné vzájemné ovlivnění jednotlivých typů číslovek (druhových a základních) nacházíme v příkladu (594).

(594) *Teprve v březnu v roce 1952 získala jejich HZS dvoje dřevěné vojenské sněžné čluny a jedny kanadské sáně.* (SYN)

Výčet kvantifikovaných typů oblečení není jediný, kde se tendence užívat tvary číslovek druhových místo číslovek základních objevuje. Vidíme ji i v takových případech jako (619)–(622).

(619) *Veze si troje exkluzivní večerní toalety. Osmany Laffita a Daniela Flejšarová dodali po jedné a Beata Rajská coby Dianina dvorní návrhářka se pak kromě další toalety postarala o ostatní modelčino oblečení.* (SYN)

(620) *Hortová nechala výběr látek na šaty, střihu i barev zcela na Rajské. Poveze si od ní celkem desaterý modely.* (jup (135))

(621) *Vešli jsme do Malého obchůdku a za moment jsem si s sebou nesla troje hábity: černý, modrý a hnědý* (Jáá (136))

(622) *Bolívijská indiánka – několikery sukně a typický klobouk na hlavě.* (anonymní původce (137))

V příkladech (619), (620) a (621) došlo zřejmě ke kontaminaci s užíváním plurale tantum *šaty* u jmen s pravidelnou distribucí čísla (*jedna toaleta – dvě toalety, jeden model/hábit – dva modely/hábity*). U jména *sukně* v dokladu (622) může jít o podobnou kontaminaci, ale jméno již není tak významově blízké jako jména předchozí.

B. Další skupinou příkladů s jmennými tvary číslovek druhových ve významu číslovek základních jsou doklady se JPP *pár* (18 dokladů celkem) a počítání párových entit vůbec. Nalezená spojení se jménem *pár* ilustrují doklady (623)–(626).

(623) *No nevadí, moje nozky jsou vybirave, během hodiny zkousím asi patery pary, jeste nekolikero ruznych vlozek.* (Running Shadow (138))

(624) *No tak promiň, nemám padesátery páry bot abych si mohla vybrat ty nejlíp EmO.* (barbiees (139))

(625) *Objednal si totiž čtyři kvádra a troje páry bot, které mu proslulý butik ušije na míru* (SYN)

(626) *Shane se vřítíl za závěs, kde se ho okamžitě chopily troje páry rukou. Jedny mu v rychlosti stahovaly kalhoty, druhé ho přepudrovávaly a stíraly kapky potu stékající mu po tváři a třetí sundávaly mikrofon.* (anonymní původce (140))

Z dokladů je zřejmé, že se zde nepočítají sady těchto páru, ale páry samy. *Troje páry bot* pak neznamená očekávané tři sady párů, ale tři páry.¹³²

¹³² Příbuzné s těmito doklady jsou podle nás (640) a (641), kde nacházíme totéž počítání sad po více kusech. Spojení číslovky druhové s JPP zde má význam *tři sady a tři soupravy*. V příkladu (641) může jít i o atrakci s počítáním podstatného jména *hodiny*, které se nachází bezprostředně za sledovaným spojením.

(640) *Potom jsem dostala troje sady fixů a pastelky...* (Lia (146))

(641) *Každé družstvo přiveze troje kompletní šachové soupravy obvyklé turnajové velikosti a troje funkční šachové hodiny.* (Bielčík (147))

K témuž typu patří příklady počítání párových orgánů. Byly nalezeny doklady pro jména *oči*, *ruce* a *tlapky*. V příkladu (627) je uvedeno užití s očekávaným významem *čtyři páry očí*.

(627) *Čtyři ukázořáčky snímaly to co viděly čřvery oči skrze osm objektivů na pohárovém závodě na Zadově... (Němec (141))*

Příklad (628) ale ukazuje použití stejného spojení (*čřvery oči*) pro význam *čtyři oči*.

(628) *Čřvery oči, dvoje ústa. Dva obličeje posazené na jednom krku. (šum (142))*

Stejně je to u dokladů (629)–(631). Jmenný tvar číslovky druhové se v nich neuzívá k počítání souborů, ale jednotlivých „kusů.“

(629) *Na stole se objevily čřvery ruce a dvě hlavy – Petra a Markéta. (Markulik a Peřullik (143))*

(630) *Jsi lehce nervózní z těch dvojitých doteků, (...) ale všechny čřvery ruce nepřestávají v laskání (KrlCZ (144))*

(631) *Ale sušenky jsou pro dvanáčtery tlapky. Tedy spíš tlapičky. :) (pivli (145))*

V příkladu (629) a (630) se mluví o rukách dvou lidí, v příkladu (631) o tlapkách třech yorkshirů.

Uvedený dvojí význam spojení jmenného tvaru číslovky druhové se jmény párových orgánů způsobuje, že u dokladů s nedostatečným kontextem nejsme schopni určit, o kolika lidech se vlastně mluví. Např. (632) a (633).

(632) *Čřvery ruce mě chytly za... rohy?!, další za ocas a pak mi někdo nasadil sedlo. (anonymní původce (148))*

(633) *Byla si vědoma že ji pozorují čřvery oči a měla pravdu. (Vina (149))*

C. Poslední skupinou, kterou můžeme u sledovaných spojení vymezit, jsou doklady počítání jména *včelstvo*. Ve včelařských článcích nacházíme jednak zcela běžné počítání, které ukazuje příklad (634), jednak počítání odchýlné.

(634) *Zase pro padesatery včely by to bylo asi dost nákladný to je taky fakt. (Míra P. (150))*

Spojení, která ilustrují další doklady (na internetu i v korpusu SYN jich bylo nalezeno celkem dvanáct), zřejmě vznikla kontaminací. Substantivum *včelstvo* (hromadné singulare tantum) zde začalo být pojímáno jako jméno v plurálu v souvislosti se svou sémantikou a s paralelním výskytem jména *včely*. Nacházíme pak doklady jako (635), (636) a (637), ze kterých je patrné, že se jedná o dvoje, troje, čřvery včely/dvě, tři, čřvery včelstva.

(635) *A už vidím, jak včelař, který má čřvery včelstva, vyhazuje nespotřebenou otevřenou lahvičku léčiva (Polášek (151))*

(636) *Prodám troje včelstva a souše. (anonymní původce (152))*

(637) *Mohl by mi někdo pomoci a prodat mi alespoň dvoje včelstva? (Černořová (153))*

Ostatní doklady sledovaného užití již výrazné skupiny netvoří. Nejfrekventovaněji užívaným tvarem je zde tvar *několikery*.

Užívání jmenných tvarů číslovek druhových ve dvojím významu (význam prostého počtu entit a význam počtu sad) působí obtíže při rozpoznání významu takových dokladů jako (638) a (639). Význam těchto dokladů se nepodařilo objasnit ani z kontextu.

- (638) *Na zahradě jsou 4 jabloně, tři třesně, dvoje švestky a dvoje slívy.* (anonymní původce (154))
- (639) *Dneska byla doplněna stránka Otevření portálů, kde nyní naleznete přesný návod, jak se dostat přes dvoje zapečetěné brány v Irdorathu.* (anonymní původce (155))

3.5.2.3 Shrnutí

Základním a nejčastěji doloženým významem jmenných tvarů číslovek druhových je ve spojení se JPP v PL význam prostého počtu (ve spojení s pluralii tantum) a význam počtu sad (se jmény souborů). Kromě těchto významů nacházíme i význam druhový. Ve spojení se JPP v SG se jmenné tvary číslovek druhových užívají nejčastěji ve významu prostého počtu (*dvoje schodiště*). I zde je ale doložen význam počtu druhů (*dvoje účetnictví*). Výraznou doménou užití jmenných singulárových tvarů číslovek druhových je význam počtu dějů (*dvoje zařinčení*).

Kromě obvyklých významů jmenných tvarů číslovek druhových jsme rozsáhle doložili i použití těchto tvarů namísto číslovek základních. Mezi nalezenými doklady této tendence lze pozorovat jednak jistý typ atrakce s okolními číslovkami, střídají-li se jména, u nichž se užívá číslovka druhová, se jmény, která vyžadují číslovku základní (*dvoje trička, troje kalhoty* místo *dvě trička, troje kalhoty*), jednak významovou kontaminaci u synonym jmen souborů nebo pluralií tantum (*čtvery včelstva* jako *čtvery včely*, *paterý modely* jako *paterý šaty*).

Všechny nalezené doklady dobře ukazují na oslabení jistoty v používání jmenných tvarů číslovek druhových s určitými typy jmen. Zároveň je z nich patrné, že si původci textů uvědomují významovou blízkost jmenných tvarů číslovek druhových s číslovkami základními. V mnoha případech vede toto vědomí k jejich volnému zaměňování.

3.5.3 Význam složených tvarů číslovek druhových

V této části budeme podrobněji pozorovat význam složených tvarů číslovek druhových ve spojení s různými typy JPP. Stejně jako u jmenných tvarů se budeme nejprve věnovat typickým významům a poté zaměříme pozornost na různé méně běžné až výjimečné typy významu.

3.5.3.1 Typické významy složených tvarů číslovek druhových

Zastoupení jednotlivých významů složených tvarů číslovek druhových shrnuje *Tabulka 36*. Jsou v ní započítány doklady přímých pádů těchto tvarů v korpusu SYN. Stejně jako v *Tabulce 34*, věnované spojování jednotlivých zástupců složených tvarů číslovek druhových s různými typy JPP, k nim přidáváme doklady přímých pádů číslovek *čtverý* až *desaterý* nalezené na internetu.

Většina zohledněných dokladů byla z hlediska významu analyzována ručně. Pouze u číslovek *dvojí* a *trojí* proběhla analýza kvůli velkému počtu dokladů na náhodném vzorku 500 dokladů pro každého z těchto zástupců číslovek druhových. U číslovky *několikerý* jsme kvůli velkému počtu dokladů zkoumali pouze doklady se JPP na první nebo druhé pozici vpravo od dohledaného číslovkového tvaru.

Po získání počtů dokladů jednotlivých významů jsme postupovali stejně jako u jmenných tvarů. Počty doložení jednotlivých významů jsme převedli na procenta a podle blízkosti poměrného zastoupení jednotlivých významů jsme ze sledovaných výrazů vytvořili skupiny tak, jak je uvedeno v *Tabulce 36*. Kvůli odlišným poměrům počtů doložení jednotlivých významů vznikly jiné skupiny u spojení se JPP v PL a u spojení se JPP v SG.

Doklady s nejistým významem nebyly do tabulky zahrnuty. Vyskytly se jen v několika málo případech, všechny je komentujeme níže v podkapitole *Netypické významy složených tvarů číslovek druhových*.

	se JPP v SG		
	počet druhů	počet kusů	počet dějů
dvojí	86 %	6 %	8%
trojí, čtverý	66 %	7 %	27 %
obojí	100 %		
paterý – desaterý	48 %	24 %	28 %
několikerý	33 %	7 %	60 %
sterý, tisícový, kolikerý, tolikerý	22 %	64 %	14 %
	se JPP v PL		
	počet druhů	počet kusů/souborů	
dvojí, obojí	83 %	17 %	
trojí	39 %	61 %	
čtverý – desaterý	21 %	79 %	
sterý, tisícový, několikerý, tolikerý, kolikerý	8 %	92 %	

Tabulka 36: Procentuální zastoupení jednotlivých významů složených tvarů číslovek druhových ve spojení se JPP v SG a PL

Z tabulky je patrné, že u složených tvarů číslovek druhových nacházíme ve spojení se JPP v SG převážně druhový význam. Výjimkou jsou některé číslovky neurčité. Se JPP v PL byla v našem materiálu zjištěna převaha druhového významu nad významem prostého počtu pouze u číslovek *dvojí, obojí*. U obou skupin tvarů (singulárových i plurálových) si je možné všimnout toho, že směrem k vyšším číselným hodnotám ubývá druhového významu a nejméně je tento význam doložen vždy u číslovek neurčitých.

Významová kategorie počtu dějů byla zavedena pouze pro singulárové složené tvary číslovek druhových. Se JPP v SG se velmi často vyskytuje význam počtu dějů u pojmenování zvuků (*zazvonění, cinknutí, prasknutí, lupnutí, chrápání, hvízdnutí*), u pojmenování dějů ze sportovního prostředí (*vyločení, oslabení, střídání, prvenství, vítězství, vedení*), u jmen trestných činů (*vloupání, přepadení, okradení*) a u jména *vystoupení*. Procento užití ve významu počtu dějů je u číslovky *několikerý* tak výrazné, že ji odlišuje od ostatních zástupců složených tvarů.

Oproti očekávání byl význam počtu dějů zaznamenán i ve spojení se JPP v PL, a to právě u číslovky *několikerý*. V korpusu SYN bylo nalezeno celkem asi 30 dokladů tohoto významu. Ilustrují ho příklady (642)–(645). Vzhledem k tomu, že tento typ užití je doložen pouze u jednoho zástupce skupiny, jsou tyto doklady v *Tabulce 36* započítány mezi doklady s významem prostého počtu.

- (642) *I přes **několikerá upozornění** jej Macek obhajuje (SYN)*
 (643) *kruté mrazy, které způsobily **několikerá odložení** závodů (SYN)*
 (644) *přes **několikerá setkání** partajních šéfů (SYN)*
 (645) *Komplikace přináší i **několikeré změny** ve struktuře ČSD a následně ČD... (SYN)*

Jednotlivé významy složených tvarů číslovek druhových je zapotřebí ilustrovat na příkladech. V následujících dokladech jsou vždy postupně uvedeny druhový, základní a násobný význam číslovek *dvoji* (646), (647), (648), *trojí* (649), (650), (651) a *desaterý* (652), (653) a (654).

- (646) *Zvláštní, jak si uprostřed největšího dobrodružství svého života pořád představuje jiné verze, pořád žiješ **dvoji život**, jeden skutečný, jeden filmový. Dost dětinská hra, nemyslíš? (SYN)*
 (647) *Navenek ještě se žilo dobře, neboť do domu přicházeli dva velice dobří ženichové, z nichž jeden byl správcem školy, druhý pak úředníkem na harrachovském panství, a počátkem roku 1890 se slavila **dvoji svatba**, což byl poslední úsměv zapadajícího slunce. (SYN)*
 (648) *Zajímavostí zápasu je **dvoji střídání** znojenských gólmánů a tříbodové příspěvky spartánských beků Nedvěda a M. Sýkory (oba 2+1). (SYN)*
 (649) *Fotograf může zvolit **trojí formát** snímku: obvyklý, který má poměr stran 2:3, skupinový 9:16 nebo panoramatický, jehož strany jsou v poměru 1:3. (SYN)*
 (650) *26. října roku 1870 do základů zničila **trojí polesí** a (...) vzápětí následovala záplava kůrovce, který zkázu dokonil (SYN)*
 (651) *Na **trojí zahoukání** točí klikou doprava a brzdí, na jedno naopak brzdy povolí. (SYN)*
 (652) ***Desateré házení**.¹³³ (Kaplan, Bartůněk, Neuman 2003: 113 (156))*
 (653) *ozřejmila se tamta křivda, vytanula **desaterá souvislost** i vykvetla sterá naděje (SYN)*
 (654) *Píšu teď o další povídce, kterou mám rád. Četl jsem ji snad desetkrát a myslím si, že je lepší přečíst jednu povídku desetkrát než deset povídek jednou – pokud ta jedna si na nás vyžádá to **desateré čtení** a pokud nám postačí těch dalších deset číst jen jednou. (SYN)*

Příklady (655), (656) a (657) ilustrují totéž (význam druhový, význam prostého počtu, násobný význam) pro číslovku neurčitou *několikerý*.

- (655) *Přímá zahraniční investice má hned **několikerý dopad**. V první řadě investovaná částka přispěje ke zlepšení bilance na kapitálovém účtu, za druhé realizovaná investice přispěje ke zvýšení našeho vývozu (SYN)*
 (656) *list papíru, na němž byl napsán psacím strojem (zřejmě přes **několikerý průpisový papír**) nezřetelným, rozmazaným písmem seznam jídel (SYN)*
 (657) *Jedna mladá žena byla pak vážně zraněna při havárii terénního vozidla na safari v Namibii a podstoupila **několikerý převoz** a komplikovanou operaci. (SYN)*

¹³³ Je název hry, v níž se hází deseti různými předměty. Význam nadpisu dobře osvětluje jedna z vět v popisu hry: „Pro házení deseti způsoby potřebujeme rozlehlý prostor.“ (Kaplan, Bartůněk, Neuman 2003, s.113 (156))

V oddílu Tvary a jejich původ jsme konstatovali vzácné doložení číslovek určitých s hodnotou vyšší než tři v plurálových tvarech. Konkrétní doklady těchto řídkých tvarů jsou uvedeny v příkladech (658)–(661) pro číslovku *sedmerý*.

- (658) *Ve chvále jeho vyvyšují jej **sedmerá nebesa** i země a cožkoliv na nich jest... (Nykl (157))*
- (659) *vám pomůže snadněji přežívat cesty přes **sedmerá horstva** (SYN)*
- (660) *„**AUM**“ – řekl Mocný a pronesl slovo. **Sedmeré vlny** hmoty se šířily a projevíly se v různorodých formách. Každá zaujala svoje místo, každá ve stanovené sféře. (Bailey (158))*
- (661) *„Jakkoli jsou má **přestoupení sedmerá**, ponech své srdce v pokoji!“ (Prudký (159))*

V jediném dokladu (658) je přítomen vedle významu prostého počtu i význam počtu druhů. V tomto jediném případě se také skutečně jedná o číselnou hodnotu sedm. V ostatních dokladech je této hodnoty užito jako symbolického vyjádření plnosti.

U jmenných tvarů číslovek druhových byly pozorovány důsledky nejistoty mluvčích o významu těchto číslovek. Se stejným jevem se setkáváme i u tvarů složených. V příkladech (662)–(664) je druhový význam číslovky zdůrazněn dalším lexikálním prostředkem.

- (662) *Kromě toho hry vyžadovaly **trojí druh přednesu**: řeč, recitativ a zpěv. (SYN)*
- (663) *dvojí či dokonce **trojí způsob** psaní některých slov neznamená pravopisnou libovůli (SYN)*
- (664) *Ale vždy existoval **dvojí způsob** čtení. Jednak interpretace politická, pak ta druhá, která se orientuje k literárním hodnotám. (SYN)*

Nejistota mluvčích o významu složených tvarů číslovek druhových je patrná také ze všech typů jiných významů, které budeme charakterizovat nyní.

3.5.3.2 Jiné typy významu složených tvarů číslovek druhových

Do *Tabulky 36* nebyla zahrnuta celá škála významů, které se v našem materiálu u složených tvarů číslovek druhových objevily. Jednotlivé významy budeme stručně charakterizovat a dokládat na konkrétních příkladech.

3.5.3.2.1 Užití číslovky druhové ve významu číslovky řadové

V příkladech (665), (666) a (667) je patrné, že složený tvar druhové číslovky je tu užit namísto číslovky řadové.

- (665) *Toto je už **několikerá**, snad ikstá poznámka na dávno vyhlédnuté téma: ubožáctví a scestnost mašinsticko-automatizované, v podstatě zkomputerizované civilizace... (SYN)*
- (666)" ***První dvě etapy** nám byly šité na míru, končily v kopci, " komentuje klání vrchařka Světlana Gigiljevová. **Ve třetí části** závodu však Němka Kupfernagelová sedmivteřinové manko smazala a ze žlutého trikotu se svléct až do cíle nenechala. " Pro vítězství jsme udělali maximum, ale **ve čtvrté etapě** nám situaci zkomplikoval defekt Gigiljevové. Nevyšlo to, ale i tak jsme odjeli výborný závod, " bilancuje trenér týmu Jiří Maier... (SYN)*
- (667) *Tou úplně první jednotkou u haven jsou Pixie (...).Druhá jednotka nese sympatické jméno Blade Dancer. (...)Třetí jednotka je pro Sylvan klíčová. Je jí **Hunter**, což jest*

vcelku hodně silný lučištník (...) **Čtverou jednotkou** u Sylvan jsou toliko obávaní **Druidi**. (anonymní původce (160))

Je podle nás příznačné, že jsme tento význam nenalezli u nejběžnějších zástupců složených tvarů číslovek druhových *dvojí* a *trojí*, protože u těchto číslovek se tvar číslovky řadové od tvaru druhového liší výrazněji, než je tomu u číslovky *čtverý* (srov. *dvojí – druhý, trojí – třetí, čtverý – čtvrtý*). Navíc se ve dvou příkladech setkáváme s tvarem číslovky v nepřímém pádě a je možné, že tvary nepřímých pádů číslovek druhových už nejsou pevně spojeny s tvary pádů přímých. Může tak docházet k jejich záměně s tvary číslovek řadových. Nalezené doklady také ilustrují nejistotu mluvčích o významu u zástupců číslovek druhových s vyššími určitými a neurčitými hodnotami.

3.5.3.2.2 Užití číslovky druhové ve významu *po kolikáté*

S užitími uvedenými v předchozím bodě jsou příbuzné doklady (668) a (669). Jedná se o užití tvaru číslovky druhové *tisícery* na místě tvaru číslovky řadové *tisící*. Příčinou záměny je snad přílišná tvarová nezřetelnost řadové číslovky *tisící*.

(668) *májo, děkuji (ted' se opakuji snad už **po tisícere**, ale doufám, že to nevadí..^^)*
(Jeanne (161))

(669) ***Po tisícere** zklamaná/ stejně si pořád nedá říct/ zoufalství, slzy za sebou i v sobě má/ černě píše na černý list.* (Moony (162))

3.5.3.2.3 Užití číslovky druhové místo číslovky typu *dvojitý*

V rozlišování počtu otáček u krasobruslařských skoků se užívá tvarů číslovky druhové *čtverý* místo náležitých tvarů číslovek násobných užívaných se substantivy. Užití náležitého tvaru ukazuje příklad (670).

(670) *Na úvod lehce vystřihl kombinaci **čtverného toeloopa** s trojitým a vzápětí i sólový **čtverný toeloop**. Problémy mu nedělaly ani další trojité skoky včetně axela, který ho zradil ve středečním krátkém programu. Jediné zaváhání přišlo pár vteřin před koncem jízdy při trojitém flipu, který Verner neustál.* (Vališ (163))

Užití druhové číslovky ve stejném významu je patrné z příkladů (671)–(673). Jedná se o skoky čtverné.

(671) *...aby dosáhl na vrchol, musí skákat **čtverý skok*** (Pljuščenko – Šářec (164))

(672) *chci vejít do historie krasobruslení s novým **čtverým skokem*** (Pljuščenko – Helena (165))

(673) ***Čtverý axel** by tedy musel mít při čtyřech a půl otáčky nevěřitelných 1620° obratu.* (Hanča (166))

Celkově je užívání tvarů číslovek druhových v tomto významu mnohem méně časté než užívání náležitých tvarů číslovek násobných (se jmény konkrétních skoků *toeloop, salchow, rittberger, axel* a *lutz* jsme mezi 159 doklady našli pouze dva s tvarem číslovky druhové), nicméně tato tendence zde existuje.

Byl nalezen i jeden doklad popsaného typu mimo texty z krasobruslařského prostředí – (674). Tvaru *čtverý* je tu opět užito místo náležitého *čtverný*. Paralelní výskyt tvaru *trojitý* násobnou interpretaci číslovky *čtverý* jen potvrzuje.

- (674) **Čtverý otočný držák na ručníky. Trojitý otočná držák na ručníky.** (anonymní původce (167))

Je příznačné, že tento typ užití nacházíme až u číslovky *čtverý* a ne u číslovek nižších. Odráží se zde nejistota mluvčích o významu málo frekventovaného číslovkového tvaru a svou roli zřejmě hraje i velká hlásková podobnost mezi tvary *čtverý* a *čtverný*.

3.5.3.2.4 Užití číslovky druhové místo číslovky typu *dvojnásobný*

Užití složeného tvaru číslovky druhové na místě číslovky typu *dvojnásobný* je doloženo pouze jedním dokladem – (675). Doplňuje však škálu významů, kterých může v češtině nabývat číslovka *několikerý*.

- (675) *Hana Kofránková (několikerá vítězka WP, režisérka Českého rozhlasu v Praze, která letos předsedá porotě hodnotící sólisty ve II.kategorii)* (SYN)

3.5.3.2.5 Užití číslovky druhové ve významu *dělení na několik částí*

Se zcela specifickým významem složených tvarů číslovek druhových se setkáváme v příkladech (676)–(679). Tyto příklady se od ostatních liší tím, že je zde v netypickém významu užito zcela běžně se vyskytující číslovky *trojí*. Všechna vyjádření jsou důsledkem přílišné kondenzace. Z vyjádření „X se dělí na tři části/ skládá ze tří částí“ zde vzniká spojení „trojí členění/dělení/rozdělení/rozvrstvení.“

- (676) **Trojí členění buddhismu: Hínajána, Mahájána, Vadžrajána.** (anonymní původce (168))
- (677) **Trojí složení vlasu – Šupinková vrstva...Kmen vlákna...Dřeňová vrstva** (Lend'a (169))
- (678) **Stejný osud potkal také mírové plány, které umírají už se zrozením. Návrh na trojí rozdělení Bosny má asi tak velkou šanci přežít jako zmíněná příměří, neboť neodstraňuje příčiny války, ale hromadí je. Legitimuje srbské územní zisky.** (SYN)
- (679) **vytvořil novou, třetí vrstvu společností (zemí), "vyrábějících" pro svět poznatky a informace. Toto trojí rozvrstvení ještě není zřejmé, protože nikde není dokončeno, dokonce ani v Japonsku a Spojených státech, zemích s nejvyspělejší ekonomikou.** (SYN)

Takováto užití jsou podle nás především důsledkem jazykové neobratnosti. Mohou však stejně jako všechny doposud uvedené významy svědčit i o nejistotě mluvčích o významu číslovek druhových.

3.5.3.2.6 Užití číslovky druhové ve významu *kolik různých bytostí někdo je*

Výsledkem přílišné kondenzace jsou i vyjádření, která uvádíme v příkladech (680)–(685). Jejich původci chtěli vyjádřit, že osoba, o které se mluví, je bytost složená z mnoha (určitého počtu) bytostí jiných.

- (680) **Čtverý básník. (...)**Co znamená pro portugalskou identitu, pro obraz jich samých, že se o něm zdůrazňuje, jak psal pod čtyřmi různými jmény, ve čtyřech různých stylech, čtverou literaturu? Co znamená tato čtverá identita, tento čtverák (tedy znalec čtvera umění, dixit etymologický slovník, nikoli já)? Sklon ke schizofrenii? Nebo se tento mýtus roubuje na zámořské výboje a čtyři světové strany (jenže nevyrazili vždy jen na západ)? Fernando Pessoa, národní básník. (Janyška (170))
- (681) **Říká se, kolik řečí znáš, tolikrát jsi člověkem. Kolikerým člověkem je Milan Šteindler?** (pst (171))

- (682) *Oba víme... Nezapomínám, jen neumím být **dvojí, trojí...desaterý...** :-) (Pavlíček (172))*
- (683) *V nepomíjejícím zvyku zkoumat sebe sám nevím, kde nebo **kolikerý** jsem, v jaké půdě hluku (...) pohřbil jsem horečnatého ducha. (SYN)*
- (684) *Ano, proměna jmen není jen koketní hra. Jsem prostě **kolikerý** a vše je to moje. (SYN)*
- (685) *byl jsem **několikerý**, zároveň otevřený lidem, celý jejich, a přec utajený se svou nesnesitelnou láskou, šalebný. (SYN)*

Jednoslovný ekvivalent pro tento význam se nám nalézt nepodařilo. Proto můžeme uvedené doklady interpretovat nejen jako jazykovou neobratnost, ale i jako využití sémantického potenciálu číslovek druhových ve významu, pro který v češtině není samostatný číslovkový tvar.

3.5.3.3 Shrnutí

Nejčastěji doloženým významem složených tvarů číslovek druhových ve spojení se JPP v SG je počet druhů. Toto tvrzení platí v plné míře pro číslovky hodnot dva (i *oba*), tři, čtyři. U číslovek vyšších hodnot byl v našem materiálu druhový význam zastoupen pouze v necelé polovině případů. Těžiště významu číslovek neurčitých leží ve významu prostého počtu nebo počtu dějů. U složených plurálních tvarů číslovek druhových se více než význam počtu druhů prosazuje význam prostého počtu. U číslovky *několikerý* byl jak v SG, tak v PL zjištěn značný podíl užití ve významu počtu dějů.

Složené tvary číslovek druhových se kromě typických významů (počet druhů, počet kusů/souborů, počet opakování děje) užívají místo různých tvarů číslovek řadových a násobných. Většinu dokladů nalezených s těmito významy lze interpretovat jako záměnu nedostatečně rozdílných tvarů číslovek (*čtverý – čtvrtý – čtverný*), tedy jako nejistotu mluvčích o tvarech patřících k paradigmatu číslovek řadových, druhových a násobných, a jako příliš kondenzovaná vyjádření (*rozdělit na tři části – trojí rozdělení, jsem/někdo je bytost složená z více bytostí/rozpolcená na několik částí – jsem/někdo je dvojí, několikerý*). Všechny tyto doklady jsou také svědectvím o nejistotě mluvčích o významu číslovek druhových.

3.5.4 Význam jmenných a složených tvarů číslovek druhových u JPP, kde se domény jejich užití překrývají

V předešlé části podkapitoly Význam jsme vyčíslili a ilustrovali typické i netypické významy jmenných a složených tvarů číslovek druhových odděleně. V této kapitole se budeme věnovat rozdílům ve významu jmenných a složených tvarů číslovek druhových u skupin jmen, kde se používají oba typy tvarů. Nejprve uvedeme, jak se k problematice staví jednotlivé sledované jazykové příručky a poté na základě materiálu jednak ověříme tvrzení těchto příruček, jednak prozkoumáme současné tendence užívání číslovek druhových.

3.5.4.1 Dosavadní reflexe problému v odborné literatuře

První explicitní zmínku o rozdílu významu jmenných a složených tvarů číslovek druhových jsme našli v příspěvku Karla Hausenblase v příručce Jazykový koutek Československého rozhlasu z roku 1959. Tento příspěvek se týká pouze užití obou typů tvarů číslovek druhových s pluralii tantum. Hausenblas zde říká: „Rozdíl mezi jednotlivinami a druhy je rozdíl hodně důležitý.

Proto se vypracovalo v našem jazyce významové rozlišení mezi tvary jmennými dvoje, troje a složenými dvojí, trojí; tvarů složených se užívá jako speciálních pro vyjádření druhu.“ (Hausenblas 1959: 272) Dále zde tvrdí, že rozdíl mezi slovními spojeními *dvoje kleště* a *dvojí kleště* „cítíme,“ v nepřímých pádech pak je tento rozdíl setřen.¹³⁴ Oba číslovkové tvary řadí mezi číslovky druhové.

Všechny jazykové příručky (až na MČ2) vyšlé po roce 1959 se o rozdílu zmiňují takřka ve stejném duchu. Stručný komentář ke sledovanému problému nabízí Šmilauer,¹³⁵ Komárek,¹³⁶ PMČ¹³⁷ i ČŘJ.¹³⁸ V jediné ČŘJ se však dočteme, že se jedná o rozdíl významu číslovek souborových a druhových. Ostatní autoři se drží rozdílu jmenných a složených tvarů číslovek druhových. Pouze v PMČ nacházíme vyjádření k obvyklosti/frekvenci využívání tohoto rozdílu. Konstatuje se zde, že „toto rozlišení (...) není v češtině zakotveno příliš pevně.“ (PMČ 2003: 304) Ostatní příručky uvádějí rozdíl jako fakt.

V MČ2 nejsou jako v jediném zdroji uvedena spojení s pomnožnými jmény, ale rozdíl mezi složenými a jmennými tvary číslovek druhových je ilustrován na příkladu *dvoje klíče* – *dvojí klíče*. Tyto příklady zde nejsou postaveny vedle sebe do protikladu, jen ilustrují význam v rámci kapitol o číslovkách souborových a druhových. O pluraliích tantum mluví Hausenblas v MČ2 pouze u číslovek základních a možnost vyjadřovat druh u nich nezmiňuje (viz MČ2 1986: 115). V ostatní příručkách jsme vyjádření k problému nenalezli.

3.5.4.2 Současné tendence v užívání jmenných a složených tvarů číslovek druhových

Před zkoumáním současných tendencí v užívání jmenných a složených tvarů číslovek druhových v paralelních dokladech nejprve alespoň rámcově zopakujme, co rozumíme pod pojmem počet souborů a počet druhů. Počtem souborů rozumíme počet skupin (abstraktních či konkrétních) entit – číslovka pak udává počet těchto souborů, ne počet jednotlivých entit. U pomnožných jmen udává číslovka počet entit samých, protože zde plurálová forma jména odkazuje pouze k entitě jediné. Počtem druhů pak rozumíme počet navzájem různých skupin (i jednoprvkových) v rámci výseku reality pojmenované jménem.

Na začátku kapitoly o významu jsme se již zmínili o tom, že při všech užitích jmenných i složených tvarů číslovek druhových je nutné přihlížet k širšímu kontextu. Je třeba vždy také přihlížet k charakteru jména, protože každé jméno zakládá pro druhovou interpretaci rozdílné podmínky. Zopakujme tyto skutečnosti na příkladu. U jména *volby* se může jednat buď o počítání volebních klání, jimiž někdo prošel, nebo o počet druhů voleb. Počítáme-li však takové

¹³⁴ S tímto nedostatečným odlišením počtu kusů a počtu druhů souvisí podle něj i užívání číslovek základních s pomnožnými jmény. Tento jev se podle něj vyskytuje v „obecné a hovorové mluvě“ a je častější u číslovek označujících vyšší hodnotu. (Hausenblas 1959: 272)

¹³⁵ „Jmenných tvarů se užívá zvláště ve významu číslovek základních (...), složených ve významu druhovém: *dvoje kamna* „dva kusy“, *dvojí kamna* „dva druhy.“ (Šmilauer 1978: 199)

¹³⁶ „Ani u pluralií tantum však nezanikla možnost vyjádřit také druhovou kvantifikaci. Využívá se k tomu rozdíl mezi krátkým adjektivním, popř. zájmenným tvarem a dlouhým adjektivním tvarem, např. *dvoje hodinky* ‘dva kusy’ – *dvojí hodinky* ‘dvojího druhu.’“ (Komárek 2006: 65)

¹³⁷ „U pomnožných jmen (...) označuje forma jmenná počet: *troje*, *čtvery dveře*. Jde tu tedy o číslovku významem základní. Forma adjektivní pak označuje počet druhů...“ (PMČ 2003: 304) Tuto formulaci pokládáme za nepřesnou v tom, že jmenné tvary v ní nejsou považovány za adjektivní.

⁵ „Číslovek souborových se užívá u jmen pomnožných ve významu číslovek základních: *dvoje šaty* (dva obleky) na rozdíl od druhových *dvojí šaty* (např. jedny pracovní a druhé sváteční), *troje kleště* (tři nástroje) na rozdíl od *trojí kleště* (tři různé druhy kleští).“ (Hrušková in ČŘJ 2000:217)

jméno jako *peníze*, je kontext s nedruhovou interpretací, troufáme si říci, vyloučen, protože se zde vždy nutně vyjadřujeme k druhu oněch peněz. U jednotlivých dokladů si tak budeme všimát jednak tvaru číslovky, jednak jejího významu vyplývajícího z kontextu. V převážné většině případů byl jako druhový uznán ten kontext, v němž bylo explicitně uvedeno, o jaké druhy se jedná.

Abychom mohli jevy ilustrovat na dostatečném množství dokladů, pracovali jsme převážně s číslovkami *dvoje* a *dvoji*, i když jsme přihlíželi (hlavně při nedostatku dokladů) i k číslovkám jiným (na vyvozování závěrů z užití jiných číslovek než *dvoje* a *dvoji* vždy upozorňujeme).

Je samozřejmě pravda, že někteří uživatelé mohou význam jmenných a složených tvarů číslovek druhových vnímat jinak, než jak to dokládáme v následujících odstavcích. Domníváme se však, že prohledávaný soubor textů je natolik rozsáhlý, že nám umožňuje učinit některé závěry, když ne s jistotou, tedy alespoň s vysokou pravděpodobností pravdivé výpovědi o situaci.

Jak bylo doloženo v tabulkách věnovaných spojitelnosti číslovek druhových se JPP i jejich významu, užívají se v současné češtině jmenné i složené tvary číslovek druhových jak se JPP v PL (zde se používají převážně jmenné tvary), tak se JPP v SG (zde je hlavní doména užití složených tvarů). Již jsme si také všimli, že jazykové příručky se při překrývání užití jmenných a složených tvarů zmiňují až na jednu výjimku pouze o pluraliích tantum. V následujících odstavcích se pokusíme ukázat, s jakými skupinami JPP se užívá obou typů číslovek. Budeme se tedy zabývat JPP v PL i SG. U všech nalezených jmen nás bude zajímat, zda je v užití jmenných a složených tvarů číslovek druhových nějaký významový rozdíl.

3.5.4.2.1 Spojování jmenných a složených tvarů číslovek druhových se jmény v PL

A. OBECNÝ ÚVOD

Složené tvary číslovek druhových se používají se JPP v PL o poznání méně často než se JPP v SG (viz *Tabulku 34*). Proto byly pro srovnání významu jmenných a složených tvarů číslovek druhových v korpusu SYN vyhledány všechny výskyty složených tvarů číslovek druhových (v NOM a ACC) se JPP v PL. Tato jména byla následně rozdělena do dvou skupin.

První skupinu tvoří pluralia tantum (*dveře, Vánoce, vrata*) a jména jim blízká (*noviny, zprávy, lázně, volby, peníze*).

Do druhé skupiny byla zařazena pojmenování entit (konkrétních i abstraktních), u kterých je PL používanějším tvarem (*stopy, záclony, ruce, zákony, pravidla, rozvody (energie), lístky, kořeny, standardy, záznamy, sazby, náklady, zájmy* atd.), a dále i jména, jichž je v daném kontextu užito souborově. Doklad takového užití je např. (686).

(686) *na... člunech (...)* bývaly dokonce **dvoji kamenné kotvy** (SYN)

Jména *kotva* se primárně neužívá jako souborového. To, že se jedná o pojmenování souboru, zde zřetelně vyplývá až ze širšího kontextu. Jde o dvojité čluny se systémem dvou typů kotev.¹³⁹

¹³⁹ Mezi doklady se jmény v PL byla nalezena některá spojení, v nichž lze jméno jako označení souboru interpretovat jen s určitými obtížemi. Jako příklad uvádíme (687).

(687) *Upřázděné domy tak vyvolávají dvoji otázky - co s nimi? A to jak ve smyslu stavebních úprav, tak ve smyslu funkce.* (SYN)

Po rozdělení JPP do právě popsaných skupin jsme přistoupili ke srovnávání. Naším cílem bylo vyhledat k jednotlivým spojením JPP v PL se složeným tvarem číslovky druhové (*dvoji ceny, dvoji brýle*) paralelní příklad s tvarem jmenným (*dvoje ceny, dvoje brýle*). Jako východisko srovnávání sloužila data z korpusu SYN a dále JPP uváděná mluvnicemi na ilustrování významového rozdílu mezi jmennými a složenými tvary číslovek druhových. Protějšky jednotlivých dokladů jsme dohledávali v korpusu i na internetu.

Srovnávání jsme prováděli uvnitř popsaných skupin. Pozorovali jsme, zda je význam spojení jmenného tvaru číslovky druhové se JPP opravdu pouze počet jednotlivin a souborů (u jmen pomnožných a jmen souborů) a zda spojení složeného tvaru číslovky druhové se JPP odpovídá vždy druhový význam. Výsledky pozorování jsme zaznamenávali do tabulek. Kvůli přehlednosti dat jsou údaje z korpusu i internetu uvedeny vždy v jednom řádku.

B. VÝZNAM SPOJENÍ SLOŽENÝCH A JMENNÝCH TVARŮ ČÍSLOVEK DRUHOVÝCH S PLURALII TANTUM A JMÉNY JIM BLÍZKÝMI

Pozorování významu spojení pluralií tantum a jmen jim blízkých s jmennými i složenými tvary číslovek druhových zachycuje *Tabulka 37*. U jednotlivých lexémů je zde uvedeno, kolikrát byly zaznamenány ve spojení se jmenným nebo složeným tvarem číslovky druhové a jaký mělo toto spojení význam. U spojení se jmennými tvary uvádíme počty dokladů s druhovým významem, protože se zde podle některých českých jazykových příruček počítá pouze s významem počtu kusů. U složených tvarů uvádíme naopak počty dokladů s významem prostého počtu, který se v literatuře také nepředpokládá. Z toho vyplývá, že čím vyšší číslo je ve sloupcích věnovaných významu, tím méně platí tvrzení českých jazykových příruček.

V případě, že se pomocí internetového vyhledávače podařilo najít velké množství dokladů, bylo prozkoumáno a v úvahu vzato vždy prvních 150.

sledované jméno	počet výskytů s jmenným tvarem číslovky druhové (<i>dvoje</i>)	z toho s druhovým významem	počet výskytů se složeným tvarem číslovky druhové (<i>dvoji</i>)	z toho s významem prostého počtu
dveře	286	26	10	5
volby	178	68	23	13
šaty	137	16	2	2
vrata	92	0	1	0
noviny	92	74	2	0
brýle/breje	77	21	2	0
hodinky	71	9	0	0
dvířka	53	9	4	1
kamna	48	3	0	0
Vánoce	37	10	4	0
kleště	21	3	0	0
peníze	21	21	8	0
zprávy	6	3	6	0
vrátka	2	0	1	0

Tabulka 37: Význam jmenných a složených tvarů číslovek druhových ve spojení s pluralií tantum a jmény jim blízkými

V tomto příkladě se může jednat o nevhodné použití čísla JPP, ale může jít i o neobvyklý soubor. Těchto dokladů je velmi málo a nebyly k nim nalezeny žádné protějšky spojení se jmennými tvary číslovek druhových. Proto na celkový obraz srovnání významu jmenných a složených tvarů číslovek druhových nemají vliv.

Z *Tabulky 37* je zřejmé, jak je pro prostě číselnou nebo druhovou interpretaci důležitá sémantika konkrétního lexému. Např. spojení číslovky druhové se jménem *peníze* bylo nalezeno jen v druhovém významu, spojení se jménem *noviny* častěji ve významu počtu různých titulů než prostého počtu kusů a u spojení se jménem *vrata* byl vyjadřován téměř jen význam prostého počtu kusů.

Z *tabulky* je dále dobře patrné, že zatímco se jmennými tvary číslovek druhových se pomnožná a jim blízká jména užívají často, je jejich užití s tvary složenými spíše vzácné.¹⁴⁰ Daleko nejčastější jsou složené tvary u jmen abstraktních (*volby, peníze, zprávy*), ale ani tam nepřevažují nad tvary jmennými.

U pluralií tantum s významem konkrétním, která slouží v literatuře za příklad údajného rozdílu ve významu,¹⁴¹ se složené tvary vyskytují málokdy. Jsou-li už užity, je jejich význam zpravidla druhový, ale ne výlučně. U jmen *dveře, volby, šaty* a dvířka bylo zaznamenáno užití složeného tvaru číslovky druhové ve významu prostého počtu.

Konkrétní doklady spojení složených i jmenných tvarů se jménem *dveře* jsou uvedeny v příkladech (688)–(690). V příkladě (688) se jedná o význam prostého počtu u složeného tvaru číslovky druhové, v případě (689) o význam druhový. Příklad (690) dokládá druhový význam jmenného tvaru číslovky druhové.

(688) *Proto také vedly do studia – tak jako v rozhlasových studiích – dvojí dveře o rozměru 1m x 2 m, oddělené malým zá dveřím.* (Glas (173))

(689) *V celé budově jsou instalovány dvojí dveře, jedny olovené protipožární, druhé dřevěné.* (Burachovičová (174))

(690) *Triton, běžná cena 14 800 CZK, nyní akční cena na tento kus černá barva, dvoje dveře, jedny skleněné a druhé plechové.* (anonymní původce (175))

Obdobnou situaci nacházíme i u jména *volby*. Příklady (691) a (692) jsou doklady výskytu složeného tvaru číslovky druhové jednou v druhovém významu, podruhé ve významu prostého počtu. Příklad (693) ukazuje užití jmenného tvaru v druhovém významu.

(691) *Českou republiku čekají zanedlouho dvojí volby, senátní a komunální.* (Sobotka (176))

(692) *republikánská strana vyhrála dvojí volby s tématem strachu a terorismu [a] chystá se to zkusit znovu* (Wallerstein (177))

(693) *Důvod je jasný – na počátku měsíce listopadu proběhnou u nás na Liberecku dvoje volby – do Krajského zastupitelstva Libereckého kraje a do Senátu.* (Sobotka (178))

Doklady (694) a (695) ukazují použití tvaru *dvoje* jednou v druhovém významu, podruhé ve významu pouhého počtu.

(694) *vlastnila dvoje šaty, jedny pro každodenní nošení, druhé sváteční* (SYN)

(695) *„...Poslední dvoje šaty jsem pořídila právě tady,“ uvedla Kunátová.* (SYN)

Příklady (696) a (697) ilustrují použití obou forem číslovky druhové ve stejném kontextu beze změny významu.

¹⁴⁰ Pro kontrolu jsme kromě pluralií tantum, která se ve spojení se složenými tvary číslovek druhových objevila v korpusu nebo v příkladech mluvnic, zkoumali i ostatní nejběžnější zástupce pomnožných jmen. U takových z nich, jakými jsou např. *housle* a *kalhoty*, byla nalezena pouze spojení se jmennými tvary číslovek druhových.

¹⁴¹ *Kleště* u Hausenblase, *kamna* u Šmilauera, *hodinky* u Komárka, *šaty* a znovu *kleště* v ČŘJ (přesné citace viz úvod tohoto oddílu).

- (696) *evangelní pravidlo života: aby neměli... ani peníze v opascích, ani mošnu na cestu, ani **dvojí šaty**, obuv a hůl (Radim (179))*
- (697) *je to také úkon spravedlnosti, který se líbí Bohu: Kdo má **dvoje šaty**, ať se rozdělí s tím, kdo nemá žádné. A kdo má něco k jídlu, ať jedná stejně (Lk 3,11) (sv.Lukáš (180))*

Další doklad stejného významu různých tvarů v kontextu stejné události se podařilo nalézt i u jména *zprávy* (viz (698) a (699)). Doklady pocházejí z článků věnovaných téže situaci v ČT.

- (698) *Václav Klaus vyzývá vládu, aby v ČT zasáhla. Znovu jsou **dvoje zprávy**. Bobošíková rozdává dvaceti redaktorům výpovědi. (SYN)*
- (699) *Revoluční doba dvou týdnů na přelomu roku, kdy ČT vyráběla **dvojí zprávy**, je podle nich unikátem. (SYN)*

Co se týče pluralií tantum uváděných v mluvnicích, nebyl u Šmilauerova příkladu *kamna* nalezen žádný doklad se složeným tvarem číslovky druhové. Druhový význam byl zaznamenán u jmenného tvaru číslovky druhové např. v příkladu (700).

- (700) ***Dvoje kamna**, jedny na olej a jedny na dřevo. (Polarka (181))*

Stejná je situace u Komárkova příkladu *hodinky* a u původně Hausenblasova příkladu *kleště*. V druhovém významu nacházíme jen jmenné tvary číslovek druhových (701) a (702).

- (701) *Na stole měl ležet **dvoje hodinky**, jedny kapesní a jedny náramkové. (SYN)*
- (702) *Na klíně hrnec, vedle na zemi kolo drátu, při ruce **dvoje kleště**, skřípací a tahací – drát se musí při práci stále utahovat. (Tvrzová (182))*

Význam spojení složených i jmenných tvarů číslovek druhových se jmény *dveře* a *šaty*, které jako příklady uvádí PMČ a ČŘJ, už byl komentován výše.

Shrnutí

Význam jmenných a složených tvarů číslovek druhových ve spojení s pluralií tantum lze shrnout v několika bodech.

1. U jmen pomnožných a jim blízkých se mnohem častěji užívá jmenných tvarů číslovek druhových než tvarů složených (*dvoje dveře* je častější než *dvojí dveře*).
2. Složené tvary číslovek druhových se častěji užívají se jmény abstraktními než konkrétními (*dvojí volby* je častější než *dvojí dveře*).
3. Je-li třeba vyjádřit se o počtu druhů, užije se spíše jmenného tvaru číslovky druhové a explicitní formulace o charakteru druhů než složeného tvaru číslovky druhové (viz např. doklad (702)).
4. Při vyjadřování druhů je důležitější konkrétní kontext a konkrétní lexém než daný tvar číslovky, jak vyplývá i z různých tvarů (jmenného a složeného) ve stejném významu v totožném kontextu (*dvojí šaty* i *dvoje šaty* ve významu prostého počtu v dokladech (696) a (697))

Rozdíly ve významu uváděné jako příklady v českých jazykových příručkách se na materiálu ověřit nepodařilo.

C. VÝZNAM SPOJENÍ SLOŽENÝCH A JMENNÝCH TVARŮ ČÍSLOVEK DRUHOVÝCH SE JMÉNY SOUBORŮ

Sledování významu jmenných a složených tvarů číslovek druhových se jmény souborů je zachyceno v *Tabulce 38*. V rámci této skupiny jmen se ukázalo jako užitečné dělit jména s konkrétním významem od jmen abstraktních. Abstraktní jména v souboru námi zkoumaných dat značně převažovala. V tabulce oddělujeme pro přehlednost konkrétní jména od abstraktních a v rámci abstraktních vydělujeme ještě skupiny sémanticky blízkých výrazů (poslední ze skupin je skupina zbytková).

V případě, že se pomocí internetového vyhledávače podařilo najít velké množství dokladů, bylo prozkoumáno a v úvahu vzato vždy prvních 150.

sledované jméno	počet výskytů s jmeným tvarem číslovky druhové (dvoje)	z toho s druhovým významem	počet výskytů se složeným tvarem číslovky druhové (dvojí)	z toho s významem prostého počtu
oči	39	5	3	3
klíče	37	2	1	0
ruce	26	1	1	1
rozvody	6	6	8	0
hradby	5	1	4	3
děti	4	4	2	0
lístky	3	0	1	1
doklady	2	0	3	0
vzpomínky	3	3	3	0
starosti	1	0	3	0
pravidla	14	12	8	0
zákony	5	5	7	0
podmínky	2	2	3	0
výsledky	2	2	4	0
hodnoty	2	2	3	0
údaje	1	1	3	0
ceny	19	19	401	0
poplatky	7	7	21	0
daně	5	5	3	0
náklady	3	2	14	0
dávky	3	3	3	0
sazby	1	1	6	0
platby	1	1	9	0
zkoušky	35	22	16	0
titulky	25	17	1	0
stránky	10	7	1	0
oslavy	2	1	3	0

Tabulka 38: Význam jmenných a složených tvarů číslovek druhových se jmény souborů

Představená jména souborů se z hlediska užívání s jmenými či složenými tvary číslovek druhových liší v závislosti na tom, jedná-li se o jména konkrétní nebo abstraktní.

U jmen konkrétních pozorujeme podobný jev jako u pluralií tantum a jmen jim blízkých. Ve většině zkoumaných případů se jména souborů konkrétních entit používají méně se složeným tvarem číslovky druhové než s tvarem jmenným.¹⁴²

U jména *ruce* byly s oběma druhy tvarů číslovek dohledány pouze doklady s významem počtu párů¹⁴³ - viz např. (704) a (705).

- (704) *Vzápětí prý dvoje ruce zatáhly prodavačku za plentu...* (SYN)
(705) *než se stačil otočit, dvojí ruce ho chytly pod paži a začaly jím smýkat* (SYN)

U jména *oči* byl zaznamenán i druhový význam – častěji bylo pro jeho vyjádření užito jmenného než složeného tvaru číslovky druhové. Jeden příklad za všechny je uveden v dokladu (706).

- (706) *Nejen lezci a lezouni, ocitající se často na suchu, potřebují dvoje oči.* (Baudis (183))

U jmen *hradby*, *oslav*, *stránky*, *rozvody* (vody, elektřiny), *děti* byly nalezeny doklady spojení se jmennými i složenými tvary číslovek druhových při stálém druhovém významu. K přiblížení situace uvádíme příklady (707) a (708), které pocházejí ze stejného dokumentu a mají podobný kontext.

- (707) *Město obepínaly dvoje hradby – vnější hliněné měly délku 9 kilometrů, vnitřní dosahovaly 6,5 kilometrů a byly kamenné.* (anonymní původce (184))
(708) *Babylon měl dvojí hradby – vnější byly dlouhé 16 kilometrů a vnitřní 8 kilometrů.* (anonymní původce (185))

Naopak u jména *lístky* byly nalezeny doklady se jmennými a složenými tvary číslovek druhových vždy ve významu prostého počtu souborů – viz (709) a (710).

- (709) *V Mšeném – lázních dostali voliči dvoje lístky* (SYN)
(710) *Volební lístky dostal například pětiletý chlapec, objevily se dvojí lístky na stejné jméno a policie bude muset řešit řadu stížností na volební podvody.* (SYN)

Na doplnění se zmiňme ještě o jménu *klíče*, protože právě toto jméno Hausenblas uvádí v MČ2 jako příklad na významově rozdílné užití jmenných a složených tvarů číslovek druhových. (MČ2 1986: 118–119) V našem materiálu se podařilo nalézt pouze jeden doklad spojení *dvojí klíče*, které má sice druhový význam, ale jména *klíč* je zde užito v abstraktním významu – viz (711).

¹⁴² V souvislosti s hledáním dokladů jmen pro párové tělní části (*ruce*, *oči*) byly prohledány i výskyty jmen párového oblečení. Nejčastěji vyskytujícím se počítaným jménem pro součást oděvu je jméno *boty*. Ve všech případech bylo doloženo pouze s jmenným tvarem číslovky druhové. Počet druhů se u tohoto jména vyjadřuje v prohledaných dokladech výhradně pomocí jmenného tvaru a náležitého kontextu – viz doklad (703).

- (703) *Traduje se, že místní pekař, který chtěl dodávat housky a rohlíky do obou továren, vozil v autě dvoje boty. V konkurenčních by ho totiž do druhého podniku ani nepustili.* (SYN)

¹⁴³ O záměně jmenného tvaru číslovky druhové s číslovkou základní viz v podkapitole Význam – Netypický význam jmenných tvarů číslovek druhových.

- (711) *Používá dvojí certifikáty (**dvojí klíče**). Jeden pár pro elektronický podpis a druhý pro šifrování dat (symetrického klíče).* (Vlček – Hazdra – Salač (186))

Je-li třeba ve spojení se jménem *klíče* v konkrétním významu vyjádřit druh, je užit jmenný tvar číslovky druhové, jak ukazuje příklad (712).

- (712) *Našli se **dvoje klíče!** Jedny s čipem (tzv. kontaktní dallas čip) na šedivé klíčence a druhý s koženou klíčenkou na které je vyražena lebka od krávy.* (Stanán (187))

Zbývající jména prezentovaná v *Tabulce 38* označují soubory entit abstraktní povahy. Jak je z výsledku analýzy patrné, užívá se při nich mírně častěji složených tvarů číslovek druhových než tvarů jmenných (je to případ dvanácti z dvaceti jmen zkoumaných v této skupině). Dále lze konstatovat, že u abstraktních jmen, ať už se užívají se složenými nebo jmennými tvary číslovek druhových, je silná tendence vyjadřovat se o druhu. Složený tvar se tak používá v souladu se svým v literatuře předpokládaným významem, ale jmenného tvaru je téměř vždy použito ve významu, který se u něj nepředpokládá.

U všech jmen (až na jméno *starosti*) byly nalezeny doklady použití jmenných i složených tvarů číslovek druhových ve stejném (druhovém) významu. Za všechny uvedme tři dvojice příkladů. Jsou pro komentovaný jev zvláště příznačné v tom, že oba typy tvarů jsou zde užity ve stejném/téměř stejném kontextu (713)–(718).

- (713) *Žáky víceletých gymnázií čekají už od nadcházejícího nového roku **dvoje přijímací zkoušky**. Nový školský zákon je totiž nebere jako žáky jedné střední školy, ale dělí víceletá gymnázia na první a druhý stupeň...*(SYN)

- (714) *Podle ředitele jindřichohradeckého gymnázia Vítězslava Nováka Miloslava Vokáče jsou však **dvojí přijímací zkoušky** u víceletého studia zbytečné.* (SYN)

- (715) *Tedy ze závodů jsou **dvoje výsledky** kluků: původní a dle pořadatele závodu v Berouně platné, a pak oficiální od pořadatelů Lanex Cupu...* (anonymní původce (188))

- (716) *Budou prostě existovat **dvojí výsledky**. Jedny budou oficiální, druhé neoficiální.* (Bažanowski (189))

- (717) *Pokračoval: „Říkám duchovním, kteří učí, že v Austrálii jsou **dvoje zákony**, jedny australské a druhé islámské, že to není pravda...“* (anonymní původce (190))

- (718) *Chtěl bych říci klerikům, kteří učí, že v Austrálii vládnou lidem **dvojí zákony** – jeden australský a druhý islámský, že to není pravda.* (Odjinud (191))

U jména *starosti* bylo nalezeno jediné užití jmenného tvaru číslovky druhové. U tohoto spojení byl zaznamenán význam prostého počtu souborů. Jedná se o doklad (719).

- (719) ***Dvoje starosti.*** (anonymní původce (192))

Jak vyplývá z kontextu, znamená zde spojení číslovky se JPP *starosti* *dvou brněnských fotbalových hráčů*, jedná se tedy o dva soubory starostí.

Shrnutí

Ve spojování jmenných a složených tvarů číslovek druhových se jmény souborů se ukazuje, že je vhodné dělit jména označující soubory konkrétních entit od jmen označujících soubory entit abstraktních.

Jména označující konkrétní entity jsou z hlediska významu spojení s oběma sadami tvarů číslovek druhových značně heterogenní. Převažují spojení se jmennými tvary číslovek druhových a při vyjadřování významu velmi záleží na charakteru daného jména. U jmenných tvarů se uplatňuje jak význam prostého počtu souborů, tak význam druhový. U složených tvarů značně převažuje druhová interpretace, význam prostého počtu je v menšině.

U jmen abstraktních se častěji vyjadřuje počet druhů než počet souborů. Využívají se k tomu obě sady tvarů číslovek druhových. U žádného ze sledovaných jmen není v našem materiálu doloženo použití složeného tvaru číslovky ve významu prostého počtu. Ukazuje se tak, že jmenný tvar je zřejmě pojímán z hlediska významu univerzálněji. Zatímco u jmenného tvaru existuje ve spojení se jmény souborů možnost vyjádřit prostý počet i počet druhů, složený tvar je využíván pouze ve významu počtu druhů.

POZNÁMKA : Soubory pojmenované jménem v NOM a ACC.PL.M.ANIM

Výraznou skupinu mezi JPP v PL použitými jako soubor/skupina tvoří jména M.ANIM. Doložena jsou např. taková spojení jako „*dvoji agenti, památkáři, muslimové, občané*“ atd. Tato jména nejsou zahrnuta do *Tabulky 38*, protože je u nich složený tvar číslovky *dvoji* a *troji* jediným vyskytujícím se tvarem v NOM ne primárně z významových důvodů, ale kvůli zániku životné formy *dvoji, troji* u tvarů jmenných.

Proti očekávání byl jmenný tvar číslovky druhové se JPP v NOM.PL.M.ANIM navzdory zániku životné formy nalezen. Ve třech případech je doloženo užití neživotné formy jmenného tvaru číslovky druhové – viz (480)–(482). Tyto příklady jsme již citovali v oddílu Tvary a jejich původ.

- (480) *V úterý se (...) svěřili dvoje bezradní rodiče.* (SYN)
(481) *Do Zákopů jezděj dvoje různý kolotočáři, voboje mají jednu střelnici, řetízkovéj kolotoč a houpačky.* (SYN)
(482) *zbývají nám už jen troje Bubeníci.* (anonymní původce (82))

Lze si všimnout, že v prvním dokladu je jmenného tvaru číslovky druhové užito pro význam prostého počtu souborů, ale ve druhém příkladu je tentýž tvar podkladem pro význam druhový (u třetího dokladu se ani z kontextu význam zjistit nepodařilo).

Ve všech nalezených dokladech spojení jména v NOM.PL.M.ANIM se složeným tvarem číslovky druhové (21 dokladů v korpusu SYN) měla tato číslovka druhový význam.

V ACC.PL jsou se JPP M.ANIM použitelné obojí tvary – jmenné i složené. Pro srovnání uvádíme doklady (720)–(724).

- (720) *Proroky máme (...) dvoji: optimisty a pesimisty.* (SYN)
(721) *nepochopitelně a násilnicky osudně drží dohromady dvoji vyvolence boží, židy a křesťany* (SYN)
(722) *tak od roku 1996 už máme dvoje absolventy, což je celkem asi padesát lidí* (SYN)

(723) *Letos je to katastrofální. Máme tady dvoje Holanďany, jedno Němce a dvoje Čechy.* (SYN)

Složené tvary číslovek druhových jsou v příkladech (720) a (721) užity v druhovém významu, jmenné tvary v dokladech (722) a (723) ve významu prostého počtu souborů. Jak ale ukazuje doklad (481) výše, existuje i u jmenného tvaru možnost vyjádřit druhový význam. Opět je tedy doloženo, že u jmenného tvaru je vyjadřován jak význam prostého počtu, tak význam počtu druhů, ale u tvaru složeného je přítomen vždy druhový význam.

3.5.4.2.2 Spojování jmenných a složených tvarů číslovek druhových se JPP v SG

Se JPP v SG se užívá častěji složených tvarů číslovek druhových než tvarů jmenných. Užití obou skupin tvarů se setkává u jmen skloňovaných podle vzoru *stavení* a u několika dalších neuter (byly nalezeny doklady se jmény *prádlo*, *víno*, *schodiště* a *potomstvo*).

V Tabulce 39 jsou zaznamenány výsledky zkoumání významu jmenných a složených tvarů druhových číslovek se jmény v SG, která jsme našli ve spojení s oběma typy tvarů (*dvoje paroží – dvojí paroží*, *dvoje příkývnutí – dvojí příkývnutí* atd.).

Základ pro dohledávání poskytl soubor JPP, která se vyskytla s tvarem *dvoje/troje* v korpusu SYN. Jejich protějšky byly poté vyhledávány v korpusu SYN i na internetu, a to vždy se všemi čtyřmi zkoumanými tvary – *dvojí, trojí, dvoje, troje*. Čísla v tabulce představují součty dokladů nalezených v korpusu SYN a na internetu.

Číslovka *trojí* byla u této skupiny JPP (na rozdíl od skupin JPP v PL) v plné míře do úvahy vzata proto, že dokladů výskytu jmenných tvarů číslovek druhových se JPP v SG není mnoho, a přibráním číslovky *trojí* do analýzy tedy vzniká přesnější obraz situace.

	počet výskytů se jmenným tvarem číslovky druhové (dvoje)	z toho s druhovým významem	počet výskytů se složeným tvarem číslovky druhové (dvojí)	z toho s významem prostého počtu
sociální zařízení	11	0	3	3
prádlo	3	0	3	3
schodiště	3	0	8	8
zapísknutí	1	0	1	1
příkývnutí	1	0	1	1
krmení	4	0	2	2
vázání	3	0	2	2
víno	2	2	5	0
vysvětlení	1	1	32	0
pojetí	2	2	141	0
obsazení	1	1	19	0
poslání	1	1	48	0
členství	2	2	63	0
občanství	5	5	603	0
očekávání	1	1	6	0
oblečení	7	1	4	1
vydání	3	1	16	11
paroží	4	1	2	2
cvičení	4	3	5	1

hlasování	4	3	37	11
spojení	3	2	7	1
potomstvo	1	0	1	0

Tabulka 39: Význam jmenných a složených tvarů číslovek druhových ve spojení se JPP v SG

Jak ukazují výsledky našeho pozorování, je vhodné komentovat *Tabulku 39* v rámci několika skupin. V **první skupině** jsou některá konkrétní a všechny verbální deriváty užitá skutečně jako nominální transformace pro děj. V této skupině se složené i jmenné tvary číslovek užívají pro význam prostého počtu (v případě deverbativ se jedná o počet dějů – tedy o násobenost), jak ukazují příklady (724)–(727).

(724) *Od nástupu do vagonu je totiž dělí podzemní tunel a hned **dvoje schodiště**.* (SYN)

(725) *Především pro starší lidi je ale **dvojí schodiště** zbytečná překážka.* (SYN)

(726) *Vtom se ve tmě ozvalo **dvoje** krátké **zapísknutí**. Chlap se vzepjal a zařval ...*(SYN)

(727) *Jednak není zcela obvyklé, aby prezidentova žena pískala na veřejnosti. (...) Ohlasy na **dvojí zapísknutí** znovu doložily negativní postoj ...* (SYN)

Druhou skupinu tvoří jména, u nichž byl nalezen vždy druhový význam číslovek bez závislosti na tom, zda šlo o jmenný nebo složený tvar. Sémanticky jde o nekoherentní skupinu abstrakt a o jméno *víno*. Na počítání entity označené tímto jménem byly nalezeny téměř identické doklady – jeden se jmenným, druhý se složeným tvarem číslovky druhové – viz (728) a (729).

(728) *Vajíčko Soudeček bez obručí, a v něm **dvojí víno**.*(SYN)

(729) *Bečička bez obručí a má **dvoje víno**.*(SYN)

Situaci u abstraktních jmen přibližují příklady (730) a (731).

(730) *Přijde – li někdo s koncepcí, která bude udělána lépe (...), tak mu řeknu: výborně, tady leží to **dvoje pojetí**, školy se rozhodnou pro to nebo pro ono. Hájit budu pouze prostupnost.* (SYN)

(731) *Asi bylo **dvojí pojetí** dějin, jedno doma, druhé ve škole. Jedno pro maminku, druhé v reálném gymnáziu.* (SYN)

Ve třetí části tabulky jsou jména, u nichž byly nalezeny oba typy významu v závislosti na kontextu. Příklady, které jsme vybrali pro ilustraci, poměrně dobře ukazují, že význam číslovky není ani v této skupině závislý na jejím tvaru, ale spíše na celkovém kontextu. V dokladu (732) se jedná o tři sady prádla, druh nijak nevystupuje do popředí. V příkladě (733) je naopak druhový význam velmi pravděpodobný.

(732) *Když jsem spotřebovala **trojí oblečení** a pořád jsem byla k uzoufání provlhlá a studená, navlékla jsem si flanelové pyžamo, vlněné bačkůrky a koupací plášť a v tomto oblečení jsem setrvala až do snídaně.* (SYN)

(733) *Začínal jsem na diskotékách a moje zženštilá tvář vzbuzovala zájem. To mi ale nestačilo. Bral jsem si na diskotéky **troje oblečení** a na toaletě se převlíkal. Měl jsem třicet značkových brýlí a jedny lenonky s nulovými dioptriemi. (...) Stále jsem se proměňoval a čekal, co to s lidma udělá.* (SYN)

Shrnutí

Můžeme tedy shrnout, že stejně jako ve spojení se JPP v PL nebyly ani ve spojení se JPP v SG nalezeny výrazné sémantické rozdíly mezi užitím jmenného a složeného tvaru číslovky druhové. U obou skupin velmi záleží na konkrétním jméně. Kromě jmen, u nichž je číslovkou vyjadřován jak druh, tak prostý počet (oběma typy tvarů oba významy), byla ve skupině JPP v SG nalezena i jména, u nichž je vyjadřován buď jen počet opakování/kusů, nebo jen počet druhů. První skupinu s významem prostého počtu číslovky tvoří deverbativní substantiva užitá jako nominální vyjádření děje a některá konkréta jako např. *schodiště*. V druhé skupině s výlučným druhovým významem číslovky pak jsou abstraktní jména jako *vysvětlení*, *pojetí* a *občanství*. Celkově jsou jména v SG častěji spojována se složenými tvary.

3.6 Zapojení skupiny číslovka + JPP do vyšší větné stavby

Jmenné i složené tvary číslovek druhových se do věty zapojují jako ADJ. Většinou jsou tato zapojení zcela pravidelná. V našem materiálu se objevily dva jevy, které z této pravidelnosti vybočují. Právě na ně se zde zaměříme.

Prvním z nich je počítání jména, které se běžně spojuje s číslovkou druhovou, pomocí různých druhů číslovek na několika místech v rámci jednoho větného celku, druhým je rozvíjení JPP nejen číslovkou druhovou, ale i dalšími přívlastky. První jev byl zaznamenán pouze u jmenných tvarů, ke druhému podle našich dokladů dochází u obou tvarových soustav číslovek druhových.

3.6.1 Různé druhy číslovek užitých k počítání totožného jména v rámci jedné věty

U jmen, která vyžadují počítání pomocí jmenného tvaru číslovky druhové, nacházíme dvě možnosti, jak tato jména počítat opakovaně v rámci jedné věty. Využití pouze druhových tvarů ukazuje příklad (734) pro přímé pády a příklad (735) pro kombinaci přímých a nepřímých pádů.

(734) *Na každé podestě byly **troje dveře**, **dvoje** po stranách a **jedny** uprostřed* (SYN)

(735) *Stačí si připomenout **dvoje ze trojích voleb** po sjednocení Německa* (SYN)

Kromě tohoto způsobu počítání nacházíme pro přímé i nepřímé pády způsob jiný. Příklady (736)–(738) ukazují použití kombinace jmenných tvarů druhových číslovek s číslovkami základními v přímých pádech.

(736) *to mas **dvoje klice** a **obe** naprovazku???* (Czeenda (193))

(737) *Lucka má **osmery šaty** a Věra dokonce jich má už **deset*** (SYN)

(738) *Třeba já mám **dvoje boty** od adidas, **asi pět** od bati a **asi 3** od tamanu,..* (Ani-t-š-ká (194))

(739) *Někteří Američané si neradi v obchodě zkoušejí **šaty**. Tak **jich** zakoupí **pět** a **čtvery** potom vrátí.* (Guru Bhagavan (195))

Na dokladech (736), (737) a (738) si lze všimnout toho, že číslovka stojící bezprostředně u JPP je v náležitém tvaru, na pozici vzdálenější od JPP je pak užitá číslovka základní. V příkladu (739)

je situace opačná. Tento způsob užití je snad vyvolán frekvencí výskytu centrálního číslovkového typu *pět*, který se snáze vybavuje než jmenné tvary číslovek druhových. Střídání druhových a základních číslovek v kombinaci přímých a nepřímých pádů je doloženo příklady (740)–(743).

- (740) *Naše idea je snížit počet voleb ze tří na dvoje...* (SYN)
(741) *"Z jedenácti dveří, které v domě mám, jdou zavřít jen troje," stěžuje si Bažková* (SYN)
(742) *Ostatně dvoje ze tří džín, které nyní nosím nejčastěji, začínají vykazovat známky prošoupaní mezi nohama, takže koupě byla i racionálně podložena.* (Ilobo (196))
(743) *Po 14 dnech se nám tradičně mění sponzor soutěže, tentokrát budete moci soutěžit o jedny ze čtyř luxusních hodinek značky Nixon.* (anonymní původce (197))

Je z nich patrné, že tvaru číslovky základní se dává v nepřímém pádě přednost před tvarem číslovky druhové. Tento jev jistě souvisí s řídkým doložením tvarů číslovek druhových v nepřímých pádech v PL.

Ze všech zde uvedených dokladů lze vyvodit závěr, že jmenný tvar číslovky druhové je u daného JPP preferován v přímém pádě, a stojí-li JPP bezprostředně za číslovkou.

3.6.2 Rozvíjení JPP tvarem číslovky druhové a dalšími shodnými přívlasky

V našem materiálu jsme se setkali celkem se čtyřmi pozoruhodnými doklady postupného rozvíjení JPP číslovkou druhovou a dalšími shodnými přívlasky – viz (744)–(747).

- (744) *Ve skříni visely několikery obnošené, ale čisté montérky na věšácích a troje dobře vykartáčované a vyžehlené šaty na ramínkách.* (SYN)
(745) *Nebo čtverý gumové návleky a nylonové kombinézy.* (SYN)
(746) *kde jsme našli čtverý čerstvé, protáhlé, srdcovité samčí stopy* (SYN)
(747) *Prodám dvoje pokojová kachlová kamna a jedny kuchyňská kachlová kamna.* (anonymní původce (198))

Doklady (744)–(746) pocházejí z překladů beletrie, překladatelem je vždy jiná osoba. Použití zúžené (nespisovné) formy složeného tvaru číslovky druhové tu ostře kontrastuje se spisovnými tvary ostatních přívlasků. Je otázkou, zda se v těchto příkladech nejedná pouze o překlep za *několikery* a *čtvery*. Doklad (747) dokazuje ztrátu pojmu o rodu u jmenného tvaru číslovky druhové (místo *jedna kamna* je zde tvar *jedny kamna*), zatímco u složených adjektivních tvarů zůstává překvapivě podoba náležitá (*kachlová* ne *kachlový kamna*). Zvláště poslední doklad je pro nás důkazem odlišného vnímání rodu u jmenných tvarů číslovek druhových a u složených ADJ.

3.7 Stylová platnost číslovek druhových

Některé tvary číslovek druhových mají zcela neutrální stylovou platnost. Jedná se zejména o druhové číslovky nižších číselných hodnot – *dvojí/e*, *trojí/e*, *obojí/e* a o užití jmenných tvarů číslovek druhových s pluralii tantum a jmény souborů (*patery ponožky*, *šestery dveře*).

Složené tvary druhových číslovek vyšší číselné hodnoty se často využívají k ozvláštění uměleckých a publicistických textů stejně jako složené tvary druhových číslovek neurčitých hodnot. Taková užití nacházíme jednak v textech současných (748)–(750), jednak v překladech textů starobylých (751)–(753).

- (748) *Kapradiny svinuly svá **sterá oka** jedno po druhém a zavinuly se zpět do země.* (SYN)
(749) *nebo ať zhyne **tisícerou smrtí** a potom vstane z mrtvých **k tisíceré bolesti!** K ukrutnému zalykání, k **tisícerým škrabancům** pro zábavu a zeleným rozchlípeným ranám...* (SYN)
(750) *Měkký je písek aleje. **Obláček čtverý** slušně se nesa vzlétá, ke kolenům stoupaje koni, jenž cvalem klusá.* (SYN)
- (751) ***čtverými kopyty** dupou a tepají prašnou tu půdu,* (Vergilius – Vaňorný (199))
(752) ***Šesteré** se sjednocuje,/žádný zmatek pohybů,/čchi a krev pak tělo plní,/následují přírodu.* (anonymní původce (200))
(753) *Stvořil vítr zlý, bouři, smršť, /vítr čtyř stran světových, **sedmerý vítr**, vítr prudký, vítr, jenž sobě rovna nemá. /I vypustil sedmero větrů, jež stvořili /aby vyděsily nitro Tiámaty, vykročily za ním.* (anonymní původce (201))

Na pomezí textů odborných a uměleckých se nacházejí jisté filosofické texty. V těchto textech nacházíme často zachován původní význam druhových číslovek. Srov. příklady uvedené výše s příkladem (754).

- (754) ***Paterý prospěch** meditace v chůzi /1 – Rozvíjení vytrvalosti v chůzi na dlouhé vzdálenosti /2 – Rozvíjení úsilí /3 – Udržování zdraví /4 – Dobré trávení a zažívání /5 – Vytrvalejší soustředění* (Ňánadhammó – Chromovský (202))

Všechny složené tvary číslovek druhových *čtverý* až *desaterý* mají v současné době zřejmě značný ozvláštňující potenciál nezávisle na typu textu. Ukazuje to příklad (755) pocházející z komentářů na stránkách věnovaných cyklistice.

- (755) *ale chtělo to takhle a tam, zbytek jsou fakt tlachy, takže pléšovi **pochvala sedmerá**, určitě, jen škoda té prodlevy a toho, že si není jistý tím, co na těch řídkách viděl (ale ta pochvala je stejně víc)* (vopičák (203))

3.8 Závěr

Tématem této kapitoly byly číslovky druhové. Vydělovat v jejich rámci číslovky souborové (jmenné tvary – *dvoje*) a druhové (složené tvary – *dvojí*), jak to ve svém přehledu číslovkových typů činí Hausenblas v MČ2 (MČ2 1986: 118-120), se ukázalo jako nevyhovující jednak kvůli spojení JPP v SG se jmennými tvary, protože bychom taková jména jako *komnata* (*třináctera komnata*) nebo *občanství* (*dvoje občanství*) museli podle Hausenblase pojímat jako pojmenování souborů, jednak kvůli významu jmenných tvarů, který zdaleka ne vždy odpovídá významu prostého počtu (*dvoje* neznámá jen prostý počet souborů, jak to ve své charakteristice číslovek souborových uvádí Hausenblas, ale v závislosti na kontextu také *dva druhy*). Pro lepší možnost deskripce materiálu zachováváme v této kapitole termíny jmenné a složené tvary číslovek druhových.

3.8.1 Tvary a jejich původ

V oddíle Tvary a jejich původ jsme stručně objasnili původ dvojího paradigmatu číslovek druhových a věnovali se doložení jmenných a složených tvarů.

Ze jmenných tvarů číslovek druhových jsou v PL hojně doloženy NOM a ACC.F a M (*dvoje dveře, čtyry šaty*), mnohem méně pak NOM a ACC.N tvrdého typu (*osmera kamna*). Singulárové tvary jsou doloženy podstatně hůře. Nejvyšší frekvenci výskytu (několik desítek dokladů) z nich má NOM a ACC.N (*dvoje občanství, několikero ponaučení*), který se u tvrdého typu (*čtvero*) zřejmě drží v povědomí díky své paralelnosti s tvary číslovek typu *čtvero*. Ostatní jmenné singulárové tvary jsou v našem materiálu doloženy vždy pouze jedním až šesti doklady. Jedná se o NOM.F (jediný příklad *„třináctera komnata“*), ACC.F (*„přinášel čtveru výhodu“*), DAT. N (*„odpovídající čtveru duševnímu soustředění“*), LOC.N (*„ve čtveru Božím milosrdenství“*) a GEN.M (jen spojení *„čtvera druhu“* ve třech dokladech).

Tvary složeného skloňování jsou doloženy pro obě čísla a všechny rody. U číslovek *čtverý–desaterý* jsou však často doloženy jen tvary pro některé pády, velmi řídké jsou tvary těchto číslovek hlavně v PL. U složených tvarů tvrdého typu (*čtverý*) byla doložena i varianta pro NOM.PL.M.ANIM, která se užívá hlavně u číslovek neurčitých (*„několikeří“*).

U jmenných tvarů byly popsány některé nestandardní morfologické jevy.

A. Ustrnování v různých pádech, nejčastěji v INSTR.PL (*„za devatery horami“*).

B. Odchylné skloňování (*„čtvermi dveřmi“*).

C. Výskyt kontaminovaných spojení (*„koupila patery šatů“*).

Všechny tyto jevy mohou být interpretovány jako nejistota mluvčích v používání tvarů číslovek druhových – zvláště vyšších hodnot v nepřímých pádech (tvar *dvojími* je běžný, tvar *čtverými, devaterymi* se nevyskytuje téměř vůbec).

3.8.2 Spojování číslovek s různými typy JPP

V oddíle věnovaném spojování číslovek druhových se JPP bylo zjištěno, že zatímco se jmenné tvary spojují převážně se JPP v PL, jsou hlavní doménou užití složených tvarů JPP v SG. Jak tvary jmenné, tak tvary složené lze ale užit se JPP obou čísel. Jmenných i složených tvarů číslovek druhových nižších hodnot se užívá v zájmené platnosti – toto užití je častější u tvarů složených. Zvláště typické je pro číslovku *obojí*.

Porovnáme-li konkrétní zástupce obou typů tvarů, zjistíme, že jmenné tvary číslovek druhových jsou běžnější ve vyšších hodnotách (*čtvery* a výše i *desatery* a výše) než odpovídající tvary složené.

3.8.3 Význam

V oddíle Význam bylo doloženo, že nejčastěji užívaným významem u jmenných tvarů číslovek druhových je význam prostého počtu souborů u jmen užívajících převážně PL a počet kusů u pluralií tantum. Ilustrovali jsme také užití jmenných tvarů číslovek druhových v druhovém významu. Se JPP v SG byly nalezeny doklady s významem počtu opakování děje. Všechny tyto významy jsou u jmenných tvarů číslovek druhových nacházeny pravidelně.

V nezanedbatelném množství byly nalezeny doklady užití jmenných tvarů číslovek druhových se JPP v PL ve významu prostého počtu (*„troje páry bot“* = tři páry bot). Toto užití je jednak svědectvím o blízkosti významu jmenných tvarů číslovek druhových a číslovek základních, jednak svědectvím o nejistotě mluvčích v užívání jmenných tvarů číslovek druhových s různými typy jmen.

Složené tvary číslovek druhových se nejčastěji užívají se JPP v SG ve významu počtu druhů. Nezanedbatelný je ale i počet dokladů s významem počtu dějů. Tento význam byl nejčastěji nalezen ve spojení s číslovkami *dvoji*, *trojí* a *několikerý*. Význam prostého počtu kusů/ souborů je doložen u složených tvarů číslovek druhových jak ve spojení se JPP v SG, tak ve spojení se JPP v PL. Ve spojení se JPP v PL převažuje význam počtu druhů nad významem prostého počtu souborů pouze u číslovek *dvoji* a *obojí*, u ostatních je v menšině.

Kromě těchto běžných významů bylo u složených tvarů číslovek druhových doloženo i značné množství jiných významových odstínů vyplývajících ze záměny číslovek druhových s různými užitími číslovek řadových a násobných. Většina těchto užití vyplývá z jazykové neobratnosti a z nejistoty mluvčích o významu vyšších číslovek druhových.

U jmenných i složených tvarů číslovek druhových byly nalezeny doklady zdůraznění druhového významu číslovky (nejčastěji pomocí adjektiva *různý* rozvíjejícího JPP jako shodný přívlástek, např. „*dvoje různé ceny*“, „*dvoji různé klima*“ (SYN)). Tento způsob užívání svědčí dle nás dobře o málo vyhraněném významu obou skupin tvarů číslovek druhových.

U číslovek neurčitých se častěji setkáváme se složenými než se jmennými tvary. Tvary složené slouží v převážné většině případů jako ozvláštěná forma číslovky základní pro neurčitý počet (*steré návraty* místo *mnoho návratů*). Jmenné tvary se nejčastěji využívají k počítání pluralií tantum ve významu prostého počtu. Jmenné i složené tvary číslovky *několikerý* se ve spojení se JPP v SG často využívají pro vyjádření počtu opakování děje.

Ve srovnání významu jmenných a složených tvarů číslovek druhových v paralelních příkladech (*dvoje dveře* – *dvoji dveře*) jsme pozorovali, že ani u jmen v SG ani jmen v PL nenacházíme výrazný rozdíl mezi užitím toho nebo onoho tvaru. Obecně platí, že záleží hlavně na konkrétním jméně a na kontextu. Byla popsána jména, která ve spojení s jakýmkoli z obou tvarů vyjadřují druh (*dvoje občanství* – *dvoji občanství*, *dvoje ceny* – *dvoji ceny*), jména, u kterých se bez ohledu na tvar číslovky vyjadřuje vždy význam počtu kusů/souborů (*dvoje schodiště* – *dvoji schodiště*), a jména, se kterými je nezávisle na tvaru číslovky vyjadřován prostý počet i počet druhů.

U pluralií tantum, která slouží za příklad významového rozdílu prostý počet (*dvoje dveře*) x počet druhů (*dvoji dveře*) v českých jazykových příručkách, se morfologického vyjádření rozdílu ve významu spíše nevyužívá nebo vůbec nevyužívá. Je-li třeba u pluralií tantum vyjádřit druh, užije se k tomu nejčastěji jmenný tvar číslovky druhové a druh je specifikován kontextem. Tato tendence se vyskytuje i u pluralií tantum abstraktních. Složené tvary číslovek druhových se u nich sice vyskytují častěji než u pluralií tantum konkrétních, ale tyto počty nepřesahují počty dokladů s tvary jmennými.

Jména souborů konkrétních entit se taktéž nejčastěji počítají pomocí jmenných tvarů a tyto tvary se využívají i pro vyjádření počtu druhů. U souborů entit abstraktních mírně převažuje počítání pomocí složených tvarů a bez ohledu na tvar je u nich vyjadřován počet druhů.

Ve spojení se jmény v SG byly častěji nalezeny tvary složené. Kromě skupiny jmen, se kterou byly nezávisle na tvaru číslovky zaznamenány doklady jak s významem prostého počtu, tak s významem počtu druhů, byla nalezena skupina deverbativ užitých jako nominální vyjádření děje (*přikývnutí*, *klepnutí*, *zazvonění* atd.), se kterými je vždy (nezávisle na tvaru číslovky) vyjadřován význam počtu dějů, a skupina abstraktních jmen (*pojetí*, *poslání*, *členství* atd.), se kterými byl vždy v našem materiálu vyjádřen význam počtu druhů.

3.8.4 Zapojování do vyšší větné stavby

Zapojování číslovek druhových do vyšší větné stavby je v naprosté většině případů naprosto pravidelné. Číslovky druhové se do věty zapojují jako ADJ – jsou tedy shodnými přívlasky JPP.¹⁴⁴ Drobné nepravidelnosti jsme našli pouze u opakovaného počítání totožného jména v rámci jednoho větného celku, kde často dochází k míšení číslovek druhových s číslovkami základními („*dvoje ze tří džín*“). Číslovek základních se užívá hlavně v pozici vzdálené od JPP a v nepřímých pádech.

Dalším sledovaným jevem byly nepravidelnosti ve vyjadřování rodu v případě, že je JPP rozvíjeno kromě druhové číslovky dalšími shodnými přívlasky. Dokladů tohoto jevu je velmi málo, nepochybný pouze jeden. Máme za to, že je svědectvím jiného vnímání rodu u jmenných tvarů číslovek druhových a u pravidelných adjektiv („*jedny kuchyňská kachlová kamna*“).

3.8.5 Stylová platnost

Celý přehled problematiky užívání číslovek druhových jsme zakončili stručným exkurzem do stylové platnosti zkoumaných tvarů. Zejména složené tvary číslovek *čtverý* až *desaterý* mají značný potenciál stát se ozvláštňením nejen uměleckých a filozofických textů, ale i textů s běžně dorozumivací funkcí. V uměleckých textech jsou dále pro ozvláštňení užívány složené i jmenné tvary druhových číslovek neurčitých. Naopak zcela neutrální platnost má většina jmenných tvarů číslovek určitých i neurčitých ve spojení s pluralií tantum, jmény jim blízkými a jmény souborů. Neutrální platnost je dále charakteristikou složených tvarů číslovek druhových nižších hodnot (*dvojí, obojí, trojí*).

¹⁴⁴ Ve většině případů je shoda mezi tvarem číslovky druhové v přívlasku a tvarem JPP manifestována morfologicky. Výjimkou jsou pouze doklady ustrnutí typu „*za devatery horami*“, „*prošla čtvero zaledněm*“, v nichž se morfologická manifestace shody tvaru číslovky a JPP ztrácí.

III Počítání entit označených jmény s okrajovou distribucí čísla

1 Úvod

V předešlých kapitolách jsme se zabývali číslovkami základními, druhovými a číslovkami typu *čtyvero* a *dvé*. Svoji pozornost jsme u komplexně charakterizovaných druhových číslovek a číslovek typu *čtyvero* a *dvé* zaměřili na spojování těchto typů číslovek s různými druhy JPP a na významy, které u těchto spojení vznikají. V průběhu tohoto zkoumání před námi vyvstaly čtyři specifické skupiny jmen, kterými se nyní budeme zabírat podrobněji. Těmito skupinami jsou:

1. Neutra deklinovaná podle vzoru *stavení* a použitelná v PL běžně nebo alespoň běžněji než *singularia tantum*.
2. Hromadná jména.
3. Jména látková.
4. *Pluralia tantum* a jména jim blízká.

Do skupiny 1 řadíme jména deklinovaná podle vzoru *stavení*, která se mezi sebou velmi liší v tom, zda užívají PL běžně, občas nebo zřídka. Společnou vlastností všech těchto jmen je špatná zjistitelnost jejich užívání v PL zapříčiněná masivní pádovou homonymií. U většiny z nich se dá předpokládat, že PL užívají jen výjimečně (typicky *deverbativa*). Do centra naší pozornosti se tato jména dostala díky svému užívání se jmennými i složenými tvary číslovek druhových a díky tomu, že v mnoha případech mohou být jmenné tvary číslovek druhových ve spojení s těmito jmény interpretovány jako číslovky typu *čtyvero* (*několikero zlepšení* – JPP buď v GEN.PL, nebo NOM.SG).

Skupinu 2 tvoří jména hromadná. Jak se můžeme přesvědčit v MČ 2 (1986: 48), která nabízí z našich jazykových příruček zatím nejobsáhlejší přehled těchto jmen, tvoří převažující část zástupců této skupiny jména v N. V našem pozorování se tedy budeme zabývat především jimi, i když okrajově se zmíníme i o počítání hromadných jmen v M a F.

Skupinu 3 jsme od jmen hromadných i ostatních typů *singularií tantum* oddělili kvůli odlišnému zacházení s morfologickou kategorií čísla. Zatímco jména hromadná se v PL vyskytují jen zřídka nebo vůbec ne (lidstvo, hmyz), jména látková naopak užívají plurálové tvary dosti často za účelem vyjádření konkrétního množství látky. Velmi zde záleží na druhu měrové jednotky, kterou jsou většinou obaly/nádoby, v nichž se s danými látkami nejčastěji setkáváme (lahve, balíky, krabice, sklenice atd.). Pro naše zkoumání byli vybráni nejběžnější zástupci těchto jmen. Skupinu 4 tvoří *pluralia tantum* a jména jim blízká. Zatímco u *pluralií tantum* je SG vyloučen, mají jména *pluraliím tantum* blízká možnost SG vyjadřovat. Vždy se však v těchto případech jedná o jiný význam než u jména blízkého plurale *tantum*. Např. SUBST *lázně* má sice singulárový tvar *lázeň*, ale plurálový tvar vytvořený od této podoby není významově totožný se

jménem blízkým plurale tantum (*dvě lázně* (= dvě koupele, umytí) je něco jiného než *dvoje lázně* (= dvě lázeňská zařízení)).

Bližší charakteristiky skupin jsou podány v úvodech jednotlivých částí.

Všechny čtyři skupiny jmen se používají v různé míře jak s oběma tvarovými soustavami číslovek druhových, tak s číslovkami základními a číslovkami typu *čtvero* a *dvé*. Zaměříme se na poměrně široké pole jednotlivých číslovek i na větší počet jmen a pokusíme se zjistit, zda se spojení těchto jmen s různými typy číslovek nějak významově liší. Zároveň budeme typy číslovek sledovat z hlediska frekvence výskytu se zástupci dané skupiny jmen. Každá skupina má svá specifika, proto se v jednotlivých částech liší podoba tabulky i způsob dokládání jednotlivých tendencí.

2 Neutra deklinovaná podle vzoru *stavení*

2.1 Obecný přehled

O spojování JPP deklinovaných podle vzoru *stavení* s číslovkami druhovými i s číslovkami typu *čtvero* a *dvé* jsme se již zmínili v příslušných kapitolách. Uvedli jsme i argumenty jak pro adjektivní pojmání tvaru typu *čtvero*, tak pro jeho chápání substantivní. Na tomto místě budeme srovnávat spojování JPP deklinovaných podle vzoru *stavení* se jmennými tvary číslovek (*několikero použití*) se spojeními, v nichž je užito složeného tvaru číslovky druhové (*několikeré použití*). Pozorování těchto spojení je zaměřeno jednak na frekvenci výskytu daných JPP s jmennými a složenými tvary číslovek druhových (v případě jmenných tvarů se může jednat i o číslovky typu *čtvero*), jednak na význam těchto spojení. Výsledky analýzy v obou těchto rovinách přináší *Tabulka 40*. Všechny doklady byly dohledávány pouze v přímých pádech a u jmenných tvarů typu *čtvero* byly započítány pouze doklady s nerozvitými JPP kvůli zachování možné substantivní/adjektivní interpretace těchto tvarů.

Doklady spojení jmenných i složených tvarů číslovek druhových se JPP deklinovanými podle vzoru *stavení* (*zvonění, přání, pojmenování, klepnutí, rozhodnutí, porušení, zátiší* a desítky dalších) jsme dohledávali v korpusu SYN i na internetu. Při velkém množství dokladů na internetu jich bylo prohledáno vždy prvních 300. Mimo zkoumání jsme ponechali číslovku *sterý* (se sledovanými JPP ve tvaru *stero/é*), protože se její doklady na internetu ve jmenném tvaru mísí s překlady za *stereo* a ve tvaru složeném s četnými překlady za tvar *staré*. Relevantní doklady se tak nedají dohledat bez prohledávání tisíců odkazů. (Korpus SYN obsahuje jediný relevantní doklad s číslovkou *sterý* – celkový obraz situace tak zřejmě vynecháním této číslovky narušen nebude.)

V první polovině *Tabulky 40* jsou uvedeny počty dokladů spojení se jmennými tvary číslovek (*několikero použití*), ve druhé polovině pak počty dokladů se složenými tvary týchž číslovek jako ve sloupci prvním (*několikeré použití*). Sloupec „celkem“ udává v obou částech celkový počet dokladů s danými tvary (jmennými či složenými), další tři sloupce potom uvádějí počty dokladů, u nichž byly zaznamenány jednotlivé varianty významu. V sloupci „druh“ jsou uvedeny počty dokladů, v nichž číslovka vyjadřovala počet druhů, sloupec označený „počet“ udává počet dokladů, v nichž číslovka vyjadřovala pouhý počet entit pojmenovaných jménem, sloupec „násobenost“ potom uvádí počet dokladů, ve kterých byla číslovka užita ve významu počtu dějů.

Počty dokladů jednotlivých významů u číslovky *dvojí* jsou získány jednak prohledáním 500 náhodně vybraných dokladů z korpusu SYN a jejich procentuálním rozpočítáním na celý objem dat (se započítáním chyby), jednak prohledáním 300 dokladů z internetového vyhledávače. Korpus SYN obsahuje celkem přes 400 dokladů spojení „*dvojí občanství*“. Kvůli možnému zkrácení dat jsme ho započítali pouze jednou, a to do sloupce druh. Výskyty tohoto spojení v internetových zdrojích taktéž započítány nebyly.

Jak už bylo zmíněno i na jiných místech, není u některých jmen možné rozhodnout, zda se jedná o druhový, nebo násobný význam. Typickým jménem je např. *porušení* – z jednotlivých dokladů spojení „*několikeré/několikero porušení*“ nelze určit, zda se jedná o porušení zákona v několika bodech – tedy o porušení několika druhů, nebo o několikanásobné porušení v tomtéž bodě. Většina dokladů je nejspíše kombinací obou možností, jak ilustruje příklad (756).

(756) *Důvodem odvolání Kleimana bylo několikere porušení zákona o rozpočtových pravidlech a zákona o veřejných sbírkách.* (SYN)

Nejasné doklady byly započítány k většinovému významu, tedy v tomto případě k významu násobnému.

Tvary *dvojí, trojí, obojí a dvoje, troje, oboje* jsou od ostatních odděleny kvůli svému téměř výlučnému adjektivnímu pojmání (u složených tvarů tomu tak je vždy, u tvarů jmenných byly nalezeny výjimky)¹⁴⁵. Ostatní číslovky lze ve jmenném tvaru pojímat i jako morfologická SUBST.

	jmenný tvar číslovky druhové/ číslovka typu čtvero (typ dvoje, čtvero)				složený tvar číslovky druhové (typ dvojí, několikery)			
	celkem	druh	počet	násobenost	celkem	druh	počet	násobenost
2	60	19	31	10	±1498	±1057	± 93	± 348
3	14	5	6	3	303	173	12	118
oba/ě	19	12	2	1	49	49		
4	27	15	4	8	15	7	1	8
5	17	8	5	4	7	4		3
6	17	7	2	8	4	1		3
7	20	7	7	6	5			5
8	12	5	2	5	1			1
9	3	1	2		2		1	1
10	2	1		1	3	1		2
1000	10	5	3	2	15	5	5	5
kolik	3		1	2	7		1	6
tolik	6	1	3	2	25	5	8	12
několik	26	6	5	15	309	37	11	261

Tabulka 40: Srovnání výskytu jmenných a složených tvarů číslovek druhových s počítatelnými ijo-kmeny středního rodu

¹⁴⁵ V našem materiálu byly nalezeny následující doklady (320)–(322).

(320) *Jedna bába zlá, / troje dětí má, / jedno chdí do školy, / druhé šije bačkory, / třetí sedí na kamínkách, / má housličky na ramínkách, / hrá, hrá, hrá, / vodu nabírá.* (anonymní původce (9))

(321) *Všechny děti máme u Chebu, troje jsme jich vychovali a nakonec jsme zůstali sami, " svěřují se náhodnému chodci z Čech a je vidět, že jen těžko zadržují slzy vzpomínek.* (SYN)

(322) *K dnesnímu dni ma kazda priserka troje obrnenych bot – preskace, brusle ledni a brusle koleckove, dvoje obrnenych helmic – na lyze a na kolo, a ve stajich ma kazda kolo a kolobezku (kone nastesti jeste nebydli s nama); misto kocaru maji pak bugatku.* (Kudrna (10))

Všechny tyto doklady byly již citovány v kapitole o číslovkách typu čtvero a dvě. Komentář k tomuto typu užití viz tam.

Jak je z tabulky patrné, jsou doložena spojení se JPP typu *stavení* u všech sledovaných číslovek v jmenném i složeném tvaru. U číslovek *dvojí, trojí, obojí* a u číslovek neurčitých (tedy u nejčastěji se vyskytujících zástupců dané skupiny) je počet dokladů se složenými tvary mírně až mnohonásobně vyšší než počet dokladů s tvary jmennými. U vyšších číslovek určitých *čtverý – desaterý* je naopak mírně vyšší počet spojení se jmenným tvarem číslovky druhové (až na číslovku *desatero*).

2.2 Význam sledovaných spojení

Nejsystematičtěji doloženým významem je násobenost, i když z hlediska počtu dokladů je na prvním místě význam počtu druhů. Násobenost je doložena až na tvar *obojí* a *devatero* u všech sledovaných tvarů.

Následující příklady přibližují jednotlivé významy číslovek určitých sledovaného typu. Jsou zároveň (spolu s celou *Tabulkou 40*) dokladem toho, že jmenné a složené tvary číslovek druhových se z hlediska významu vzájemně neliší.

Příklady (757)–(759) dokládají postupně význam počtu druhů, prostého počtu a počtu dějů u jmenného tvaru číslovek druhových.

- (757) *Z podobnosti Bohu plyne **čtvero určení** člověka...: chválit Boha, milovat bližního, žít ve světě a pečovat o něj, vážit si sám sebe a dbát o sebe.* (SYN)
- (758) *Ovladač je schopen řídit celkem **šestero zařízení**.* (SYN)
- (759) *její sílu dokazuje **sedm pečetí, sedmero zaznění polnic, sedm vidění, sedm nádob*** (SYN)

Příklady (760)–(762) ukazují totéž (postupně význam počtu druhů, prostého počtu a počtu dějů) u složených tvarů určitých číslovek druhových.

- (760) *Škoda, že se v rolích této inscenace vystřídá příliš mnoho sólistů (až **šesteré obsazení**), a lze tudíž pochybovat, že po celou staggionu od 12. července do 27. srpna vše fungovalo - zejména v intonačně choulostivých ansámblech - tak jako při premiéře.* (Ruml (204))
- (761) *V jednom z předchozích čísel jsem vás připravoval na **čtveré vydání** našeho Občasníku.* (Weinfurter (205))¹⁴⁶
- (762) *Na dveře **pateré krátké zaklepání** a zjevila se podrápaná Berta Zahnová...* (SYN)

Následujících šest příkladů (763)–(768) ilustruje všechny tři typy významu (počet druhů, prostý počet, počet dějů) nejprve u jmenného tvaru neurčité číslovky druhové, poté u tvaru složeného.

- (763) *Z celého tohoto klubka dějepisných zajímavostí mi vyplývá **několikero ponaučení**.* Především ... (SYN)
- (764) *krajiny, barevně syté až křiklavé kytice a **několikero zátiší** představují ve veselské Galerii* (SYN)
- (765) *kvílivý nářek, Richardovo zlostné syčení, **několikero klapnutí dveří** a nakonec tlumený hukot* (SYN)

¹⁴⁶ Z kontextu vyplývá, že původce textu na začátku roku slíbil vydat čtyři čísla časopisu.

- (766) *K nejvydatnějším pravým přítokům řeky Svitavy patří Křetínka, jejíž malebné údolí představuje **několikeré rozmezí**. Napříč údolím prochází nejen historická zemská hranice Čech a Moravy, ale také současná hranice Pardubického a Jihomoravského kraje. (Vítek (206))*
- (767) *Na dochovaných rytinách vidíme často schodiště a **několikeré podlaží**, někdy s lidskými postavami na horním podlaží. (SYN)*
- (768) ***Několikeré zmáčknutí** jednoho tlačítka totiž neznamena, že zde existuje tlačítko jiné, které by vás vrátilo zpět, ale občas je zapotřebí nelogická kombinace jiných tlačítek. (anonymní původce (207))*

2.3 Spojování s číslovkami základními

Různá JPP deklinovaná podle vzoru *stavení* se různě často pojí také s číslovkami základními. Vyskytují se zde jednak zcela běžná spojení jako *dvě představení, tři přání* či *pět vydání*, jednak různou měrou neobvyklá spojení uvedená v příkladech (769)–(774).

- (769) *znovu se ozvalo **sedm zaklepání** a Mosgorovský šel k tajným dveřím (SYN)*
- (770) *asi jako bychom v životě absolvovali o **pět až deset snímkování** plic více (SYN)*
- (771) ***Tři stěhování** v lize fotbalu Plzeň... (SYN)*
- (772) *evduje se posledních **dvacet zazvonění** (SYN)*
- (773) *Přes jedno či snad **dvě zaskřípání** se tuto dohodu také podařilo dodržet. (SYN)*
- (774) *Seriál hrubého násilí na ženách (...) obsahuje **dvě znásilnění, čtyři vydírání a omezování osobní svobody a pět loupeží bez sexuálního obtěžování**. (SYN)*

Lze předpokládat, že tvarů číslovek základních se bude se jmény sledovaného typu užívat hojně hlavně v nepřímých pádech, v nichž jsou tvary základních číslovek mnohem běžnější než tvary číslovek druhových, a že u číselných hodnot nad deset budou s danými jmény doloženy pouze nebo téměř pouze jen číslovky základní. Přesné vyčíslení jednotlivých typů není vzhledem k množství různých výrazů v této skupině jmen v možnostech našeho zkoumání.

3 Jména hromadná

3.1 Obecný přehled

Jak už bylo předesláno v kapitole o číslovkách typu *čtvero* a *dvé*, spojují se tvary typu *čtvero* také se jmény, která užívají PL jen ve výjimečných případech. V téže kapitole jsme také objasnili, proč pojmáme tato spojení jako spojení adjektivního tvaru číslovky se JPP.

Soubor jmen, kterým se nyní budeme zabývat, je tradičně zařazován k jednomu typu singularií tantum – ke jménům hromadným. Skupina konkrétních zástupců těchto jmen, kterou jsme zahrnuli do analýzy v tomto oddílu, je výsledkem práce s jednotlivými číslovkami – byla vybrána všechna hromadná jména, která se v korpusu SYN pojila s jmennými nebo složenými tvary číslovek druhových¹⁴⁷ v přímých pádech. Dalším krokem bylo dohledání relevantních

¹⁴⁷ Pro kontrolu byla provedena také sonda do internetového materiálu, ale žádná další singularia tantum, která by se ve více případech vyskytovala s číslovkami druhovými, nalezena nebyla. Je však možné, že jsme některé jméno opominuli, a prezentovaná tabulka si tedy nemůže (a ani nechce) činit nárok na úplné zmapování dané problematiky.

dokladů na internetu. Byla tedy vyhledávána spojení jmen *povlečení, oblečení, nádobí, prádlo, ovoce, kvítí, koření, cukroví a pečivo* s číslovkovými tvary *dvoje/í, troje/í, oboje/í, čtvero/é – desatero/é, stero/é, tisícero/é, kolikero/é, tolikero/é, několikero/é*, vždy každé jméno s každým číslovkovým tvarem. Do *Tabulky 41* byly zahrnuty pouze ty tvary, které byly ve spojení s vymezenou skupinou jmen skutečně nalezeny.

U jmenných tvarů číslovek počínaje tvarem *čtvero* jsme vyhledávali jak celá spojení zároveň (na internetu „*patero prádlo*“ v uvozovkách), tak volnou kombinaci číslovky a jména (na internetu *patero prádlo* bez uvozovek) jednak proto, aby bylo možno detekovat spojení číslovky se jménem, i když nestojí vedle sebe (takováto situace byla nalezena pouze ve dvou případech)¹⁴⁸, jednak proto, aby se případným rozvíjením JPP podařilo objasnit substantivní (*čtvero aromatických koření*) nebo adjektivní (*čtvero aromatické koření*) povahu číslovky. Doklady s rozvíjenými JPP posloužily pouze jako materiál k diskusi uvedené již u číslovek typu *čtvero* a *dvé*, do následující tabulky zařazeny nebyly. Oba doklady s číslovkou nestojící přímo u JPP do *Tabulky 41* zahrnujeme. U číslovek *dvoje, troje, oboje* jsme od rozšířeného hledání upustili proto, že až na zanedbatelné výjimky jsou tyto výrazy vždy adjektivní povahy.

Zkratky P a D za počty dokladů znamenají, že daný počet dokladů byl nalezen ve významu prostého počtu (P) nebo ve významu počtu druhů (D). 2P tedy znamená dva doklady ve významu prostého počtu, 5D znamená pět dokladů ve významu počtu druhů atd. Je-li číslo uvedeno bez písmene, znamená to, že si významem nalezeného dokladu nejsme jisti.¹⁴⁹

Pro srovnání jsme dále sledovali uvedený soubor jmen (*povlečení* atd.) ve spojení se základními číslovkami typickými pro počítání kusů (*jedna až deset, sto, tisíc, několik*), aby bylo patrné, který druh číslovek se k počítání hromadných jmen používá častěji, případně jak se chápou sledovaná hromadná jména z hlediska morfologického čísla.

	povlečení	oblečení	nádobí	prádlo	ovoce	kvítí	koření	cukroví	pečivo
dvoje	42P	19P 7D	1D	3P	1D		1D	6D	
troje	4P	6P 9D			1D			1D	
oboje					3D		4D	1D	
čtvero	3P	2D 1P	2P				3D		
patero	1P					1D	3D		
šestero	1P						1D	1D	
sedmero						7D	5D	1D	
devatero					1D	5D	7D		1D
desatero								1D	
několikero	1P								
tisícero						1	1		
kolikero								1D	

¹⁴⁸(775) *pečivo sama upekla devatero* (SYN)

(776) *Povlečení na ložní prádlo jsem měla šestero, z batistového damašku, a u všech polštářů háčkované vložky.* (Skarlantová (208))

¹⁴⁹ Jedná se o doklady (777) a (778).

(777) *Lidové a krajové názvy: tisícero koření, tisícové koření, tisícizlaté koření, zlaté koření, kyřice, chlístník, hlístník...*(Ptáček (209))

(778) *Pozoruji hvězdy jak se ve tmě třpytí,/ jako na louce jarní tisícero kvítí...*(AminkaM (210))

	povlečení	oblečení	nádobí	prádlo	ovoce	kvítí	koření	cukroví	pečivo	
dvojí		2D	2D	3P	2D		1D			
trojí		2D 1P								
obojí				1D	5D			1D	1D	
devateré					1D					
několikeré		1P								
dokladů celkem	s číslovkou druhovou	51	50	4	6	13	13	25	13	2
	s číslovkou základní pro počet kusů	14	10	0	0	4	1	16	4	1

Tabulka 41: Počítání entit označených jmény hromadnými

3.2 Spojování hromadných jmen s číslovkami druhovými

Jak je z *Tabulky 41* patrné, spojují se hromadná jména častěji s číslovkami druhovými než s číslovkami základními. V jazykových příručkách se předpokládá pouze spojování s číslovkami druhovými.¹⁵⁰ Z obou soustav tvarů číslovek druhových jsou využívanější tvary jmenné. Lze se domnívat, že zde určitou roli hraje poměrně frekventované užívání číslovek typu *čtvero*, které vede k zachování povědomí o jmenných tvarech číslovek druhových. Spojení jako *čtvero povlečení* je pak možno pojímat stejně jako spojení *čtvero dětí*, protože u jména *povlečení* existuje rozsáhlá pádová homonymie. Pádová homonymie se ze sledované skupiny netýká pouze jmen *prádlo* a *pečivo*.

Sledujeme-li nalezené doklady z hlediska významu, můžeme konstatovat podobné tendence jako u ostatních jmen, na která jsme se prozatím v této práci zaměřovali. Význam spojení číslovka druhová + hromadné jméno závisí stejně jako v případě všech jmen v SG převážně na užitém jméně. U většiny jmen byl nalezen nezávisle na tom, zda bylo použito jmenného či složeného tvaru číslovky druhové, buď jen význam prostého počtu (viz *povlečení*), nebo jen význam počtu druhů (viz např. *cukroví*, *koření*). Vyplývá to už z povahy entit pojmenovaných pomocí hromadných jmen.

Příklady (779)–(782) uvádí dvojice dokladů spojení jména *ovoce* se jmenným i složeným tvarem číslovky druhové ve stejném (druhovém) významu v podobném kontextu.

(779) *Někdy sadaři dělali pokusy s naroubováním dvou či tří variací některého druhu ovoce (viděl jsem dvojjabloň či trojtřešeň) (...)Může se stát, že strom ponese dvojí ovoce a oboje bude kvalitní (zažil jsem to s jablky Spartan a Koženými jablky), jindy je strom nadobro zmrzačený, plodnost mizerná a nakonec strom fakticky jen živoří (zažil jsem to s třemi druhy třešně).* (Plaňanský (211))

(780) *Pro doplnění ještě dodám, že už dávno jsem na dva stromky švestky Domáci pokusně narouboval část Čačanskou i když jsem věděl, že tím strom od Šarky nevyléčím. Stromky vyrostly a rodily dvoje ovoce.* (host (212))

¹⁵⁰ Např. „Jenom číslovky druhové mohou stát u substantiv nepočítatelných, tj. hromadných, látkových a abstraktních“ (Komárek 2006: 65).

- (781) *Devatero ovoce ducha je symbolem vykoupených náruživostí či hříchů.* (Stanislav (213))
 (782) *Tato láska Boží, vylitá skrze Ducha Božího v lidském srdci ve své dokonalosti působí devateré 'ovoce Ducha'.* (Prince (214))

U jmen *nádobí*, *prádlo* a *oblečení* byly nalezeny doklady významu prostého počtu i počtu druhů nezávisle na užití jmenného nebo složeného tvaru číslovky druhové. Příklady (783) a (784) ilustrují druhový význam složeného i jmenného tvaru číslovky druhové v podobném kontextu u jména *nádobí*.

- (783) *jedna ze zásad je, že dělíš mléčné a masité věci, nesmis varit mleko a maso dohromasy, nesmis podávat mléko a maso dohromady a nesmis ani ty věci smíchat. Většina ortodoxních židů má dvoje nádobí, ti bohatší dvě lednice, když ne, tak v lednici potraviny separují* (anonymní původce (215))
 (784) *Proto nesmí přijít maso a mléko dohromady ani v hrnci, ani po jídle v žaludku. Správně by mělo existovat dvojí nádobí.* (anonymní původce (216))

Příklady (785) a (786) ukazují rozdílný význam stejného tvaru číslovky druhové v závislosti na kontextu.

- (785) *Nám malá taky krááásně blije v autě. (...) A samozřejmostí se u nás stalo, že mám v autě vždycky aspoň dvoje oblečení náhradní, kdyby zase....* (Radúna (217))
 (786) *Dva krásné domky - jeden chatkový od Věji a druhý městský od Emcule, dvoje oblečení - sportovní minišaty od Niky a fialové společenské šaty od Muchtarky a dva recolory - simí obrazy a koberce od Amálky.* (Puffin (218))

3.3 Spojování hromadných jmen s číslovkami základními

U téměř všech hromadných jmen (kromě jmen *nádobí* a *prádlo*) se podařilo nalézt spojení s číslovkou určitou základní. Toto spojování je běžnější u jmen skloňovaných podle vzoru *stavení* (opět zřejmě proto, že pádová homonymie zastírá užití GEN.PL jmen, u kterých se s PL příliš nesetkáváme). Počty dokladů spojení hromadných jmen s určitými číslovkami základními uvádí poslední řádek *Tabulky 41*. V řádku nad ním je uveden celkový počet dokladů spojení sledovaných jmen se jmennými i složenými tvary číslovek druhových, aby bylo možno nalezená užití porovnat.

Ze srovnání je patrné, že sledovaná jména se sice častěji počítají spojením s tvarem číslovky druhové, ale spojení s číslovkou základní je někdy nezanedbatelný počet. Příklady (787)–(802) dokládají užití číslovky základní určité s hromadným jménem skloňovaným podle vzoru *stavení*. Podle našeho jazykového citu jsou přijatelnější spojení se jmény *povlečení* a *koření*¹⁵¹ než spojení se zbytkem uvedených jmen.

- (787) *sebral šest rolí záclon, čtyři deky, deset povlečení, pánský župan a látku* (SYN)
 (788) *Vždyť mají několik povlečení, vybavila si sloupeček naskládaných látek ve skříni.* (infinite (219))

¹⁵¹ Ve spojení s tímto jménem byl nalezen i doklad (803). Spojení *šest koření* je tu užitó zřejmě jako elipsa za *šest pytlů koření*, proto ho nezapočítáváme do *Tabulky 41*. Uvádíme ho na doplnění. Doklad pochází z návodu k deskové hře, ve které se zakládají plantáže k pěstování koření.

(803) *Hráč může odložit ze svých plantáží a kolonií zpět do zásoby šest koření.* (Bauma (222))

- (789) *dodělala jsem ještě **tři oblečení** (doplňky) ve kterých se Emma opakovala (Danča – Emma (220))*
- (790) ***Kolik** různých **oblečení** měla Fran za celý seriál na sobě? (Kelys (221))*
- (800) *Paprika, pepř, kmín. Tato **tři koření** hrají prim v každé české kuchyni. (SYN)*
- (801) *Jo a mám dodělanou výzdobu oken. A dneska jsem udělala **dvě cukroví**. Konec chvastacího okénka. (Sati (223))*
- (802) *Láska je vše v srdci a tak to cítí./Tak nasbírám pro ni **několik kvítí**./Pro několik kvítí sluníčko svítí. /Čekám, až se pravá láska najde... (Martík (224))*

Příklad (804) je dokladem užití číslovky základní k počítání entity označené hromadným jménem skloňovaným podle vzoru *moře*. U tohoto jména (*ovoce*) jsme našli pouze spojení s číslovkou *dvě*, která díky pádové homonymii jména nevyžaduje změnu jeho tvaru (*jedno ovoce – dvě ovoce* jako *jedno moře – dvě moře*). V tom je doklad podobný příkladům se jmény skloňovanými podle vzoru *stavení*.

- (804) *Tam se pohodlně usadili a Lisa každému dala **dvě ovoce**. (anonymní původce (225))*

Doklad (805) je uvádíme proto, že zde u hromadného jména, které je tradičně vnímáno jako nepočítatelné, nacházíme pravidelný GEN.PL po číslovce základní. Tento příklad je ojedinělý.

- (805) *Od ČSA dostanete sice také nějakou uzeninu, zeleninový salát, **několik pečiv**, malý moučník a nápoje. (babymaster (226))*

3.4 Hromadná jména mužského a ženského rodu

Všechna jména, která byla doposud předmětem zkoumání, byla středního rodu. Střední rod také u jmen hromadných jako celku převažuje. Pro úplnost (a kontrolu) jsme ověřovali i spojení číslovek druhových s hromadnými jmény ženského (jako vzorek byla vybrána jména *mládež* a *drůbež*) a mužského rodu (jako vzorek byla vybrána jména *dobytek*, *hmyz*). S těmito jmény byl při zkoumání jmenných a složených tvarů číslovek druhových objeven pouze jeden doklad – (806).

- (806) *U nás se husa i kachna podobně jako vepřové peče na kmíně, kdežto v Rakousku se **obojí drůbež** většinou griluje, a to na pepři a majoránce.“ (SYN)*

Z formálního hlediska nic nebrání tomu, aby se jména ženského rodu pojila s jmennými tvary číslovek druhových – doklady typu *†oboje drůbež*, *†několikera mládež* však nenacházíme. U jmen rodu mužského možnost spojení se jmenným tvarem číslovky druhové zanikla (**dvój hmyz*, **čtver dobytek*). Jména obou rodů se ale mohou bez formálních obtíží pojit se složenými tvary číslovek druhových (*obojí mládež*, *trojí hmyz*). Jak se ale ukázalo během studia jazykového materiálu, tato možnost zůstává téměř nevyužita. Ke kvantifikaci uvedených jmen se používají neurčité číslovky *mnoho*, *málo* atd., číslovky dílové (*třetina*) a počítání pomocí různých opěrných substantiv („*300 druhů hmyzu*“ (SYN), „*dva kusy dobytka*“ (SYN)). Jména v N jsou tak jediná hromadná jména, která se podle dokladů v našem materiálu počítají převážně pomocí číslovek druhových.

4 Jména látková

4.1 Obecný přehled

Látková jména jsou tradičně zařazována k singulariím tantum. Často se u nich uvádí, že jejich plurálové formy se užívají ve významu množství dané látky (*dal si dvě vody* = dvě sklenice) nebo jejího druhu (*přihlásil do soutěže dvě vína* = dva druhy). Jak můžeme soudit na základě pozorování mluveného jazyka, existuje v češtině možnost užít ve spojení s těmito jmény číslovky typu *čtvero* a *dvé*, jmenné i složené tvary číslovek druhových (a to se SG i PL JPP) i číslovky základní. Vybrali jsme proto typické zástupce látkových jmen a prohledali korpus SYN i internetové zdroje systematicky pro všechny možnosti spojení.

Vybraná jména jsou *olej, máslo, mouka, mléko, voda, maso, víno*. Každé z nich má poněkud jiné možnosti pojit se s tvary číslovek. Jednotlivé teoretické možnosti budeme ilustrovat na jméně *víno*.

- a. Spojení s číslovkou základní – *dvě vína, pět vín*.
- b. Spojení s číslovkou typu *čtvero* a *dvé* – *čtvero vín*.
- c. Spojení jmenného tvaru číslovky druhové se jménem v SG – *dvoje víno, čtvero víno*.
- d. Spojení jmenného tvaru číslovky druhové se jménem v PL – *dvoje vína, čtvera/y vína*.
- e. Spojení složeného tvaru číslovky druhové se jménem v SG – *dvojí víno, pateré/ý víno*.
- f. Spojení složeného tvaru číslovky druhové se jménem v PL – *dvojí vína, paterá/ý vína*.

Při zkoumání dokladů jsme kombinovali uvedený soubor jmen s tvary číslovek *dva* až *deset, několik, kolik, tolik, sto, tisíc*. Pro každou z číslovek jsme počítali se základním tvarem, jmenným a složeným druhovým tvarem a tvarem typu *čtvero* nebo *dvé*. U jména *mléko* jsme u všech dokladů počítali i se zúženou variantou *mlíko*. U číslovek *čtverý* atd. jsme v plurálových tvarech počítali i s nespisovnými variantami (*paterý víno, paterý vína*). Spojení jména s daným číslovkovým tvarem jsme dohledávali vždy pouze v přímých pádech.

U typů dokladů, jejichž počet nepřesahuje hodnotu deset, uvádíme i konkrétní číslovky, které se v nich vyskytovaly. Šedivé pole znamená v současné češtině nemožné spojení (**dvój/čtver olej*).

	olej	máslo	maso	mléko	mouka	víno	voda
s číslovkou základní	33	21	13	28	10 (dvě, čtyři)	252	64
s číslovkou typu čtvero a dvě			1 (několikero)			2 (čtvero, patero)	1 (šestero)
s jmenným tvarem druhové číslovky - SG			12			2 (dvoje)	
s jmenným tvarem druhové číslovky - PL							2 (jedny)
se složeným tvarem druhové číslovky - SG	2 (dvojí, trojí)		23	1 (dvojí)	2 (obojí, dvojí)	6 (dvojí, obojí, trojí)	7 (dvojí, trojí)
se složeným tvarem druhové číslovky - PL						2 (obojí)	2 (dvojí, trojí)

Tabulka 42: Spojování běžných zástupců látkových jmen s různými typy číslovek

4.2 Obvyklé způsoby spojování látkových jmen s různými typy číslovek

Tabulka 42 ukazuje, že látková jména se nejčastěji počítají pomocí číslovek základních. Ty jsou také jediné, kterých se ve spojení se jmény látkovými užívá téměř bez omezení, co se číselné hodnoty číslovky týče. Druhým nejběžnějším způsobem počítání je spojení látkového jména v SG se složeným tvarem číslovky druhové. V našem materiálu se vyskytly pouze doklady číslovek *dvojí, trojí, obojí*. K vyjádření většího počtu druhů je použita číslovka základní, v několika málo případech číslovka typu *čtvero* a *dvě*.

Následující příklady spojení látkových jmen s číslovkami základními a druhovými ukazují některé významové možnosti, které u sledovaných spojení nacházíme. Příklady (807)–(809) jsou dokladem toho, že číslovka základní se užívá se jménem *voda* v několika (ne-li všech) jejích významech.

- (807) *Před hotelem kupujeme ještě **dvě vody** a já k tomu přidávám 5 rohlíků nebo co to je.* (Lenka (227))
- (808) *Obstarejte si podrobnou mapu v měřítku 1:25 000 nebo 1:100 000 a zvolte si pomocí své kaprařské intuice **několik vod**, které vypadají slibně.* (anonymní původce (228))
- (809) *Umyvadlová stojánková baterie pro **dvě vody** (teplou a studenou), napájení 24 Vss* (anonymní původce (229))

Příklad (807) je zcela typickým užitím – jedná se o nákup dvou lahví vody. V příkladu (808) je užito spojení číslovky základní se jménem *voda* ve významu *vodní plocha, vodní proud*. V příkladu (809) je jména *voda* užito v jeho skutečně látkovém významu (nejedná se o určité množství vody nějak ohraničené nádobou v nejširším slova smyslu, jak to nacházíme v předchozích dvou příkladech), a přesto je tu k vyjádření počtu druhů užita číslovka základní. Tento doklad tedy odporuje stavu popsanému v odborné literatuře.

Následující tři příklady (810)–(812) ukazují různé významy spojení číslovky základní a druhové se jménem *maso*.

- (810) ***Dvojí maso** s vinnou hořčičnou omáčkou (...)* *Ingredience: (...)* *4 kuřecí prsa (cca 300 g), 400 g vepřových panenek (pepicek* (230))
- (811) *Pravidelně jsou připraveny dva druhy ryb a **dvě masa**, těstoviny, hodně salátu. Nejvíce se objednávají těstoviny s lososem.* (SYN)
- (812) *Občas dostali úplně něco jiné (jeden dospělý **dvě masa**, druhý dospělý jedno maso, jedno dítě celou pizzu, druhé dítě půl pizzy - prostě co zbylo).* (Ka.Čer (231))

Zatímco v příkladech (810) a (811) jde zřetelně o vyjádření druhů, i když je jednou užita číslovka druhová a podruhé číslovka základní, v příkladě (812) nacházíme význam počtu kusů. Pro tento význam se v nalezených dokladech neužívala jiná číslovka než základní.

Příklady (813)–(815) ukazují, že jmenný tvar číslovky druhové, složený tvar číslovky druhové i číslovka základní mohou mít stejný význam – pokaždé se jedná o dva druhy vína, i když v příkladu (814) může jít i o dvě lahve.

- (813) *Podává-li se v menu dvoje suché víno, dvoje červené, **dvoje víno sladké**, je třeba brát v úvahu, že: - lehká vína předcházejí vína plná, - vína mladší vyžralá, - vína méně ušlechtilá ta ušlechtilější.* (anonymní původce (232))

- (814) *K večeri jsme otevřeli **dvě vína**: Hautes Cotes de Beaune 2002 Blanc, Chateau de Santenay 6,60 €, Montagny 1er Cru Blanc, Montessuy 7,59 € (anonymní původce (233))*
- (815) *Seděl jsem tam s námořníky, kteří popíjeli **dvojí víno**, každé jiné barvy, a jedli ječný chléb a malé mořské rybky, podávané s bobkovými listy v octě. (anonymní původce (234))*

V příkladě (816) nacházíme význam *dvě lahve/sklenice vína* (v tomto případě nejspíše lahve). Stejně jako u jména *maso* se i u jména *víno* vyjadřuje význam prostého počtu „kusů“ pouze pomocí číslovky základní.

- (816) *za pátek a sobotu jsem stáhla dvě a půl krabičky, vypila **dvě vína**, skákali jsme jak najatý na parníku na diskotéce. (Marketa (235))*

4.3 Řídké způsoby spojování látkových jmen s různými typy číslovek

Ostatní typy spojení (jiné než spojení s číslovkou základní a složeným tvarem číslovky druhové v SG) jsou doloženy zřídka. Jedná se o spojení látkového jména s číslovkou typu *čtvero* a *dvě* (*čtvero vín*), spojení látkového jména v SG se jmenným tvarem číslovky druhové (*dvoje víno*, *čtvero víno*) a spojení plurálního tvaru látkového jména jednak se jmenným (*dvoje vína*), jednak se složeným tvarem číslovky druhové (*dvojí vína*). Doložíme tato spojení všemi nalezenými příklady.

Byla nalezena čtyři spojení látkových jmen s číslovkou typu *čtvero* a *dvě* – viz příklady (817)–(820).

- (817) *Nakoupili jsme základní potraviny a **čtvero vín**, vesměs burgundská Premier Cru v cenách kolem 8 € - nekupte to! (anonymní původce (237))*
- (818) *Nadšeně jsme vyzkoušeli francouzskou pohostinnost, přidali se ke skupince francouzských návštěvníků a ochutnali asi **patero vín**. (anonymní původce (238))*
- (819) *Rozzuření bratři začali kopat do balíků s lahvemi vod před dveřmi. Nakonec popadli jeden balík a odešli. Jejich kořistí tak byly zapalovače a **šestero vod**. (Mokrý (239))*
- (820) *toho Čukinka ve svém životě ani moc nerozhryzala, jen asi desatery papuče, slunečník, **několikero mas** vyndaných z mražáku, 3 ks upínacích pásů v autě (hlavně že klukův nechala vcelku), blíže neurčený počet vodítek a několikatery dveře. (Jarka (236))*

První dva z těchto dokladů ((817) a (818)) jsou zajímavé zejména v konfrontaci se spojeními jmenného tvaru číslovky druhové se jménem látkovým v SG (viz příklady (821)–(824) níže). Nacházíme zde totiž dvě dosti odlišné gramatické struktury pro vyjádření stejného významu – počtu druhů. Jak je patrné z příkladů (819) a (820), je možné číslovku typu *čtvero* a *dvě* užit i v případě významu prostého počtu. Takové užití u číslovek druhových nenacházíme a číslovky typu *čtvero* a *dvě* tato skutečnost přibližuje k číslovkám základním (připomínáme, že ty také mohou vyjadřovat se jmény látkovými druh, ale číslovky druhové ve významu prostého počtu nenacházíme).

V dokladech (821)–(824) je význam počtu druhů přítomen vždy.

- (821) *Bečička bez obručí a má dvoje víno.*¹⁵² (SYN)
(822) *Nezanedbatelná je také chuťová rozmanitost jednotlivých dílů masa. Říká se, že krocan má "devatero maso".* (anonymní původce (240))
(823) *„Zvu vás na večeři.“, přinesl několikero maso, brambory a hodně druhů ovoce a víno.* (Ettelwen (241))
(824) *Oboje maso podle potřeby očistíme. Vepřové nasekáme najemno. Hovězí maso s cibulí umeleme, přidáme jemně usekané vepřové maso, vejce, hladkou mouku, osolíme, opeříme a vše dobře promícháme.* (Marta Č (242))

Spojení číslovky druhové se jménem látkovým v PL (*dvoje vína, dvojí vína*) je velmi řídké. Očekávali jsme, že spojením jmenného tvaru číslovky druhové a látkového jména v PL budou u jmen *voda, mléko, víno* označována balení po více kusech (*dvoje vody* = 2 balení po 6 lahvích, *dvoje mlíka* = 2 balení po 12 krabicích). Tento způsob vyjádření je však buď pouze součástí mluveného jazyka, nebo se vyskytuje v jiném typu textů, než jaké byly součástí našeho materiálu. Zkoumání ho nepotvrdila. Stejně tak bylo nalezeno pouze minimum dokladů počítání látkového jména v PL pomocí složeného tvaru číslovky druhové.

Byly nalezeny pouze dva doklady jmenného tvaru číslovky druhové ve spojení se jménem látkovým v PL (z toho jeden pochází z překladu bible). Vyskytuje se v nich tvar číslovky *jedna*, se kterou zde jinak nepracujeme – viz doklady (825) a (826).¹⁵³

- (825) *budu stékat do povodí jedné říčky... a druhou půlkou do povodí druhé strouhy... jedny vody* tečnou do Sázavy a druhé do Labe, abych se sám se sebou setkal v Mělníku Vltavou v Labi (SYN)
(826) *Potom Bůh řekl: 'Ať je obloha uprostřed vod, ať odděluje jedny vody od druhých!'* (Scarano (243))

Užití složeného tvaru číslovky druhové s látkovým jménem v PL je doloženo pouze čtyřmi doklady – viz (827)–(830).

- (827) *Na jedné straně je moře a na druhé jezera a řeky, sladkovodní ryby. Dvojí vody a obě moje.* (SYN)
(828) *tříkrát nezakletá /den a noc v cop splétá/ trojí vody* řeky kalné/ touhy popel, krve spalné /zlatodějná, tříkrát chtějná/ trojnaději beznadějná (Zora (244))
(829) *Ingredients: (...) 1 lžíce Sake vína, 1 lžíce Mirin vína (...) obojí vína se dají nahradit sherry vínem* (nyuu-chan (245))
(830) *Ingredients: (...) ¾ hrnku červeného vína, nahřátého, ¾ hrnku Marsala vína, nahřátého (...)* Naprudko maso osmažit na všech stranách a přilít *obojí vína*. (babi (246))

V dokladech (825)–(828) se ve spojení se jménem *voda* počítají souborně označené vodní plochy, proudy atd. dané krajiny a na tomto užití není nic neobvyklého. Méně průhledná jsou obě spojení se jménem *víno* v dokladech (829) a (830). Původci textů si zde zřejmě neuvědomili, že potřebného významu dosáhnou spojením s číslovkou základní, a místo toho

¹⁵² Tento doklad byl již uveden v kapitole o číslovkách druhových jako příklad (729).

¹⁵³ Tato užití jsou zde i v *Tabulce 41* uvedena pouze proto, že jako jediná dokládají spojení látkového jména v PL se jmenným tvarem číslovky druhové. Tvary číslovky *jedna* jinak v úvahu nebereme.

zvolili číslovku druhovou. Přitom spojení *dvojí vína* znamená (podle paralely *dvojí ceny*) *dvě sady vín různého druhu*, což původci na mysli neměli, jak vyplývá z instrukcí v ingrediencích.

Zcela zvláštní spojení číslovky se jménem látkovým je uvedeno v příkladě (831). Vzhledem k tomu, že se jedná o doklad z nářeční podoby jazyka, není v *Tabulce 41* započítán.¹⁵⁴ Jedná se o spojení jmenného tvaru číslovky druhové se jménem látkovým v PL, přičemž celé spojení má stejný význam jako spojení *čtyři másla*.

(831) *Moje babička opět upekla pro vítěze dort a řekla mi k němu: 'No vošizený to není. Só v tem čtvery másla, dost vořecho, 3 čokoláde, tak si prážáci snad pochutnajó...'. (Aleš (247))*

4.4 Shrnutí

Můžeme tedy shrnout, že jména látková lze počítat všemi šesti způsoby uvedenými v úvodu,¹⁵⁵ ale nejběžnější je jejich spojení s číslovkou základní (*dvě vody, tři masa*) ve významu počtu druhů i počtu kusů a spojení se složeným tvarem číslovky druhové v SG (*dvojí víno, obojí maso*) ve významu počtu druhů.

5 Pluralia tantum a jména jim blízká

5.1 Obecný přehled

Na rozdíl od různých typů singularií tantum jsou tato jména dobře vymezitelná. Se SG se u nich nesetkáváme vůbec (*dveře*) nebo pouze v jiném významu, než jaký odpovídá jménu blízkému plurale tantum (viz v úvodu této kapitoly popsaný rozdíl *dvě lázně* a *dvoje lázně*).

Pluralia tantum a jména jim blízká představují jedinou skupinu jmen, u nichž je v přímých pádech předpokládán pouze počítání pomocí tvarů číslovek druhových. O počítání entit označených pluralii tantum a jmény jim blízkými v nepřímých pádech nacházíme dvě zmínky.

V PMČ se předpokládá, že „v nepřímých pádech těchto spojení bývají číslovky *dvoje, oboje, troje...* nahrazeny tvary od číslovek *dva, oba, tři...*: *Přilož do obou kamen; Po všech třech dveřích stékala barva atp.*“ (PMČ 2003: 303). Tento způsob počítání předpokládá také K. Hausenblas v MČ2, kde nacházíme tvrzení, že způsob skloňování *dvoje dveře – dvou dveří* „má tendenci stát se spisovným vzhledem k potřebě významové jednoznačnosti“ (MČ2 1986: 404). Odkazuje se tím k výroku, že „význam tvarů *paterých, paterým, paterými* se postupně absolutizuje jako druhový...“ (MČ2 1986: 125). Předpokládá se tedy, že číslovky základní se v nepřímých pádech užívají ve významu prostého počtu, zatímco druhové ve významu počtu druhů.

¹⁵⁴ Český jazykový atlas nemapuje užívání žádných tvarů číslovek druhových. Z map uvedených pro číslovku *čtyři* vyplývá, že pro danou nářeční oblast není tvar *čtvery* náležitý. (viz ČJA 1992–2005, 4.díl: 402)

¹⁵⁵ Existují i další způsoby počítání látkových jmen – např. pomocí číslovek neurčitých *mnoho vody* nebo pomocí nejrůznějších udání množství jako *tři lahve oleje, 2 kg mouky* atd., ale tyto způsoby kvantifikace stojí mimo pole našeho zájmu.

Protože uvedená tvrzení je třeba ověřit na materiálu a protože jsme se během zkoumání tvarů jednotlivých typů číslovek opravdu setkali s nejrůznějšími způsoby počítání pluralií tantum, rozhodli jsme se, že ačkoliv jsme se pro předchozí tři skupiny věnovali pouze tvarům v přímých pádech, prozkoumáme u pluralií tantum i jejich spojování s číslovkami v pádech nepřímých.

Výsledky zkoumání jsou prezentovány v *Tabulce 43*. Konkrétní zástupce sledovaných jmen jsme vybrali podle frekvence výskytu daného jména v korpusu SYN (*dveře, šaty, Vánoce*). Ze jmen pluraliím tantum blízkých jsme vybrali jméno *noviny*, protože u dalších velmi frekventovaných jmen *zprávy* a *volby* se častěji vyskytuje pravidelný plurálový tvar a není možné bez dlouhého kontextu jednotlivá užití rozlišit. K zástupcům byla z morfologických důvodů (odlišný jmenný tvar číslovky druhové) pro srovnání přiřazena dvě jména v N (*vrata, kamna*).

Pro všechny tvary vybraných jmen jsme v korpusu SYN i na internetu hledali spojení s číslovkami základními,¹⁵⁶ odpovídajícími číslovkami druhovými (pro přímé pády ve jmenných i složených tvarech) a číslovkami typu *čtvero* a *dvě*. U číslovek typu *čtvero* a *dvě* jsme vyhledávali jednak spojení skloňovaná (*se čtverem dveří*), jednak ustrnulá (*se čtvero dveřmi*). U číslovek, jež se často používají v nespisovném tvaru (tvary *dvěmi, čtyřma, dvouch, obouch, několikery...*), jsme dohledávali i spojení s těmito tvary.

číslovky	tvary číslovek	JPP					
		dveře	noviny	šaty	Vánoce	kamna	vrata
druhové	celkem	1402	310	374	89	70	109
	přímé pády – jmenné tvary	1240	267	364	77	66	91
	přímé pády – složené tvary	36	15	6	11		2
	nepřímé pády	126	28	4	1	4	16
základní	celkem	1760	270	83	16	28	55
	přímé pády	718	78	52	12	16	11
	nepřímé pády	1042	192	31	4	12	44
typu čtvero a dvě	celkem	80	8	16	3	1	1
	přímé pády	54	7	14	2	1	1
	nepřímé pády – skloňované	8		2			
	nepřímé pády – ustrnulé	18	1		1		

Tabulka 43: Spojování zástupců pluralií tantum a jmen jim blízkých s různými typy číslovek

Z *Tabulky 43* je patrné, že vybraná pluralia tantum se častěji počítají pomocí číslovek druhových než základních. Výjimkou je podstatné jméno *dveře*, u něž bylo nalezeno více dokladů s číslovkami základními. Tato situace odráží hlavně úzus prodejců aut, kteří velmi pravidelně k počítání dveří jednotlivých modelů užívají číslovky základní. Typické jsou příklady (832)–(834).

- (832) *pod pojmem kupé se skývá auto, které má dvě sedadla a dvě dveře.* (Daněk (248))
- (833) *Nutno říct, že se automobil velmi povedl a tři dveře mu vyloženě sednou.* (Koniček (249))
- (834) *Spy Photos: Nový Ford Fiesta se třemi i pěti dveřmi.* (Láník (250))

¹⁵⁶ V korpusu SYN byly v úvahu vzaty všechny číselné hodnoty a číslovky neurčité *tolik, kolik, několik*, na internetu, kde je třeba jednotlivé tvary zadávat ručně, jsme dohledávali doklady spojení s číslovkami v hodnotách dva až deset, sto, tisíc a s tvary číslovek neurčitých *kolik, tolik, několik*.

Je-li užitá číslovka druhová, využívají se u všech sledovaných jmen mnohonásobně více jmenné tvary než tvary složené.

Pro nepřímé pády bylo nalezeno vždy více dokladů s číslovkami základními než druhovými. Na jiných místech této práce jsme již viděli (viz oddíl Tvary a jejich původ v kapitole o číslovkách druhových), že tvary druhových číslovek v PL nejsou v mnoha případech doloženy vůbec, v jiných mizivě. Dobře patrná je tato tendence na příkladě (835).

(835) *Neboť dvoje z těch tří šatů, který teď nosím, už jsou mi zas úplně těsný.* (Naivní kačátko (251))

Potřeba skloňovat číslovku vážící se s plurale tantum je zde vyřešena použitím číslovky základní. Tento způsob užití není zdaleka výjimečný. Pro uživatele je zřejmě mnohem průhlednější užívat běžné tvary číslovek základních než přemýšlet o odpovídajících tvarech druhových číslovek. Právě proto nesouhlasíme s tvrzeními K.Hausenblase (MČZ 1986: 125, 403–404), že tvary číslovek druhových se v nepřímých pádech využívají primárně kvůli potřebě vyjádřit význam počtu druhů a číslovky základní se v této funkci užívají primárně kvůli potřebě vyjádřit prostý počet kusů. Číslovky druhové se v nepřímých pádech podle našich zjištění užívají velmi zřídka. Jejich nahrazování číslovkami základními je tedy spíše důsledkem ztráty souvislosti mezi tvary číslovek druhových pro přímé a nepřímé pády (*dvoje – dvojích, paterý – paterých* atd.) než důsledkem významové specializace tvarů *dvojích, paterých* atd. pro význam počtu druhů.

U všech sledovaných substantiv bylo také zaznamenáno užití s číslovkou typu *čtvero* a *dvě*. Frekvence těchto užití je ve srovnání se zbylými dvěma typy mizivá.

Z hlediska konkrétních zástupců jednotlivých číslovek byly nejčastěji zaznamenány doklady s číslovkami *dvě, tři, několik – dvoje, troje, několikery*. U některých jmen se podařilo najít i doklady s číslovkami vyšší číselné hodnoty než deset. Těchto příkladů je však velmi málo a pro srovnání v hodnotách, kde se běžně užívají paralelně číslovky základní a jmenné tvary číslovek druhových (zhruba hodnoty jedenáct až dvacet), není dostatek dokladů. Pro ilustraci užití sledovaných jmen s číslovkami vyšších hodnot uvádíme dohledané doklady se jménem *noviny* – viz (836) a (837). Na užití číslovky základní v příkladu (836) má jistě vliv to, že se jedná o nepřímý pád.

(836) *Publikuje od roku 1966 ve více než **dvaceti novinách**, časopisech a kalendářích.* (SYN)

(837) *takový obraz nezískáte, ani kdybyste četl **dvacaterý noviny*** (SYN)

Předpokládali jsme, že u jména *noviny* bude počet dokladů na spojení s číslovkou základní výrazně nižší než u vlastních pluralií tantum, protože toto jméno je možné v jiném významu užit i v pravidelném plurálu a počítat ho právě pomocí číslovky základní (*dvě noviny* = dvě zprávy, novinky). Žádná taková tendence zjištěna nebyla. Jméno *noviny* je často počítáno pomocí číslovky základní i ve významu *tiskovina*.

Do zkoumaného vzorku jmen byla zařazena i jména středního rodu (*kamna, vrata*), aby bylo možno porovnat, zda nemá nízká frekvence užívání náležitého jmenného tvaru druhových číslovek (*patera kamna*) za důsledek kromě užívání rodově neodpovídající varianty (*osmery kamna*) i vyšší frekvenci spojování těchto jmen s číslovkami základními. Žádná taková tendence zjištěna nebyla.

Různé způsoby počítání pluralií tantum zaznamenané v *Tabulce 43* ukazují následující příklady. Ve všech je pro názornost užíváno stejné jméno – *Vánoce*.

5.2 Doložení jednotlivých možností počítání

V příkladech (838) a (839) jsou doloženy jmenné tvary číslovek druhových. Příklady (840) a (841) ukazují užití spisovné a nespisovné podoby složeného tvaru číslovky druhové v přímém pádě. Příklad (842) je ilustrací užití číslovky druhové v nepřímém pádě.

- (838) *Měli jsme tenkrát za sebou **patery Vánoce** v Praze a bez sněhu, což je trochu na palici. Takže jsme museli z města pryč.* (anonymní původce (252))
- (839) *No a teď - v dospělosti jsem **několikery vánoce** trávila mimo domov, takže byly úplně jiné. 2x jsem byla za ségrou v USA a v těhotenství jsem byla za Liborem ve Skotsku.* (Zuzicak (253))
- (840) *Už **několikeré Vánoce** po sobě přemýšlím, jak podpořit Ježíška v nerovném souboji s červenými muži s nadváhou a bílým plnovousem, kteří zaplavují české obchodní domy i televizní obrazovky.* (Hacker (254))
- (841) *Já **několikery vánoce** po smrti mamky probřečela a doslova jsem je nesnášela - byli jsme jen samy se ségrou a táta a ten byl většinou do oběda na mol* (Gandelion (255))
- (842) *Docela koukám, v kolika rozvedených rodinách je tradice "**dvojích**" **vánoc**.* (Ro (256))

Příklady (843) a (844) ukazují užití číslovky základní se sledovaným jménem v přímém pádě. Příklad (845) v pádě nepřímém.

- (843) *Ve třech jsme jako aperitiv dorazili láhev našeho oblíbeného vánočního velmi suchého sherry. Trvalo nám to **čtyři Vánoce** - ale vypořádali jsme se s ní.* (Kovanic (257))
- (844) *Jenomže se stala nehoda, tedy autonehoda, která jim vzala syna a již **šest Vánoc**. Nedokázali se prostě s jeho ztrátou smířit, a tak se i přes Jessičin nesouhlas rozhodli přestat Vánoce slavit.* (Heda (258))
- (845) *Hity posledních **několika vánoc** jsou především elektrospotřebiče.* (Lágner (259))

Příklady (846) a (847) ilustrují spojení s číslovkou typu *čtvero* a *dvé* jednak pro přímý, jednak pro nepřímý pád. Se jménem *Vánoce* byla nalezena pouze varianta s ustrnulým tvarem číslovky typu *čtvero*.

- (846) *Vladimír Vůjtek prožil **několikero Vánoc** v Edmontonu a Tampě.* (SYN)
- (847) *Po **sedmero Vánocích** a sedmerém požití Christmas pudingu může autor tohoto článku, který nemá příliš rád sladké, zodpovědně dosvědčit, že jde o vynikající moučník!* (SYN)

5.3 Shrnutí

Cílem analýzy provedené v této části bylo především ukázat, jakých typů číslovek se užívá k počítání entit označených pluralii tantum a jmény jim blízkými. Bylo doloženo, že zatímco v přímých pádech se k počítání sledovaných jmen užívají především jmenné tvary číslovek druhových, v nepřímých pádech je v současných textech běžnější užívat číslovku základní. Uvedli jsme také, že tento jev nenastává podle našeho názoru primárně z významových důvodů, jak tvrdí Hausenblas (MČ2 1986: 125, 403–404), ale kvůli ztrátě povědomí o tom, že tvary jako *pater* – *paterých*, *dvoje* – *dvojích* jsou součástí jednoho paradigmatu. Podkladem pro toto tvrzení je hlavně řídké doložení tvarů číslovek druhových v nepřímých pádech.

Všechna sledovaná jména se výrazně méně než s číslovkami druhovými a číslovkami základními pojila s číslovkami typu *čtvero* a *dvě*. I tato varianta počítání se však u entit označených pluralii tantum a jmény jim blízkými pravidelně vyskytuje.

6 Závěr

V této kapitole jsme zkoumali užívání různých typů číslovek se jmény s okrajovou distribucí čísla.

U skupiny **neuter skloňovaných podle vzoru stavení** jsme zjistili jejich paralelní užívání se jmennými i složenými tvary číslovek druhových (*dvoje přikývnutí* i *dvojí přikývnutí*, *několikero klapnutí* i *několikeré klapnutí*), přičemž dlouhé tvary převažují u nižších číselných hodnot (2, 3 a *oba*) a u nejčastěji se vyskytující číslovky neurčité *několikero/několikeré*. U ostatní zástupců číslovek druhových převažují v některých případech mírně jmenné tvary, v případech jiných tvary složené. Z hlediska počtu dokladů převažuje u těchto spojení jmen s číslovkami druhovými význam počtu druhů a pravidelně je také doložen význam počtu dějů. Časté doložení významu počtu dějů jistě souvisí s tím, že substantiva v této skupině jsou často deverbativními deriváty. Užívání číslovek základních s touto skupinou jmen pro množství dokladů zkoumáno nebylo.

U **hromadných jmen** jsme pozorovali jejich častější užívání se jmennými než se složenými tvary číslovek druhových. U téměř všech těchto jmen byly proti očekávání nalezeny i doklady spojení s číslovkami základními („*dvě ovoce*“, „*několik pečiv*“, „*tři oblečení*“). Jejich počet však nikdy nebyl větší než počet spojení s číslovkami druhovými. Na časté užívání jmenných tvarů číslovek druhových s těmito jmény má zřejmě vliv i homonymie se spojením číslovky typu *čtvero* a *dvě* se JPP („*šestero povlečení*“ (*šestero* + JPP v GEN.PL nebo NOM.SG)). Z hlediska významu jsme pozorovali stejné tendence popsané už u srovnání významu složených a jmenných tvarů číslovek druhových. Význam daného tvaru číslovky (i číslovky základní) je závislý na konkrétním JPP a na kontextu (u JPP *koření* se vždy rozlišují druhy, u *oblečení* buď počty sad, nebo druhů, u *povlečení* byly nalezeny jen doklady na počet sad). Pro kontrolu bylo zkoumáno i počítání hromadných jmen v M a F (všechna dosud zkoumaná jména hromadná byla totiž N). Byl nalezen pouze jeden doklad počítání JPP ve F pomocí složeného tvaru číslovky druhové. Doklady se jmennými tvary ani číslovkami základními nalezeny nebyly. Je tedy možné tvrdit, že hromadná jména ve F a M se počítají pouze pomocí neurčitých číslovek *mnoho*, *málo*, uvedení měř (počet kg, m atd.) a opěrných kvantifikačních substantiv (*kus*, *druh* atd.).

U **jmen látkových** jsme zkoumali celkem šest možných typů spojení (kombinací číslovkového typu a tvaru JPP). Ačkoliv jsme na všechny z nich našli doklady (v jednom případě však pouze díky využití tvaru číslovky, se kterou nepracujeme („*jedny vody*“)), je třeba konstatovat, že běžné je pouze počítání látkových jmen pomocí číslovek základních (*dvě vína*) a pomocí složených SG tvarů číslovek druhových (*dvojí víno*). Při sledování významu bylo doloženo, že

zatímco je číslovka základní užívána ve významu počet kusů i počet druhů (*dvě vína* pro počet lahví i druhů vína), složený tvar číslovky druhové funguje s látkovými jmény vždy jen pro vyjádření počtu druhů (*dvojí víno* jen pro dva druhy vína). Oproti očekávání jsme nenalezli žádné doklady na počítání celků balení, v kterých se jednotlivé látky obvykle kupují – nebyl nalezen žádný doklad typu *škoupila dvoje vody* ve smyslu *dva balíky po šesti PET lahvích*.

Pomnožná jména jsou v našich mluvnicích představována tak, že se počítají pomocí tvarů číslovek druhových na místě číslovek základních. Pro ověření tohoto pravidla jsme u této skupiny jmen zkoumali i užití tvarů jednotlivých typů číslovek v nepřímých pádech. Nalezli jsme doklady jak s oběma typy tvarů číslovek druhových, tak s číslovkami základními. V menším počtu byla doložena i spojení s číslovkami typu *čtvero* a *dvé*. Ve většině případů platí, že pluralia tantum a jména jim blízká se počítají pomocí druhových číslovek (zejména jejich jmenných tvarů) v přímých pádech, v pádech nepřímých pak je dáována přednost číslovkám základním.

IV Závěr

1 Téma práce, materiál

Tématem předkládané diplomové práce je morfologická a syntaktická charakteristika českých číslovek vyjadřujících počet entit, jejich souborů a druhů. Na tyto tři typy významu jsme se ve výzkumu zaměřili společně proto, že významy prostého počtu, počtu souborů a počtu druhů nacházíme vždy pospolu u číslovek základních, číslovek typu *čtvero* a *dvé* a číslovek druhových. Ve skupině číslovek základních se nejčastěji setkáváme s významem prostého počtu, u složených tvarů číslovek druhových s významem počtu druhů a u jmenných tvarů číslovek druhových s významem počtu souborů. Typ *čtvero* a *dvé* je spíše významově nevyhraněný. U všech tří skupin (číslovky základní, druhové, číslovky typu *čtvero* a *dvé*) nacházíme vždy doklady jiných významů než významu převládajícího.

Nejprve jsme se postupně věnovali všem třem typům číslovek a poté jsme provedli srovnání jejich užívání se jmény s okrajovou distribucí čísla (pluralia tantum, jména hromadná, jména látková a specifická skupina jmen deklinovaných podle vzoru stavení užívající převážně SG), protože právě na těchto jménech jsou jednotlivé domény užívání daných typů číslovek dobře pozorovatelné.

Při svém zkoumání všech tří skupin číslovek jsme vycházeli z materiálu korpusu SYN a u některých témat i z materiálu nalezeného pomocí internetového vyhledávače jyx. V úvahu jsme přitom brali jazykový materiál bez výrazných nářečních prvků a pocházející z textů vzniklých nejdříve v roce 1900. Celou práci jsme zaměřili na deskripci materiálu, hodnocení nalezených jevů jsme prováděli pouze okrajově.

2 Číslovky základní

2.1 Teoretická část

U číslovek základních jsme se kvůli šíři problematiky věnovali nejprve zcela obecně shrnutí dosavadních názorů na tuto heterogenní třídu výrazů a uvedli jsme i pohled vlastní. Protože je dle našeho názoru potřeba pokud možno důsledně dodržet významové vymezení slovního druhu číslovky, a tedy i skupiny číslovek základních, pojímáme jako číslovky základní tyto výrazy:

11. Jména pro jednotlivé číselné hodnoty: *jeden, dva, tři, čtyři, pět, deset, sto, tisíc, milion, miliarda...*
12. Výrazy pro neurčité množství, a to jak jejich typické zástupce *kolik, tolik, několik, mnoho, málo*, tak i zástupce uváděné méně často, jako *hodně, více, značně, příliš, dost, spoustu, moře, hromada, kvanta, hafo...*
13. Jména pro díly celků (někdy nazývané číslovky dílové): *půl, čtvrt, polovina, čtvrtina, dvacetina, setina...*

14. Výrazy typu *půldruhého*. (Ty je možno pojímat i jako složený číslovkový výraz. Uvádíme je zde pro výlučnost jejich tvoření.)
15. Jména pro skupiny entit, jsou-li tyto entity uvedeny: *dvojice* dětí, *trojice* sedadel... Jména *dvojice*, *trojice* bez JPP je potřebné považovat za SUBST od číslovek odvozená.
16. Jména pro číslice, je-li k nim připojeno JPP: *pětka* hokejistů, *sedmička* klisen... Jména jako *pětka*, *šestka*, *stovka* bez JPP je potřebné považovat za SUBST od číslovek odvozená.
17. Stará jména pro počty kusů: *tucet*, *veletucet*, *kopa*...
18. Morfologická adjektiva s kvantitativním významem *mnohý*, *veškerý*, *četný*, *nesčíslný*... K nim je potřeba jako výrazy blízké řadit i tradiční zájmena *každý*, *žádný*, *všechn*.
19. Morfologická adjektiva odvozená od číslovek *nula*, *tisíc*, *milion*, *miliarda* (adjektiva jsou odvozována i v případě, že jsou výrazy *tisíc*, *milion*, *miliarda* počítány, např. *čtvrt milionu*, *sto tisíc*, *několik milionů*) – *nulový*, *stotísícový*, *čtvrtmilionový* atd.
20. Ve významu číslovek základních se mohou objevovat i číslovky druhové (u pluralií tantum i u jiných jmen s okrajovou distribucí čísla včetně jmen abstraktních), číslovky typu *čtvero* a *dvé* a ve výjimečných případech i číslovky řadové.

Některé základní číslovky uvedené pod čísly 1 a 2, výrazy *půl* a *čtvrt* a výrazy pod číslem 4 mají i syntaktické a morfologické rysy číslovek. Centrálním rysem základních číslovek je řízení tvaru JPP v přímých pádech tvarem číslovky (*pět lidí*, *půl metru*, *půldruhého procenta*), v pádech nepřímých pak řízení vyšší větňou stavbou (*s pěti lidmi*, *s půl metrem*, *s půldruhým procentem*). Výrazy uvedené pod ostatními čísly jsou buď bez obtíží zařaditelné k SUBST (čísla 5 až 7), nebo k ADJ (čísla 8 a 9). Jestliže však vycházíme z významové definice slovního druhu číslovky, je třeba řadit mezi číslovky základní všechny tyto výrazy, a ne jen ty, které se morfologicky a/nebo syntakticky odlišují od SUBST a/nebo ADJ.

2.2 Materiálová analýza

Při průzkumu konkrétních dokladů užití číslovek základních jsme se zaměřili na složené číslovkové výrazy (SČV) čtyř typů. Zkoumali jsme postupně připojování jména počítaného předmětu (JPP) ke SČV s poslední složkou *jedna až čtyři* (*dvacet jedna*, *sto čtyři* atd.), poté k SČV typu *dva a půl* a k SČV s vyjádřením desetinných míst (*dvě celé pět* (*desetin*)), u SČV *půldruhého* jsme provedli kompletní charakteristiku jejich tvarů i užívání.

2.2.1 Přiklání sledovaných SČV k číslovkám typu *pět*

Z pozorování SČV s poslední složkou *jedna až čtyři* oproti našemu očekávání vyplynulo, že tyto SČV se používají poměrně často se JPP ve tvaru řízeném poslední částí SČV (*dvacet jeden strom*, *dvacet dva stromy*). Předpokládali jsme mnohem masivnější převahu spojení se JPP řízeným podle číselné hodnoty celého SČV (*dvacet jedna stromů*, *dvacet dva stromů*). Rozdíl mezi tvarem JPP řízeným poslední částí SČV (*dvacet dva stromy*) a JPP řízeným celým SČV (*dvacet dva stromů*) je u SČV se složkou *jedna* pozorovatelný ve všech pádech (*s dvaceti jedna stromy*, *s dvaceti jedním stromem*), u SČV se složkami *dva*, *tři*, *čtyři* pouze v přímých pádech (*dvacet dva stromy x dvacet dva stromů*, ale jen *s dvaceti dvěma stromy*). Spojení se JPP v tvaru řízeném pouze poslední členem SČV byla u SČV s poslední složkou *jedna* nalezena ve všech pádech (např. *přispět dvaceti jednou korunou*). Je však třeba poznamenat, že frekventované doložení spojení SČV s poslední složkou *jedna až čtyři* s tvarem JPP řízeným posledním členem SČV může být dáno značným procentem publicistických textů v korpusu SYN.

Vyjádření se JPP, jehož tvar je řízen poslední částí SČV, se podle našeho pozorování používá často bez ohledu na syntaktické konsekvence takového užití. Nacházíme tak doklady těchto typů:

1. U SČV s poslední složkou *jedna* doklady jako *dvacet jeden dní*, tedy doklady, v nichž je tvar SČV takový, jak odpovídá spojení se JPP řízeným podle poslední složky SČV, ale JPP je v GEN.PL, který nacházíme pravidelně po číslovkách číselné hodnoty pět a vyšších.
2. Při rozvíjení skupiny SČV sledovaného typu + JPP shodným přívlastkem se tvar shodného přívlastku neřídí tvarem JPP a ke skupině SČV+JPP se připojuje tak, jako by se jednalo o skupinu typu *pět hodin* („*pouhých dvacet tři hodiny*“ (SYN) jako *pouhých pět hodin*).
3. Vyskytne-li se skupina SČV sledovaného typu + JPP v podmětu, řídí se tvar slovesa v přísudku ne podle tvaru JPP, ale tak, jako by v podmětu byla skupina *pět hodin* („*V roce 1999 si v kraji vzalo život sedmdesát dva lidé.*“ (SYN)).

Stejně jevy můžeme pozorovat i u SČV typu *dva a půl* a u SČV s vyjádřením počtu desetinných míst. Po těchto SČV se pravidelně užívá JPP v GEN.SG (*dva a půl metru, dvě celé pět (desetin) metru*). U obou typů SČV jsme však našli i JPP v GEN.PL, a to bez ohledu na celkovou číselnou hodnotu SČV (*jeden a půl metru, dva a půl metru, pět a půl metru, dvě celé dva metru*). Zvláště zarážející je to u SČV s číselnou hodnotou menší než dva. U SČV s vyjádřením počtu desetinných míst nacházíme JPP v GEN.PL pouze v případě, že v rámci SČV nejsou explicitně pojmenovány části po desetinné čárce (v přímých pádech je tedy vždy *dvě celé tři desetin metru*, ale *dvě celé tři metru* i *metru*). Spojení SČV s vyjádřením počtu desetinných míst a bez explicitního pojmenování částí po desetinné čárce (*dvě celé dvě, pět celých šest*) se JPP v GEN.SG bylo nalezeno stejně často jako spojení se JPP v GEN.PL.

Podle typu *pět stromů* se řídí i rozvíjení skupiny SČV typu *dva a půl* + JPP shodným přívlastkem. Běžně se tak setkáváme s doklady typu *necelých dva a půl metru*, kde se tvar přívlastku neřídí ani tvarem JPP (jak je tomu v případě *necelého dva a půl metru*), ani celkovou číselnou hodnotou SČV (jak vidíme v případě *necelé dva a půl metru* (jako *necelé dva metry*)), ale jeho tvar je stejný, jako by byla rozvíjena skupina *pět stromů*. S ostatními dvěma typy rozvíjení (*necelého dva a půl metru, necelé dva a půl metru*) se setkáváme také. Nejméně frekventovaný je však tvar přívlastku shodného řízený tvarem JPP (*necelého dva a půl metru*). Na rozvíjení skupiny SČV s vyjádřením počtu desetinných míst + JPP shodným přívlastkem nebyl nalezen dostatek dokladů.

Všechny tyto jevy svědčí podle nás o tom, že spojení typu *pět stromů* je v češtině tak centrální, že za sebou strhává i typy z morfologického hlediska jiné. O tomto ovlivňování hovoří Komárek (2006: 61–62) u výrazů *tolik, kolik, několik, sto, tisíc* a u výrazů typu *půldruhého*. Typy námi sledované nezmiňuje.

Kromě jevů spojujících skupiny SČV + JPP se skupinami typu *pět stromů* byly pozorovány i jevy jiné. Můžeme je shrnout do dvou skupin. První tvoří jevy spojené s ustrnováním, druhou jevy spojené se vzájemným ovlivňováním rodu číslovky a rodu JPP.

2.2.2 Ustrnování

V žádném z námi používaných pramenů jsme nenašli informace o rozsahu a způsobech ustrnování sledovaných SČV.

Karel Hausenblas (1966: 301–310) v článku věnovaném SČV s poslední složkou *jedna až čtyři* a okrajově i typu *dva a půl* a SČV s vyjádřením počtu desetinných míst zmiňuje možnost SČV s poslední složkou *jedna až čtyři* a SČV typu *dva a půl* ustrnout v nepřímých pádech. Předpokládá ustrnutí celého spojení SČV + JPP, tedy ustrnutí jako *s dvacet jedna metry, s dva a půl metru*. Po prozkoumání relevantních dokladů z korpusu SYN tvrdíme, že k tomuto ustrnování v češtině buď nedochází, nebo k němu dochází v jiném typu textů. Ani pro SČV s poslední složkou *jedna až čtyři*, ani pro SČV typu *dva a půl* jsme nenalezli žádný relevantní doklad pro kompletní ustrnutí v DAT, LOC a INSTR. Ojedinelé doklady kompletního ustrnutí byly nalezeny pouze v případě, plnila-li skupina SČV + JPP ve vyšší větňné stavbě funkci GEN. V těchto dokladech („*dočkala se pět set devadesát jedna repríz*“, „*do tři a půl tisíce*“) však může jít také o to, že tvar JPP je řízen vyšší větňnou stavbou, a doklady na „kompletní“ ustrnutí ve funkci GEN jsou tak paralelní s ustrnutím SČV bez ustrnutí JPP (*s dvacet jedna metry, s dva a půl metry/metrem*). JPP je v těchto dokladech řízeno vyšší větňnou stavbou, zatímco všechny složky SČV zůstávají v základním tvaru. Ve funkci GEN zastírá směr řízení tvaru JPP pádová homonymie.

U SČV s poslední složkou *jedna až čtyři* jsme dále našli doklady ustrnutí první části SČV při zachování skloňování části poslední a JPP (*ve třicet čtyřech zemích* místo *ve třiceti čtyřech zemích*). U tohoto typu i u typu *dva a půl* jsou však v nepřímých pádech daleko častější skloňované tvary číslovek tvořících SČV. U typu *dva a půl* přitom častěji nacházíme JPP v PL než JPP v SG (*s dvěma a půl metry* je častější než *s dvěma a půl metrem*). Frekvence užití JPP v SG a JPP v PL u ustrnulých tvarů SČV typu *dva a půl* je stejná (stejně často se setkáváme s doklady typu *s dva a půl metrem* jako s doklady typu *s dva a půl metry*).

Ustrnování se však podle našich pozorování netýká pouze nepřímých pádů, ale jevy s ním spojené můžeme objevit i v pádech přímých. Tak nacházíme doklady jako *jeden a půl metr, dva a půl metry, dva celé dva metry*, kde je tvar JPP stejný, jako by se jednalo o spojení *jeden metr* a *dva metry*. Jedná se o řízení tvaru JPP prvním členem SČV a zanedbávání členů ostatních. Jako by tedy SČV byl celistvým výrazem, jehož části je možné opomíjet. Tento typ spojení se JPP je mnohem méně častý než dříve popsané spojování se JPP v GEN.PL (*čtyři a půl metrů* je častější než *čtyři a půl metry*). Jedná se o příklonění ke způsobu, jakým se do textu zapojují číslovky nižší než *pět* (*čtyři a půl metry* jako *čtyři metry* atd.).

V rámci ustrnování lze hovořit i o tom, že je-li součástí SČV typu *dva a půl* číslovka, u níž je možné vyjádřit rod (*jedna, dva*), dochází u SČV *jeden a půl* a *jeden a čtvrt* k ustrnutí této podoby pro JPP všech rodů (*jeden a půl metru, hodiny* i *procenta*). Oproti SČV se složkou *jeden* není tento jev u SČV *dva a půl* tak silný a podobu *dva a půl* nacházíme v naprosté většině případů se JPP v M, podobu *dvě a půl* pak se JPP v N a F. Ale i u tohoto SČV lze podoby *dva a půl* a *dvě a půl* najít ve spojení se JPP všech rodů (*dva a půl metru, hodiny, procenta, dvě a půl metru, hodiny, procenta*).

2.2.3 Ovlivňování tvaru SČV rodem JPP

U SČV typu *dva a půl* je možné pozorovat inertnost číslovek vyjadřujících rod, jsou-li součástí SČV, k rodu JPP (viz výše *jeden a půl metru, hodiny, procenta* atd.).

U SČV s vyjádřením počtu desetinných míst jsme očekávali, že rod číslovek v nich obsažených se řídí podle vynechávaných jmen *jednotka* a *desetina, setina* atd. (*dvě celé (jednotky) dvě (desetiny)*). Analýza materiálu však ukázala, že tvar číslovky i tvar ADJ *celý* může být ovlivněn rodem JPP („*jeden celý pět desetín metru*“ místo *jedna celá pět desetín metru*). K tomuto jevu jsme našli pouze třináct relevantních dokladů. V sedmi z nich rod JPP ovlivňoval tvar SČV.

2.2.4 SČV typu *půldruhého*

U SČV typu *půldruhého* byly nalezeny jednak jevy příbuzné s jevy právě popsanými, jednak jeden jev zvláštní. SČV typu *půldruhého* jsou složeny z číslovky dílové *půl* a tvaru číslovky řadové, který je v přímých pádech řízen výrazem *půl*. JPP je po nich v přímých pádech v GEN.SG, jak odpovídá části *půl* (*půldruhého metru* jako *půl metru*). Pro přímé pády má tento typ SČV i zbytky tvarů jmenných (*půldruha*, ostatní (jako např. *půlčtvrta*) extrémně řídké). Komárek zařazuje výrazy typu *půldruhého* mezi ty číslovky, které se přiklánějí k typu *pět* v tom, že v přímých pádech je po nich JPP v GEN.SG (*půldruhého procenta*), zatímco v pádech nepřímých je JPP v tvaru, který odpovídá vyšší větné stavbě (*o půldruhém procentu*) (Komárek 2006: 61–62). My jsme našli doklad, že toto přiklonění je ještě hlubší. JPP je v tomto dokladu v GEN.PL („za *půlpáta tolarů*“).

Tento způsob vypořádání se s neobvyklostí výrazu *půldruhého* je ale spíše marginální. Častěji nacházíme doklady ustrnutí u jmenného tvaru tohoto výrazu („s *půlčtvrta lánem*“) nebo dotvoření pravidelných tvarů pro NOM a ACC u tvarů složených („*půldruhá míle*“, „*půldruhý rok*“, „*půldruhé procento*“ místo *půldruhé míle*, *půldruhého roku/procenta*). Tato tendence naopak stojí proti připodobňování se typu *pět* a je zcela v soulase se způsobem, kterým se do věty zapojují jednoduché číslovky *jedna*, *dva*, *tři*, *čtyři*.

3 Číslovky typu *čtvero* a *dvé*

3.1 Číslovky typu *čtvero*

Při zkoumání číslovek typu *čtvero* a *dvé* jsme došli k názoru, že z významového hlediska je přesnější nazývat tyto číslovky takto, než užívat pojmenování, kterým je označuje Hausenblas (MČ2 1986: 117). Jím prosazovaný termín číslovky úhrnné má oprávnění u ustálených spojení typu *čtvero ročních období* a u spojení, která se významově k těmto vyjádřením přiklánějí. Ve spojení typu *čtvero ročních období* totiž skutečně jde o úhrnnost, tedy v našem pojetí o to, že daná období jsou čtyři (žádné se k nim nedá přidat, tvoří celek) a každé je jiného druhu. Zkoumání tohoto významového rysu (úhrnnosti) u spojení neustálených (*čtvero bot*, *devatero oken*, *sedmero medvědů* atd.) ukázalo, že o tomto významu můžeme uvažovat zhruba stejně často jako o významu prostého počtu. Navíc je u spojení neustálených v mnoha případech těžké určit, zda se skutečně setkáváme s významovým rysem úhrnnosti (dané entity patří dohromady a každá je jiného druhu), nebo spíše s významem pouze druhovým/pouze skupinovým (entity tvoří celek). Proto je podle nás přesnější se vzdát pojmenování této skupiny číslovek podle sémantického rysu a nazývat ji podle dvou jejích typických zástupců.

Číslovky typu *čtvero* a *dvé* je podle našeho názoru důležité vymezovat v rámci typů jiných, protože u nich došlo k posunu od adjektivního pojmání (výrazy typu *čtvero* jsou od původu N jmenné tvary číslovek druhových) k pojmání substantivnímu (o kterém svědčí hlavně připojování JPP v GEN.PL), a jejich vlastnosti se tak výrazně liší od číslovek druhových, ke kterým jsou obvykle zařazovány. Jako číslovky, a ne jako SUBST je potom sledované výrazy třeba pojímat proto, že u nich nacházíme jevy typické pro číslovky. Tímto jevem je hlavně ustrnování, v menší míře atrakce (všechny tvary ve skupině číslovka + JPP jsou řízeny vyšší větnou stavbou („o *osmeru bubenících*“)) a shoda podle smyslu, je-li skupina číslovka + JPP v podmětu. Ustrnování nacházíme u výrazů typu *čtvero* velmi často. Tvar pro NOM (shodný s ACC) je zde užit ve funkci všech nepřímých pádů, tvar JPP řídí vyšší větná stavba (*bez tisícero*

věcí, k tisícero věcem, o tisícero věcech, s tisícero věcmi). Tato charakteristika sblíží výrazy typu *čtvero* s číslovkou *sto* a je pro typ *čtvero* velmi důležitá. Pokud je nám známo, nikdo se ustrnování výrazů typu *čtvero* zatím hlouběji nevěnoval.

Číslovky typu *čtvero* byly nalezeny se všemi skupinami JPP podle užívaného čísla. Nejčastěji se ale užívají se jmény s pravidelnou distribucí SG a PL. Důvodem jejich poměrně častého užívání s pluralií tantum je zřejmě větší tvarová průhlednost výrazů typu *čtvero* na rozdíl od příslušných tvarů číslovek druhových (např. *se čtvero dveřmi* je méně komplikované vyjádření než *se čtvěřmi dveřmi*).

3.2 Číslovky *dvé, tré*

Při analýze výrazů *dvé, tré, obé*, které se k výrazům typu *čtvero* často přidávají, jsme došli k potvrzení Danešova názoru (1968: 13), že nepřímé pády výrazů *dvé* a *tré* (*dvého, dvěmu* atd.) jsou spolu se všemi tvary výrazu *obé* staženými podobami číslovek druhových a není důvod k jejich řazení mezi číslovky typu *čtvero* a *dvé*. Mezi tyto číslovky patří tedy pouze tvary výrazů *dvé* a *tré* pro přímé pády. S výrazy typu *čtvero* je poji skutečnost, že se k nim JPP váže v GEN.PL a nezáleží na jeho rodu. Na rozdíl od výrazů typu *čtvero* však není možno výrazy *dvé* a *tré* použít se JPP v GEN.PL v jiných pádech než přímých (takže není možné hovořit ani o jejich ustrnování), nenacházíme žádná ustálená spojení typu *čtvero ročních dob* a jejich použití je vždy stylově příznakové. Právě stylová příznakovost je zřejmě důvodem, proč se výrazy *dvé* a *tré*, od začátku 20. století označované za zastaralé, stále užívají.

4 Číslovky druhové

4.1 Význam

V kapitole věnované číslovkám druhovým jsme se zabývali zvláště jejich jmennými tvary (*dvoje, několikery dveře*) a zvláště jejich tvary složenými (*dvojí, několikeré dveře*). Jmenné tvary se užívají převážně se JPP v PL, tvary složené převážně se JPP v SG. Obě skupiny tvarů jsou však použitelné pro JPP obou čísel. Hausenblas (MČ2 1986: 118) jmenné tvary od tvarů složených odděluje a nazývá je číslovkami souborovými. JPP po těchto tvarech označuje jako soubory nehledě na to, že se po jmenných tvarech číslovek druhových objevují i taková jména jako *komnata, občanství* apod. Navíc u číslovek souborových (jmenných tvarů číslovek druhových) předpokládá pouze význam prostého počtu (počtu sad). Podle našeho zkoumání tato charakteristika významu nevyhovuje. I když se jmenné tvary užívají častěji pro pojmenování prostého počtu jevů nebo jejich sad a tvary složené pro počet druhů, nacházíme u obou sad tvarů významy oba. Ze srovnání významu jmenných a složených tvarů číslovek druhových v paralelních příkladech (*dvoje dveře – dvojí dveře, dvoje schodiště – dvojí schodiště*) vyplynulo, že u JPP v PL ani u JPP v SG se nevyskytuje žádný výrazný významový rozdíl mezi složenými a jmennými tvary číslovek druhových. Obecně platí, že záleží hlavně na konkrétním JPP a na kontextu. Byla popsána jména, která ve spojení s jakýmkoli z obou tvarů vyjadřují druh (*dvoje občanství – dvojí občanství, dvoje ceny – dvojí ceny*), jména, která bez ohledu na tvar číslovky vyjadřují vždy počet entit/souborů (*dvoje schodiště – dvojí schodiště*), a jména, se kterými je nezávisle na tvaru číslovky vyjadřován prostý počet i počet druhů. V námi prozkoumaném materiálu nebyla nalezena žádná podpora pro tvrzení českých mluvnic, že se jmenného tvaru

užívá s pluralií tantum ve významu prostého počtu v kontrastu s tvarem složeným, který znamená počet druhů. Na základě námi prozkoumaného materiálu tvrdíme, že je-li třeba u entity pojmenované plurale tantum vyjádřit druh, užije se jmenný tvar číslovky druhové a patřičný kontext („*dvoje kleště, skřípací a tahací*“).

4.2 Tvary

Co se týče samotných tvarů číslovek druhových, našli jsme velké množství dokladů pro jmenné tvary NOM a ACC.M a F v PL a pro NOM a ACC.N v SG. Zachování posledně jmenovaného tvaru zřejmě souvisí s častým užíváním číslovek typu *čtvero*, které je s těmito jmennými tvary číslovek druhových homonymní. I když se v českých jazykových příručkách předpokládá užití jmenných tvarů v SG pouze v přímých pádech, doložili jsme i užití jmenných tvarů v GEN, DAT a LOC.SG („*jsou čtvera druhu*“, „*odpovídající čtveru duševnímu soustředění*“, „*o (...) čtveru Božím milosrdenství*“). Tyto tvary jsou extrémně řídké.

Složené tvary číslovek druhových tvoří plné adjektivní paradigma (včetně ojedinělých tvarů pro M.ANIM „*několikeří kolemjdoucí*“). Na rozdíl od jmenných tvarů, které jsou pro přímé pády PL poměrně dobře doloženy i pro číselné hodnoty nad deset (*jedenáctery noviny*), jsou tvary složené běžné pouze pro hodnoty dva, tři, oba a několik. Ostatní mají proti nim nízkou frekvenci užití. U číslovek *čtverý – desaterý* je užití v PL spíše výjimkou. Právě nízká frekvence užití těchto tvarů nás vede k nesouhlasu s tvrzením MČ2, že dochází k vyhraňování složených tvarů v nepřímých pádech v druhovém významu. V MČ2 je toto údajné vyhraňování významu spojeno s převážným užíváním číslovek základních u pluralií tantum v nepřímých pádech kvůli „významové jednoznačnosti“ (MČ2 1986: 404). Nacházíme tu tedy názor, že spojení *dvojími dveřmi* se nahrazuje spojením *dvěma dveřmi* kvůli tomu, že složený tvar číslovky druhové nabývá druhového významu. Tvar číslovky základní se pak použije ve významu prostého počtu. Podle nás je nahrazování číslovek druhových v nepřímých pádech číslovkami základními dáno spíše neobvyklostí tvarů číslovek druhových a nejistotou, kterou způsobují jmenné tvary v přímých pádech a složené tvary v pádech nepřímých jako součást jednoho paradigmatu.

4.3 Nestandardní jevy

U jmenných i složených tvarů číslovek druhových bylo pozorováno několik nesystémových jevů, které zřejmě souvisí s nejistotou mluvčích v užívání některých tvarů číslovek druhových, případně z jejich podobnosti s tvary číslovek jiných typů (např. *čtyři, čtvery, čtvrtý* atd.). Pozorovali jsme následující jevy.

1. Ustrnování jmenného tvaru číslovky druhové ve funkci různých pádů ve vyšší větné stavbě, nejčastěji v INSTR.PL („*za devatery horami*“).
2. Spojení typu „*koupila patery šatů*“, kde zřejmě došlo ke kontaminaci užívání jmenných tvarů číslovek druhových pro PL s užíváním číslovek úhrnných, a to tak, že si číslovka ponechává náležitý jmenný tvar odpovídající vyšší větné stavbě, ale vyžaduje, aby se k ní JPP připojovalo v GEN.PL, tedy jako k substantivu.
3. Spojování jmenného tvaru číslovky druhové se JPP v M.ANIM, pro který již v češtině neexistují odpovídající jmenné tvary (*přišli dvoje rodiče, †dvoji rodiče*).
4. Odchylná souvislost jmenného tvaru číslovky druhové a ADJ se JPP (*jedny kuchyňská kachlová kamna*) ukazující na jiné pojetí rodu u jmenného tvaru číslovky druhové a ADJ.
5. Odchylné skloňování číslovek druhových („*čtvermi dveřmi*“).
6. Nezanedbatelné množství dokladů užití jmenných tvarů číslovek druhových se JPP v PL ve významu prostého počtu („*troje páry bot*“ = *tři páry bot*).

7. Nezanedbatelné množství dokladů užití složených tvarů ve významu číslovek řadových nebo násobných (*ve čtveré etapě = ve čtvrté etapě, čtverý skok = čtverný skok*).
8. Nejistotu mluvčích o druhovém významu číslovek druhových jsme pozorovali i na takových dokladech jako *dvoje různé ceny*, kde je druhový význam číslovky podpořen významem ADJ *různý*.

4.4 Výrazy na pomezí jmenných tvarů číslovek druhových a číslovek typu *čtvero*

K číslovkám typu *čtvero* i ke jmenným tvarům číslovek druhových je třeba řadit takové doklady jako *čtvero nádobí, patero zazvonění* atd. Tyto doklady totiž připouštějí dvojí interpretaci. Buď budeme tvar JPP vnímat jako GEN.PL (v případě singularií tantum (*nádobí* atd.) jako GEN.SG) a číslovka potom bude patřit k typu *čtvero*, nebo budeme tvar JPP interpretovat jako NOM/ACC.SG.N a potom bude daná číslovka jmenným tvarem číslovky druhové. Pro první interpretaci svědčí rozvíjení JPP shodným přívlaskem, který je většinou v GEN.PL (*několikero dalších zlepšení*). Protože však nacházíme i doklady se shodným přívlaskem v NOM/ACC.SG.N (*čtvero trojitě zazvonění*), je třeba druhou interpretaci neopouštět. Interpretaci tvaru *čtvero* jako jmenného tvaru číslovky druhové dále podporuje paralelnost s běžnými vyjádřeními typu *dvoje mínění, troje obsazení (čtvero obsazení jako troje obsazení)*. Je tedy pravděpodobné, že sledovaný typ spojení mezi oběma typy číslovek fluktuuje. O této paralele, její interpretaci a důsledcích jsme v prostudované literatuře žádné zmínky nenašli.

5 Počítání entit označených jmény s okrajovou distribucí čísla

V poslední části diplomové práce jsme se věnovali čtyřem skupinám jmen s okrajovou distribucí čísla a sledovali jsme, s jakými typy číslovek se pojí.

5.1 Neutra deklinovaná podle vzoru *stavení*

Mezi jména s okrajovou distribucí čísla jsme zařadili také velkou skupinu (převážně) deverbativ skloňovaných podle vzoru *stavení*. Tato jména se mezi sebou velmi liší v tom, jak často a zda vůbec se u nich užívá PL. Do jedné skupiny jsme je zařadili proto, že je u nich dobře pozorovatelné užívání složených a jmenných tvarů číslovek druhových. Při prozkoumání materiálu bylo u číslovek *dvoje/dvojí, troje/trojí, oboje/obojí, několikero/několikeré* zjištěno častější používání sledovaného typu JPP s tvary složenými. U ostatních zástupců číslovek druhových byly složené a jmenné tvary téměř v rovnováze. Byl zjištěn jednak druhový význam těchto spojení, jednak význam prostého počtu dějů. Používání číslovek druhových k vyjádření počtu dějů („*několikero přenášení lodí*“) jsme našli v prostudované literatuře komentováno pouze okrajově. Pro množství dokladů jsme u tohoto typu JPP nezkoumali užívání s číslovkami základními.

5.2 Jména hromadná

U hromadných jmen (*nádobí, povlečení, koření, ovoce...*) bylo nalezeno častější užívání se jmennými tvary číslovek druhových než s tvary složenými. Oproti očekávání byly i pro jména jako *ovoce* a *oblečení* nalezeny doklady s tvary číslovek základních („*dvě ovoce*“, „*tři oblečení*“). Dokladů s číslovkami základními však v přímých pádech není víc než dokladů s číslovkami druhovými (nepřímé pády jsme nezkoumali). Vzhledem k tomu, že druhové číslovky byly nalezeny téměř výhradně s hromadnými jmény v N, zdá se, že i tato užití by mohla souviset s číslovkami typu *čtvero* (podporování jmenného tvaru číslovek druhových homonymním tvarem).

5.3 Jména látková

Látková jména je možné teoreticky spojovat s číslovkami šesti různými způsoby.

1. Spojení s číslovkou základní – *dvě vína, pět vín*
2. Spojení s číslovkou typu *čtvero* a *dvé* – *čtvero vín*
3. Spojení jmenného tvaru číslovky druhové se jménem v SG – *dvoje víno, čtvero víno*
4. Spojení jmenného tvaru číslovky druhové se jménem v PL – *dvoje vína, čtvera/y vína*
5. Spojení složeného tvaru číslovky druhové se jménem v SG – *dvojí víno, pateré/y víno*
6. Spojení složeného tvaru číslovky druhové se jménem v PL – *dvojí vína, paterá/y vína*

Běžné jsou z nich však podle našich zjištění pouze způsoby 1 a 5. Spojení s číslovkou základní (typ 1) se přitom užívá jak ve významu prostého počtu (počet lahví, sklenic, balení), tak ve významu počtu druhů. Složený tvar číslovky druhové se JPP v SG (typ 5) se užívá pouze ve významu počtu druhů. Jeho význam je tedy u látkových jmen užší než význam číslovek základních.

5.4 Pluralia tantum

U entit pojmenovaných pluralii tantum byly nalezeny v přímých pádech nejčastěji spojení se jmennými tvary číslovek druhových (*dvoje dveře, troje noviny*). V pádech nepřímých se potom tato jména nejčastěji spojují s tvary číslovek základních (*bez dvou dveří, k třem novinám*). Jak už jsme poznamenali výše, je to dáno zřejmě nejistotou mluvčích o paradigmatu číslovek, které mají v přímém pádě ze synchronního hlediska naprosto neprůhledné tvary *dvoje, čtvery*.

6 Otevřené otázky

Číslovky pro počet entit, jejich souborů a druhů skýtají mnohem více témat, než která jsme zde mohli pojmut.

U číslovek základních se vyskytuje celá velká skupina výrazů pro neurčité množství. Výrazy jako *spousta, hromada, řada...* podle nás ještě nebyly řádně zkoumány. U této skupiny výrazů zatím chybí i prostý výčet členů. Z běžného jazykového povědomí je zřejmé, že tyto výrazy ustrnují v ACC.SG (*ve spoustu případech, o hromadu věcech*). Bylo by třeba zkoumat míru tohoto ustrnování i jeho syntaktické konsekvence.

Nová zkoumání vyžadují i číslovky *sto* a *tisíc*. V dosavadních pracích je jejich užívání ve SČV i v samostatném postavení popsáno velmi nedostatečně. Bylo by třeba zjistit rozsah jejich ustrnování, míru zachování původní substantivních charakteristik atd. Je možné se např. ptát,

zda ustrnuje pouze číslovka *sto* v samostatném postavení (*se sto lidmi*), nebo se ustrnování masivně týká i spojení jako *dvě stě*, *tři sta* atd. (*s tři sta lidmi*, *s třemi sty lidmi/lidi*). Není také jasné, jaký tvar je preferován, skloňuje-li se SČV typu *pět set* (*pěti sty?* *pět seti?* *pěti seti?*), nebo jakých tvarů číslovky *tisíc* se v současné češtině užívá, je-li číslovka součástí SČV a má se skloňovat (*o pěti tisících lidech*, *o pěti tisíci lidech?*) atd.

Ani popis užívání a tvarů číslovek *půl* a *čtvrt* není uspokojivý. U těchto číslovek nacházíme jak doklady užití ustrnulých, tak doklady užití tvarů skloňovaných (*se čtvrt šálkem*, *se čtvrtí měsíce*, *do půl stehen*, *do půli stehen*). Chybí popis tvarů i jejich užívání s různými JPP, v ustálených spojeních apod.

Podle našich pozorování běžně mluveného jazyka by bylo také třeba udělat analýzu zaměřující se na shodu přísudku s podmínkem, jehož součástí je jakýkoli číslovkový výraz. Rozsah shody podle smyslu je v těchto případech podle pozorování mluveného jazyka značný.

Na témata probraná v této práci je možné navázat analýzou mluveného jazyka nebo jiného typu textů, než na jaké jsme se zaměřili my.

7 Obecné shrnutí

Mnoho jevů, kterým jsme se právě v rámci tohoto shrnutí věnovali (nenáležité přiřazení různých číslovkových typů k typu *pět* i k typu *jeden*, *dva*, *tři*, *čtyři*, ustrnování, od standardu odchylné skloňování i zapojování do vyšší větné stavby, doklady nejistoty mluvčích o významu atd.), ukazuje na mimořádné postavení číslovek mezi slovními druhy. Je tedy dle nás užitečné zachovávat tento slovní druh nejen kvůli významu, ale i kvůli specifickým morfologickým a syntaktickým charakteristikám.

V Seznam zkratek

1. Zkratky názvů publikací

ČŘJ	Čeština – řeč a jazyk. Praha: ISV nakladatelství, 2000. 407 s. ISBN 80-85866-57-9.
ESČ	Encyklopedický slovník češtiny. Praha: NLN, 2002. 604 s. ISBN 80-7106-484-X.
MČ2	Mluvnice češtiny (2) Tvarosloví. Praha: Academia, 1986. 536 s.
PMČ	Příruční mluvnice češtiny. Praha: NLN, 2003. 799 s. ISBN 80-7106-134-4.
PSJČ	Příruční slovník jazyka českého. Praha: Státní nakladatelství...1935–1957. 9 sv.
SSJČ	Slovník spisovného jazyka českého. Praha: Academia, 1989. 8 sv.

2. Zkratky termínů

ACC	4. pád
ADJ	adjektivum, přípravné jméno
DAT	3. pád
F	ženský rod
GEN	2. pád
INSTR	7. pád
JPP	jméno počítaného předmětu
LOC	6. pád
M	mužský rod
N	střední rod
NOM	1. pád
PL	množné číslo
SČV	složený číslovkový výraz
SG	jednotné číslo
SUBST	substantivum, podstatné jméno

VI Seznam elektronických zdrojů citovaných příkladů

- (1) ANONYMNÍ PŮVODCE. *Jakub Deml*. Vetus Via © 1993-2008 [cit. 24. 6. 2008]. Dostupné na internetu: <http://www.vetusvia.cz/autori_jl/jakub_deml.html>.
- (2) ŠVANDRLÍK, R. *Zaniklý hrad Boršengrýn*. [cit. 24. 6. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://www.hamelika.cz/VYLETY/BORSENGRYN/borsengryn.htm>>.
- (3) HEKELE, F. *Z dějin kostelíka ve Vyšehoří*. [cit. 24. 6. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://www.muzeum-sumperk.cz/index.php?item=cinnost/publikacni-cinnost/vlastivedny-sbornik-severni-morava/obsah/&larticle=60>>.
- (4) CHOTĚBUD. *Svoje bohy ctěme, cizí uznávejme*. [cit. 24. 6. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://www.wicca.cz/old/slovan/Yul03Slo01.htm>>.
- (5) LUČAN, M. *Jim a vánoční stromeček*. [cit. 24. 6. 2008]. Dostupné na internetu: <http://jyxo.1188.cz/s?q=%22p%C5%AFI%C4%8Dtvrt%C3%A9ho%22&d=ar&m=http%3A%2F%2Fpes.internet.cz%2Fzviretnik%2Fclanky%2F8818_0_0_0.html>.
- (6) PAGI. *TV: Star Trek: Enterprise je přede dveřmi*. [cit. 24. 6. 2008]. Dostupné na internetu: <http://jyxo.1188.cz/s?q=%22p%C5%AFlosm%C3%A9ho%22&d=ar&m=http%3A%2F%2Fpes.internet.cz%2Fscifi%2Fclanky%2F14151_0_0_0.html>.
- (7) PAGI. *Iain M. Banks – Líc a rub*. [cit. 24. 6. 2008]. Dostupné na internetu: <http://jyxo.1188.cz/s?q=%22p%C5%AFides%C3%A1t%C3%A9ho%22&d=ar&m=http%3A%2F%2Fpes.internet.cz%2Fscifi%2Fclanky%2F25791_0_0_0.html>.
- (8) EVAKAVAN. *Na koňském trhu*. [cit. 24. 6. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://evakavan.sblog.cz/2008/02/09/496>>.
- (9) ANONYMNÍ PŮVODCE. *Česká lidová. Jedna bába zlá*. [cit. 4. 4. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://kykyna95.blog.cz/0803/basnicka>>.
- (10) KUDRNA, Z. *Brnění*. [cit. 26. 5. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://www.budafoto.blogspot.com/>>.
- (11) KOŽMÍN, Z. *Laudatio na Pavla Švandu*. [cit. 5. 2. 2008]. Dostupné na internetu: <http://www.obecspisovatelu.cz/dokoran/dokoran_21/dokoran_28.htm>.
- (12) ANONYMNÍ PŮVODCE. *Carla a Hanna v Zakázané lásce*. Epizoda 12/2. [cit. 5. 2. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://zlaska.wz.cz/epi/1202.htm>>.
- (13) KOVANIC, J. *Fantastická knihovna plná slavných spisovatelů*. Sarden, první český ryze internetový deník. 9. 10. 2007. [cit. 8. 2. 2008]. Dostupné na internetu: <http://neviditelnypes.lidovky.cz/reportaz-fantasticka-knihovna-plna-slavných-spisovatelu-p3g-/p_scifi.asp?c=A071008_222601_p_scifi_hpe>.

- (14) VANĚK, J. J. *Křídla pro autora*. Měsíčník policista. [cit. 8. 2. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://www.mv.cz/2003/casopisy/pol/0408/pov71info.html>>.
- (15) HOLUB, E. *Dobrodružství v zemi banikpiczů* (colours of ostrava 2004). [cit. 8. 2. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://www.ov-kluby.cz/tisk.php?rid=1108>>.
- (16) PAW. *Žďár nad Sázavou. Zážitek*. [cit. 8. 2. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://www.hrady.cz/?OID=1750&&adpg=true>>.
- (17) BRESTOVSKÝ, P. *Národní pouť do Říma se vydařila*. [cit. 8. 2. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://www.christnet.cz/magazin/clanek.asp?clanek=95>>.
- (18) NOVÁK, D. *Co je to dokonalý dárek*. [cit. 8. 2. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://originalni-vanocni-darek.blogspot.com/>>.
- (19) ANONYMNÍ PŮVODCE. *Postihy pro VC Malajsie*. [cit. 8. 2. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://f1-fofr.blog.cz/rubriky/dulezite>>.
- (20) ŠUŠANKA, F. *Politik ODS uráží na webu Romy*. Deník. 6.11.2007. © Copyright VLTAVA-LABE-PRESS, a.s., 2005. [cit. 8. 2. 2008]. Dostupné na internetu: <http://www.denik.cz/z_domova/politik_urazi_romy.html>.
- (21) PONDĚLÍK, V. *Durban*. [cit. 8. 2. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://zemepis4.cf.cz/>>.
- (22) MOUNTBATTEN. *Co můžete očekávat na českých BDSM srazech?* [cit. 25. 2. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://www.signd.cz/bdsmsrazy.php>>.
- (23) MADVOTER. *IT karkulka – bombová pohádka z IT prostředí*. [cit. 19. 7. 2008]. Dostupné na internetu: <http://www.mediablog.cz/story.php?id=8320>>.
- (24) ANONYMNÍ PŮVODCE. *Legenda o začátcích kapely*. [cit. 19. 7. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://www.picture-rocks.ic.cz/kapela.html>>.
- (25) ANONYMNÍ PŮVODCE. *Až nám vypnou Internet*. [cit. 21. 2. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://www.widlak.cz/category/spolecnost/>>.
- (26) ANONYMNÍ PŮVODCE. *Ještě jedna statistická pohádka*. [cit. 8. 2. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://redzine.rd2.cz/index.php?option=redzine&co=article&id=308&PHPSESSID=b994>>.
- (27) VOLENEC, D. *Etiopské příběhy*. [cit. 8. 2. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://cenvelo.blogspot.com/>>.
- (28) ANONYMNÍ PŮVODCE. *Čtvero oblíbených vždy vláčných těst na dorty*. [cit. 20. 2. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://www.labuznik.com/recipe.php?ID=18213>>.
- (29) MARTIN. *Druhé něco pro pousmání*. [cit. 12. 2. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://valach.net/archives/2002/07/>>.
- (30) SAMUEL. *Šalomoun nebo Josef*. [cit. 22. 2. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://www.cb.cz/pardubice/index.php?md=artcls&fn=show&dt=60&ln=cz>>.
- (31) HRBKOVÁ, Z. *Chalupa v Bílkově*. [cit. 29. 5. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://www.dacice-mesto.cz/txt/page.php?fp=infocentrum/ubytovani/chalupa-v-bilkove&UserSess=63>>.

- (32) VIEWEGH, M. *Vybíjená*. [cit. 29. 5. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://www.cesky-jazyk.cz/citanka/michal-viewegh/vybijena-2.html>>.
- (33) DAVID, M. Citát in Korzo. *David má v hlavě další muzikál*. Revue! iDnes. © Copyright 1998 – 2008 MAFRA a.s. a dodavatelé Profimedia, Reuters, ČTK. [cit. 28. 5. 2008]. Dostupné na internetu: <http://revue.idnes.cz/lidicky.asp?r=lidicky&c=A041123_150647_lidicky_jup,Korzo>.
- (34) JANY. *výletili*. [cit. 29. 5. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://janul.blog.cz/0606/vyletili>>.
- (35) ANONYMNÍ PŮVODCE. *Libanonské menu*. © 2006 – 2008 KARMA LOUNGE – oriental restarurant and music bar. [cit. 27. 5. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://karmalounge.cz/en/menu>>.
- (36) ANONYMNÍ PŮVODCE. *Hračky*. [cit. 22. 5. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://vecernicek.katalog-hracek.cz/>>.
- (37) ANONYMNÍ PŮVODCE. *Test znásilněním*. [cit. 22. 5. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://epic69.blog.cz/0804/test-znasilnenim>>.
- (38) ADRUŠKA. *Oči*. [cit. 28. 5. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://adruskydenicek.blog.cz/0608/12>>.
- (39) ANONYMNÍ PŮVODCE. *Polepy budíků*. [cit. 22. 5. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://www.carbonia.cz/?m1=2&t=80>>.
- (40) MONULE.G. O lišákovi. [cit. 22. 2. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://monule.g.sblog.cz/pribeh/>>.
- (41) ANONYMNÍ PŮVODCE. *Čtvero očima*. Název rubriky časopisu Orientační běh. [cit. 22. 2. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://www.orientacnibeh.cz/ob/index.php?vice=625 ČSOB>>.
- (42) ANONYMNÍ PŮVODCE. *V nemocnici se narodilo tisíce dítě*. [cit. 8. 2. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://www.muvalmez.cz/doc/16495/> Město Valašské Meziříčí>.
- (43) Ixi. *Utajené motivy*. Lapiduch – diskusní klub Hannibal. [cit. 8. 2. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://www.lapiduch.cz/klub.php?klub=hannibal&to=0>>
- (44) PAICH. *Diskuse*. [cit. 25. 2. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://cinkatej.cz/?page=diskuze>>.
- (45) SUNNOVÁ, T. *Smím tě políbit?* [cit. 25. 2. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://extrakaky.blog.cz/0701>>.
- (46) LHOSTEJ. *Vodník*. [cit. 25. 2. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://www.totem.cz/enda1.php?a=169664>>.
- (47) WACHTL, Z. *Jen je nechte, ať se bojí...?* © 2005-2008 R-PRESSE, spol s r. o. [cit. 25. 2. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://zdenekwachtl.blog.respekt.cz/c/14980/Jen-je-nechte-at-se-boji.html>>.
- (48) MURA. *Komentáře*. [cit. 25. 2. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://only-darkness.blog.cz/0701/s-fanynama>>.

- (49) ANISA. *Všechno přemáhá láska!* [cit. 25. 2. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://anisaclaw.blog.cz/0610/vsechno-premaha-laska>>.
- (50) LAY. *Tolik. this is the first sound.* Copyright ©lay. [cit. 26. 3. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://lay.pise.cz/012008/>>.
- (51) FORTINI, F., FRÝBORT, Z.(překlad). *Vice veritas.* c) 2001-2008 Obrys-Kmen (ISSN 1210-1494) [cit. 26. 3. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://www.obrys-kmen.cz/index.php?rok=2004&cis=15&cl=01>>.
- (52) DUDYN, V. *Pohádka o osmeru bubenících.* [cit. 8. 2. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://ov-kluby.cz/report.php?city=10&club=65&rid=145>>.
- (53) AVANAX. *Novická řehole.* [cit. 8. 2. 2008]. Dostupné na internetu: <http://www.almanach.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=76&Itemid=41>.
- (54) ADMINISTRÁTOR. *12.neděle; o zlé moci bohatství.* [cit. 27. 5. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://www.ambon.or.cz/ambon.pl?to=288&type=arch>>.
- (55)OTA. *květ bezu černého.* © Copyright 2002–2008 Rickard Andersson, Content © Copyright 2006–2008 B3net s.r.o., Content © Copyright 2001–2008 Sun Caesar's Group s.r.o. [cit. 27. 5. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://fora.babinet.cz/viewtopic.php?pid=141375>>.
- (56) JOHANISOVÁ, N. *Zkratky.* [cit. 4. 4. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://lets.ecn.cz/zkratky6.htm>>.
- (57) CROWLEY, A., GRANT, K. *Komentáře k AL-III.* [cit. 8. 2. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://www.okultura.cz/article/articleprint/182/-1/17/>>.
- (58) GRIM. *Mah-jong. část 10.* [cit. 7. 2. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://manga.infonet.cz/index.php?clanek=487&druh=3&aoff=8>>.
- (59)ANONYMNÍ PŮVODCE. *Všechno naše patero aut.* [cit. 7. 2. 2008]. Dostupné na internetu: <http://dag.misto.cz/images/usa/2003/UP/north/html/vsechno_nase_patero_aut.html >.
- (60) SUNG-LING PCHU, PRŮŠEK, J. (překlad). *Zkazky o šesteru cest osudu.* Praha: Dharmagaia 2004. ISBN: 80-86685-35-7. 306 s. [cit. 28. 3. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://knihy.abz.cz/prodej/zkazky-o-sesteru-cest-osudu>>.
- (61) KILLER QUEEN. *Desatero zdravých potravin.* [cit. 22. 2. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://killer-queen-cz.blogspot.com/2008/01/desatero-zdravch-potravin.html>>.
- (62) VRBENSKÁ, F. *Čtvero snů rudovlasé královny.* Copyright 2006-2007 Mladá fronta a.s. [cit. 28. 3. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://www.ikarie.cz/kniha/ctvero-snu-rudovlase-kralovny-manda-scottova-boudica-ve-znameni-orla>>.
- (63) TAUSIG, J. *Čtvero pokušení.* [cit. 7. 2. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://www.sportvital.cz/cz/k2,20-talent/c27-ctvero-pokuseni/>>.
- (64) MELKOR. *Slov několikero, kterak kapela naše svůj počátek vzala.* [cit. 28. 3. 2008]. Dostupné na internetu: <[http://tzmbn-metal.blog.cz/0611/slov-nekolikero-kterak-kapela-na...>](http://tzmbn-metal.blog.cz/0611/slov-nekolikero-kterak-kapela-na...).
- (65) S-A-R-I-K. *Pomůcky užívané při satanském rituálu.* [cit. 23. 2. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://s-a-r-i-k.pise.cz/22314-satansky-ritual-c.html>>.

- (66) PANDORA. *Oddanost magii*. [cit. 25. 2. 2008]. Dostupné na internetu: <http://www.almanach.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=727&Itemid=38>.
- (67) MILTNER, V. *Lékařství staré Indie*. Praha: Avicenum, 1990. ISBN 80-201-0119-5 207s. [cit. 7. 2. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://www.zdravi4u.cz/view.php?cislocclanku=2007060701>>.
- (68) DRUHÁ TRÁVA. *Krvavá Marie*. [cit. 28. 3. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://zpevnik.d2.cz/?gr=druhatrava&sn=4> © Zpěvník.d2 2003>.
- (69) MALÁ THESSI. *Modlitba pro nouzi*. [cit. 7. 4. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://www.thessinka.webgarden.cz/povidky-a-basne/modlitba-pro-nouzi.html>>.
- (70) ATREIDES, B. *Dětská upřímnost*. komentáře. [cit. 7. 4. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://samnevim.blog.cz/0711/detska-uprimnost>>.
- (71) CIVAL. *Pochvaly a pohlavyky*. prosinec 2007, Copyright 2000 - 2008 MITON CZ, s.r.o. [cit. 9. 4. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://www.moviezone.cz/clanek/12291-pochvaly-a-pohlavyky--prosinec-2007/>>.
- (72) BŘEZINA, O. *Hudba pramenů*. 116s., Hugo Kosterka, Praha 1903. Dostupné na internetu: <<http://britske-listy.cz/2004/8/26/art19504.html>>.
- (73) ANONYMNÍ PŮVODCE. *Svátek Božího milosrdenství*. [cit. 27. 5. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://www.farnostprerov.cz/view.php?cislocclanku=2008031134>>.
- (74) VOŘÍŠEK, J. *Víkend sociálních dovedností*. Sdružení Oáza 99. [cit. 9. 4. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://oaza99.adam.cz/archiv/ar2001.html>>.
- (75) DIVOSKA. *Renatka*. [cit. 21. 2. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://rosezlato.sblog.cz/2008/01/08/>>.
- (76) ANONYMNÍ PŮVODCE. *Francouzští impresionisté*. Copyright © 2003 – 2006 SUPERSTUDENT.cz. [cit. 27. 5. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://referaty.superstudent.cz/vytvarne-umeni/francouzsti-impresioniste-364.html>>.
- (77) ANONYMNÍ PŮVODCE. *Exotické Mexiko připomenou Jen tak tak i salsou*. MF Dnes – Jižní Čechy, Copyright (C) 2006 Jen Tak Tak. [cit. 27. 5. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://www.jentaktak.cz/clanek.detail.php?ident=napsali&show=102>>.
- (78) MÁČA. *Levný balík: Black Aggro*. [cit. 22. 2. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://mtg-rsm.blog.cz/0607>>.
- (79) DOLEJŠÍ, J. *Pravěk. OS Denemark – občanské sdružení © 2008*. [cit. 4. 6. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://denemark.jidol.cz/historie/>>.
- (80) ANONYMNÍ PŮVODCE. *Kámasútra Různé druhy lásky*. (pravděpodobněpřeklad Ladislava Ptáčka). [cit. 4. 6. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://zdendy.blog.cz/0611/kamasutra-ruzne-druhy-lasky>>.
- (81) ANONYMNÍ PŮVODCE. *inzerát v listu Prostějovský Večerník*. 19. března 2007, 8. [cit. 4. 6. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://www.vecernikpv.cz/2007/12-2007/12pv08.pdf>>.
- (82) ANONYMNÍ PŮVODCE. *před před – předposlední Plav Revue*. [cit. 4. 4. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://www.splav.cz/>>.

- (83) HRŮZA, A. *Čuvač. Plemenná kniha Komodor Klubu v Gautingu v Mnichově*. D.W.Mut, 31.5.1929. (překlad) [cit. 4. 4. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://jyxo.1188.cz/s?q=%22%C4%8Dtvery+past%C3%BD%C5%99%C5%A1t%C3%AD+psi%22&d=cz&m=http%3A%2F%2Fkchsc.web2001.cz%2Fclanky%2Fhruza.doc>>.
- (84) ANONYMNÍ PŮVODCE. *Zeměpisná poloha*. © vyrobeno v ILIKETHIS! [cit. 11. 6. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://www.stredozemi.cz/cs/clanky/polozky/zemepisna-poloha>>.
- (85) BENEDIKT XVI. – GLASER, M. *Vírou bez kompromisů čelit relativismu*. Copyright © 2003-2008 česká sekce Vatikánského rozhlasu. [cit. 28. 5. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://www.radiovaticana.cz/clanek.php4?id=9523>>.
- (86) BRYCHTOVÁ, L. *Mezinárodní výstava, Debrecen – Maďarsko – 19.srpna 2001*. [cit. 22. 4. 2008]. Dostupné na internetu: <http://www.chinesecrested.cz/stranky/v_zahr_190801debrecen.htm>.
- (87) ANONYMNÍ PŮVODCE. *10 otázek...pro Lockaye*. [cit. 22. 4. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://www.freedland.cz/archiv/th02/thajmsy29.htm>>.
- (88) ANONYMNÍ PŮVODCE. *Bad Future, Prolog*. [cit. 22. 4. 2008]. Dostupné na internetu: <http://furthad.xf.cz/bf_prg.htm>.
- (89) WELSH – MALINOVSKÝ. *Acid House (Barevněj svět)*. Copyright ©2003-2004, Daemon s.r.o. [cit. 8. 6. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://daemon.cz/kniha/3550/welsh-irvine-acid-house-barevnej-svet-.htm>>.
- (90) ANONYMNÍ PŮVODCE. *Prudký nárůst české inflace: čeká nás rázný krok ČNB?* © ČEKIA, ISSN 1214-2131. [cit. 22. 5. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://ipoint.financninoviny.cz/prudky-narust-ceske-inflace-ceka-nas-razny-krok-cnb.html>>.
- (91) ANONYMNÍ PŮVODCE. *Historické památky obce Závěšice*. (jeden doklad). [cit. 22. 5. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://www.zaviseice.cz/pamatky.php>>.
- (92) ŠONSKÝ, P. *Zase doma !!!* [cit. 9. 4. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://www.sonsky.ic.cz/pages/news.htm>>
- (93) HONZA. *Konopí history*. Copyright © Vrstevnice/BBCC, 1998. [cit. 4. 6. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://www.bbcc.cz/Vasek/konopi.htm>>.
- (94) MARIÁSEK. *Komentáře*. [cit. 9. 4. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://socky.blog.cz/0612/disc>>.
- (95) ANONYMNÍ PŮVODCE. *Naučné DVD ADO78*. [cit. 9. 4. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://brain-eshop.brainweb.cz/hledat.php?v=4&l=10-1-3-0>>.
- (96) PAVEL. *Čus*. © Pavel Doško, 2005 – 2006. [cit. 9. 4. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://5a8.dosko.net/index.php?i=vypisZapisu&id=120>>.
- (97) ANONYMNÍ PŮVODCE. *Tábor Trubiska. Bylo – nebylo*. [cit. 9. 4. 2008]. Dostupné na internetu: <http://www.trubiska3.webzdarma.cz/_private/noviny1.htm>.
- (98) ANONYMNÍ PŮVODCE. *Vodafone drží image domácího operátora*. [cit. 9. 4. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://www.widlak.cz/tagy/mobil>>.

- (99) ANONYMNÍ PŮVODCE. *Okáááá:D*. [cit. 9. 4. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://peetraa.blog.cz/0710/okaaaa-d>>.
- (100) CONKA, S. *Osadníci z Katanu*. [cit. 9. 4. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://www.cmus.cz/rs/search.php?rsvelikost=uvod&rstext=all-phpRS-all&rstema=20>>.
- (101) ROBERTS, P.C. – ANONYMNÍ PŘEKLADATEL. *Jak mohla západní civilizace získat monopol na morálku a svědomí?* Camberete Miloše Kavického. [cit. 7. 4. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://milos.kavicky.txt.cz/clanky/19707/jak-mohla-zapadni-civ/>>.
- (102) MORRIGEN. *Zrcadlo*. [cit. 7. 4. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://angelic-blue-eyes.blog.cz/rubriky/myslenky>>.
- (103) ANONYMNÍ PŮVODCE. *Az-foto*. [cit. 7. 4. 2008]. Dostupné na internetu: <http://azfoto.cz.thor.anoweb.cz/_web/_informace/ateliery.php Ateliér Brno Česká 22>.
- (104) QUANTI. *Nákupy*. [cit. 16. 4. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://petulka.petnik.cz/nakupy-198.html>>.
- (105) MÁRINKA. *Fotoreportáž aneb bojovka*. [cit. 16. 4. 2008]. Dostupné na internetu: <http://marie.bloguje.cz/230864_item.php>.
- (106) COCOA. *diskuse ke článku Pravidla pravopisu trochu jinak 3*. Jana Militká. [cit. 4. 6. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://www.fiftyfifty.cz/spolecensky-magazin/8974463/Pravidla-pravopisu-trochu-jinak-3.php>>.
- (107) KERČÍTKO. *Otec manekýna*. [cit. 9. 4. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://zlaty.medvidek.sblog.cz/2006/08/10/114>>.
- (108) NINO. *Sbohem*. [cit. 9. 4. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://sera.blog.cz/0705> Květen 2007>.
- (109) GOFREY RUSS. *davy jones*. [cit. 9. 4. 2008]. Dostupné na internetu: <http://www.lucikyorkshire.estranky.cz/stranka/pan-prstenu_pirati-z-karibiku_obrazky_>.
- (110) ANONYMNÍ PŮVODCE. *Lázně, pomoc při výběru*. © 2005 - 2008 eStránky.cz. [cit. 9. 4. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://www.lupusinky.estranky.cz/archiv/rok/2007/12>>.
- (111) TRAVEN. *Burbbag Šestý. Historie Nurnské družiny VI*. [cit. 19. 4. 2008]. Dostupné na internetu: <http://nurn.poce.cz/nurn/hnd6/hnd6_01.htm>.
- (112) ŠIMON. *Rozhodnutí*. © 2005-2008 by Matěj Novotný & Filip Katora. [cit. 19. 4. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://www.saspi.cz/dila/13660-11-rozhodnuti>>.
- (113) ANONYMNÍ PŮVODCE. *Novotného odlet na X-Games narušila kalamita na Ruzyni*. ©ČTK, Sport.cz. [cit. 9. 4. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://www.sport.cz/clanek/107491-novotneho-odlet-na-x-games-narusila-kalamita-v-ruzyni.html>>.
- (114) EVAKAVAN. *Sako a kravata*. [cit. 4. 4. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://evakavan.sblog.cz/2007/04/>>.
- (115) P.ADULKA. *Finalove kole o Miss Blog*. [cit. 1. 4. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://alska.blog.cz/>>

- (116) VENCA68. *My speedy cachers a náš první geozávod*. COPYRIGHT © 2007 PLZEŇSKÝ GEOTEAM. [cit. 9. 4. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://plzengeocaching.unas.cz/akce.html>>.
- (117) LORD VOLDEMORT. *komentář ke Kapitole 7 – svatební šaty*. [cit. 12. 6. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://viwian.blog.cz/0707/kapitola-7-svatebni-saty>>.
- (118) ANONYMNÍ PŮVODCE. *Bukanýři ze tří kontinentů spouštějí kotvy (a hole)*. [cit. 12. 6. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://www.prazskapetka.cz/book/print/5493>>.
- (119) ANONYMNÍ PŮVODCE. *název hesla*. Copyright iEncyklopedie.cz. [cit. 12. 6. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://www.iencyklopedie.cz/osmnactera-modlitba/>>.
- (120) DOSEDELOVA, A. *Chlapi přes kopírák*. © 2005 – 2008 eStránky.cz. [cit. 12. 6. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://www.adrianadosedelova.estranky.cz/clanky/nezarazene/chlapi-pres-kopirak>>.
- (121) FROX. *Výkřiky hadím jazykem*. © 2005 – 2007 eStránky.cz. [cit. 12. 6. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://www.slythegryff.estranky.cz/clanky/vykriky-by-frox/37-vykriky-hadim-jazykem>>.
- (122) MEDEK, L. *Poplk bájněho starce aneb Očima pamětníka*. Interkom 3/2002, Všechna práva © Interkom 1984 – 2002. [cit. 12. 6. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://www.scifi.cz/ik/2002/20020364.htm>>.
- (123) BRATSKÝ, P. *Kuba: Hlasy změny*. [cit. 12. 6. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://www.bratsky.cz/nazory2.php?id=50>>.
- (124) ANONYMNÍ PŮVODCE. *Ferrari F50 (1995-1996)*. Převzato z časopisu SPEED. [cit. 1. 4. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://ferrari.kvalitne.cz/f50.htm>>.
- (125) ANONYMNÍ PŮVODCE. *Kalhoty*. [cit. 4. 4. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://www.otto-shop.cz/detail.php?idp=3972934>>.
- (126) KONG. *My photos*. [cit. 13. 6. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://www.kong.cz/photos/index.html>>.
- (127) PAWL!NQA. *Linke*. (pod tím jsou 4 fotky). [cit. 9. 4. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://nevada-timo-tan.blog.cz/0801/ctvery-fotky-linke>>.
- (128) TIMY. *Luky je šťastný*. [cit. 9. 4. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://timy.blog.cz/0608/luky-je-stastny>>.
- (129) BUTHERGIA, S. *Eva*. [cit. 4. 6. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://glitter-girl.blog.cz/0706/eva>>.
- (130) DOBROTA, K. *To je pane hospodář!* (c) Lidové noviny, a. s. [cit. 9. 4. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://vesely.bigblogger.lidovky.cz/c/14822/To-je-pane-hospodar.html>>.
- (131) KOSTKOVÁ, D. *Ozvala se teta Briketa*. [cit. 9. 4. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://www.minfo.cz/kopo/cp401.php>>.

- (132) KIKINA. *Úterý*. [cit. 4. 4. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://bulanekvtisni.blogspot.com/2008/02/ter.html>>.
- (133) GRAGITA. *Ještěři, 10.kapitola*. [cit. 4. 4. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://basnicky.cz/Romany/109145-print.aspx>>.
- (134) NIKIŠKA A MÍŠA. *Německo...IX*. [cit. 17. 4. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://i-love-twins-kaulitz.blog.cz/0605/3>>.
- (135) JUP. Fotogalerie. *iDNES*. [cit. 9. 4. 2008]. Dostupné na internetu: <http://revue.idnes.cz/lidicky.asp?r=lidicky&c=A041214_182207_moda_jup>.
- (136) JÁÁ. *3.kapitola*. [cit. 26. 5. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://read666.blog.cz/>>.
- (137) ANONYMNÍ PŮVODCE. *Bolívie a Chile – červenec 2002, 2005*. ©Smartware s.r.o. [cit. 7. 4. 2008]. Dostupné na internetu: <http://www.setkanicestovatelu.cz/bolivie_a_chile_cervenec_2002.html>.
- (138) RUNNING SHADOW. *Jedno záhadné setkání ale i druhý bod*. [CIT. 9. 4. 2008]. DOSTUPNÉ NA internetu: <<http://kamazmenohydoneSou.blogspot.com/>>.
- (139) BARBIEES. *Emoušek*. [cit. 8. 4. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://emocupky.blog.cz/0802/emousek-to-zabalil>>
- (140) ANONYMNÍ PŮVODCE. *Middlesex*. © 2005 – 2008 eStránky.cz. [cit. 25. 4. 2008]. Dostupné na internetu: <http://www.westlife-fanfics.estranky.cz/clanky/shane---fanfics/sazka-_verzia-pre-shanea_-10__Kapitola12>.
- (141) NĚMEC, J. *název*. www.mtbs.cz ©1998-2006. [cit. 9. 4. 2008]. Dostupné na internetu: <http://www.mtbs.cz/Galerie/Racefoto/cpxc0406_galerie.html>.
- (142) ŠUM. *Holčička má dva obličej!* © Copyright – RINGIER ČR, a. s. a dodavatelé obsahu. ISSN 1213-8991. [cit. 9. 4. 2008]. Dostupné na internetu: <[http://www.aha-online.cz/cz/ze-sveta/24261/holcicka-ma-dva-obliceje!/>](http://www.aha-online.cz/cz/ze-sveta/24261/holcicka-ma-dva-obliceje!/)
- (143) MARKULIK A PEŤULLIK. *Keta, Petra a TH – 16díl*. [cit. 9. 4. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://newstop.blog.cz/0801/keta-petra-a-th-16dil>>.
- (144) KRLCZ. *Tajemná židle*. [cit. 9. 4. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://basne.cz/Povidky/35135-view.aspx>>.
- (145) PIVLI. *mail*. [cit. 9. 4. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://dolcevita.blog.cz/0712/cokoladove-lanyze-s-konakem-a-chilli>>.
- (146) MIXIE. *Lia*. [cit. 4. 4. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://knu.blog.cz/rubriky/ooostatnioo>>.
- (147) BIELČIK, J. *Krajský přebor družstev mladších žáků*. [cit. 9. 4. 2008]. Dostupné na internetu: <http://www.chesspce.cz/system/showpage_last.php3?pageid=kpzd-prop>.
- (148) ANONYMNÍ PŮVODCE. *V kůži býka*. liter.cz. [cit. 9. 4. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://lidskebestie.blog.cz/0707/v-kuzi-byka>>

- (149) VINA. *Život a smrt*. [cit. 9. 4. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://vincencie.blog.cz/0801/4-kapitola-zivot-a-smrt,4.kapitola>>.
- (150) MÍRA P. *Re: stavba včeninu*. [cit. 4. 4. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://www.vcely.or.cz/konference.pl?thread=8597&>>.
- (151) POLÁŠEK, R. *Informace*. [cit. 21. 4. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://www.vcely.or.cz/konference.pl?from=12809&,Mlhav>>.
- (152) ANONYMNÍ PŮVODCE. *Nabídka*. © Created by Lukáš Pazderka. [cit. 21. 4. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://vcelin.webz.cz/pages/nabidka.php>>.
- (153) ČERNOCHOVÁ, V. *Návrat zimy*. [cit. 21. 4. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://www.vcely.or.cz/konference.pl?from=2705&reply=2705&>>.
- (154) ANONYMNÍ PŮVODCE. *Zahrada v osobním vlastnictví na okraji bývalé kolonie U Jána*. © 2003,2008 RCREAL – bezplatný inzertní portál realit, služeb a řemesel. [cit. 1. 4. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://zahrady.rcreal.cz/47349/>>.
- (155) ANONYMNÍ PŮVODCE. *Aktualizována část návodu Otevření portálů*. ©2004-2005 ObiSkyWalker & Tomas. [cit. 1. 4. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://ggothic.gothicz.net/aktualstar.htm>>.
- (156) KAPLAN, A., BARTŮNĚK, D., NEUMAN, J.: *Skáčeme, běháme a hrajeme si na hřišti i pod střešou*. Praha: Portál 2003. s. 113. Názvy her dostupné na internetu: <<http://www.portal.cz/scripts/detail.php?id=3009>>.
- (157) NYKL, A. *Súra 17 – Noční cesty*. (překlad). [cit. 30. 4. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://muslim-inform.cz/koran.php?akce=ViewSura&sura=17&preklad=2&cast=1>>.
- (158) BAILEY, A. A. *Výtah z knihy Dzyan*. ©2001-2006 Copyright Matrix-2001.cz. [cit. 30. 4. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://www.matrix-2001.cz/v2/default.aspx?aid=1515&sp=5>>.
- (159) PRUDKÝ, M. *Hospodin, „bůh milostivý“ & Izrael, lid „z Boží milosti.“* [cit. 30. 4. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://www.etf.cuni.cz/~prudky/pdf/04Milost-SZ.pdf>>.
- (160) ANONYMNÍ PŮVODCE. *Tipy a Triky: Heroes of Might and Magic 5*. [cit. 4. 6. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://paranweb.xf.cz/tipy/homm5.html>>.
- (161) JEANNE. *Síla slibu – Prolog – Komentáře*. [cit. 20. 5. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://anila.blog.cz/0801/prolog>>.
- (162) ROWENNE MOONY. *Zklamana*. [cit. 20. 5. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://rowenne.blog.cz/0710/zklamana>>.
- (163) VALIŠ, Z. *Krasobruslař Verner skončil čtvrtý na MS*. © Copyright 1996-2008 Radio Prague. [cit. 4. 6. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://www.radio.cz/cz/zpravy/89610>>.
- (164) PLJUŠČENKO – ŠÁŘEC. *rozhovor IFS*. International Figure Skating Magazine. [cit. 4. 6. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://www.evgeniplusenko.wz.cz/clanky/rozhovor18.htm>>.
- (165) PLJUŠČENKO – HELENA. *Skončím se sportem a odejdu k podnikání*. [CIT. 20. 6. 2008]. Dostupné na internetu: <www.ruga.ru>.
- (166) HANČA. *Skoky*. [cit. 29. 4. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://ournatura.blog.cz/0712>>.

- (167) ANONYMNÍ PŮVODCE. *Koupebné doplňky*. [cit. 29. 4. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://www.superobchodak.cz/kategorie/drzaky-uchyty-a-hacky/>>.
- (168) ANONYMNÍ PŮVODCE. *Dukkha*. [cit. 26. 5. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Dukkha>>.
- (169) LENĎA. *Něco málo o vlasech*. [cit. 26. 5. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://lentilda.blog.cz/>>.
- (170) JANYŠKA, P. *Lisabon v šest odpoledne*. Literárky v síti. [cit. 23. 4. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://www.literarky.cz/?p=archiv&text=632>>.
- (171) PST. *Milan Šteindler: Máš-li pocit, že je maso vařené, vař ho ještě jednou tak dlouho*. [cit. 20. 5. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://www.super.cz/rozhovory/20457-milan-steindler-mas-li-pocit-ze-je-maso-varene-var-ho-jeste-jednou-tak-dlouho.html>>.
- (172) PAVLÍČEK, P. *Rozhovory s bláznem*. Copyright © 2005, všechna práva vyhrazena. Webdesign Michal Škrabálek. [cit. 30. 4. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://www.rohace.cz/?cube=galerie&c2=1353>>.
- (173) GLAS, M. *Vysílače a translace zůstaly u Spojů*. © Česká televize 1996–2008. [cit. 15. 4. 2008]. Dostupné na internetu: <http://www.new.ict.cz/ct/historie/osobni_televise.php>.
- (174) BURACHOVIČOVÁ, E. *Mé zkušenosti z praxe v knihovně kláštera v Teplé u Mariánských Lázní*. [cit. 15. 4. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://www.okf.wz.cz/semin/klaster.doc>>.
- (175) ANONYMNÍ PŮVODCE. *Stojanový rozvaděč 45U (š)800x(h)1000 černý*. © EO 2004-2007. [cit. 15. 4. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://triton.eo.cz/>>.
- (176) SOBOTKA, P. *Záznam rozhovoru na stanici BBC*. © Copyright 2008 – www.premyslsobotka.cz. [cit. 16. 4. 2008]. Dostupné na internetu: <[http://www.premyslsobotka.cz/index.php?form\[0\]=654&p=clanek.te2](http://www.premyslsobotka.cz/index.php?form[0]=654&p=clanek.te2)>.
- (177) WALLERSTEIN, I. *Irák a volby v USA*. [cit. 16. 4. 2008]. Dostupné na internetu: <http://publica.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=335&Itemid=37>.
- (178) SOBOTKA, P. *Měsíčník Kalendář Liberecka*. © Copyright 2008 – www.premyslsobotka.cz. <[http://www.premyslsobotka.cz/index.php?form\[0\]=121&p=clanek.te2](http://www.premyslsobotka.cz/index.php?form[0]=121&p=clanek.te2)>.
- (179) RADIM, J. *Spisy sv.Františka II. – řehole sv.Františka, OFM*. [cit. 17. 4. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://web.katolik.cz/ifs/spisII.htm>>.
- (180) SV.LUKÁŠ. *Číslo paragrafu 2447*. [cit. 17. 4. 2008]. Dostupné na internetu: <http://www.katechismus.cz/paragraf.php?sel_paragraf=2447>.
- (181) POLARKA. *Je ti zima, děvče?* [cit. 16. 4. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://www.zena-in.cz/rubrika.asp?idc=35971&id=6>>.
- (182) TVRZOVÁ, I. *Dráteník z Veselého kopce*. Chatař a chalupář, 2006/2 [Zivotnistryl.cz](http://www.zivotnistryl.cz) – ISSN 1801-7274. Copyright 1998-2008 INT s.r.o. [cit. 15. 4. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://www.zivotnistryl.cz/clanky/hobby/289/dratenik-z-veseleho-kopce.html>>.
- (183) BAUDIS, R. *Rybí periskopy*. Naše rodina, ročník 34/číslo 42. [cit. 17. 4. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://www.rodinaonline.cz/archiv/2002/42/priroda.htm>>.

- (184) ANONYMNÍ PŮVODCE. *Irák*. [cit. 23. 4. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://www.kasp.cz/irak/irak.html>>.
- (185) ANONYMNÍ PŮVODCE. *Irák*. [cit. 23. 4. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://www.kasp.cz/irak/irak.html>>.
- (186) VLČEK, T., HAZDRA, T., SALAČ, M. *Sítě na bázi IP a jejich bezpečnost*. [cit. 17. 4. 2008]. Dostupné na internetu: <http://labe.felk.cvut.cz/ftp/vyuka/33PPV/PPV_9.pdf>.
- (187) STANAN. *Play fast or don't 3 – ztráty a nálezy*. © Centauri Production. [cit. 17. 4. 2008]. Dostupné na internetu: <http://www.czechcore.cz/index.php?w=15&kod_rew=6226>.
- (188) ANONYMNÍ PŮVODCE. *Lanex Cup 2004 začal v Berouně*. Copyright (c) 2007 NetPro systems, s.r.o. [cit. 23. 4. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://zavody.lezec.cz/clanky.php?xtem=&key=2752>>.
- (189) BAŽANOWSKI, R. *...král Šalamoun rozhodl*. [cit. 23. 4. 2008]. Dostupné na internetu: <http://mkseitl.blogspot.com/2007_10_01_archive.html>.
- (190) ANONYMNÍ PŮVODCE. *Australská vláda zvažuje monitorování mešit*. [cit. 23. 4. 2008]. Dostupné na internetu: <http://info.pravdaoislam.cz/?p=3865&akst_action=share-this>.
- (191) ODJINUD. *Australská pravice k muslimům: Jestli se vám nelíbí, odejděte*. [cit. 23. 4. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://www.eurabia.cz/Articles/1547-australska-pravice-k-muslimum-jestli-se-vam-zde-nelibi-odejdete.aspx>>.
- (192) ANONYMNÍ PŮVODCE. *Dvoje starosti*. (c) 2004 FC Brno 1913 – všechna práva vyhrazena, hosting poskytuje Triple s.r.o. [cit. 1. 4. 2008]. Dostupné na internetu: <http://www.fcbrno1913.cz/rubrika_2_3.html>.
- (193) CZEENDA. *Re:Rady a porady o tricich*. [cit. 9. 4. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://phorum.fireshow.cz/read.php?2,7,1257>>.
- (194) ANI-T-Š-KÁ. *Reakce Mecky*. Komentáře. © Baltska 2006-2007. [cit. 16. 4. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://sourlemon.blog.cz/0709/reakce-mecky>>.
- (195) GURU BHAGAVAN. *Praha-New York*. [cit. 9. 4. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://popularita.blogspot.com/>>.
- (196) LOBO. *Smutnej příběh*. [cit. 23. 6. 2008]. Dostupné na internetu: <http://lobo.bloguje.cz/315937_item.php>.
- (197) ANONYMNÍ PŮVODCE. *Soutěž s Nixon*. ©Freeride, ISSN 1214-7575. [cit. 23. 6. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://www.freeride.cz/snb/souteze/63-soutez-s-nixon>>.
- (198) ANONYMNÍ PŮVODCE. *inzerát*. © 2001-2008 Copyright R.P. Studio En Face. [cit. 31. 3. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://www.forky.cz/bazar/?a=answer&id=1089798316&c=11a>>.
- (199) VERGILIUS – VAŇORNÝ. In Březina, P. *Hlavní zásady římské metriky*. [cit. 4. 6. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://www.volny.cz/petr-brezina/libelli/metrika/hzrm.pdf>>.
- (200) ANONYMNÍ PŮVODCE. *Báseň stylů osmi trigramů*. [cit. 30. 4. 2008]. Dostupné na internetu: <http://www.cinskecviceni.cz/taiji_bagua_basen_cz.html>.

- (201) ANONYMNÍ PŮVODCE. *Mýty staré Mezopotámie: Sumerská, akkadská a chetitská literatura na klínopisných tabulkách*. Odeon, Praha 1977. [cit. 30. 4. 2008]. Dostupné na internetu: <http://www.narod-sobe.cz/clovek/kultura/literatura/Autori____neurceni/Enuma_Elis_text.htm>.
- (202) ŇÁNADHAMMÓ, A. – CHROMOVSKÝ, Š. *Meditace v chůzi v thajské lesní tradici*. [cit. 29. 4. 2008]. Dostupné na internetu: <http://dhamma.wz.cz/Meditace_v_chuzi.htm>.
- (203) VOPIČÁK. *no tedy*. © Bikebase.cz 2007 – Bikebase systém pro prezentaci závodníků a vyhodnocování výsledků s okamžitým zveřejněním na internetu. [cit. 30. 4. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://www.bikebase.cz/forum.php?VIEW&FORUMID=58>>.
- (204) RUML, I. *Hudební proudy na Vltavě – Od legendárního Potěmkina k pražskému Mozartovi*. Týdeník Rozhlas, číslo 36, 28.8.2006. [cit. 6. 6. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://radioservis-as.cz/archiv06/3606/36plus.htm>>.
- (205) WEINFURTER, J. *Z pekla přímo do adventu*. Semonický občasník, Časopis Farního sboru Českobratrské církve evangelické, Druhé číslo – prosinec 1997. [cit. 6. 6. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://semonice.evangnet.cz/obcas/1997-2.pdf>>.
- (206) VÍTEK, J. *Přírodní park Údolí Křetínky*. Copyright (c) 2005 - Ministerstvo vnitra. [cit. 23. 5. 2008]. Dostupné na internetu: <http://www.mvcr.cz/casopisy/s/2006/35_index.html>.
- (207) ANONYMNÍ PŮVODCE. *Navigace III: Garmin GPSMAP 60 CSX*. (c) 2006-2007 gps-navigace-mapy.cz. [cit. 23. 5. 2008]. Dostupné na internetu: <http://www.gps-navigace-mapy.cz/index.php?_clanek&clanek=41>.
- (208) SKARLANTOVÁ, J. *Budu se vdávat, matinko!* Naše rodina, ročník 35, číslo 24. [cit. 29. 5. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://www.rodinaonline.cz/ARCHIV/2003/24/moda.htm>>.
- (209) PTÁČEK, D. J. *Zeměžluč – pilíř drog všech dob*. [cit. 5. 6. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://jdp.blog.cz/0706/zemezluc-pilir-drog-vsech-dob>>.
- (210) AMINKAM. *Krásá hvězd*. [cit. 5. 6. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://aminkam.blog.cz/0711/krasa-hvezd>>.
- (211) PLAŇANSKÝ, P. *Zamyšlení o přirozeném růstu církve*. © 2007, webmaster@3pe.cz. [cit. 5. 6. 2008]. Dostupné na internetu: <http://www.3pe.cz/index.php?page=ks_zamysleni>.
- (212) HOST. *Neznámý důvod odumírání letorostů šlechtěných švestek*. (c) e-studio s.r.o. 1999 – 2008. [cit. 5. 6. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://www.zahrada.cz/forum/slivone/neznamy-duvod-odumirani-letorostu-slechtanych-sves-19683/?stranka>>.
- (213) STANISLAV. *Rohr, R. Andreas Ebert: Eneagram, Devět tváří duše*. [cit. 4. 6. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://vasinasi.blog.cz/0707/richard-rohr-andreas-ebert-eneagram-devet-tvari-duse>>.
- (214) PRINCE, D. *Základ víry (16)*. © 2005 - 2008 eStránky.cz. [cit. 5. 6. 2008]. Dostupné na internetu: <http://www.oase.estranky.cz/clanky/vyucovani/derek-prince_-zaklad-viry-_16_>.

- (215) ANONYMNÍ PŮVODCE. *Jak se žije židům v zemích českých a jaké je to držet šabat a shánět košer potraviny*. © 2005 - 2008 Dobrá kinotéka. [cit. 5. 6. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://www.dobravinoteka.cz/magazin-o-vine/sabat-koser-vina-116>>.
- (216) ANONYMNÍ PŮVODCE. *Zajímavosti*. [cit. 5. 6. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://www.skolniprace.chytrak.cz/ZAJIMAVOSTI.htm>>.
- (217) RADÚNA. *Nevolnost v autě u 15m dítěte????????* Příspěvek k diskusi. [cit. 6. 6. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://www.emimino.cz/modules.php?name=Forums&file=viewtopic&p=916552>>.
- (218) PUFFIN. *Dnes všechno po dvou*. © SimSvět 2008. [cit. 6. 6. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://www.simsvet.wbs.cz/012008.html?flash>>.
- (219) INFINITE. *Hlavně hodně štěstí...* [cit. 5. 6. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://fantasy.liter.cz/Povidky/34062-view.aspx>>.
- (220) DANČA – EMMA. *Nejen Emma*. [cit. 5. 6. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://emmawatsonsworld.sblog.cz/srovnani/>>.
- (221) KELYS. *Zajímavosti Chůva*. [cit. 29. 5. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://kelys.blog.cz/0704>>.
- (222) BAUMA, J. *Goa*. [cit. 5. 6. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://deskovehry.cz/index.php?title=Goa&diff=prev&oldid=6558>>.
- (223) SATI. *Frenštát p.R. a okolí – zdravím maminky*. Powered by Copyright © UNITED-NUKE. Všechna práva vyhrazena. [cit. 5. 6. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://www.emimino.cz/modules.php?name=Forums&file=viewtopic&p=970878>>.
- (224) MARTÍK. *Básnička: Láska*. Copyright © 2008 RoverNet. [cit. 5. 6. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://www.skaut.cz/rovernet/forum/viewtopic.php?forum=6&showtopic=5626&lastpost=true>>.
- (225) ANONYMNÍ PŮVODCE. *Cyklus nečekané dobrodružství – 9.kapitola*. © 2005 - 2008 eStránky.cz. [cit. 5. 6. 2008]. Dostupné na internetu: <http://www.fallen-angel.estranky.cz/clanky/cyklus-necekane-dobrodruzstvi/cyklus-necekane-dobrodruzstvi---9_kapitola>.
- (226) BABYMASTER. *Zprávy dne*. Copyright (c) 2001 Baby-Klap všechna práva vyhrazena. [cit. 5. 6. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://sweb.cz/baby-klap/index030106.htm>>.
- (227) LENKA. *Egypt 2005*. [cit. 6. 6. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://www.kalivoda.mysteria.cz/toppage7.htm>>.
- (228) ANONYMNÍ PŮVODCE. *Kam na kapry – volba vody*. [cit. 10. 6. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://www.sportovnirybolov.cz/arch.php?unci=2&sk=kap>>.
- (229) ANONYMNÍ PŮVODCE. *Umyvadlová baterie Sanela SLU 02N*. Copyright © 2004 DUFÁ - kotle, kamna, krby, sporáky... [cit. 6. 6. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://www.dufakotle.cz/dufa/default.asp?lngDepartmentID=102>>.

- (230) PEPIČEK, *název*. © 2001-2008 Labužník.com. [cit. 6. 6. 2008]. Dostupné na internetu: <http://recepty.labuznik.com/recipe_send.php?ID=12606>.
- (231) KA.ČER. *Vaše zkušenosti z cestovkami*. Copyright 2007 Dáma.cz - ISSN 1213-2071. [cit. 6. 6. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://diskuse.dama.cz/diskuse.php?d=1161>>.
- (232) ANONYMNÍ PŮVODCE. *Minimum o víně*. (c) Copyright Ústecká banka vín s.r.o. Všechna práva vyhrazena. [cit. 8. 6. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://www.skvelavina.cz/www/index.php?page=covime&id=4>>.
- (233) ANONYMNÍ PŮVODCE. *Chvála supermarketů a domácích dovozců vína*. [cit. 10. 6. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://vins.blog.cz/0710/chvala-supermarketu-a-domacich-dovozcu-vina>>.
- (234) ANONYMNÍ PŮVODCE. *Rybář a jeho duše*. [cit. 10. 6. 2008]. Dostupné na internetu: <http://www.it.cas.cz/~jaja/pohadky/rybarajeho_duse.html>.
- (235) MARKETAAA. *Kuřačky mezi těhulkama a snažilkama*. [cit. 10. 6. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://www.modrykonik.cz/forum/show.php?vThreadID=36274&vOffset=60&vGotoLast=1>>.
- (236) JARKA. *Kterak člověk ke psům přijde a naopak*. NP – Zvířetník 2002. [cit. 6. 6. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://mujweb.cz/www/lajdn1/prispevky/Jarka01/AjrinCuki.htm>>.
- (237) ANONYMNÍ PŮVODCE. *Chvála supermarketů a domácích dovozců vína*. [cit. 8. 6. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://vins.blog.cz/0710/chvala-supermarketu-a-domacich-dovozcu-vina>>.
- (238) ANONYMNÍ PŮVODCE. *Crazy 'bout Mercurey...* [cit. 10. 6. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://vins.blog.cz/0711/crazy-bout-a-mercurey-mercurey-1er-cru-les-vellees-2005-vignobles-nathalie-theulot>>.
- (239) MOKRÝ, P. *Bratři útočili nožem. Vzali zapalovače a vodu*. Copyright © VLTAVA-LABE-PRESS, a.s., 2005. [cit. 6. 6. 2008]. Dostupné na internetu: <http://brnensky.denik.cz/cerna_kronika/utocili-nozem-vzali-zapalovace-vodu-20080314.html>.
- (240) ANONYMNÍ PŮVODCE. *Krůtí maso*. Zelenka s.r.o. [cit. 6. 6. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://www.krocan.cz/maso.html>>.
- (241) ETTTELWEN. *V kůži nepřítele*. © Jirka Wetter, jeremius@fantasy-scifi.net, 2000 – 2005. [cit. 4. 6. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://fantasy-scifi.net/citarna/clanky.php?cl=1008>>.
- (242) MARŤA Č. *Sekaná se žampiony*. Copyright © 2000 - 2008 MITON CZ, s. r. o. [cit. 10. 6. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://recepty.vareni.cz/sekana-se-zampiony/>>.
- (243) SCARANO, A. *Slavnost Zmrtvýchvstání Páně*. Gn 1,1-2,2. [cit. 6. 6. 2008]. Dostupné na internetu: <http://www.pastorace.cz/index.php?typ=kazani&sel_kat_prom=16&sel_id=103>.
- (244) ZORA. *Tříkrát*. [cit. 6. 6. 2008]. Dostupné na internetu: <http://poezmije.unas.cz/tyna_t%f8ikr%e1t.html>.

- (245) NYUU-CHAN. *Zvláštnosti japonského jídelníčku*. [cit. 10. 6. 2008]. Dostupné na internetu: <[HTTP://NYUU-CHAN.BLOG.CZ/0705/ZVLASTNOSTI-JAPONSKEHO-JIDELNICKU](http://nyuu-chan.blog.cz/0705/zvlastnosti-japonskeho-jidelnicku)>.
- (246) BABI. *Jednoduché Spezzatino di Maiale*. © 2001-2008 Labužník.com. [cit. 10. 6. 2008]. Dostupné na internetu: <http://recepty.labuznik.com/recept/8102-Jednoduche_%a8Spezzatino_di_Maiale%a8>.
- (247) ALEŠ. *Zpráva o lakrosu v tělocvičně*. Copyright © Böda, 1998-2006 - turnaj v Blansku. [cit. 8. 6. 2008]. Dostupné na internetu: <http://www.baxparta.cz/vypis_clanku.php?id=2006030601>.
- (248) DANĚK, R. *Lorinser L55RS: čtyřsedadlové kupé CL s 460 koníky*. © Anima Publishers, s.r.o. 1997 – 2008. [cit. 20. 6. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://news.auto.cz/tuning/lorinser-l55rs-cytrsedadlove-kupe-cl-s-460-koniky.html?diskuse>>.
- (249) KONÍČEK, O. *Renault Laguna Coupé – První oficiální fotografie*. © 2003-2008 Hyperinzerce, s.r.o. [cit. 20. 6. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://clanky.katalog-automobilu.cz/auta-automobily-aktuality/2748-renault-laguna-coupe-prvni-oficialni-fotografie/>>.
- (250) LÁNÍK, O. *Spy Photos: Nový Ford Fiesta se třemi i pěti dveřmi*. © Anima Publishers, s.r.o. 1997 – 2008. [cit. 20. 6. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://news.auto.cz/spy/spy-photos-novy-ford-fiesta-se-tremi-i-peti-dvermi.html>>.
- (251) NAIVNÍ KÁČÁTKO. *eDeníčky – Těhulkovské. 24.týden, emimino*. [cit. 16. 6. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://www.emimino.cz/pages/story/738>>.
- (252) ANONYMNÍ PŮVODCE. *Skupina Prohrála v kartách také letos tradičně oslaví Štědrý den koncertem*. © 2006 - 2008 Superbeat.cz. [cit. 16. 6. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://www.superbeat.cz/partylist/tiskova-zprava-1725-skupina-prohrala-v-kartach-take-letos-tradicne-oslav-i-stedry-den-koncertem-akce-7979-prohrala-v-kartach.html>>.
- (253) ZUZÍK. *Květnátka 2005 – Vánoce se blíží*. [cit. 16. 6. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://www.emimino.cz/pages/story/5266>>.
- (254) HACKER, P. *Santa Claus is evrywér aneb jak uchránit Ježíška před marketingem*. [cit. 16. 6. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://hacker.blog.respekt.cz/>>.
- (255) GANDELION. *Na Vánoce o jednoho míň*. © 2006 www.baby-cafe.cz, všechna práva vyhrazena. [cit. 16. 6. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://www.baby-cafe.cz/modules.php?name=Forums&file=viewtopic&t=6677>>.
- (256) RO. *Děti z rozvedených rodin a vánoční dárky*. © 2006 www.baby-cafe.cz, všechna práva vyhrazena. [cit. 20. 6. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://www.baby-cafe.cz/modules.php?name=Forums&file=viewtopic&t=8551>>.
- (257) KOVANIC, J. *Šamanovo doupe: Můj Štědrý den*. [cit. 16. 6. 2008]. Dostupné na internetu: <http://neviditelnypes.lidovky.cz/samanovo-doupe-muj-stedry-den-d2v-/p_doupe.asp?c=A061227_205154_p_doupe_wag>.
- (258) HEDA. *Štědrý den*. [cit. 16. 6. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://our-stories-hxz.blog.cz/0712.>>>.

(259) LÁGNER, A. *Vánoce jsou za dveřmi a co na to příroda?* © PŘÍRODA.cz - další publikování nebo šíření obsahu serveru je bez souhlasu provozovatele zakázáno., ISSN 1801-2787. [cit. 20. 6. 2008]. Dostupné na internetu: <<http://www.priroda.cz/vytisknout-clanek.php?detail=523>>.

VII Resumé

Tématem této diplomové práce jsou morfologické a syntaktické charakteristiky českých číslovek vyjadřujících počet entit, jejich souborů a druhů. Tyto tři významy se vyskytují společně u některých zástupců číslovek základních (*dva, osm*), číslovek typu *čtyvero* a *dvé* a číslovek druhových (*dvojí, dvoje*). Tento společný výskyt tří jmenovaných významů je důvodem, proč jsou pojaty v rámci jedné práce. Cílem této analýzy je na základě prostudování současného jazykového materiálu přispět k obrazu užívání sledovaných typů číslovek v současné češtině.

V první části diplomové práce jsou postupně charakterizovány číslovky základní, číslovky typu *čtyvero* a *dvé* a číslovky druhové. V druhé části práce je přítomen pohled opačný. Sledujeme v ní, jak se v češtině počítají entity označené jmény s okrajovou distribucí čísla (*kalhoty, dveře, nádobí, ovoce, přikývnutí, voda, mouka* atd.).

Mnoho jevů, které jsou v této práci v souvislosti s užíváním tří sledovaných typů číslovek popsány, ukazuje na mimořádné postavení slovního druhu číslovky mezi slovními druhy. Jde např. o nenáležitě přiřazení různých číslovkových typů k typu *pět (jeden a půl metrů)* i k typu *jeden, dva, tři, čtyři (jeden a půl metr, čtyři celé dva miliony)*, ustrnování (*se čtyvero lidmi, s půldruha lánem, za devatery horami*), od standardu odchylné skloňování (*se čtvermi dveřmi*) i zapojování do vyšší větné stavby (*pouhých dva a půl roku, dvacet dva lidé zemřelo*), doklady nejistoty mluvčích o významu (*čtvrtý místo čtvrtý i čtvrtý, troje páry místo tři páry*) atd. Je tedy dle nás užitečné zachovávat tento slovní druh nejen kvůli významu, ale i kvůli specifickým morfologickým a syntaktickým charakteristikám.

VII Summary

The theme of this thesis is morphological and syntactical description of Czech numerals expressing number of a) entities, b) their sets and c) their kinds. These three meanings are to be found together in some simple (basic) numerals (*dva* – two, *osm* – eight), numerals such as *čtyvero* (group of four entities of different kinds, four) or *dvé* (group of two entities, two), and numerals expressing the number of kinds (*dvojí, dvoje* – two kinds). The co-occurrence of the three meanings mentioned is the reason why they are discussed together within one treatise. The goal of our analysis is to contribute, on the basis of a research into current linguistic material, to the mapping of the use of the numerals under study in modern Czech.

The first part of the thesis consist of a description of the simple (basic) numerals, numerals such as *čtyvero* and *dvé* and numerals expressing the number of kinds. In the second part we look at the problem from the opposite point of view, adducing the way of counting entities which are labelled by nouns with peripheral distribution of number (*kalhoty* – trousers, *dveře* – door(s), *nádobí* – utensils, *ovoce* – fruit(s), *přikývnutí* – nod(s), *voda* – water, *mouka* – flour, etc.).

Many phenomena discussed in this thesis which are related to the use of the three adduced types of numerals points to the distinct status of numerals among the word classes. We can mention for example the inappropriate tendency of various types of numerals to join both the type *pět* – five (*jeden a půl metrů* – one and half metres) and the type *jeden, dva, tři, čtyři* – one, two, three, four (*jeden a půl metr* – one and half metre, *čtyři celé dva miliony* – four point two millions), the tendency towards frozen forms (*se čtyvero lidmi* – with group of four/four people, *s půldruha lánem* – with one-and-half field, *za devatery horami* – behind nine-sets of mountains), non-standard declination (*se čtvermi dveřmi* – with four (non-standard form)

door(s)), participation in higher sentential syntax (*pouhých dva a půl roku* – mere(genitive) two and half year, *dvacet dva lidé zemřelo* – twenty two people(nominative) it-died), instances of the speakers' uncertainty as to the precise meaning (*čtverý* – four kinds(masculine adjective) in place of *čtvrtý* – fourth(masculine adjective) and *čtverný* – four times (masculine adjective), *troje páry* – three-sets of pairs in place of *tři páry* – three pairs) and so forth. In our opinion it is therefore useful to keep distinguishing the word class 'numerals' not only on the account of its distinct meaning, but also on the account of specific morfological and syntactical phenomena existing within its sphere.

VIII Bibliografie

1 Prameny

Český národní korpus – SYN. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2007. Dostupný na internetu: <<http://www.korpus.cz>>.

Vyhledávač jyxo. <www.jyxo.cz>.

2 Seznam literatury

Anotace na tektogramatické rovině pražského závislostního korpusu. MIKULOVÁ, M. et al. Praha: Technická zpráva ÚFAL TR-2005-28, 2005. ISSN 1214-5521.

BĚLIČ, J. et al. *Slovenština*. Praha: SPN 1964. 188 s.

Český jazykový atlas. Praha: Academia, 1992–2005. 5 sv.

Čeština – řeč a jazyk. Praha: ISV nakladatelství, 2000. 407 s. ISBN 80-85866-57-9.

DANEŠ, F. Oba, obojí, obé. In *NRĚ*. ISSN 0027-8203, 1968, r. 51, s. 6–13.

DOKULIL, M. O vyjadřování jednosti a jedinečnosti v českém jazyce. In *NRĚ*. ISSN 0027-8203, 1970, r. 53, s. 1–15.

Encyklopedický slovník češtiny. Praha: NLN, 2002. 604 s. ISBN 80-7106-484-X.

GEBAUER, J. *Historická mluvnice jazyka českého*. Díl 3. Tvarosloví 1. Skloňování. Praha: ČSAV, 1960. 659 s.

GEBAUER, J. *Příruční mluvnice jazyka českého pro učitele a studium soukromé*. Praha: Unie, 1925. 493 s.

HATTALA, M. *Srovnávací mluvnice jazyka českého a slovenského*. Praha: Calve-ovo kněhkupectví, 1857. 330 s.

HAUSENBLAS, K. Dvoje kleště-dvojí kleště. In *Jazykový koutek Československého rozhlasu*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1959. s. 271–272.

HAUSENBLAS, K. Spojování číslovek se jménem počítaného předmětu aneb „dvacetjedna metrů.“ In *Slavica Pragensia*. 1966, r. 8, s. 301–310.

HAVRÁNEK, B., JEDLIČKA, A. *Česká mluvnice*. Praha: SPN, 1986. 568 s.

- HLAVSA, Z. Skladebná platnost některých zájmen a číslovek. In *SaS*. ISSN 0037-7031, 1970, r. 31, s. 33-43.
- HODURA, K. Stovky majitelů vinic navštívily náš stánek. In *Jazykový koutek Československého rozhlasu*. Praha: Orbis, 1949. s. 252–253.
- JIRSOVÁ, A. Dynamika vztahů singuláru a plurálu u substantiv v češtině. In *SaS*. ISSN 0037-7031, 1981, r. 42, s. 193–199.
- JUNGMANN, J. *Slovník česko-německý*. Praha: Academia, 1989–1990. 5 sv.
- KOMÁREK, M. *Příspěvky k české morfologii*. Olomouc: Periplum, Družstvo nakladatelů, 2006. 263 s. ISBN 80-86624-27-7.
- KOPEČNÝ, F. K problému kvantitativního přívlastku v češtině. In *SaS*. ISSN 0037-7031, 1957, r. 18, s. 85–88.
- KOPEČNÝ, F. Kvantitativní přívlastek a určení míry. In *SaS*. ISSN 0037-7031, 1953, r. 14, s. 115–121.
- KOPEČNÝ, F. Několik poznámek k článku K. F. Svobody „K netradičnímu výkladu kvantitativního přívlastku.“ In *SaS*. ISSN 0037-7031, 1956, r. 17, s. 108–110.
- KOTT, F. Š. *Česko-německý slovník zvláště grammaticko-fraseologický*. Praha: J. Kolář, 1878 (1. díl). František Šimáček, 1880–1893 (2.–7. díl). 7 sv.
- KRATOCHVÍLOVÁ, H. Osmdesát jedna koruna – jedenaosmdesát korun. In *Jazykový koutek Československého rozhlasu*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1959. s. 260–261.
- KUCHAŘ, J. Trojí vyhotovení. In *Jazykový koutek Československého rozhlasu*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1959. s. 268–270.
- Mluvnice češtiny (2)*. Tvarosloví. Praha: Academia, 1986. 536 s.
- POLDAUF, I. Vyjadřování kvantity v češtině. In *SaS*. ISSN 0037-7031, 1957, r. 18, s. 71–85.
- PRANDSTETTER, E. Sedm celých šestnáct setin kilogramu. In *Jazykový koutek Československého rozhlasu*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1959. s. 265–266.
- Příruční mluvnice češtiny*. Praha: NLN, 2003. 799 s. ISBN 80-7106-134-4.
- Příruční slovník jazyka českého*. Praha: Státní nakladatelství: Školní nakladatelství: SPN, 1935–1957. 9 sv.
- SEDLÁČEK, M. Číslovky v textu. In *Praktické kapitoly z českého jazyka*. Praha: Ústav pro jazyk český ČSAV, 1992. s. 26–35. ISBN 80-900147-4-7.

Slovník slovenského jazyka. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1959–1968. 6 sv.

Slovník spisovného jazyka českého. Praha: Academia, 1989. 8 sv.

Staročeský slovník 15. Praha: Academia, 1985. 160 s.

SVOBODA, K. F. Ještě ke kvantitativnímu přívlastku. In *SaS*. ISSN 0037-7031, 1956, r. 17, s. 175–178.

SVOBODA, K. F. K netradičnímu výkladu kvantitativního přívlastku. Příspěvek k diskusi. In *SaS*. ISSN 0037-7031, 1956, r. 17, s. 36–40.

SVOBODOVÁ, I., ČERNÁ, A., ŠIMANDL, J., UHLÍŘOVÁ, L. *Na co se nás často ptáte*. Praha: Scientia, spol. s.r.o., pedagogické nakladatelství, 2002. 168 s. ISBN 80-7183-260-X.

ŠIPKOVÁ, M. Numeralizace substantiv z hlediska dichotomie spisovnosti. In.: *Spisovnost a nespisovnost dnes*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1996. s. 86–87. ISBN 80-210-1304-4.

ŠMILAUER, V. *Nauka o českém jazyku*. Praha: SPN, 1974. 334 s.

ŠTĚPÁN, J. K dynamice tzv. neurčitých kvantitativ. In *Slav Prag*. 1976, r. 19, s. 251–262.

ŠTĚPÁN, J. K normě a kodifikaci shody přísudku s podmínkou obsahujícím kvantitativní přívlastek. In *NŘ*. ISSN 0027-8203, 1986, r. 69, s. 186–192.

TRÁVNÍČEK, F. *Mluvnice spisovné češtiny*. Část I. Hláskosloví – Tvoření slov – Tvarosloví. Praha: Melantrich, 1948. 591 s.

TRÁVNÍČEK, F. *Mluvnice spisovné češtiny*. Část II. Skladba. Praha: Slovanské nakladatelství, 1951. 880 s.

VÁŠA, P., TRÁVNÍČEK, F. *Slovník jazyka českého*. Praha: František Borový, 1937. 2 sv.

ZIMA, J. Tisíce lidí zhlédlo... In *Jazykový koutek Československého rozhlasu*. Praha: SPN, 1955. s. 304–307.

Diplomová práce Pavlína Jiranové „Morfologická a syntaktická struktura českých číslovek vyjadřujících počet entit, jejich souborů a druhů“ může být podána jako práce rigorózní.

V Praze dne 15. 9. 2008

doc. PhDr. Karel Šebesta, CSc.